

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი

კონსტანტინე კორკელია

**აღიიანი უფლებათა
ეპროპული კონვენციის
გამოყენება საქართველოში**

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

გამოცემა დაფინანსებულია
ევროპის საბჭოს მიერ

წინამდებარე გამოცემაში გამოთქმული მოსაზრებები არ შეიძლება ჩაითვალოს მოხსენიებული სამართლებრივი დოკუმენტების ოფიციალურ განმარტებად, რომელსაც სავალდებულო ძალა აქვს წევრი სახელმწიფოების მთავრობებისათვის, ევროპის საბჭოს სანესახებო ორგანოებისა თუ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საფუძველზე შექმნილი ნებისმიერი ორგანოსათვის.

გარეკანის დიზაინი –
გოგა დავითანი, სტუდია „მედიატორი“

კომპიუტერული უზრუნველყოფა –
შპს „პეტიტი“

გარეკანზე გამოსახულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო (ქ. სტრასბურგი)

წიგნზე მუშაობა დასრულდა 2003 წლის სექტემბერში

ევროპის საბჭოს საინფორმაციო ბიურო საქართველოში

ერეკლე II-ის შესახვევი №7, თბილისი, 0105,
ტელ.: 988977/989560; ფაქსი: 989657;
ელ-ფოსტა: information.office@coe.ge
ვებ-გვერდი: www.coe.ge

ISBN 99928-0-804-7

© კონსტანტინე კორკელია, 2004 წლის თებერვალი

სარჩევნი

წინასიტყვაობა	9
შესავალი.....	11
1. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია:	
მოკლე მიმოხილვა	16
1.1. შესავალი.....	16
1.2. კონვენციითა და მისი ოქმებით დაცული უფლებები და თავისუფლებები.....	19
1.2.1. ევროპული კონვენცია	19
1.2.2. პირველი ოქმი	20
1.2.3. მეოთხე ოქმი.....	20
1.2.4. მეექვსე ოქმი	20
1.2.5. მეშვიდე ოქმი.....	21
1.2.6. მეთორმეტე ოქმი	21
1.2.7. მეცამეტე ოქმი	21
1.3. ევროპული კონვენციის საზედამხედველო სისტემა	21
1.4. კონვენციის მოქმედებასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ასპექტი	24
1.4.1. კონვენციის გამოყენება „ყველას“ მიმართ	25
1.4.2. კონვენციის მოქმედების ტერიტორიული ფარგლები.....	25
1.4.3. სახელმწიფოს ნეგატიური და პოზიტიური ვალდებულება	27
1.4.4. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებების ხასიათი	30
1.5. კონვენციით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა	31
1.5.1. შეზღუდვა კონკრეტული მუხლების მიმართ.....	31
1.5.2. ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა საგანგებო მდგომარეობის დროს	39
1.5.3. ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა დათქმის ვაკეთების გზით.....	40

2. ევროპული კონვენციის სტატუსი საქართველოს კანონმდებლობაში	41
2.1. ევროპული კონვენცია, როგორც საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი	41
2.2. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გამოყენების წინაპირობები	47
2.3. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის იერარქიული ადგილი ეროვნულ კანონმდებლობაში	58
2.3.1. ევროპული კონვენციის იერარქიული ადგილი კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა კანონმდებლობაში	58
2.3.2. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ევროპული კონვენციის, იერარქიული ადგილი საქართველოს კანონმდებლობაში	63
2.3.2.1. კოლიზია საქართველოს კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის	67
2.3.2.2. კოლიზია შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის	82
2.3.2.3. კოლიზია კონსტიტუციურ შეთანხმებასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის	84
3. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება სასამართლოების მიერ	91
3.1. შესავალი	91
3.2. საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენების ფორმები	97
3.3. საჭიროა თუ არა ევროპული კონვენციის გამოყენება ყველა სასამართლო საქმეში?	104
3.4. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების ინიციატივა	109
3.5. სასამართლო გადაწყვეტილებათა დასაბუთება ევროპული კონვენციით	113
3.6. ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის მართლზომიერების დადგენა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული პირობების მიხედვით	116
3.7. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ტექსტი, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელოს საქართველოს სასამართლომ	123

4. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში	125
4.1. შესავალი	125
4.2. საქართველოს საერთო სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის გამოყენების ფორმები	134
4.3. საქართველოს საერთო სასამართლოების პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების ინიციატივასთან დაკავშირებით	137
4.4. ევროპული კონვენციით საქართველოს საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა დასაბუთების პრაქტიკა	140
4.5. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ტექსტი, რომელსაც იყენებენ საქართველოს სასამართლოები პრაქტიკაში	142
4.6. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში	143
5. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლი სასამართლოების პრაქტიკაში	150
5.1. შესავალი	150
5.2. ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების სამართლებრივი რეგულირება	155
5.3. ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა	158
5.4. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების მოტივები	165
5.5. ადვოკატთა როლი ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებისას	181
5.6. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება სამართალშემოქმედებით პროცესში	185
6. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში	189
6.1. პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საქართველოს სასამართლოების მიერ ქვეყნის კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზების აღმოსაფხვრელად	217

7. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განმარტების პრინციპები	222
7.1. შესავალი.....	222
7.2. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ნორმების განმარტების ზოგადი პრინციპები.....	223
7.3. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ ჩამოყალიბებული განმარტების პრინციპები.....	225
7.3.1. ევოლუციური (დინამიკური) განმარტების პრინციპი	225
7.3.2. ავტონომიური განმარტების პრინციპი.....	228
7.3.3. ეფექტიანი განმარტების პრინციპი	232
7.3.4. პროპორციულობის (თანაზომიერების) პრინციპი.....	236
7.3.5. თავისუფალი შეფასების ფარგლების დოქტრინა.....	238
7.4. სახელმწიფოთა პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებათა განმარტებასთან დაკავშირებით.....	240
7.4.1. „განმარტების“ პრინციპი.....	240
7.4.2. შესაბამისობის პრეზუმფციის პრინციპი.....	242
7.4.3. ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის დებულებათა ავტონომიური განმარტება	245
7.5. ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის სწორი განმარტების უზრუნველყოფის მექანიზმი.....	247
7.5.1. რეკომენდაციის მიღება საერთაშორისო აქტების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებათა, განმარტების შესახებ	247
7.5.2. აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან საკონსულტაციო დასკვნის მიღება.....	249
7.5.3. ევროპული კონვენციის შესახებ საკონსულტაციო ჯგუფის ჩამოყალიბება	251
7.6. ნორმატიული აქტების იერარქიული უპირატესობის პრინციპის გამოუყენებლობა ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპის მიმართ.....	252
7.7. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, როგორც კონსტიტუციის დებულებათა განმარტების საშუალება	258
7.7.1. შესავალი.....	258
7.7.2. ევროპულ სახელმწიფოთა კანონმდებლობა და პრაქტიკა.....	258
7.7.3. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს	

პრეცედენტული სამართლის მიხედვით კონსტიტუციის
დებულებათა განმარტების მოტივები262

**8. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს
პრეცედენტული სამართლის გამოყენებლობის მიზეზები
და ღონისძიებები მათი გამოყენების პრაქტიკის
დასამკვიდრებლად268**

8.1. საინფორმაციო ბარიერები ევროპული კონვენციისა და
ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის
გამოყენებასთან დაკავშირებით.....269

8.1.1. სასწავლო (განათლების) სისტემა269

8.1.2. ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა ევროპული
კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს
პრეცედენტული სამართლის შესახებ286

8.2. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს
პრეცედენტული სამართლის გამოყენების
დამაბრკოლებელი ფსიქოლოგიური ფაქტორები295

**9. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს
პრეცედენტული სამართლის გავლენა საკანონმდებლო და
აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე.....302**

9.1. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს
პრეცედენტული სამართლის გავლენა საკანონმდებლო
ხელისუფლების საქმიანობაზე302

9.2. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს
პრეცედენტული სამართლის გავლენა აღმასრულებელი
ხელისუფლების საქმიანობაზე309

**10. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევა
და სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლებრივი
პასუხისმგებლობა312**

დასკვნა317

**APPLICATION OF THE EUROPEAN CONVENTION
ON HUMAN RIGHTS IN GEORGIA (Konstantin Korkelia)**

– Summary in English344

გამოყენებული ლიტერატურა374

ავტორის შესახებ404

წინასიტყვაობა

კონსტანტინე კორკელიას ნაშრომი – „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება საქართველოში“ ეძღვნება ძალზე აქტუალურ საკითხს. მასში განიხილება ევროპის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საერთაშორისო ხელშეკრულების – ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის – გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, განსაკუთრებით სასამართლო პრაქტიკაზე.

ნაშრომის აქტუალობა განპირობებულია არა მხოლოდ მისი თეორიული ღირებულებით, არამედ პრაქტიკული მნიშვნელობით. კ. კორკელია იხილავს მრავალ საკითხს, რომელთაც თეორიული მნიშვნელობა აქვთ. ამ საკითხებს შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს საქართველოს კანონმდებლობაში კონვენციის სტატუსთან, მათ შორის საქართველოს ნორმატიულ აქტებს შორის კონვენციის იერარქიულ ადგილთან, დაკავშირებული პრობლემატიკა. ამ საკითხთა შესწავლის შედეგად ავტორი გამოთქვამს მრავალ საყურადღებო მოსაზრებას და მკითხველს სთავაზობს ამა თუ იმ სამართლებრივი პრობლემის გადაწყვეტის გზებს.

ნაშრომის თეორიული ღირებულების გარდა, უდავოა, რომ მასში განხილული საკითხები უდიდესი პრაქტიკული მნიშვნელობისაა. ავტორს გაანალიზებული აქვს მრავალი სახელმწიფოს სასამართლო პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო დოკუმენტების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გამოყენების თვალსაზრისით. ევროპული სახელმწიფოების სასამართლო პრაქტიკის ანალიზის საფუძველზე კ. კორკელია იხილავს საქართველოს სასამართლოების (როგორც საერთო, ისე საკონსტიტუციო) პრაქტიკას ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან დაკავშირებით და განაზოგადებს მას.

ამ პრაქტიკის განზოგადებისათვის ავტორმა განიხილა საქართველოს სასამართლოების არა მხოლოდ ყველა ის გადაწყვეტილება, რომლებიც ოფიციალურად გამოქვეყნდა, არამედ ისინიც კი, რომლებიც არ გამოქვეყნებულა. სასამართლო გადაწყვეტილებათა ანალიზი ძალზე შრომატევადი სამუშაოა, რასაც, ავტორის სანაქებოდ უნდა აღინიშნოს, მან წარმატებით გაართვა თავი. სასამართლო პრაქტიკის ყოვლისმომცველმა ანალიზმა ავტორს მისცა შესაძლებლობა, წარმოეჩინა ობიექტური სურათი საქართველოს სასამართლო პრაქტიკის შესახებ ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან დაკავშირებით.

ნაშრომში იგრძნობა ავტორის სურვილი, რომ სასამართლოების წინაშე არსებული პრობლემები დაენახა პროცესის მხარეთა თვალთ. ასეთი

მიდგომით მან შეძლო, პასუხი გაეცა სასამართლოს წინაშე წამოჭრილი მრავალი პრობლემისათვის, რომელნიც დაკავშირებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ნაშრომში განხილული საკითხები, რომლებიც დაკავშირებულია ევროპული კონვენციის გამოყენების ფორმებთან, კონვენციის გამოყენების ინიციატივასთან, სასამართლო გადანყვეტილებათა დასაბუთების პრაქტიკასთან, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განმარტებასთან.

საყურადღებოა ასევე ეროვნული სასამართლოების პრაქტიკაში ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლთან დაკავშირებული საკითხები, რომლებსაც დიდი ყურადღება ეთმობა ნაშრომში. არ შეიძლება არ იქნეს გაზიარებული ავტორის მოსაზრება, რომ, მართალია, საქართველო არ არის პრეცედენტული სამართლის ქვეყანა, მაგრამ საქართველოს სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რათა სწორად განმარტონ კონვენციის დებულებანი.

მიუხედავად იმისა, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საქართველოს სასამართლოებში ჯერჯერობით იშვიათობაა, შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ ამ ნაშრომში მათი დეტალური განხილვა და მის შედეგად გამოთქმული რეკომენდაციები ხელს შეუწყობს სასამართლოებში არსებული ხარვეზების აღმოფხვრას.

დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს, რომ ნაშრომს არა მხოლოდ დიდი თეორიული მნიშვნელობა აქვს, არამედ ის დიდ წვლილს შეიტანს საქართველოში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების სწორი სასამართლო პრაქტიკის დამკვიდრებაში. ვფიქრობ, ნაშრომი სამაგიდო წიგნი გახდება იურიდიული პროფესიის წარმომადგენელთათვის, განსაკუთრებით კი მოსამართლეებისა და ადვოკატებისათვის, რომლებიც მასში მათთვის საინტერესო არაერთ კითხვაზე იპოვიან პასუხს.

აკადემიკოსი ლევან ალექსიძე

შესავალი

საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციამ მრავალი ინოვაცია შემოიღო. ერთ-ერთი ასეთი ინოვაციაა საერთაშორისო ხელშეკრულებათა როლის გაზრდა საქართველოს კანონმდებლობაში. საერთაშორისო ხელშეკრულებები გახდა საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი, შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის წყარო და, აქედან გამომდინარე, შეუძლია მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა როგორც სახელმწიფოს კანონმდებლობაზე, ისე პრაქტიკაზე, განსაკუთრებით სასამართლო პრაქტიკაზე.

სხვადასხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ (შემდგომში: „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია“ ან „ევროპული კონვენცია“) განსაკუთრებით დიდ გავლენას ახდენს ევროპულ სახელმწიფოთა კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ასეთი გავლენა სახელმწიფოთა კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე განპირობებულია, ერთი მხრივ, ევროპული კონვენციით მონესრიგებული საკითხების განსაკუთრებული მნიშვნელობით ევროპული სახელმწიფოებისათვის, ხოლო, მეორე მხრივ, კონვენციის საფუძველზე შექმნილი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ეფექტიანობით. ევროპული სახელმწიფოებისათვის ევროპული კონვენციის დიდი მნიშვნელობის გამო, იგი აღიარებულია „ევროპული საჯარო წესრიგის კონსტიტუციურ აქტად“.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განსაკუთრებული მნიშვნელობის გამო, ამ ნაშრომში შესწავლილია ევროპული კონვენციის გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, განსაკუთრებით სასამართლო პრაქტიკაზე.

რამ განაპირობა ამ საკითხის შესწავლის აუცილებლობა?

საქართველოს კანონმდებლობა საკმაოდ დეტალურად აწესრიგებს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა როლს საქართველოს ნორმატიული აქტების სისტემაში. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები აღიარებულია ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად, ნორმატიულ აქტად, რომელსაც შეუძლია წარმოშვას უფლებები და მოვალეობები ეროვნულ დონეზეც. ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შეუძლიათ, თავიანთი უფლებები დაიცვან საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ევროპული კონვენციის, საფუძველზე. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას მინიჭებული აქვს საქართველოს ნორმატიულ აქტებზე (კონსტიტუციისა და კონსტიტუციური შეთანხმების გარდა) მაღალი იერარქიული ადგილი.

ეროვნულ დონეზე საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენებისათვის საქართველოს კანონმდებლობით შექმნილი საკმაოდ მყარი სამართლებრივი ბაზის მიუხედავად, მათი გამოყენება სახელმწიფო ორგანოების, მათ შორის სასამართლოების, მიერ ჯერჯერობით იშვიათობაა. საქართველოში საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების სამართლებრივი ტრადიციების არარსებობის გამო, ალბათ, გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ საქართველოს სასამართლოები იშვიათად იყენებენ ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, რომელიც განმარტავს კონვენციის დებულებებს. გასაკვირი ის უფრო იქნებოდა, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულებები, მათ შორის ევროპული კონვენცია, საქართველოს სასამართლოებს ხშირად გამოეყენებინათ თავიანთ პრაქტიკაში.

ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებას მეტ-ნაკლებად ხანგრძლივი დრო დასჭირდა ევროპულ სახელმწიფოებში. ამ სახელმწიფოთა გამოცდილებამ ცხადყო, რომ კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებისათვის მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება სახელმწიფოს მიერ ამ მიზნით გატარებულ საკანონმდებლო და, განსაკუთრებით, პრაქტიკულ ღონისძიებებს, რომელთა გარეშე ძალზე რთულია საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების პრაქტიკის დანერგვა.

სავარაუდოა, რომ სხვა ევროპული სახელმწიფოების მსგავსად, ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებას საქართველოშიც დასჭირდება გარკვეული დრო. ცხადია, რაც უფრო ადრე დამკვიდრდება ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა საქართველოში, მით უფრო ადრე იქნება უზრუნველყოფილი ადამიანის უფლებათა დაცვა ევროპული სტანდარტებით.

ამიტომ სხვა ევროპული სახელმწიფოების გამოცდილების გათვალისწინებით, ნაშრომში გაანალიზდება ის მიზეზები, რომელთა გამოც საქართველოს სასამართლოები იშვიათად იყენებენ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, შეისწავლება ფაქტორები, რომლებიც აბრკოლებენ კონვენციის გამოყენებას სასამართლოების მიერ და განიხილება ღონისძიებები, რომლებიც უნდა გატარდეს, რათა შედარებით მოკლე დროში დამკვიდრდეს ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა საქართველოს სასამართლოებში.

მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული კონვენციის გავლენა დიდია სასამართლო ხელისუფლების საქმიანობაზე, მცდარია შეხედულება, თითქოს კონვენციის როლი უმნიშვნელოა საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლებისათვის. ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი უნდა გაითვალისწინოს როგორც საკანონმდებლო ხელისუფლებამ ადამიანის უფლებათა შესახებ ნორმატიული აქტების მიღებისას, ისე აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებმა ადმინისტრაციული აქტების გამოცემის დროს.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სახელმწიფოს, მის საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და, განსაკუთრებით, სასამართლო ხელისუფლების სურვილზე, რომ კონვენციამ მოახდინოს გავლენა ქვეყნის კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე და მისი მეშვეობით განმტკიცდეს ადამიანის უფლებათა დაცვის სისტემა საქართველოში. ასეთი გავლენის მოსახდენად სახელმწიფოში უნდა გატარდეს ღონისძიებები, რომლებიც დაამკვიდრებენ ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკას ქვეყანაში.

ევროპული კონვენციის გამოყენება სახელმწიფო ორგანოების, განსაკუთრებით სასამართლოების, მიერ ქვეყანაში ადამიანის უფლებათა დაცვის გაუმჯობესების საშუალებაა. თუ სახელმწიფო ორგანოებმა არ გამოიყენეს ევროპული კონვენცია თავიანთ პრაქტიკაში, იგი თავისთავად ვერ მოახდენს გავლენას ადამიანის უფლებათა დაცვაზე ქვეყანაში და, შესაბამისად, ვერ შეიტანს დადებით ნვლილს ადამიანის უფლებათა დაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესებაში.

რა უფლებებია დაცული ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით? რა პრინციპების საფუძველზე მოქმედებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო? რა იერარქიული სტატუსი ენიჭება ევროპულ კონვენციას საქართველოში მოქმედ

ნორმატიულ აქტებს შორის? რა გავლენა შეიძლება მოახდინოს ევროპულმა კონვენციამ საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე? რატომ უნდა გამოიყენოს ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი საქართველოს სასამართლოებმა და ადმინისტრაციულმა ორგანოებმა? როგორ შეუძლია კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, ხელი შეუწყოს საქართველოს კანონმდებლობისა და პრაქტიკის გაუმჯობესებას? და, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, როგორ შეუძლია ევროპულ კონვენციას ადამიანის უფლებათა დაცვის განმტკიცება საქართველოში? – ეს ის ძირითადი კითხვებია, რომლებსაც გაეცემა პასუხი ამ ნაშრომში.

მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომი მიზნად ისახავს საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გავლენის განხილვას, ეს არ გამორიცხავს ნაშრომში ადამიანის უფლებათა სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებების ანალიზს. ნაშრომში განიხილება ასევე ადამიანის უფლებათა შესახებ სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან დაკავშირებული საკითხებიც. ეს გარდაუვალია, რადგან ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა დებულებებსა და ევროპული კონვენციის დებულებებს შორის მრავალი მსგავსებაა. თუ გავითვალისწინებთ ამ მსგავსებას და იმ გარემოებას, რომ საქართველოში ევროპული კონვენციის შიდასახელმწიფოებრივი სტატუსი არ განსხვავდება სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებათა სტატუსისაგან, მრავალი შეხედულება, კრიტიკული შენიშვნა თუ დასკვნა, რომლებიც გამოითქმება ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან დაკავშირებით, თანაბრად ეხება სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს.

ამ ნაშრომის სტრუქტურა შემდეგნაირად არის ჩამოყალიბებული:

პირველ თავში მიმოიხილება ევროპული კონვენციით განსაზღვრული უფლებები, ევროპული სასამართლოს ფუნქციონირების მექანიზმი და ის შეზღუდვები, რომლებიც შეიძლება დაწესდეს სახელმწიფოს მიერ ცალკეულ უფლებასთან დაკავშირებით;

მეორე თავი ეძღვნება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის იერარქიულ ადგილს საქართველოში მოქმედ ნორმატიულ აქტებს შორის და ეროვნულ დონეზე მისი გამოყენების წინაპირობებს;

მესამე თავში განიხილება სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების საკითხები, მათ შორის: კონვენციის გამოყენების ფორმები, კონვენციის გამოყენების ინიციატივა, ევროპული კონვენციის საფუძველზე სასამართლო გადაწყვეტილებათა დასაბუთება;

მეოთხე თავში გაანალიზდება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან დაკავშირებული საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკა ნაშრომის მესამე თავში განხილულ საკითხებთან მიმართებით;

მეხუთე თავში განიხილება ეროვნული სასამართლოების როლი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებისას და ის საკვანძო საკითხები, რომლებიც დაკავშირებულია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან სასამართლო საქმეების განხილვისას;

მექვესე თავში ყურადღება გამახვილდება უშუალოდ საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაზე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან დაკავშირებით. ამ თავში განიხილება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების თვალსაზრისით საქართველოს სასამართლოთა რამდენიმე მნიშვნელოვანი საქმე;

მეშვიდე თავი ეძღვნება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განმარტების პრინციპებს, რომელთა საფუძველზეც საქართველოს სასამართლოებმა უნდა განმარტონ ევროპული კონვენციის დებულებები სასამართლო საქმეების განხილვის დროს;

მერვე თავში გაანალიზდება საქართველოში ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებლობის მიზეზები და მათი გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებისათვის გასატარებელი ღონისძიებები;

მეცხრე თავში გაანალიზდება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე;

მეათე თავში განიხილება სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხები, რომლებიც დაკავშირებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევასთან;

დასკვნაში გამოთქმულია ზოგიერთი მოსაზრება და რეკომენდაცია საქართველოში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის გაუმჯობესების თვალსაზრისით. მასში ჩამოყალიბებულია ის ძირითადი პრინციპები, რომლებითაც უნდა იხელმძღვანელონ საქართველოს სახელმწიფო ორგანოებმა, განსაკუთრებით სასამართლოებმა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან დაკავშირებით.

1. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია: მოკლე მიმოხილვა

1.1. შესავალი

ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას ხელი მოეწერა 1950 წლის 4 ნოემბერს ქ. რომში.¹ კონვენცია მიღებულია ევროპის საბჭოს (ქ. სტრასბურგი) ეგიდით, რომლის მიზანია ადამიანის უფლებათა დაცვა, პლურალისტური დემოკრატიის განმტკიცება და სამართლის უზენაესობის ხელშეწყობა.² ევროპული კონვენციის ავტორებმა მისი მიღებით განიზრახეს ისეთი საერთაშორისო მექანიზმის დაარსება, რომელიც არ დაუშვებდა დაუსჯელობას ადამიანის უფლებათა დარღვევისათვის, ტირანიასა და ტოტალიტარულ მმართველობას ევროპაში.

ევროპული კონვენცია ძალაში შევიდა 1953 წლის 3 სექტემბერს. ამჟამად კონვენციის მონაწილეა 44 სახელმწიფო, რომელთათვისაც იგი წარმოშობს იურიდიულ ვალდებულებებს.³

1 J. Frowein, The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe, in: Collected Courses of the Academy of European Law, 1990, vol. I(2), 1992, 275. ევროპული კონვენციის მიღების ისტორიის შესახებ იხ.: A. Robertson & J. Merrills, Human Rights in Europe: A Study of the European Convention on Human Rights, 1993, 5-12; D. Gomien, D. Harris & L. Zwaak, Law and Practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter, 1996, 17-19.

2 იხ. ევროპის საბჭოს წესდების პრეამბულა, 1-ლი და მე-3 მუხლები.

3 სერბიამ და მონტენეგრომ ევროპულ კონვენციას ხელი მოაწერა 2003 წლის 3 აპრილს, მაგრამ ჯერ არ მოუხდენია მისი რატიფიცირება.

ევროპულ კონვენციას საქართველომ ხელი მოაწერა 1999 წლის 27 აპრილს. საქართველოს პარლამენტის მიერ კონვენციის რატიფიცირების შედეგად ქვეყნისათვის იგი ძალაში შევიდა 1999 წლის 20 მაისს.

ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან ერთად მიღებულია კონვენციის დამატებითი ოქმები. ამჟამად მიღებულია 13 ოქმი, რომლებიც ადგენენ როგორც მატერიალურ უფლებებსა და თავისუფლებებს, ისე განამტკიცებენ ევროპული სასამართლოს საზედამხებველო მექანიზმს.⁴ კონვენციის 1-ლი, მე-4, მე-6, მე-7, მე-12⁵ და მე-13 ოქმები ითვალისწინებს მატერიალური უფლებების დაცვას. საქართველომ მოახდინა ყველა ხსენებული ოქმის რატიფიცირება.⁶ მას არ გაუკეთებია დათქმები ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა⁷ და მისი ოქმების მიმართ, გარდა 1-ლი⁸, მე-12⁹ და მე-13 ოქმებისა.¹⁰

- 4 კონვენციის მე-11 ოქმმა შეცვალა პროცესუალური ხასიათის ყველა ოქმი, მე-9 ოქმის გარდა, რომელიც მან გააუქმა. მე-11 ოქმი ინკორპორირებულია კონვენციის ტექსტში.
- 5 კონვენციის მე-12 ოქმის შესახებ იხ. U. Khaliq, Protocol 12 to the European Convention on Human Rights: A Step Forward or a Step too far? in: *Public Law, Autumn 2001, 457-464*. ევროპული კონვენციის მე-12 ოქმი, რომელიც ზოგადად ურძალავს დისკრიმინაციას, ჯერჯერობით არ შესულა ძალაში. იგი ძალაში შევა მას შემდეგ, რაც 10 სახელმწიფო მოახდენს მის რატიფიცირებას.
- 6 ევროპული კონვენციის 1-ლი ოქმი საქართველოსათვის ძალაში შევიდა 2002 წლის 7 ივნისს, მე-4 ოქმი – 2000 წლის 13 აპრილს, მე-6 ოქმი – 2000 წლის 1 მაისს, მე-7 ოქმი – 2000 წლის 1 ივლისს, მე-13 ოქმი – 2003 წლის 1 სექტემბერს. ინფორმაცია ევროპული კონვენციისა და მისი დამატებითი ოქმების მონაწილე სახელმწიფოებზე ხელმისაწვდომია [<http://conventions.coe.int>].
- 7 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიმართ დათქმების, მათ შორის ტერიტორიული დათქმის, გაკეთების საკითხი არ განხილულა პარლამენტის სხდომაზე. ზოგადად, ევროპული კონვენციის რატიფიცირების საკითხზე არც კი გამართულა რაიმე დისკუსია. კონვენციის რატიფიცირებას მხარი დაუჭირა 145-მა პარლამენტარმა 1-ის წინააღმდეგ. იხ. პარლამენტის 1999 წლის 12 მაისის სხდომის სტენოგრაფიული ჩანაწერი, გვ. 4-5.
- 8 ევროპული კონვენციის 1-ლი ოქმის მიმართ საქართველოს მიერ გაკეთებული დათქმების ტექსტი იხ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეში, 2002 წლის 17 იანვარი, N6, გვ. 12; ასევე იხ. პარლამენტის სხდომის სტენოგრაფიული ჩანაწერი, 2001 წლის 27 დეკემბერი, გვ. 61-64.
- 9 ევროპული კონვენციის მე-12 ოქმის მიმართ საქართველომ გააკეთა ტერიტორიული დათქმა, რომლის თანახმად: „აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონში საქართველოს იურისდიქციის სრულ აღდგენამდე საქართველო იხსნის პასუხისმგებლობას აღნიშნულ ტერიტორიებზე „ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა შესახებ“ ევროპული კონვენციის მე-12 დამატებითი ოქმით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულებაზე.“ იხ. საქართველოს პარლამენტის დადგენილება N839-III, 2001 წლის 20 მარტი. ზოგადად დათქმების შესახებ, მათ შორის ევროპული კონვენციის მიმართ იხ. K. Korkelia, *New Challenges to the Regime of Reservations under the International Covenant on Civil and Political Rights*, *European Journal of International Law*, vol. 13, N2, 2002, 437-477.
- 10 ევროპული კონვენციის მე-13 ოქმის მიმართ საქართველომ გააკეთა ტერიტო-

ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას ბევრი მიიჩნევს ადამიანის უფლებათა დაცვის ყველაზე ეფექტიან საერთაშორისო ხელშეკრულებად, რომელმაც დააარსა განვითარებული საერთაშორისო საზედამხედველო მექანიზმი.¹¹ კონვენციის ასეთი შეფასება განპირობებულია არა იმ უფლებათა და თავისუფლებათა უნიკალურობით, რომლებიც გათვალისწინებულია კონვენციით და მისი დამატებითი ოქმებით, არამედ მათი უზრუნველყოფის საზედამხედველო მექანიზმით.¹² ევროპული კონვენცია პირველი საერთაშორისო ხელშეკრულებაა, რომელმაც განამტკიცა ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები და შექმნა მათ შესრულებაზე საზედამხედველო მექანიზმი.

ადამიანის უფლებათა სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან შედარებით ევროპული სახელმწიფოები ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ და ევროპულმა კომისიამ¹³ კონვენცია აღიარეს „ევროპული საჯარო წესრიგის კონ-

რიული დათქმა. ამ დათქმის თანახმად, „საქართველო აცხადებს, რომ აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების იურისდიქციის სრულ აღდგენამდე საქართველოს ვერ დაეკისრება პასუხისმგებლობა ამ ტერიტორიებზე კონვენციის მე-13 ოქმის დებულებების შეუსრულებლობისათვის.“ იხ. საქართველოს პარლამენტის 2003 წლის 24 აპრილის დადგენილება „ნებისმიერ გარემოებაში სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ“ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის მე-13 ოქმის რატიფიცირების თაობაზე. მე-13 ოქმის მიმართ ტერიტორიული დათქმის ვაკეთებასთან დაკავშირებით საპარლამენტო დებატების თაობაზე იხ. 2003 წლის 26 მარტის სტენოგრაფიული ჩანაწერი.

- 11 A. Robertson & J. Merrills, *Human Rights in Europe: A Study of the European Convention on Human Rights*, 1993, 1; J. Polakiewicz, *The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law*, 17 *Human Rights Law Journal*, N11-12, 1996, 405; R. Blackburn & J. Polakiewicz, *Preface*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, ix.
- 12 K. Vasak, *The Council of Europe*, in: *The International Dimension of Human Rights*, K. Vasak, (Ed.) vol. 2, 1982, 673.
- 13 1998 წლის 1 ნოემბრამდე მოქმედებდა კონვენციის ორსაფეხურიანი საზედამხედველო სისტემა: ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. კომისია იხილავდა განაცხადის დასაშვებობას, ხოლო ევროპული სასამართლო არსებითად იხილავდა მას (განაცხადს არსებითად ასევე ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტიც იხილავდა). საზედამხედველო ორგანოთა გადატვირთულობის გამო, 1994 წელს მიიღეს მე-11 ოქმი, რომელიც კონვენციის საზედამხედველო სისტემის რეფორმირებასა და განაცხადთა განხილვის პროცედურის გამარტივებას ითვალისწინებდა. 1998 წლის 1 ნოემბერს, მე-11 ოქმის ძალაში შესვლის შედეგად, შეწყვიტა ფუნქციონირება ადამიანის უფლებათა ევროპულმა კომისიამ და ამოქმედდა რეფორმირებული, მუდმივმოქმედი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. მიუხედავად იმისა, რომ კონვენციის საზედამხედველო სისტემის

სტიტუციურ აქტად“.¹⁴ ევროპული კონვენციის ეს უმნიშვნელოვანესი როლი დაადასტურეს ევროპულმა სახელმწიფოებმა ევროპული კონვენციის მიღებიდან 50-ე წლისთავთან დაკავშირებით 2000 წლის 4 ნოემბერს მიღებულ დეკლარაციაში, რომელშიც აღინიშნა, რომ კონვენციამ, როგორც ევროპული საჯარო წესრიგის კონსტიტუციურმა აქტმა, უნდა შეასრულოს მთავარი როლი, რაზეც დამოკიდებულია კონტინენტის დემოკრატიული სტაბილურობა.¹⁵

1.2. კონვენციითა და მისი ოქმებით დაცული უფლებები და თავისუფლებები

ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და მის დამატებით ოქმებში განმტკიცებულია ძირითადად სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები.¹⁶ ევროპული კონვენციითა და მისი დამატებითი ოქმებით შემდეგი უფლებები და თავისუფლებებია დაცული:

1.2.1. ევროპული კონვენცია

- ა) *მეორე მუხლი*: სიცოცხლის უფლება;¹⁷
- ბ) *მესამე მუხლი*: წამების აკრძალვა;

რეფორმა მხოლოდ 5 წლის წინ განხორციელდა, მიღებულ განაცხადთა რაოდენობის რადიკალური ზრდის გამო (რაზეც იმოქმედა უკანასკნელ წლებში ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის სახელმწიფოთა მიერ კონვენციის რატიფიცირებამ) ამჟამად სასამართლო დიდ სირთულეებს განიცდის მიღებულ განაცხადთა დროულ განხილვასთან დაკავშირებით. უფრო დეტალურად იხ. კ. კორკელია, ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების ევროპულ კონვენციასთან საქართველოს შეერთების სამართლებრივი და პოლიტიკური ასპექტები, ჟურნალი „პოლიტიკა“, N7/9, 1997, გვ. 11-12.

14 *ხრისოსტომოსი თურქეთის წინააღმდეგ (Chrysostomos v. Turkey)*, 1991 წლის 4 მარტი, განაცხადი N15299-15311/89, 22-ე პუნქტი; *ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (Loizidou v. Turkey)*, 1995 წლის 23 მარტი, Series A, no. 310, 75-ე პუნქტი.

15 იხ. Declaration “The European Convention on Human Rights at 50: What Future for the Protection of Human Rights in Europe”, in: Texts adopted by the European Ministerial Conference on Human Rights, H/Conf (2000)1, 10.

16 გამონაკლისია პირველი ოქმის 1-ლი (საკუთრების უფლება) და მე-2 (განათლების მიღების უფლება) მუხლები. D. Harris, M. O’Boyle & C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 1995, 3.

17 კონვენციის პირველი მუხლი არ ადგენს მატერიალურ უფლებას. იგი აკისრებს სახელმწიფოს ვალდებულებას, თავისი იურისდიქციის ქვეშ მყოფი ყველა პირი უზრუნველყოს კონვენციითა და მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებებით.

- გ) *მეოთხე მუხლი*: მონობისა და იძულებითი შრომის აკრძალვა;
- დ) *მეხუთე მუხლი*: თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება;
- ე) *მეექვსე მუხლი*: სამართლიანი სასამართლოს უფლება;
- ვ) *მეშვიდე მუხლი*: სასჯელის უკუქცევითი გამოყენების აკრძალვა;
- ზ) *მერვე მუხლი*: პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება;
- თ) *მეცხრე მუხლი*: აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება;
- ი) *მეთათე მუხლი*: გამონატვის თავისუფლება;
- კ) *მეთერთმეტე მუხლი*: შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება;
- ლ) *მეთორმეტე მუხლი*: ქორწინების უფლება;
- მ) *მეცამეტე მუხლი*: ეფექტიანი შიდასახელმწიფოებრივი დაცვის ხელმისაწვდომობის უფლება;
- ნ) *მეთოთხმეტე მუხლი*: დისკრიმინაციის აკრძალვა.

1.2.2. პირველი ოქმი

- ა) *პირველი მუხლი*: საკუთრების დაცვა;
- ბ) *მეორე მუხლი*: განათლების უფლება;
- გ) *მესამე მუხლი*: თავისუფალ არჩევნებში მონაწილეობის უფლება.

1.2.3. მეოთხე ოქმი

- ა) *პირველი მუხლი*: თავისუფლების აღკვეთის აკრძალვა ვალის გადაუხდელობის გამო;
- ბ) *მეორე მუხლი*: გადაადგილების თავისუფლება;
- გ) *მესამე მუხლი*: მოქალაქეების გაძევების აკრძალვა;
- დ) *მეოთხე მუხლი*: უცხოელთა კოლექტიური გაძევების აკრძალვა.

1.2.4. მუხლები ოქმი

მეექვსე ოქმი კრძალავს სიკვდილით დასჯას მშვიდობიან პერიოდში.¹⁸

¹⁸ მე-6 ოქმით არ იკრძალება სიკვდილით დასჯა იმ ქმედებისათვის, რომელიც ჩადენილია ომის ან მისი გარდაუვალი საფრთხის არსებობის დროს.

1.2.5. მეშვიდე ოქმი

- ა) პირველი მუხლი: უცხოელთა გაძევებასთან დაკავშირებული პროცედურული გარანტიები;
- ბ) მეორე მუხლი: ზემდგომ სასამართლოში განაჩენის გასაჩივრების უფლება;
- გ) მესამე მუხლი: კომპენსაცია არამართებული მსჯავრდებისათვის;
- დ) მეოთხე მუხლი: ერთი და იმავე დანაშაულისათვის ხელმეორედ გასამართლების ან დასჯის აკრძალვა;
- ე) მესხუთე მუხლი: მეუღლეთა შორის თანასწორობა.

1.2.6. მეთორმეტი ოქმი

მეთორმეტე ოქმი კრძალავს დისკრიმინაციას ყველა იმ უფლებასთან დაკავშირებით, რომლებიც პირს ენიჭება ეროვნული კანონმდებლობით.

1.2.7. მეცამეტი ოქმი

მეცამეტე ოქმი კრძალავს სიკვდილით დასჯას ნებისმიერ დროს, მათ შორის საომარი მდგომარეობის დროს.

1.3. ევროპული კონვენციის საზედამხედველო სისტემა

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით შექმნილია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, რომელიც ზედამხედველობს სახელმწიფოების მიერ კონვენციითა და მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებების განხორციელებას.¹⁹

კონვენციით შექმნილია სამი სახის ორგანო: კომიტეტები, პალატები და დიდი პალატა. *კომიტეტები*, რომელთაგან თითოეული შედგება სამი მოსამართლისაგან, იხილავს ინდივიდუალური განაცხადების დაშვებადობას, ანუ საკითხს – აკმაყოფილებს თუ არა ევროპულ სასამართლოში შეტანილი განაცხადები კონვენციით გათვა-

¹⁹ იხ. კონვენციის მე-19 მუხლი. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. ლ. ფაფიაშვილი, როგორ მივმართოთ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს, თბილისი, 2001 წელი.

ლისწინებულ პროცედურულ მოთხოვნებს.²⁰ პალატები, რომლებიც შედგება 7 მოსამართლისაგან, უფლებამოსილია განიხილოს როგორც განაცხადების დაშვებადობა, ისე არსებითად იმსჯელოს მასზე და დაადგინოს, დაირღვა თუ არა კონვენციით ან მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებები.²¹ დიდი პალატა შედგება 17 მოსამართლისაგან და იხილავს განსაკუთრებით მნიშვნელოვან საქმეებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ კონვენციის ან მისი ოქმების განმარტებაზე, ან რომლებიც შეიძლება შეუთავსებელი იყოს ევროპული სასამართლოს მიერ მანამდე მიღებულ გადაწყვეტილებასთან.²²

კონვენცია ადგენს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში ორი სახის – სახელმწიფოთაშორისი და ინდივიდუალური – განაცხადის შეტანის შესაძლებლობას.²³ ევროპული კონვენციის 33-ე მუხლის თანახმად, ნებისმიერ მონაწილე სახელმწიფოს შეუძლია მიმართოს ევროპულ სასამართლოს სხვა მონაწილე სახელმწიფოს მიერ კონვენციის ან მისი ოქმების დარღვევის შესახებ. ინდივიდუალურ განაცხადებთან დაკავშირებით კონვენციის 34-ე მუხლი ადგენს, რომ სასამართლოს შეუძლია მიიღოს განაცხადი ნებისმიერი პირისაგან, არასამთავრობო ორგანიზაციის,²⁴ ან ფიზიკურ პირთა ჯგუფისაგან, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ისინი არიან კონვენციის მონაწილე ერთ-ერთი სახელმწიფოს მიერ კონვენციით და/ან მისი ოქმებით აღიარებული უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევის მსხვერპლნი, ან შეიძლება გახდნენ ასეთნი.

იმისათვის, რომ ევროპულმა სასამართლომ განსახილველად მიიღოს განაცხადი, განმცხადებელმა უნდა დააკმაყოფილოს შემდეგი მოთხოვნები: უნდა ამონუროს უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის ყველა შიდასახელმწიფოებრივი საშუალება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული ნორმების მიხედვით და განაცხადი შეიტანოს ევროპულ სასამართლოში არაუგვიანეს ექვსი თვისა ქვეყნის შიგნით ამ საქმესთან დაკავშირებით საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებიდან.²⁵ განაცხადი არ უნ-

20 იხ. კონვენციის 28-ე მუხლი.

21 იხ. კონვენციის 29-ე მუხლი. განაცხადთა მხოლოდ მცირე ნაწილი (დაახლოებით 10%) დაიშვება. მაგ., 2000 წლის განმავლობაში სასამართლოს მიერ რეგისტრირებული 10486 განაცხადიდან მხოლოდ 1082 განაცხადი დაიშვა. იხ. *Survey of Activities (2000)*, 72-73 [www.echr.coe.int].

22 კონვენციის 30-ე მუხლი. ასევე იხ. 43-ე მუხლი. R. Blackburn, *The Institutions and Processes of the Convention*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 16-17.

23 კონვენციის 33-ე და 34-ე მუხლები.

24 L. Clements, N. Mole & A. Simmons, *European Human Rights: Taking a Case Under the Convention*, 1999, 14.

25 კონვენციის 35-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

და იყოს ანონიმური. ის ასევე არსებითად არ უნდა ეხებოდეს იმავე საკითხს, რომელიც ევროპულმა სასამართლომ განიხილა, ან უკვე გადაცემულია განსახილველად საერთაშორისო გამოძიების ან მოგვარების სხვა პროცედურის მიხედვით. სასამართლო არ დაუშვებს განაცხადს, თუ მიიჩნევს, რომ ის შეუთავსებელია კონვენციის ან მისი ოქმების დებულებებთან, აშკარად დაუსაბუთებელია ან განაცხადის შეტანის უფლების ბოროტად გამოყენება.²⁶

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საზედამხედველო სისტემა დაფუძნებულია სუბსიდიურობის (დამატებითობის) პრინციპზე, ანუ კონვენციის საზედამხედველო სისტემა დამხმარე (დამატებითი) ხასიათისაა ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სისტემების მიმართ, რომლებსაც ეკისრებათ ძირითადი პასუხისმგებლობა ადამიანის უფლებათა დაცვაზე.²⁷ ევროპული სასამართლოს დამხმარე ხასიათი გამოიხატება იმით, რომ ფიზიკურმა და იურიდიულმა პირებმა თავიანთი უფლებების დასაცავად პირველ რიგში უნდა მიმართონ ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნულ ორგანოებს, მათ შორის სასამართლოებს, ამონურთ თავიანთი უფლებების სამართლებრივი დაცვის ყველა საშუალება ეროვნულ დონეზე, რის შემდეგაც (თუ მაინც თვლიან, რომ მათი უფლებები დარღვეულია) მათ ენიჭებათ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსათვის მიმართვის უფლება.²⁸

26 დეტალურად იხ. P. van Dijk & G. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 1998, 108-165.

27 სხვა საქმეებთან ერთად იხ. *ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Handyside v. the United Kingdom)*, 1976 წლის 7 დეკემბერი, Series A, no. 24, 48-ე პუნქტი. ასევე იხ.: H. Petzold, *The Convention and the Principle of Subsidiarity*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 42-43; R. Ryssdal, *Norwegian Problems of Compliance with the Convention and Norwegian Perspectives on Incorporation of the Convention*, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 31.

28 თუმცა სამართლებრივი დაცვის ყველა საშუალების ამონურვის შესახებ ნებსი არის გამონაკლისები. სხვა საქმეებთან ერთად იხ. *რედი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Reed v. the United Kingdom)*, N7630/76, 19 DR 113 (1979). D. Harris, M. O'Boyle & C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 1995, 620-621; D. Gomien, D. Harris & L. Zwaak, *Law and Practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, 1996, 57-58; L. Wildhaber, *Speech on the Occasion of the Opening of the Judicial Year*, 23 January 2003. მოხსენება ხელმისაწვდომია სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე: [www.echr.coe.int]; ასევე იხ.: L. Loucaides, *Essays on the Developing Law of Human Rights*, 1995, 170; C. Nørgaard, *The Implementation of International Human Rights Agreements within a Domestic Legal System, The Relationship between International and Domestic Law: Proceedings of the UniDem Seminar (1993)*, 1993, 14.

ეროვნული სასამართლოსაგან განსხვავებით, რომელშიც მოპასუხე შეიძლება იყოს როგორც სახელმწიფო, ისე ფიზიკური და იურიდიული პირები, ევროპულ სასამართლოში მოპასუხე ყოველთვის სახელმწიფოა, რადგან პირი, რომელიც თვლის, რომ დაირღვა კონვენციით გათვალისწინებული მისი უფლება, ეჭვის ქვეშ აყენებს სახელმწიფო ორგანოების, მათ შორის სასამართლოს, გადანყვეტილებას, რომელმაც, მისი აზრით, ვერ უზრუნველყო კონვენციით მინიჭებული უფლებების დაცვა.²⁹

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით დაარსებული საზედამხედველო მექანიზმის ეფექტიანობა, ევროპულ სასამართლოში ინდივიდუალური განაცხადების შეტანის უფლებასთან ერთად, განპირობებულია მისი საზედამხედველო ორგანოს – ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს – გადანყვეტილებათა იურიდიულად სავალდებულო ძალით. კონვენციის 46-ე მუხლის თანახმად, კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოები კისრულობენ ვალდებულებას, შეასრულონ სასამართლოს გადანყვეტილება ნებისმიერ საქმეზე, რომელშიც ისინი მხარეები არიან.

აღსანიშნავია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებათა აღსრულებას ზედამხედველობს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტი.

1.4. კონვენციის მოქმედებასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ასპექტი

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოქმედებასთან დაკავშირებით საყურადღებოა კონვენციის პირველი მუხლი, რომლის თანახმად: „მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში ყველას უზრუნველყოფენ ამ კონვენციის I ნაწილში განსაზღვრული უფლებებითა და თავისუფლებებით.“ ამ დებულებიდან გამომდინარე, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საკითხები, რომლებიც დაკავშირებულია: ა) კონვენციის გამოყენებასთან „ყველას“ მიმართ; ბ) კონვენციის მოქმედების ტერიტორიულ ფარგლებთან; და გ) სახელმწიფოს ვალდებულებასთან.

²⁹ პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისათვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Plattform "Ärzte für das Leben" v. Austria*), 1988 წელი, Series A, no. 139, 32-ე პუნქტი; ასევე იხ. X და Y ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*X and Y v. Netherlands*), 1985 წლის 26 მარტი, 23-ე პუნქტი.

ბასთან, ყველა „უზრუნველყოს“ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებითა და თავისუფლებებით.

1.4.1. კონვენციის გამოყენება „ყველას“ მიმართ

ტერმინი „ყველა“, რომელიც გამოყენებულია კონვენციის პირველ მუხლში, მოიცავს არა მხოლოდ მოქალაქეებს, არამედ უცხოელებს, მოქალაქეობის არმქონე პირებს, ორმაგი მოქალაქეობის მქონე პირებს და ქმედუუნარო პირებს. კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებმა თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში ყველა უნდა უზრუნველყონ კონვენციის I ნაწილში განსაზღვრული უფლებებითა და თავისუფლებებით.³⁰ ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოს ეკისრება პასუხისმგებლობა თავისი იურისდიქციის ქვეშ მყოფი *ნებისმიერი პირის* უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევისათვის.³¹ კონვენციის პირველი მუხლის მიუხედავად, ევროპული კონვენციის მე-16 მუხლი ადგენს, რომ დასაშვებია უცხოელთა პოლიტიკური საქმიანობის შეზღუდვა.

1.4.2. კონვენციის მოქმედების ტერიტორიული ფარგლები

კონვენციის პირველი მუხლიდან გამომდინარე, კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებს ეკისრებათ ვალდებულება, დაიცვან კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში.³² იგივე ვალდებულება ეკისრებათ სახელმწიფოებს დამატებითი ოქმებით განმტკიცებული უფლებებისა და თავისუფლებების მიმართ.

ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, სახელმწიფოს *იურისდიქცია* და *ტერიტორია* შეიძლება არ ემთხვეოდეს ერთმანეთს.³³ ადამიანის უფლებათა ევროპულ-

30 A. Robertson & J. Merrills, *Human Rights in Europe: A Study of the European Convention on Human Rights*, 1993, 27-28.

31 J. A. Carrilo Salcedo, *The European System of Protection of Human Rights*, in: *Judicial Protection of Human Rights at the National and International Level*, vol. I, 1991, 364.

32 P. van Dijk & G. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 1998, 3.

33 განსხვავებული წესია დადგენილი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის (1966 წელი) მე-2 მუხლის 1-ლი პუნქტით, რომელიც ითვალისწინებს, რომ მონაწილე სახელმწიფოებმა პატივი უნდა სცენ და უზრუნველყონ ყველა პირისათვის პაქტით გათვალისწინებული უფლებები თავისი ტერიტორიის ფარგლებში.

მა სასამართლომ საქმეზე – *ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (Loizidou v. Turkey)* – განაცხადა, რომ სახელმწიფოს იურისდიქცია უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე ტერიტორია.³⁴ ხსენებული საქმე ეხებოდა საკუთრების უფლების დაცვას ჩრდილოეთ კვიპროსის ტერიტორიაზე, რომელიც ოკუპირებულია თურქეთის მიერ 1974 წლიდან. როგორც ცნობილია, ამ ტერიტორიაზე, რომელიც გამოცხადდა ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქეთის რესპუბლიკად, განთავსებული იყვნენ თურქეთის სამხედრო შენაერთები.³⁵ ამ საქმესთან დაკავშირებით ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ:

„კონვენციის ობიექტისა და მიზნის გათვალისწინებით, ხელშემკვერი სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა ასევე შეიძლება დადგეს, როდესაც სამხედრო მოქმედების შედეგად – მიუხედავად იმისა, კანონიერია თუ უკანონო – სახელმწიფო ახორციელებს ეფექტიან კონტროლს თავისი ეროვნული ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ ტერიტორიაზე. ამ ტერიტორიაზე კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველყოფის ვალდებულება გამომდინარეობს ასეთი კონტროლის ფაქტიდან, იმის მიუხედავად, იგი ხორციელდება სახელმწიფოს მიერ უშუალოდ, მისი შეიარაღებული ძალების, თუ მისდამი დაქვემდებარებული ადგილობრივი ადმინისტრაციის მეშვეობით.“³⁶

ევროპული სასამართლოს ხსენებული გადაწყვეტილებიდან გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფო ვალდებულია უზრუნველყოს კონვენციითა და მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებების დაცვა იმ ტერიტორიაზეც, რომელზეც იგი ახორციელებს იურისდიქციას, თუმცა არ განეკუთვნება ამ სახელმწიფოს.

ევროპული კონვენციის პირველი მუხლის მოქმედების ფარგლებთან დაკავშირებით საინტერესოა, შეიძლება თუ არა, კონვენციის დარღვევისათვის პასუხისმგებლობა დაეკისროს კონვენციის მონაწილე იმ სახელმწიფოს, რომელიც ვერ აკონტროლებს თავისი ტერიტორიის ნაწილს. ამჟამად ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო იხილავს საქმეს – *ილასკუ და სხვები მოლდოვისა და რუსეთის ფედერაციის წინააღმდეგ (Ilascu and*

34 *ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (Loizidou v. Turkey)*, 1995 წლის 23 მარტი, Series A, no. 310, 62-ე პუნქტი.

35 F. Jacobs & R. White, *The European Convention on Human Rights*, 1996, 21.

36 *ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (Loizidou v. Turkey)*, 1995 წლის 23 მარტი, Series A, no. 310, 62-ე პუნქტი. ასევე იხ. *ბანკოვიჩი და სხვები ნატოს წევრი სახელმწიფოების წინააღმდეგ (Bankovic and Others v. NATO Member States)*, 2001 წლის 12 დეკემბერი.

Others v. Moldova and the Russian Federation). იგი ეხება კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების დაცვას დნესტრისპირეთის ტერიტორიაზე, რომელსაც შეიარაღებული კონფლიქტის გამო მოლდოვის ხელისუფლება ვერ აკონტროლებს. ამ საქმეზე ევროპული სასამართლოს მიერ მიღებულმა გადაწყვეტილებამ ნათელი უნდა მოჰფინოს მრავალ საკითხს აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს ტერიტორიაზე ევროპული კონვენციის დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის შესახებ.³⁷

1.4.3. სახელმწიფოს ნებატიური და პოზიტიური ვალდებულება

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პირველი მუხლი ადგენს, რომ სახელმწიფოებმა უნდა „უზრუნველყონ“ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა. ამ ფორმულირებიდან გამომდინარე, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პირველი მუხლი განიმარტა ისე, რომ იგი სახელმწიფოს აკისრებს არა მხოლოდ ნეგატიურ, არამედ პოზიტიურ ვალდებულებასაც.³⁸ ამ მუხლის თანახმად, სახელმწიფო ვალდებულია, არა მხოლოდ თავი შეიკავოს კონვენციითა და მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევისაგან (ნეგატიური ვალდებულება), არამედ უნდა უზრუნველყოს მათი დაცვა, მათ შორის მესამე მხარის (ფიზიკური და იურიდიული პირები) მიერ (პოზიტიური ვალდებულება).³⁹ თუ ევროპულ კონვენციაში განმტკიცებული უფლებები დაირღვა ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ, სახელმწიფო ვალდებულია უზრუნველყოს დარღვეული უფლებების ეფექტიანი დაცვა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, დგება თავად სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხი, რომელმაც ვერ უზრუნველყო კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების დაცვა.

თუმცა კონვენციის მრავალი დებულების ძირითადი მიზანია საჯარო ხელისუფლების მიერ ადამიანის უფლებათა არამარ-

37 *Compatibility of the Georgian Legislaton with the Standards of the European Convention on Human Rights and its Protocols*, 2003 წელი, გამოცემის სტადიაშია.

38 ლ. ვილდჰაბერი, ადამიანის უფლება: როგორ უნდა იცავდეს მას სტრასბურგისა და ეროვნული სასამართლოები, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2002 წელი, გვ. 59-60.

39 D. Harris, M. O'Boyle & C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 1995, 19; S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 179.

თლზომიერი შეზღუდვის აკრძალვა, უდავოა, რომ სახელმწიფოს შეიძლება ასევე დაეკისროს ამ უფლებათა ეფექტიანი დაცვის ვალდებულება. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ პოზიტიური ვალდებულება გამომდინარეობს კონვენციის მე-2,⁴⁰ მე-3,⁴¹ მე-8⁴² და მე-11⁴³ მუხლებიდან. პოზიტიური ვალდებულება შეიძლება წარმოიშვას კონვენციის სხვა დებულებების საფუძველზეც.

სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების საილუსტრაციოდ შეიძლება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ერთ-ერთი გადაწყვეტილების მოშველიება. 1988 წელს ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განიხილა ავსტრიის წინააღმდეგ ევროპულ სასამართლოში შეტანილი განაცხადი (საქმე – პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისათვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Plattform „Ärzte für das Leben“ v. Austria*)), რომელიც ეხებოდა შეკრების თავისუფლებას (კონვენციის მე-11 მუხლი).⁴⁴ ევროპულ სასამართლოში განაცხადი შეიტანა ავსტრიელ ექიმთა ასოციაციამ, რომელიც აბორტის საწინააღმდეგო კამპანიას ეწეოდა. განაცხადი ეხებოდა ასოციაციის ორ დემონსტრაციას, რომელთა ჩატარებას ხელი შეუშალა ამ კამპანიის მონაწილეებმა ჯგუფმა. ასოციაციის წევრთა პირველი დემონსტრაციის დროს აბორტის მომხრეებმა ხელი შეუშალეს დემონსტრაციას, რისთვისაც გამოიყენეს ხმის გამაძლიერებლები და დემონსტრანტებს კვერცხები დაუშინეს. პოლიციელები, რომლებიც ესწრებოდნენ დემონსტრაციას, დაპირისპირებაში ჩაერვივნენ მხოლოდ მაშინ, როდესაც მხარეებს შორის ურთიერთობა გამწვავდა და შეიქმნა ფიზიკურ ძალადობაში მისი გადაზრდის რეალური საფრთხე. აბორტის მონაწილემდეგეთა ჯგუფმა ასევე შეუშალა ხელი ასოციაციის მეორე დემონსტრაციას.

40 სხვა საქმეებთან ერთად იხ.: მაკკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McCann v. the United Kingdom*), 1995 წლის 27 სექტემბერი, Series A, no. 324, 161-ე პუნქტი; ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Osman v. the United Kingdom*), 1998 წლის 28 ოქტომბერი, Reports 1998-VIII, 3159-61, 115-ე-116-ე პუნქტები.

41 სხვა საქმეებთან ერთად იხ. ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Assenov and Others v. Bulgaria*), 1998 წლის 28 ოქტომბერი, Reports 1998-VIII, 3290, 102-ე პუნქტი.

42 სხვებთან ერთად იხ. გასკინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Gaskin v. the United Kingdom*), 1989 წლის 7 ივლისი, Series A, no. 160, 42-ე-49-ე პუნქტები.

43 პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისათვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Plattform „Ärzte für das Leben“ v. Austria*), 1988 წელი, Series A, no. 139.

44 იქვე.

ევროპულ სასამართლოში შეტანილ განაცხადში ასოციაცია ამტკიცებდა, რომ ავსტრიის ხელისუფლებამ ვერ უზრუნველყო დემონსტრანტები შეკრების თავისუფლების უფლებით, რომელიც გათვალისწინებულია ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლით.⁴⁵ ამის საწინააღმდეგოდ ავსტრიის მთავრობა ამტკიცებდა, რომ ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლი არ აკისრებს სახელმწიფოს ვალდებულებას, უზრუნველყოს დემონსტრანტთა დაცვა. მთავრობის პოზიციით, საკმარისია, რომ დემონსტრანტებს თავად სახელმწიფომ არ შეუშალოს ხელი დემონსტრაციის ჩატარებაში. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ამ საქმესთან დაკავშირებით განაცხადა:

„მშვიდობიანი შეკრების ჭეშმარიტი, ეფექტიანი თავისუფლება არ შეიძლება შეიზღუდოს სახელმწიფოს მხრიდან მხოლოდ ჩაურევლობის მოვალეობით: სახელმწიფოს როლის წმინდა ნეგატიური კონცეფცია შეუთავსებელი იქნება მე-11 მუხლის ობიექტსა და მიზანთან. მე-8 მუხლის მსგავსად, მე-11 მუხლი ზოგიერთ შემთხვევაში მოითხოვს პოზიტიური ღონისძიების გატარებას, ინდივიდებს შორის ურთიერთობების სფეროშიც კი, თუ არსებობს ამის საჭიროება.“⁴⁶

ევროპული სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებამ ნათელი მოჰფინა სახელმწიფოს მიერ ადამიანის უფლებათა დაცვის ვალდებულების ფარგლებს. ამ გადაწყვეტილებით ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლი მონაწილე სახელმწიფოს აკისრებს არა მხოლოდ ნეგატიურ ვალდებულებას – სახელმწიფომ უშუალოდ არ აკრძალოს დემონსტრაცია, არამედ პოზიტიურ ვალდებულებასაც – სახელმწიფომ უზრუნველყოს დემონსტრაციის მშვიდობიანი ჩატარება, მათ შორის, დაიცვას დემონსტრანტები მათი იდეური მონინააღმდეგეებისაგან.⁴⁷ აქედან გამომ-

45 ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლის 1-ლი პუნქტი ადგენს, რომ „ყველას აქვს უფლება მშვიდობიანი შეკრების თავისუფლებასა და სხვებთან გაერთიანების თავისუფლებაზე, თავისი ინტერესების დასაცავად პროფესიული კავშირების შექმნისა და მასში გაერთიანების უფლების ჩათვლით.“ მე-11 მუხლის მე-2 პუნქტი უშვებს ამ უფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას.

46 პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისათვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Plattform "Ärzte für das Leben" v. Austria*), 1988 წელი, Series A, no. 139, 32-ე პუნქტი; ასევე იხ. X და Y ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*X and Y v. Netherlands*), 1985 წლის 26 მარტი, 23-ე პუნქტი.

47 J. Merrills, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 105-106; ასევე იხ. ლ. ვილდჰაბერი, ადამიანის უფლება: როგორ უნდა იცავდეს მას სტრასბურგისა და ეროვნული სასამართლოები, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2002 წელი, გვ. 59-60.

დინარე, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებებთან დაკავშირებით, სახელმწიფო ვერ გაიმართლებს თავს იმით, რომ იგი უშუალოდ არ არღვევს ფიზიკური ან იურიდიული პირის უფლებებს, არამედ მათი უფლებები ირღვევა მესამე მხარის (პირის ან პირთა ჯგუფის) მიერ.⁴⁸

1.4.4. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებაჰის ხასიათი

მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები იურიდიულად სავალდებულოა პროცესის მონაწილე სახელმწიფოებისათვის,⁴⁹ თავიანთი ბუნებით ეს გადაწყვეტილებები მხოლოდ დეკლარაციული ხასიათის არის: ისინი არ აუქმებენ შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებს, ადმინისტრაციულ თუ სასამართლო გადაწყვეტილებებს, რომლებმაც გამოიწვიეს კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევა.⁵⁰ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ არაერთხელ დაადასტურა თავის პრეცედენტებში, რომ, მიუხედავად სახელმწიფოს ვალდებულებისა, შეასრულოს ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები, სახელმწიფოები თავისუფალნი არიან, თავად განსაზღვრონ ის საშუალებანი, რომლებსაც ისინი გამოიყენებენ, ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებათა შესრულების უზრუნველსაყოფად.⁵¹ ევროპული სასამართლო არ არის საკასაციო, მეოთხე, ინსტანცია.⁵²

48 K. Starmer, *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*, 1999, 194-195; S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 179.

49 იხ. კონვენციის 46-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

50 J. Sundberg, *Judicial Protection on Human Rights at the National Level: Report on the Scandinavian Laws*, in: *Judicial Protection of Human Rights at the National and International Level*, vol. I, 1991, 261.

51 *მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (Marckx v. Belgium)*, 1979 წლის 13 ივნისი, Series A, no. 31, 58-ე პუნქტი; *სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ (Scozzari and Giunta v. Italy)*, 2000 წლის 13 ივლისი, 249-ე პუნქტი; ასევე იხ. H. Krüger, *Does the Convention Machinery Distinguish Between States Which Have and Which Have not Incorporated it?* in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 25.

52 G. Ress, *The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 802; ასევე იხ. ლ. ვილდჰაბერი, ადამიანის უფლება: როგორ უნდა იცავდეს მას სტრასბურგისა და ეროვნული სასამართლოები, *ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“*, N1, 2002 წელი, გვ. 60-61.

1.5. კონვენციით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ითვალისწინებს მასში ჩამოყალიბებულ უფლებათა და თავისუფლებათა მართლზომიერი შეზღუდვის შესაძლებლობას სახელმწიფოს მიერ. ევროპული კონვენციით შეიძლება დაწესდეს ძირითადად⁵³ სამი სახის შეზღუდვა:

1.5.1. შეზღუდვა კონკრეტული მუხლების მიმართ

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლები ითვალისწინებს ამ მუხლებით განმტკიცებული უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვის შესაძლებლობას.⁵⁴ ეს მუხლები, რომლებიც ორი პუნქტისაგან შედგება, სტრუქტურულად შემდეგნაირად არის ჩამოყალიბებული: პირველი პუნქტები ანიჭებს პირებს ამა თუ იმ უფლებას, ხოლო მეორე პუნქტები ადგენს ამ უფლების მართლზომიერი შეზღუდვის პირობებს. იმისათვის, რომ სახელმწიფოს მიერ კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით (ისევე როგორც ზოგიერთი სხვა მუხლით, მაგ., 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლი) გათვალისწინებული უფლებების შეზღუდვა მართლზომიერად ჩაითვალოს, ხსენებული მუხლების შეზღუდვამ უნდა დააკმაყოფილოს სამი პირობა. კერძოდ, შეზღუდვა უნდა:

- ა) იყოს კანონის შესაბამისად ან კანონით გათვალისწინებული;
- ბ) ემსახურებოდეს კანონიერ მიზანს (მაგ., ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვა), რომელიც პირდაპირ გათვალისწინებულია კონკრეტული მუხლით;
- გ) იყოს აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

მიზანშეწონილია თითოეული პირობის დეტალური განხილვა.

- ა) *უფლების მართლზომიერი შეზღუდვის სამართლებრივი საფუძველი*
როგორც უკვე აღინიშნა, მე-8-მე-11 მუხლებით გათვალის-

53 K. Starmer, *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*, 1999, 165-166; F. Jacobs & R. White, *The European Convention on Human Rights*, 1996, 309.

54 ასევე იხ. მე-4 ოქმის მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტი.

ნინებული უფლებების შეზღუდვა უნდა იყოს „კანონის შესაბამისად“⁵⁵ ან „კანონით გათვალისწინებული“⁵⁶ ანუ ხსენებულ უფლებათა შეზღუდვის შესაძლებლობა უნდა იყოს ნორმატიულად განმტკიცებული.⁵⁷ ტერმინი „კანონი“ უნდა განიმარტოს არა შეზღუდვითად, როგორც ნორმატიული აქტის ერთ-ერთი სახე, არამედ როგორც ნორმატიული აქტი ზოგადად.

თავისთავად უფლების შეზღუდვის დაწესება „კანონით“ არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ კონკრეტული უფლების შეზღუდვამ დააკმაყოფილოს ევროპული კონვენციის ხსენებული მოთხოვნა. კანონმა უნდა დააკმაყოფილოს მისთვის დაწესებული მოთხოვნები.⁵⁸ საქმეზე – *სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v. the United Kingdom)* – ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ ფორმულირებიდან – „გათვალისწინებულია კანონით“ – გამომდინარეობს ორი მოთხოვნა, კერძოდ სასამართლომ აღნიშნა:

„პირველ რიგში, კანონი უნდა იყოს ადვილად ხელმისაწვდომი: მოქალაქეებს, გარემოებების მიხედვით, უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, გაერკვნენ, რომელი სამართლებრივი ნორმები გამოიყენება მოცემულ შემთხვევაში; მეორე, ნორმა არ შეიძლება ჩაითვალოს „კანონად“, თუ იგი არ არის ფორმულირებული საკმარისი სიცხადით, რაც მოქალაქეს მისცემს შესაძლებლობას, შეუსაბამოს მას თავისი მოქმედება: ადამიანს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, საჭიროებისამებრ, შესაბამისი დახმარებით, შექმნილი გარემოებებისათვის გონივრულ ფარგლებში, განჭვრიტოს ის შედეგები, რომლებიც ასეთ მოქმედებას შეიძლება მოჰყვეს.“⁵⁹

ამ საქმეში სასამართლომ, მართალია, მიუთითა, რომ არ არის საჭირო, მოქმედების შედეგები განიჭვრიტოს აბსოლუტური სიცხადით,⁶⁰ მაგრამ ამ გადაწყვეტილებამ ნათელი მოჰფინა

55 იხ. კონვენციის მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტი.

56 იხ. კონვენციის მე-9, მე-10 და მე-11 მუხლების მე-2 პუნქტები.

57 ევროპულმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ საქმეში, რომელიც გაერთიანებულ სამეფოს ეხებოდა, განაცხადა, რომ „კანონი“ შეიძლება იყოს „დანერლი“ ან „დაუნერელი“. *სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v. the United Kingdom)*, 1979 წლის 26 აპრილი, Series A, no. 30, 47-ე პუნქტი. ტერმინი „კანონი“ კონვენციის მნიშვნელობით ავტონომიურად განიმარტება და მოიცავს ნორმატიული ხასიათის ყველა აქტს.

58 G. Cohen-Jonathan, *Respect for Private and Family Life*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 241.

59 *სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v. the United Kingdom)*, 1979 წლის 26 აპრილი, Series A, no. 30, 49-ე პუნქტი.

60 *იქვე*.

ნორმის სიცხადის აუცილებლობის მოთხოვნას. ევროპული კონვენციით, კანონი უნდა იყოს ყველასათვის ხელმისაწვდომი და საკმარისი სიცხადით ფორმულირებული.⁶¹ კონკრეტული უფლების შეზღუდვა და მისი ფარგლები მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს კანონმდებლობით.

საქმეზე – *მელოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Malone v. the United Kingdom)*, რომელიც ეროვნული უშიშროების ინტერესთა გამო მოსმენის განხორციელებას ეხებოდა, ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ კანონში საკმარისი სიცხადით უნდა მიეთითოს მოსმენის განმახორციელებელ ორგანოთა დისკრეციული უფლებამოსილება მოსმენის განხორციელების ფარგლებსა და მის მეთოდზე, რათა პირი, რომლის მიმართ ხორციელდება ასეთი მოსმენა, დაცული იყოს თავისი უფლების არამართლობიერი შეზღუდვისაგან.⁶² იმის გამო, რომ ინგლისისა და უელსის კანონი ბუნდოვანი იყო (განსაკუთრებით იმასთან დაკავშირებით, თუ სად იყო ზღვარი იმ ღონისძიებებს შორის, რომლებიც სამართლებრივი ნორმებით რეგულირდებოდა და რომლებიც შესაბამის ორგანოებს თავიანთი შეხედულებისამებრ შეეძლოთ განეხორციელებინათ), ევროპულმა სასამართლომ ჩათვალა, რომ კონვენციის ეს მოთხოვნა არ იქნა დაკმაყოფილებული, რადგან კანონი არ იყო საკმარისად ნათელი, რის გამოც იგი ვერ უზრუნველყოფდა პირის უფლებების დაცვის მინიმალურ მოთხოვნას.⁶³ ევროპულმა სასამართლომ ასევე აღნიშნა: განჭვრეტის მოთხოვნის არსებობა არ ნიშნავს, რომ პირმა უნდა შეძლოს იმის განჭვრეტა, სავარაუდოდ როდის განახორციელებენ შესაბამისი ორგანოები მის მოსმენას, რაც ამ პირს ადეკვატური მოქმედების საშუალებას მისცემს.⁶⁴

ამდენად, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლიდან გამომდინარეობს, რომ ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის პირველი მოთხოვნის დაკმაყოფილებისათვის აუცილებელია, კანონი იყოს როგორც *ხელმისაწვდომი*, ისე *საკმარისად ნათელი*, რათა გარკვეული იყოს, როდის და როგორ შეიძლება სახელმწიფომ შეზღუდოს პირის უფლება.⁶⁵

61 M. Nowak, *Limitations on Human Rights in a Democratic Society*, in: *The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe*, E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski & J. Schokkenbroek (Eds.), 1993, 122.

62 *მელოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Malone v. the United Kingdom)*, 1984 წლის 2 აგვისტო, Series A, no. 82.

63 *იქვე*, 79-ე პუნქტი.

64 *იქვე*, 67-ე პუნქტი.

65 ასევე იხ. საქმე – *ლიანდერი შვედეთის წინააღმდეგ (Leander v. Sweden)*,

ბ) უფლების შეზღუდვის კანონიერი მიზანი

მეორე პირობა, რომელსაც ითვალისწინებს კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლები უფლებათა და თავისუფლებათა შეზღუდვის მართლზომიერებისათვის, ისაა, რომ უფლებათა შეზღუდვა უნდა ემსახურებოდეს კანონიერ მიზანს.

კანონიერი მიზნები, რომელთა გამოც შეიძლება შეიზღუდოს ხსენებული მუხლებით გათვალისწინებული უფლებები, თითოეულ მუხლში პირდაპირ არის ჩამოყალიბებული (თუმცა ყველა ამ მუხლით გათვალისწინებული უფლების შეზღუდვის მიზანი ერთი და იგივე არ არის). ცალკეული მუხლით გათვალისწინებული უფლება მხოლოდ იმ მიზნით შეიძლება შეიზღუდოს, რომელიც პირდაპირ არის მასში მითითებული.⁶⁶

კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით გათვალისწინებული უფლებები შეიძლება შეიზღუდოს შემდეგი კანონიერი მიზნების მისაღწევად:

- ა) ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ტერიტორიული მთლიანობის ან ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესები;
- ბ) უნესრიგობისა და დანაშაულის აღკვეთა;
- გ) ჯანმრთელობისა და ზნეობის დაცვა;
- დ) სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვა, ასევე სხვათა რეპუტაციის დაცვა;
- ე) კონფიდენციალურად მიღებული ინფორმაციის გამჟღავნების აღკვეთა;
- ვ) სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნება.

კანონიერი მიზნის მისაღწევად კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით განმტკიცებული უფლებების შეზღუდვის საილუსტრაციოდ შეიძლება რამდენიმე მაგალითის მოშველიება.

ეროვნული უშიშროების ინტერესებზე დაყრდნობით სახელმწიფოს მიერ კონვენციის მე-8 მუხლის (პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება) შეზღუდვასთან დაკავშირებით საინტერესოა საქმე – კლასი გერმანიის წინააღმდეგ (*Klass v. Germany*), რომელშიც

რომელთან მიმართებით სასამართლომ შვედეთის კანონმდებლობა (მომავალ სახელმწიფო მოხელეთა უსაფრთხოების თვალსაზრისით შემოწმების შესახებ) საკმარისად ცხადად (ნათლად) ჩათვალა. *ლიანდერი შვედეთის წინააღმდეგ (Leander v. Sweden)*, 1987 წლის 26 მარტი, Series A, no. 116.

⁶⁶ ასევე იხ. ოქმებით გათვალისწინებული ფორმულირებები, რომელთა გამოც შეიძლება შეიზღუდოს უფლებები: „საჯარო ინტერესები“ და „საერთო ინტერესები“ (პირველი ოქმის 1-ლი მუხლი).

განმცხადებელი საიდუმლო თვალთვალს მიიჩნევდა მის პირად ცხოვრებაში ჩარევად. სასამართლომ დაადგინა, რომ ჯაშუშობისა და ტერორიზმის ფორმების მაღალი განვითარების გამო, რაც საფრთხეს უქმნის დემოკრატიულ საზოგადოებას, საიდუმლო თვალთვალი, რომელიც მიმართულია ასეთი საფრთხის მოსაგერიებლად, აკმაყოფილებს კონვენციით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს.⁶⁷

საქმეში – *ფუნკე საფრანგეთის წინააღმდეგ (Funke v. France)* – ევროპული სასამართლო კონვენციის მე-8 მუხლის საფუძველზე იხილავდა განაცხადს განმცხადებლის საცხოვრებლის ჩხრეკასთან დაკავშირებით, რაც გამოიწვია საფრანგეთის კანონმდებლობის საწინააღმდეგო მისმა ფინანსურმა საქმიანობამ. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში სახელმწიფოს მიერ განმცხადებლის პირად ცხოვრებაში ჩარევა ემსახურებოდა კანონიერ მიზანს – ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებს და, შესაბამისად, ასეთი ჩარევა გამართლებული იყო.⁶⁸

ზნეობის დაცვაზე დაყრდნობით სახელმწიფოს მიერ კონვენციის მე-10 მუხლის (გამოხატვის თავისუფლება) შეზღუდვასთან დაკავშირებით საყურადღებოა საქმე – *ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Handyside v. the United Kingdom)*. ამ საქმეში გაერთიანებული სამეფოს მთავრობა დაეყრდნო ზნეობის დაცვას, რათა გაემართლებინა აკრძალვა საბავშვო სახელმძღვანელოსი, რომელიც ეხებოდა ბავშვთა სექსუალურ განათლებას. მიუხედავად ინგლისელი გამომცემლის (მან ინგლისში გამოსცა ორი დანიელი ავტორის სახელმძღვანელო) მტკიცებებისა, რომლის თანახმად, სახელმძღვანელოს აკრძალვა არღვევდა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლს, ევროპულმა სასამართლომ არ გაიზიარა ეს შეხედულება და მიიჩნია, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს შეეძლო კონვენციის მე-10 მუხლის მართლზომიერი შეზღუდვა ზნეობის დაცვის მოტივით.⁶⁹

გ) *უფლების შეზღუდვის აუცილებლობა დემოკრატიულ საზოგადოებაში*

ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით გათვალისწინებულ უფლებათა შეზღუდვის მართლზომიერებისათვის დაწესებულია ასევე მესამე პირობა, რომლის თანახმად, შეზღუდვა აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

67 კლასი გერმანიის წინააღმდეგ (*Klass v. Germany*), 1978 წლის 6 სექტემბერი, Series A, no. 28.

68 ფუნკე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Funke v. France*), 1993 წლის 25 თებერვალი, Series A, no. 256-A.

69 ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Handyside v. the United Kingdom*), 1976 წლის 7 დეკემბერი, Series A, no. 24, 48-ე პუნქტი.

უფლების შეზღუდვა აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი გამონვეულია მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებით (*pressing social need*). მართლზომიერია თუ არა კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით გათვალისწინებული უფლებების შეზღუდვა, ფასდება პროპორციულობის (თანაზომიერების) პრინციპის საფუძველზე.⁷⁰ სახელმწიფოს მიერ გატარებული ღონისძიება, რომელიც მიმართულია ადამიანის უფლებათა შეზღუდვისაკენ, მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროების პროპორციული უნდა იყოს.

საქმეზე – *სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Silver v. the United Kingdom)* – ევროპულმა სასამართლომ საკმაოდ დეტალურად განმარტა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული მოთხოვნის შინაარსი, რომ შეზღუდვა უნდა იყოს აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში. სასამართლომ განაცხადა:

- ა) ზედსართავი სახელი „აუცილებელი“ არ არის სიტყვა „გარდაუვალი“ სინონიმი, თუმცა მას არც ისეთ ტერმინთა მოქნილობა ახასიათებს, როგორცაა: „დასაშვები“, „ჩვეულებრივი“, „სასარგებლო“, „მიზანშეწონილი“, ან „სასურველი“;
- ბ) ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს აქვთ გარკვეული, მაგრამ არა უსაზღვრო, შეფასების ფარგლები შეზღუდვების დანესებისას. საბოლოოდ სასამართლო თავად ადგენს, შეესაბამება თუ არა ეს შეზღუდვები კონვენციას;
- გ) ფრაზა – „აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ ნიშნავს, რომ იმისათვის, რათა ჩარევა შეესაბამებოდეს კონვენციას, ის უნდა შეესატყვისოს „მწვავე საზოგადოებრივ საჭიროებას“ და უნდა იყოს იმ კანონიერი მიზნის პროპორციული, რომლის მიღწევასაც იგი ემსახურება;
- დ) კონვენციის მუხლების ის პუნქტები, რომლებიც გარანტირებული უფლებებიდან გამონაკლისს ითვალისწინებს, შეზღუდვითად უნდა განიმარტოს.⁷¹

ამ დებულებიდან გამომდინარეობს, რომ, მართალია, სახელმწიფოებს აქვთ შეფასების გარკვეული თავისუფლება, მაგრამ არის თუ არა უფლების შეზღუდვა მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროების პროპორციული – სახელმწიფოს ასეთი შეფასება ექვემ-

70 J. Cremona, *The Proportionality Principle in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights*, *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt*, U. Beyerlin, M. Bothe, R. Hofmann & E.-U. Petersmann, 1995, 323-330.

71 *სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Silver v. the United Kingdom)*, 1983 წლის 25 მარტი, Series A, no. 61, 97-ე პუნქტი.

დებარება კონტროლს ევროპული სასამართლოს მხრიდან.⁷² ევროპული სასამართლო ამონმებს, დააკმაყოფილა თუ არა უფლების შეზღუდვამ კონვენციის მოთხოვნები, მათ შორის, გამომდინარეობს თუ არა უფლებათა შეზღუდვა მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებიდან და არის თუ არა იგი კონვენციით გათვალისწინებული ერთ-ერთი კანონიერი მიზნის პროპორციული.⁷³ სხვა სიტყვებით, ევროპული სასამართლო იხილავს, გამართლებულია თუ არა სახელმწიფოს მიერ დაყრდნობა კონვენციის იმ დებულებაზე, რომელიც ითვალისწინებს ადამიანის უფლების შეზღუდვას.

უფლებათა შეზღუდვის პროპორციულობის საკითხმა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში დაამკვიდრა პრინციპი, რომლის თანახმად, სახელმწიფოებს აქვთ „თავისუფალი შეფასების ფარგლები“ (*margin of appreciation*). კერძოდ, სახელმწიფოს აქვს შეფასების გარკვეული თავისუფლება ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის მიზანშეწონილობაზე.⁷⁴ ამ პრინციპთან დაკავშირებით, საქმეზე – *ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Handyside v. the United Kingdom)*, ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა შემდეგი:

„თავიანთი ქვეყნების სასიცოცხლო საწყისებთან უშუალო და მუდმივი კონტაქტის გამო, სახელმწიფო ხელისუფლება უკეთეს მდგომარეობაშია, ვიდრე საერთაშორისო მოსამართლე, გამომხატოს თავისი პოზიცია ამ მოთხოვნათა ზუსტი შინაარსის შესახებ, ისევე როგორც მათი დაკმაყოფილებისათვის „შეზღუდვის“ „აუცილებლობის“ ან „სასჯელის“ შესახებ.“⁷⁵

72 დადჯენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dudgeon v. the United Kingdom*), 1981 წლის 22 ოქტომბერი, Series A, no. 45, 52-ე პუნქტი; სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Silver v. the United Kingdom*), 1983 წლის 25 მარტი, Series A, no. 61, 97-ე პუნქტი.

73 W. Strasser, *The European Convention on Human Rights: Some Reflections on its Role in the Light of the Practice of the Convention Organs*, in: *Austrian-Soviet Round-Table on the Protection of Human Rights*, F. Matscher & W. Karl (Eds.), 1992, 107-108.

74 ზოგადად იხ. S. Greer, *The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights*, 2000, 5-13.

75 *ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Handyside v. the United Kingdom)*, 1976 წლის 7 დეკემბერი, Series A, no. 24, 48-ე პუნქტი. ევროპულმა სასამართლომ საქმესთან – *ლისგოუ და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Lithgow v. the United Kingdom)*, რომელიც ეხებოდა „თავისუფალი შეფასების ფარგლების“ დოქტრინის გამოყენებას კონვენციის პირველი ოქმის პირველი მუხლის მიმართ (საკუთრების უფლების დაცვა) – დაკავშირებით ასევე აღნიშნა, რომ „ეროვნული ხელისუფლება, თავისი საზოგადოების და მისი მოთხოვნილებებისა და რესურსების შესახებ კარგად გათვითცნობიერებულობის გამო, უკეთეს მდგომარეობაშია, ვიდრე საერთაშორისო მოსამართლე იმის შეფასებისას, თუ რა ღონისძიებებია მართებული ამ სფეროში. ... [ევროპული სასამართლო] პატივს სცემს საკანონმდებლო

ამ დებულებიდან გამომდინარეობს, რომ ევროპული სასამართლო სახელმწიფოებს უტოვებს „თავისუფალი შეფასების ფარგლებს“, ანუ გარკვეულ თავისუფლებას იმის შესაფასებლად, აუცილებელია თუ არა ადამიანის კონკრეტული უფლების შეზღუდვა დემოკრატიულ საზოგადოებაში.⁷⁶

ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლების შეზღუდვის მესამე პირობასთან („აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში“) დაკავშირებით შეიძლება ერთ-ერთი საქმის მოშველიება. საქმესთან – დადჯენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dudgeon v. the United Kingdom*) – დაკავშირებით ევროპულმა სასამართლომ განიხილა ჰომოსექსუალური ურთიერთობისათვის ჩრდილოეთ ირლანდიის კანონმდებლობით იმ დროისათვის გათვალისწინებული სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი, რაც, განმცხადებლის აზრით, არღვევდა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლს.⁷⁷ გაერთიანებული სამეფოს მთავრობა ამტკიცებდა, რომ ჰომოსექსუალიზმის აკრძალვა აუცილებელი იყო დემოკრატიულ საზოგადოებაში ჯანმრთელობისა და ზნეობის დასაცავად და, შესაბამისად, გაერთიანებულ სამეფოს შეეძლო კონვენციის მე-8 მუხლის მართლზომიერი შეზღუდვა, რომელიც იცავს პირადი ცხოვრების უფლებას. მოპასუხე მთავრობა დაეყრდნო იმ გარემოებას, რომ ჩრდილოეთ ირლანდიის საზოგადოება კონსერვატიულია ზნეობის საკითხებში, რის გამოც, მისი აზრით, ჰომოსექსუალური ურთიერთობის აკრძალვა გამართლებული იყო.

მართალია, ევროპული სასამართლო დაეთანხმა გაერთიანებული სამეფოს მთავრობის შეხედულებას, რომ ჩრდილოეთ ირლანდიის საზოგადოება კონსერვატიულია ზნეობის საკითხებში, მან არ გაიზიარა მისი მტკიცება, რომლის მიხედვით, ჰომოსექსუალიზმისათვის სისხლისსამართლებრივი სასჯელის არსებობა

ხელისუფლების გადანყვეტილებას ამ მიმართებით, თუ ეს გადანყვეტილება აშკარად არ არის მოკლებული გონივრულ საფუძველს.“ *ლისგოუ და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Lithgow v. the United Kingdom)*, 1986 წლის 8 ივლისი, Series A, no. 102, 122-ე პუნქტი.

76 საყურადღებოა, რომ შეფასების ფარგლებთან დაკავშირებით, სასამართლომ ამ „ფარგლების“ საზღვრებზეც მიუთითა, რომელიც განსხვავდება ცალკეული უფლებიდან გამომდინარე. კერძოდ, ზოგიერთი საქმიდან გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფოს არა მხოლოდ „თავისუფალი შეფასების ფარგლები“, არამედ ასეთი „თავისუფალი შეფასების დიდი ფარგლები“ აქვს. იხ. *inter alia*, *პაუელი და რეინერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Powell and Rayner v. the United Kingdom)*, 1990 წლის 21 თებერვალი, Series A, no. 172, 44-ე პუნქტი; ასევე იხ. A. Robertson & J. Merrills, *Human Rights in Europe: A Study of the European Convention on Human Rights*, 1993, 199.

77 *დადჯენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Dudgeon v. the United Kingdom)*, 1981 წლის 22 ოქტომბერი, Series A, no. 45.

მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებიდან გამომდინარეობდა და, შესაბამისად, ასეთი სასჯელის არსებობა ჯანმრთელობისა და ზნეობის დაცვის მიზნის პროპორციული იყო. საბოლოოდ, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ჩრდილოეთ ირლანდიის კანონმდებლობა, რომელიც ითვალისწინებდა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ჰომოსექსუალური ურთიერთობისათვის, ეწინააღმდეგება ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლს (პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება).

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებიდან გამომდინარე, სახელმწიფოებს უფლება აქვთ, შეზღუდონ ამ მუხლებით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები *მხოლოდ* იმ კანონიერი მიზნების მისაღწევად (ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები; უნესრიგობისა და დანაშაულის აღკვეთა; ჯანმრთელობისა და ზნეობის დაცვა და ა.შ.), რომლებიც პირდაპირ გათვალისწინებულია კონვენციის ხსენებული მუხლების მეორე პუნქტებით. სახელმწიფოებს ეკრძალებათ ამ მუხლებით დაცული უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვა სხვა მიზნების მისაღწევად. ამას ადასტურებს ევროპული კონვენციის მე-18 მუხლი, რომლის თანახმად, კონვენციით დაშვებული შეზღუდვები არ უნდა დაწესდეს სხვა მიზნით, გარდა კონვენციით გათვალისწინებულისა. აქედან გამომდინარე, თუ ხსენებული მუხლები შეიზღუდა იმ მიზნებით, რომლებიც არ არის პირდაპირ გათვალისწინებული კონვენციით, დაირღვევა ევროპული კონვენცია. არც ერთი სხვა მიზანი, გარდა ცალკეულ მუხლებში მითითებული მიზნებისა, არ შეიძლება ჩაითვალოს კონვენციით გარანტირებული უფლებების შეზღუდვის საფუძვლად.⁷⁸

1.5.2. ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა საბანგებო მდგომარეობის დროს

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-15 მუხლის თანახმად, სახელმწიფოს შეუძლია შეზღუდოს (გადაუხვიოს) კონვენციითა და მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები საომარი ან სხვა საგანგებო მდგომარეობის დროს.⁷⁹ მიუხედავად ამისა, კონვენციის მე-15 მუხლის საფუძ-

78 F. Jacobs & R. White, *The European Convention on Human Rights*, 1996, 313-314.

79 დეტალურად იხ. კ. კორკელია, ადამიანის უფლებათა დაცვა საგანგებო მდგომარეობის დროს: ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, N3/4, 2000 წელი, გვ. 61-79.

ველზე არ შეიძლება შეიზღუდოს კონვენციითა და მისი ოქმებით გათვალისწინებული ყველა უფლება და თავისუფლება. ევროპული კონვენციის მე-15 მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული უფლებები აბსოლუტურია და, შესაბამისად, საომარი ან სხვა საგანგებო მდგომარეობის დროსაც კი იკრძალება მათი შეზღუდვა. ასეთ უფლებებს განეკუთვნება: სიცოცხლის უფლება (მე-2 მუხლი⁸⁰), ნამების, არაჰუმანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან სასჯელის აკრძალვა (მე-3 მუხლი), მონობის, იძულებითი ან სავალდებულო შრომის აკრძალვა (მე-4 მუხლის 1-ლი პუნქტი) და სისხლის სამართლის კანონმდებლობისათვის უკუქცევითი ძალის მინიჭების აკრძალვა (მე-7 მუხლი).

1.5.3. ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა დათქმის გაკეთების გზით

ევროპული კონვენციის 57-ე მუხლი ითვალისწინებს სახელმწიფოს მიერ დათქმის გაკეთების შესაძლებლობას, რომლის მიზანია, გამორიცხოს ან შეცვალოს ცალკეული დებულების იურიდიული მოქმედება მოცემულ სახელმწიფოსთან მიმართებით.⁸¹ „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის 1969 წლის კონვენციის თანახმად, დათქმა შეიძლება გაკეთდეს ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების, მათ შორის რატიფიცირების დროს.⁸²

როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოს არ გაუკეთებია დათქმები ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების მიმართ, გარდა 1-ლი, მე-12 და მე-13 ოქმებისა.⁸³

80 გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც გარდაცვალება მართლზომიერ საომარ მოქმედებათა შედეგია.

81 იხ. საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ ვენის კონვენციის (1969 წელი) მე-2 მუხლის 1(d) პუნქტი. ზოგადად იხ.: J. Frowein, *Reservations to the European Convention on Human Rights*, in: *Protecting Human Rights: The European Dimension*, Studies in Honour of G. Wiarda, F. Matscher and H. Petzold (Eds), 1988, 193-200; K. Korkelia, *New Challenges to the Regime of Reservations under the International Covenant on Civil and Political Rights*, *European Journal of International Law*, vol. 13, N2, 2002, 437-477.

82 იხ. მე-19 მუხლი.

83 იხ. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში „საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ: 2001 წლის მეორე ნახევარი“, 2002 წელი, გვ. 17.

2. ევროპული კონვენციის სტატუსი საქართველოს კანონმდებლობაში

2.1. ევროპული კონვენცია, როგორც საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ, მართალია, ამ თავში განიხილება ევროპული კონვენციის სტატუსი საქართველოს კანონმდებლობაში, ამასთან, კონვენციის იერარქიული ადგილი ქვეყანაში მოქმედ ნორმატიულ აქტებს შორის, მაგრამ ამ განხილვის შედეგად გამოთქმული მრავალი მოსაზრება თანაბრად ეხება სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებსაც.

ნიშანდობლივია, რომ ზოგადად საერთაშორისო სამართალი არ აკისრებს სახელმწიფოს საერთაშორისო ხელშეკრულების ეროვნული კანონმდებლობის ნაწილად აღიარების ვალდებულებას. მიუხედავად ამისა, სახელმწიფოს აქვს უფლება, აღიაროს საერთაშორისო ხელშეკრულება ეროვნული კანონმდებლობის ნაწილად, შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტად. საერთაშორისო ხელშეკრულების სახელმწიფოს კანონმდებლობის ნაწილად აღიარება გამომდინარეობს ეროვნული და არა საერთაშორისო სამართლიდან.⁸⁴ თუ სახელმწიფომ აღიარა საერთაშორისო ხელშეკრულება ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად, ხელშეკრულება

84 J. Frowein, *The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe*, in: *Collected Courses of the Academy of European Law*, 1990, vol. I, 2, 293.

წარმოშობს უფლებებსა და მოვალეობებს ეროვნულ დონეზე და, შესაბამისად, ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შეუძლიათ დაიცვან თავიანთი უფლებები და ინტერესები ამ ხელშეკრულების საფუძველზე, მათ შორის სასამართლოში.⁸⁵

საერთაშორისო სამართლის ზოგადი წესის მსგავსად, არც ევროპული კონვენცია აკისრებს სახელმწიფოს ვალდებულებას, აღიაროს კონვენცია ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად და, შესაბამისად, უშუალოდ გამოიყენოს მისი დებულებები ეროვნულ დონეზე, მათ შორის სასამართლო დავების გადასაწყვეტად.⁸⁶ მიუხედავად ამისა, ევროპულმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადამწყვეტილებაში განაცხადა, რომ ევროპული კონვენციის ეროვნული კანონმდებლობის ნაწილად აღიარება კონვენციიდან გამომდინარე ვალდებულებათა შესრულების განსაკუთრებით ეფექტიანი საშუალებაა.⁸⁷

მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული კონვენცია არ აკისრებს მის მონაწილე სახელმწიფოებს კონვენციის ეროვნული კანონმდებლობის ნაწილად აღიარების ვალდებულებას, თითქმის ყველა ამ სახელმწიფომ აღიარა კონვენცია თავისი კანონმდებლობის ნაწილად.⁸⁸ კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებიდან დღეისათვის მხოლოდ ირლანდიამ არ აღიარა კონვენცია ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად.⁸⁹ ირლანდიის მთავრობამ 2001 წლის

85 გამონაკლისია ევროპის გაერთიანება, რომელშიც საერთაშორისო ხელშეკრულებით და არა ეროვნული კანონმდებლობით განისაზღვრა, რომ ევროპის გაერთიანების დამფუძნებელი ხელშეკრულება სახელმწიფოთა კანონმდებლობის შემადგენელი ნაწილია. იხ. მართლმსაჯულების ევროპული სასამართლოს (ლუქსემბურგი) გადაწყვეტილება საქმეზე – *კორსა ენელის წინააღმდეგ*, 1964, ECR, 585; ასევე იხ. M. Maresceau, Belgium, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 14-15.

86 იხ. *Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden*, 1976 წლის 6 თებერვალი, Series A, no. 20, 18; ასევე იხ. S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 277; J. Polakiewicz, *The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law*, 17 *Human Rights Law Journal*, N11-12, 1996, 405.

87 *ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Ireland v. the United Kingdom)*, 1978 წლის 18 იანვარი, Series A, no. 25, 239-ე პუნქტი; ასევე იხ. J. Polakiewicz, *The Status of the Convention in National Law*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 32, 35.

88 *Inter alia*, იხ. V. Boiko, *European Convention on Human Rights and Freedoms in Judicial Legal Reform in Ukraine*, in: *Protecting Human Rights: The European Perspective*, Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000, 118-119.

89 უფრო დეტალურად იხ. D. O'Connell, Ireland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 423 *et seq.*

10 აპრილს მოინონა კანონპროექტი „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შესახებ“, რომელიც აღიარებს ევროპულ კონვენციას და მის ოქმებს ირლანდიის კანონმდებლობის ნაწილად და წარუდგინა პარლამენტს მისაღებად.⁹⁰

ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებმა სხვადასხვა ფორმით აღიარეს კონვენცია ეროვნული კანონმდებლობის ნაწილად. ზოგიერთ სახელმწიფოში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის როლი ქვეყნის კანონმდებლობაში განისაზღვრა კანონმდებლობით,⁹¹ ხოლო ზოგიერთში სასამართლო პრაქტიკით.⁹²

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა უმრავლესობის მსგავსად, საქართველოში კონვენცია აღიარებულია კანონმდებლობის ნაწილად. საქართველოში ევროპულ კონვენციას შეუძლია წარმოშვას უფლებები და მოვალეობები ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის. ნებისმიერ ფიზიკურ და იურიდიულ პირს შეუძლია, სასამართლო ან ადმინისტრაციული ორგანოს წინაშე დაეყრდნოს ევროპული კონვენციის დებულებებს და მის საფუძველზე ამტკიცოს ადამიანის უფლებათა დარღვევა.

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ადგილი საქართველოს კანონმდებლობაში ძირითადად განისაზღვრება რამდენიმე ნორმატიული აქტით:⁹³

ა) უწინარეს ყოვლისა, აღსანიშნავია საქართველოს კონსტიტუცია, რომლის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, თუ

90 იხ. ირლანდიის იუსტიციის სამინისტროს 2001 წლის 10 აპრილის პრეს-რელიზი: [www.justice.ie]. კანონის ტექსტი იხ. [www.irigov.ie/oireachtas/frame.htm]; ასევე იხ.: J. Polakiewicz, *The Status of the Convention in National Law*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 45-46; W. Binchy, *The Bill, the Advantages and Disadvantages of the Approach Taken, and Possible Alternatives*, paper presented at the Conference of the Law Society of Ireland on the European Convention on Human Rights Bill (2001), 19 October 2002.

91 ავსტრია, ბულგარეთი, ესპანეთი, ესტონეთი, ლატვია, ლიტვა, მაკედონია, მოლდოვა, ნიდერლანდები, რუმინეთი, რუსეთი, საბერძნეთი, საფრანგეთი, საქართველო, სლოვაკეთი, სლოვენია, უკრაინა, ჩეხეთი. იხ. J. Polakiewicz, *The Status of the Convention in National Law*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 36.

92 *იქვე*, ბელგია, გერმანია, იტალია, ლიტვა, შვეიცარია.

93 კ. კორკელია, სასამართლოს როლი საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენებაში, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1998 წელი, გვ. 103.

იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, კონსტიტუციურ შეთანხმებას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდა-სახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ.⁹⁴

კონსტიტუციის ეს დებულება აღიარებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად და განსაზღვრავს მათ იურიდიულ თანაფარდობას ეროვნულ დონეზე მოქმედი ნორმატიული აქტების მიმართ. მართალია, ამ დებულებაში *expressis verbis* ყურადღება გამახვილებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებათა იერარქიულ თანაფარდობაზე საქართველოში მოქმედი ნორმატიული აქტების მიმართ, მაგრამ ამ დებულების არსიდან გამომდინარეობს, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულებები მიჩნეულია საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად, შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტად. წინააღმდეგ შემთხვევაში კონსტიტუციის ეს დებულება საერთოდ არ იქნებოდა გათვალისწინებული, რადგან თუ საერთაშორისო ხელშეკრულებები არ ხდება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი, ხელშეკრულებათა იერარქიული თანაფარდობის განსაზღვრა სახელმწიფოს შიგნით მოქმედი ნორმატიული აქტების მიმართ მოკლებული იქნებოდა ყოველგვარ ლოგიკურ საფუძველს;

ბ) „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი აზუსტებს კონსტიტუციის მე-6 მუხლს საქართველოს კანონმდებლობაში საერთაშორისო ხელშეკრულების როლთან დაკავშირებით. ხსენებული კანონის მე-4 მუხლის თანახმად, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს ნორმატიული აქტია;⁹⁵

გ) განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა საქართველოს კანონი „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“.⁹⁶ კანონის მე-6 მუხლის პირველი პუნქტი ადგენს, რომ „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს კანონმდებლობის განუყოფელი ნაწილია.“

94 იხ. საქართველოს კონსტიტუცია, 2000 წლის 7 დეკემბერს შეტანილი ცვლილებებით. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს რამდენიმე ნორმატიულ აქტში, მათ შორის კონსტიტუციაში, მოხსენიებულია ტერმინი „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება და შეთანხმება“, იურიდიული ბუნებით ეს ორი აქტი არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ტერმინი „საერთაშორისო ხელშეკრულება“ გვაროვნული ცნებაა და მოიცავს საჯარო სამართლებრივი ხასიათის ყველა საერთაშორისო ხელშეკრულებას, მათ შორის შეთანხმებას, კონვენციას, პაქტს, ოქმს. იხ. „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-2 და მე-3(ა) მუხლები და „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის კონვენციის მე-2(1)(ა) მუხლი.

95 1996 წლის 29 ოქტომბერი. ასევე იხ. კანონის 1-ლი და მე-19 მუხლები.

96 1997 წლის 16 ოქტომბერი.

ზოგადად ცნობილია საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად აღიარების სხვადასხვა ხერხი. საერთაშორისო ხელშეკრულება ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილი შეიძლება გახდეს ავტომატურად ან ერთჯერადი აქტის საფუძველზე, რომელიც აღიარებს კონკრეტულ საერთაშორისო ხელშეკრულებას ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად, ანუ ქვეყნის ნორმატიულ აქტად. საქართველოს კანონმდებლობიდან გამომდინარე, საქართველოში არ არის აუცილებელი სპეციალური სამართლებრივი აქტის მიღება, რომელიც კონკრეტულ საერთაშორისო ხელშეკრულებას აღიარებს ქვეყნის ნორმატიულ აქტად. საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი ხდება ავტომატურად. საქართველოს კანონმდებლობიდან გამომდინარეობს, რომ, როდესაც საერთაშორისო ხელშეკრულება სავალდებულო ხდება საქართველოსათვის, ის ავტომატურად ხდება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი.

საქართველოს კანონმდებლობის შემადგენელ ნაწილად აღიარების შედეგად საერთაშორისო ხელშეკრულება არ კარგავს კავშირს საერთაშორისო სამართალთან. საერთაშორისო ხელშეკრულება რჩება საერთაშორისო სამართლის წყაროდ. იგი კვლავინდებურად აგრძელებს მოქმედებას საერთაშორისო დონეზე და სახელმწიფოსათვის წარმოშობს საერთაშორისო ვალდებულებებს. ასეთი საერთაშორისო ხელშეკრულება სახელმწიფოსათვის წარმოშობს ვალდებულებებს არა მხოლოდ საერთაშორისო დონეზე, როგორც საერთაშორისო ხელშეკრულება, არამედ ასევე ეროვნულ დონეზე, როგორც ქვეყნის ნორმატიული აქტი.⁹⁷

განხილული ნორმატიული აქტები არ განასხვავებენ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების სხვადასხვა კატეგორიას მათი შიდასახელმწიფოებრივი სტატუსის მიხედვით. საქართველოს ყველა საერთაშორისო ხელშეკრულება ხდება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი, მათი რეგულირების ობიექტისა და სახის მიუხედავად. აქედან გამომდინარეობს, რომ საქართველოს ყველა საერთაშორისო ხელშეკრულება, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილია.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო აღიარებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს თავისი კანონმდებლობის განუყოფელ ნაწილად, აუცილებელია იმის განხილვა, კონკრეტულად რა მომენტში

97 R. Ryssdal, Norwegian Problems of Compliance with the Convention and Norwegian Perspectives on Incorporation of the Convention, in: Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 31.

ხდება საერთაშორისო ხელშეკრულებები საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი, შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის წყარო.

საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილი ხდება მისი ტექსტის ოფიციალურად გამოქვეყნების მომენტიდან.⁹⁸ საერთაშორისო ხელშეკრულებები ოფიციალურად უნდა გამოქვეყნდეს არა საქართველოს პარლამენტის დადგენილებისა ან პრეზიდენტის ბრძანებულების მიღების დროს, რომლითაც საერთაშორისო ხელშეკრულებებს საქართველო სავალდებულოდ აღიარებს, არამედ მაშინ, როდესაც საერთაშორისო ხელშეკრულება ძალაში შევა საქართველოსათვის საერთაშორისო დონეზე.⁹⁹ აქედან გამომდინარე, როდესაც საერთაშორისო ხელშეკრულება ძალაში შევა საქართველოსათვის (საერთაშორისო დონეზე), მისი ტექსტის ოფიციალურად გამოქვეყნების შედეგად იგი ხდება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი.¹⁰⁰

საერთაშორისო ხელშეკრულების ოფიციალურად გამოქვეყნების მოთხოვნას საფუძვლად უდევს სამართლის ისეთი პრინციპი, როგორცაა *non obligat lex nisi promulgata* (კანონი არ ავალდებულებს, თუ არ არის გამოქვეყნებული). თუ ხელშეკრულება ოფიციალურად გამოქვეყნებული არ არის, იგი ვერ დააკისრებს ვალდებულებას ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს.¹⁰¹

იმის გათვალისწინებით, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია 1999 წლის 4 ივნისს გამოქვეყნდა კანონმდებლობით განსაზღვრულ ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში – „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეში“, იგი გამოქვეყნების მომენტიდან ითვლება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად, ნორმატიულ აქტად, რომელსაც შეიძლება დაეყრდნონ ფიზიკური

98 ასეთი პრაქტიკა მრავალ ქვეყანაშია დამკვიდრებული, მათ შორის ესპანეთში. ესპანეთის კონსტიტუციის 96-ე მუხლის 1-ლი პუნქტით დადგენილი წესით დადებული საერთაშორისო ხელშეკრულებები ოფიციალურად გამოქვეყნების შემდეგ ხდება ესპანეთის კანონმდებლობის ნაწილი.

99 იხ. „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ კანონის 30-ე მუხლი.

100 გადაწყვეტილება, საქმე N3გ-ად-9-კ, 18 ნოემბერი, 1999 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი, ნაწილი I, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2000 წ. გვ. 34; ასევე იხ. K. Korkelia, *International Law in the Georgian Legal Order*, *Journal of East European Law*, vol. 6, N4, 1999, 390.

101 ბელგიის საკასაციო სასამართლომ 1981 წლის 19 მარტის საქმეზე – *Pacific Employers Insurance Company v. Régie des Postes et Panamerican Airways* – დაადგინა, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულებას არ შეუძლია, ვალდებულება დააკისროს პირებს და გამოყენებული იყოს მათ წინააღმდეგ, თუ იგი სათანადო წესით არ არის გამოქვეყნებული. იხ. M. Maresceau, Belgium, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 13.

და იურიდიული პირები თავიანთი უფლებების დასაცავად, მათ შორის ეროვნულ სასამართლოებში.¹⁰²

საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი დებულებების მიუხედავად, პრაქტიკაში მნიშვნელოვანი სირთულეებია საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ოფიციალურად გამოქვეყნებასთან დაკავშირებით. ხელშეკრულებათა დიდი ნაწილი ტექნიკური მიზეზების გამო საერთოდ არ ქვეყნდება, რაც ფორმალურ დაბრკოლებას ქმნის საერთაშორისო ხელშეკრულებათა საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად აღიარებასთან დაკავშირებით. ასეთი ტექნიკური მიზეზების გამო არ გამოქვეყნებულა ევროპული კონვენციის 1-ლი, მე-4, მე-6, მე-7 და მე-13 ოქმები,¹⁰³ რომლებიც მატერიალურ უფლებებს ადგენენ. თუმცა აქვე ისიც აღსანიშნავია, რომ პრაქტიკაში საქართველოს სასამართლოები იყენებენ ისეთ საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, რომლებიც არ არის ოფიციალურად გამოქვეყნებული.

საქართველოს ნორმატიული აქტების მოკლე მიმოხილვაც კი ცხადყოფს, რომ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილია, ანუ ნორმატიული აქტი, რომელიც შეიძლება გამოიყენონ ფიზიკურმა და იურიდიულმა პირებმა თავიანთი უფლებებისა და ინტერესების დასაცავად, მათ შორის სასამართლოში.¹⁰⁴

2.2. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გამოყენების წინაპირობები

როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები აღიარებულია ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად, შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტად, მაგრამ თავისთავად ეს ფაქტი არ ნიშნავს, რომ ეროვნული სასამართლო ყო-

102 „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“, N3(8), 1999 წლის 4 ივნისი.

103 კონვენციის მე-12 ოქმი, რომლის რატიფიცირება საქართველომ უკვე მოახდინა, ჯერჯერობით ძალაში არ შესულა.

104 K. Korkelia, *International Law in the Georgian Legal Order*, *The Journal of East European Law*, vol. 6, N4, 1999, 381 *et seq*; ასევე იხ. *Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols*, HRCAD(2001)2, 2001, 19-20.

ველთვის შეძლებს ამ ხელშეკრულებებით გათვალისწინებული ნორმების გამოყენებას სასამართლო საქმის გადასაწყვეტად.¹⁰⁵ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ნორმები ყოველთვის არ გამოდგება იმისათვის, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე სასამართლომ გადაწყვიტოს საქმე.¹⁰⁶

შეუძლია თუ არა ეროვნულ სასამართლოს საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენება სასამართლო საქმის გადასაწყვეტად, შემდეგნაირად უნდა დადგინდეს: პირველ რიგში ეროვნულმა სასამართლომ უნდა დაადგინოს, გამორიცხეს თუ არა სახელმწიფოებმა ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებით უფლებებისა და თავისუფლებების მინიჭება ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის.¹⁰⁷ თუ დადგინდა, რომ სახელმწიფოებმა გამორიცხეს ხელშეკრულებით უფლებებისა და თავისუფლებების მინიჭება ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის, ხელშეკრულება ვერ გამოიყენება ეროვნულ დონეზე, მათ შორის სასამართლოს მიერ. სახელმწიფოთა ასეთი განზრახვა შეიძლება დადგინდეს ხელშეკრულების ტექსტის და/ან ხელშეკრულების მოსამზადებელი მასალების ანალიზის საფუძველზე. თუ სახელმწიფოებს არ ჰქონდათ განზრახული საერთაშორისო ხელშეკრულებით ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის უფლებების მინიჭება, ხელშეკრულება ვერ წარმოშობს მათთვის უფლებებსა და თავისუფლებებს.¹⁰⁸

თუ ეროვნულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფოებს საერთაშორისო ხელშეკრულების ტექსტის შემუშავების დროს არ განუზრახავთ ხელშეკრულებით ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის უფლებებისა და თავისუფლებების მინიჭება, ეროვნულმა სასამართლომ უნდა განიხილოს, აკმაყოფილებს თუ არა ხელშეკრულების შესაბამისი მუხლი *კონკრეტულობის* მოთხოვნას.¹⁰⁹

105 K. Korkelia, *New Trends Regarding the Relationship Between International and National Law*, 23 *Review of Central and East European Law* N3/4, 1997, 229.

106 T. Buergenthal, *Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law*, 235 *Recueil des Cours* 1992, 368.

107 B. Simma, D.-E.Khan, M. Zöckler & R. Geiger, *The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 85-86; J. Polakiewicz, *Treaty-Making in the Council of Europe*, 1999, 156-157.

108 J. Polakiewicz, *Treaty-Making in the Council of Europe*, 1999, 156-157; T. Buergenthal, *Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law*, 235 *Recueil des Cours* IV 1992, 383-384.

109 Y. Iwasawa, *International Human Rights Adjudication in Japan*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 237-238.

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ნორმები შეიძლება იმდენად ზოგადი და/ან არასრულყოფილი იყოს, რომ ეროვნულმა სასამართლომ ვერ შეძლოს მათი გამოყენება.¹¹⁰ ასეთი დებულებების გათვალისწინება ხელშეკრულებებში გამონვეულია ძირითადად ნორმების მოქნილობის უზრუნველსაყოფად, რაც საშუალებას აძლევს მრავალ სახელმწიფოს, გახდეს საერთაშორისო ხელშეკრულების მონაწილე.¹¹¹

სახელმწიფოთა პრაქტიკაში მიღებულია ხელშეკრულებათა ნორმების გამიჯვნა ორ ისეთ კატეგორიად, როგორცაა „თვითშემსრულებელი“ და „არათვითშემსრულებელი“ ნორმები.¹¹² „თვითშემსრულებელი“ ნორმა, რომელიც ჩამოყალიბებულია საკმარისად ზუსტად და სრულყოფილად, რაც ეროვნულ სასამართლოს (და ადმინისტრაციულ ორგანოს) აძლევს მისი გამოყენების შესაძლებლობას; „არათვითშემსრულებელი“ ნორმა, რომელიც ჩამოყალიბებულია ზოგადად და არასრულყოფილად და სახელმწიფოს მხრიდან ხელშეკრულების ასეთი დებულების დამაკონკრეტებელი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღების გარეშე სასამართლო (და ადმინისტრაციული ორგანო) ვერ გამოიყენებს მას, როგორც საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივ საფუძველს.¹¹³ აქვე აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება, როგორც წესი, არ არის მხოლოდ „თვითშემსრულებელი“ ან „არათვითშემსრულებელი“. ერთსა და იმავე ხელშეკრულებაში შეიძლება იყოს როგორც „თვითშემსრულებელი“, ისე „არათვითშემსრულებელი“ ნორმები. მაგალითად, „ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების“ საერთაშორისო პაქტის (1966 წელი) ნორმების უმრავლესობა მიჩნეულია „არათვითშემსრულებლად“, მათი ზოგადი და პროგრამული ხასიათის გამო.¹¹⁴ ამავდროულად, სახელმწიფოების დიდი ნაწილი აღიარებს, რომ ამ პაქტით გათვალისწინებული ნორმა დისკრიმინაციის აკრძალვის შესახებ „თვითშემსრულებლური“ ხასიათისაა.¹¹⁵

110 S. Marcus-Helmons & P. Marcus-Helmons, Belgium, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 169.

111 C. Economides, *The Relationship Between International and Domestic Law*, 1994, 6.

112 K. Korkelia, *International Law in the Georgian Legal Order*, *The Journal of East European Law*, vol. 6, N4, 1999, 387-388.

113 K. Korkelia, *New Trends Regarding the Relationship Between International and National Law*, 23 *Review of Central and East European Law* N3/4, 1997, 229.

114 იხ. პაქტის მე-2 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

115 იხ. პაქტის მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტი. Y. Iwasawa, *International Human Rights Adjudication in Japan*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 249-250.

სხვა სახელმწიფოთა მსგავსად, საქართველოს კანონმდებლობა ადგენს იმ წინაპირობებს, რომლებიც უნდა დააკმაყოფილოს საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმამ იმისათვის, რომ ის გამოიყენონ ეროვნულ დონეზე. „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ კანონის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის თანახმად, „ოფიციალურად გამოქვეყნებული საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების დებულებები, რომლებიც ადგენს კონკრეტული ხასიათის უფლებებსა და მოვალეობებს და არ საჭიროებს დამაზუსტებელი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღებას, საქართველოში მოქმედებს უშუალოდ.“

კანონის ხსენებული დებულება პირდაპირ ადგენს, რომ იმისათვის, რათა საერთაშორისო ხელშეკრულების დებულებები უშუალოდ იქნეს გამოყენებული, ისინი უნდა ადგენდნენ კონკრეტული ხასიათის უფლებებსა და მოვალეობებს და არ საჭიროებდნენ დამაზუსტებელი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღებას.¹¹⁶

სხვა სახელმწიფოთა შესაბამისი ნორმატიული აქტების მსგავსად, საქართველოს კანონითაც გამიჯნულია საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმები „თვითშემსრულებლად“ და „არათვითშემსრულებლად“. ამ დებულების თანახმად, იმისათვის, რათა საერთაშორისო ხელშეკრულებამ წარმოშვას ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის უფლებები და მოვალეობები, ისინი უნდა ადგენდნენ „კონკრეტული ხასიათის უფლებებსა და მოვალეობებს და არ საჭიროებდნენ დამაზუსტებელი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღებას“.

თუ, კანონის მიხედვით, დებულებები, რომლებიც ადგენენ კონკრეტული ხასიათის უფლებებსა და მოვალეობებს და არ საჭიროებენ დამაზუსტებელი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღებას, საქართველოში მოქმედებენ უშუალოდ („თვითშემსრულებელი“ ნორმები), მაშინ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა დებულებები, რომლებიც არ ადგენენ კონკრეტული ხასიათის უფლებებსა და მოვალეობებს და საჭიროებენ დამაზუსტებელი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღებას, საქართველოში არ მოქმედებენ უშუალოდ. ეს უკანასკნელია საერთაშორისო ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებელი“ ნორმები. საერთაშორისო ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებელი“ ნორმები შეიძლება გამოიყენოს სასამარ-

116 K. Korkelia, International Law in the Georgian Legal Order, The Journal of East European Law, vol. 6, N4, 1999, 388-389.

თლომ მხოლოდ იმ შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად, რომელიც დააზუსტებს საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმას, რაც შესაძლებელს გახდის მის გამოყენებას ეროვნულ დონეზე.

მაგალითისათვის შეიძლება საქართველოს პრაქტიკის მოშველიება. საქართველო 1993 წელს გახდა გენოციდის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ 1948 წლის კონვენციის მონაწილე. კონვენცია ითვალისწინებს სახელმწიფოს მიერ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში იმ პირთა მიცემას, რომლებმაც ჩაიდინეს გენოციდი. არის თუ არა გენოციდის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ კონვენციის დებულებები „თვითშემსრულებელი“ და შეუძლია თუ არა ეროვნულ სასამართლოს, გაასამართლოს ის პირი, რომელმაც ჩაიდინა გენოციდი? ამ კითხვას უარყოფითი პასუხი უნდა გაეცეს, რადგან კონვენციით გათვალისწინებული ნორმები ზოგადი და არასრულყოფილი ხასიათისაა. შეუძლებელია ამ ნორმის გამოყენება ეროვნული სასამართლოს მიერ, თუ კონვენციის დებულება არ დაკონკრეტდა შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმით, რომელიც გაითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ სასჯელს გენოციდის ჩადენისათვის.

რაც შეეხება საკითხს, ხელისუფლების რომელი განშტოება განსაზღვრავს ხელშეკრულების ნორმების „თვითშემსრულებლურ“ და „არათვითშემსრულებლურ“ ხასიათს, აღსანიშნავია, რომ, თუმცა საკანონმდებლო და აღმასრულებელმა ხელისუფლებამ შეიძლება შეასრულოს გარკვეული როლი საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმათა ხასიათის განსაზღვრაში,¹¹⁷ მაგრამ მთავარი როლი იმის დადგენისას, „თვითშემსრულებელია“ თუ „არათვითშემსრულებელი“ საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმა, მაინც ეროვნულ სასამართლოებს ეკუთვნით.¹¹⁸

117 თუმცა არსებობს გამონაკლისი შემთხვევებიც, როდესაც საკანონმდებლო ხელისუფლება თავად ადგენს იურიდიულად სავალდებულო გზით, რომ სასამართლოები პირდაპირ ვერ გამოიყენებენ კონკრეტულ საერთაშორისო ხელშეკრულებას. მაგალითად, გერმანიამ გააკეთა ასეთი განცხადება „ბავშვის უფლებათა შესახებ“ გაეროს კონვენციის რატიფიცირებისას. იხ.: B. Simma, D.-E. Khan, M. Zöckler & R. Geiger, *The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 79; L. Henkin, *International Human Rights Standards in National Law: The Jurisprudence of the United States*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 191.

118 P. van Dijk, *Dutch Experience with the European Convention in Domestic Law*, in: *Human Rights in Domestic Law and Development Assistance Policies of the Nordic Countries*, L. Rehof & C. Gulman (Eds.), 1989, 135; ასევე J. Polakiewicz, *Treaty-Making in the Council of Europe*, 1999, 156-157.

იმის გამო, რომ მოსამართლეები თავად განსაზღვრავენ, „თვითშემსრულებელია“ თუ არა საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმა, მათ შეფასებას ძალზე დიდი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ხელშეკრულებების, გამოყენების სწორი პრაქტიკის დამკვიდრებისათვის.¹¹⁹ მოსამართლეთა მიერ „კონკრეტულობის“ მოთხოვნის დაკმაყოფილებისათვის უკიდურესად მაღალი სტანდარტის დანესება შეამცირებს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების რაოდენობას და მნიშვნელოვნად შეზღუდავს საერთაშორისო ხელშეკრულების საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად აღიარების სამართლებრივ ეფექტს.

საერთაშორისო ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებლური“ ხასიათი არ ნიშნავს, რომ ხელშეკრულება არ არის საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი.¹²⁰ ასეთი ხელშეკრულება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილია, მაგრამ მისი გამოყენება სასამართლოებისა და ადმინისტრაციული ორგანოების მიერ, როგორც სასამართლო ან ადმინისტრაციული საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივი საფუძვლისა, შეუძლებელია.¹²¹

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, უნდა განვასხვავოთ ორი ისეთი სამართლებრივი კატეგორია, როგორცაა: საერთაშორისო ხელშეკრულების სახელმწიფოს კანონმდებლობის ნაწილად აღიარება და ხელშეკრულების ნორმების უნარი, დაადგინონ ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის ისეთი უფლებები და თავისუფლებები, რომლებიც შეიძლება გამოიყენონ სასამართლოებმა და ადმინისტრაციულმა ორგანოებმა, როგორც საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივი საფუძველი.¹²² თუმცა ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებელმა“ ნორმებმა მაინც შეიძლება შეასრულოს ერთგვარი როლი სასამართლო და ადმინისტრაციუ-

119 J. Frowein, *International Law in Municipal Courts*, American Society of International Law, Proceedings of the 91st Annual Meeting 1997, (1998), 291.

120 P. van Dijk, *Domestic Status of Human-Rights Treaties and the Attitude of the Judiciary: the Dutch Case*, in: *Fortschritt im Bewußtsein der Grund- und Menschenrechte*, Festschrift für Felix Ermacora, M. Nowak, D. Steurer & H. Tretter (Hrsg.) 1988, 636.

121 იხ. Report on the Conformity of the Legal Order of Georgia with Council of Europe Standards, AS/Bur/Georgia (1997) 1, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 25 Sept. 1997, 29. ზოგადად იხ. P. van Dijk, *Dutch Experience with the European Convention in Domestic Law*, in: *Human Rights in Domestic Law and Development Assistance Policies of the Nordic Countries*, L. Rehof & C. Gulman (Eds.), 1989, 137.

122 Y. Iwasawa, *International Human Rights Adjudication in Japan*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 236.

ლი დავების მოგვარებაში, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის ბუნდოვანი ნორმის განმარტების საშუალებამ.¹²³

საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმის „არათვითშემსრულებლური“ ხასიათი არ ნიშნავს, რომ ის სავალდებულო არ არის სახელმწიფოსათვის. ხელშეკრულების ნორმის „არათვითშემსრულებლური“ ხასიათი არ ათავისუფლებს სახელმწიფოს ამ ხელშეკრულების, კერძოდ კი მისი „არათვითშემსრულებელი“ ნორმის, შესრულების ვალდებულებისაგან. სახელმწიფოს მაინც ეკისრება ხელშეკრულების ამ ნორმის შესრულების ვალდებულება. უბრალოდ, ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებელი“ ნორმა ვერ იქნება გამოყენებული ეროვნული ორგანოების, მათ შორის სასამართლოს, მიერ, როგორც საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივი საფუძველი, სანამ სახელმწიფო არ მიიღებს ნორმატიულ აქტს, რომელიც დააზუსტებს ხელშეკრულების შესაბამის ნორმას.¹²⁴ მხოლოდ ასეთი დამაზუსტებელი ნორმატიული აქტის მიღების შემდეგ გახდება შესაძლებელი, სასამართლომ გამოიყენოს ხელშეკრულების ეს ნორმა მის დამაზუსტებელ ნორმატიულ აქტთან ერთად.

ნიშანდობლივია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება არ არის სახელმწიფოში მოქმედი ერთადერთი აქტი, რომელიც შეიძლება აწესებდეს ზოგად ნორმებს. საერთაშორისო ხელშეკრულების გარდა, ქვეყანაში მოქმედი სხვა ნორმატიული აქტიც (აქტებიც) შეიძლება ვერ გამოიყენონ სასამართლოებმა და ადმინისტრაციულმა ორგანოებმა მათი ზოგადი ხასიათის გამო, რადგან ისინი შეიძლება საჭიროებდნენ დამაკონკრეტებელი ნორმატიული აქტის მიღებას. ქვეყნის კონსტიტუციის ზოგიერთი ნორმა შეიძლება იმდენად ზოგადად იყოს ფორმულირებული, რომ შეუძლებელი გახდეს მის საფუძველზე სასამართლო ან ადმინისტრაციული საქმის გადაწყვეტა.¹²⁵ თუმცა როგორც ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები, ისე სახელმწიფოს კონსტიტუცია შეიძლება საკმაოდ ზოგადად აწესრიგებდეს ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს, ეროვნული სასამართლოები, ალბათ, არასოდეს ეყრდნობიან იმ არგუმენტს, რომ კონსტიტუციით გათვალისწინებული ნორმა

123 M. Scheinin, *International Human Rights in National Law, An Introduction to the International Protection of Human Rights* (Eds. R. Hanski & M. Suksi), 1999, 424.

124 C. Economides, *The Relationship Between International and Domestic Law*, 1994, 6.

125 T. Buergenthal, *Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law*, 235 *Recueil des Cours* IV 1992, 369.

ძალზე ზოგადია, რის გამოც მას ვერ გამოიყენებენ სასამართლო საქმის გადასაწყვეტად.

თუ სასამართლო დაადგენს, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმა „არათვითშემსრულებელი“, იგი ვერ გამოიყენებს მას სასამართლოს საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივ საფუძვლად. ამის მიზეზია ის, რომ სახელმწიფოს კომპეტენტურმა ორგანოებმა არ გაატარეს ხელშეკრულების საიმპლემენტაციო ღონისძიებები (საკანონმდებლო და/ან ადმინისტრაციული). თუ სასამართლო ვერ იყენებს საერთაშორისო ხელშეკრულების ამ ნორმას, მისმა გადაწყვეტილებამ შეიძლება დაარღვიოს ქვეყნის საერთაშორისო ვალდებულებები.

საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს მექანიზმს, რომლის მეშვეობით ზუსტდება საერთაშორისო ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებელი“ ნორმები. „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ კანონი ითვალისწინებს, რომ საქართველოს პრეზიდენტი და პარლამენტი საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების საკითხის გადაწყვეტამდე თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში იღებენ გადაწყვეტილებას საქართველოს შესაბამის ნორმატიულ აქტში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ (მე-19 მუხლი). ამ დებულების მიზანია, საქართველოს კანონმდებლობაში შევიდეს შესაბამისი ცვლილება-დამატებები, რათა საერთაშორისო ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებელი“ ნორმები დაზუსტდეს, რომ სასამართლომ შეძლოს საერთაშორისო ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებელი“ ნორმის გამოყენება მის დასაზუსტებლად მიღებულ შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად.

მიუხედავად ასეთი მექანიზმისა, სასამართლომ თავის პრაქტიკაში შეიძლება აღმოაჩინოს საერთაშორისო ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებელი“ ნორმა. ამიტომ მიზანშეწონილია, დამკვიდრდეს პრაქტიკა, რომლის თანახმად, თუ სასამართლომ აღმოაჩინა, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმა „არათვითშემსრულებელი“, ის (ან მისი წინადადებით საქართველოს უზენაესი სასამართლო) გამოვიდეს ინიციატივით, რათა კომპეტენტურმა ორგანოებმა გაატარონ ისეთი საიმპლემენტაციო ღონისძიებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა „არათვითშემსრულებელი“ ნორმების დაზუსტებას და მომავალში მის გამოყენებას ანალოგიური საქმის გადასაწყვეტად.

„საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ კანონის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტი ასევე ადგენს მეორე წინა-

პირობას საერთაშორისო ხელშეკრულების ეროვნულ დონეზე გამოყენებისათვის. კანონის ამ მოთხოვნის თანახმად, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება, გარდა იმისა, რომ უნდა ადგენდეს კონკრეტული ხასიათის უფლებებსა და მოვალეობებს და არ საჭიროებდეს დამაზუსტებელი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღებას, უნდა იყოს ოფიციალურად გამოქვეყნებული.

რაც შეეხება ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, მისი მონაწილე სახელმწიფოების სასამართლო პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ თითქმის ყველა სახელმწიფო აღიარებს კონვენციის ნორმების „თვითშემსრულებლურ“ ხასიათს და სასამართლოები იყენებენ მათ, როგორც სასამართლო საქმის გადანყვევტის სამართლებრივ საფუძველს.¹²⁶ კონვენციის ნორმების უმრავლესობა ადგენს საკმარისად კონკრეტულ დებულებებს, რათა წარმოშვან უფლებები და თავისუფლებები ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის.¹²⁷ ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოების სასამართლოები ხშირად იყენებენ კონვენციის დამატებით ოქმებს, რომლებიც შეიცავენ მატერიალურ უფლებებს.¹²⁸ ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოების სასამართლო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ, თუ ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულებები, მათ შორის ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები, ყოველთვის ვერ გამოიყენება მათი ნორმების „არათვითშემსრულებლური“ ხასიათის გამო, ევროპული კონვენცია რეგულარულად გამოიყენება ეროვნული სასამართლოების

126 J. Polakiewicz, *The Implementation of the ECHR and of the Decisions of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation*, *The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe* (eds. E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski *et al.*), 1992, 152; T. Buergenthal, *Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law*, 235 *Recueil des Cours* IV 1992, 385; A. Zimmermann, Germany, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 340.

127 G. Ress, *The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 829; S. Marcus-Helmons & P. Marcus-Helmons, Belgium, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 169; ივე, L. Zwaak, The Netherlands, 598.

128 J. Polakiewicz, *Treaty-Making in the Council of Europe*, 1999, 158; A. Morawa & C. Schreuer, *The Role of Domestic Courts in the Enforcement of International Human Rights-A View from Austria*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 176.

მიერ, როგორც სასამართლო საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივი საფუძველი.¹²⁹

ამ ანალიზიდან გამომდინარე, შეიძლება გაკეთდეს რამდენიმე დასკვნა, რომლებიც ეხება ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, მათ შორის ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს.

საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები საქართველოს კანონმდებლობის განუყოფელი ნაწილია. მართალია, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები აღიარებულია ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად, ეს როდი ნიშნავს, რომ ყოველთვის შეიძლება, სასამართლომ და ადმინისტრაციულმა ორგანომ გამოიყენოს საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმა საქმის გადაწყვეტის მიზნით. საერთაშორისო ხელშეკრულება შეიძლება ადგენდეს ზოგად ნორმას, რომელიც შეიძლება ვერ გამოიყენოს სასამართლომ ან ადმინისტრაციულმა ორგანომ სახელმწიფოს მხრიდან დამაზუსტებელი ნორმატიული აქტის მიღების გარეშე. თუ არ იქნა მიღებული საერთაშორისო ხელშეკრულების საიმპლემენტაციო აქტი (აქტები), რომელიც დააზუსტებს საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმას, მართალია, ეროვნულ სასამართლოს და ადმინისტრაციულ ორგანოს ექნება ფორმალური უფლება, გამოიყენოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ნორმა, მაგრამ, მისი ზოგადი ხასიათის გამო, სასამართლოსათვის შეუძლებელი იქნება ასეთი ნორმის გამოყენება და მის საფუძველზე სასამართლო საქმის გადაწყვეტა. ის ფაქტი, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულებები ავტომატურად ხდება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი, არ გამორიცხავს საერთაშორისო ხელშეკრულების საიმპლემენტაციო აქტის მიღებას.

საერთაშორისო ხელშეკრულებების უშუალო გამოყენებასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია, რომ საქართველოს კანონმდებლობა მიჯნავს საერთაშორისო ხელშეკრულებების ნორმებს „თვითშემსრულებლად“ და „არათვითშემსრულებლად“. ხელშეკრულების „თვითშემსრულებელი“ ნორმა შეიძლება უშუალოდ იქნეს გამოყენებული სასამართლოსა და ადმინისტრაციული ორგანოების მიერ, როგორც საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივი საფუძველი. საერთაშორისო ხელშეკრულების „არათვითშემსრულებელი“ ნორმა საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის წყაროა, მაგრამ იგი არ წარმოშობს

129 J. Polakiewicz, *The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law*, 17 *Human Rights Law Journal*, N11-12, 1996, 411.

უფლებებსა და მოვალეობებს ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის, რათა ამ ნორმის საფუძველზე ფიზიკურმა და იურიდიულმა პირებმა დაიცვან თავიანთი უფლებები. ასეთი ნორმები გამოიყენება საქმის გადანყვეტისათვის მხოლოდ იმ შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად, რომელიც მიღებულია ხელშეკრულების ამ ნორმის დასაკონკრეტებლად.

რაც შეეხება საქართველოს სასამართლოებს, აღსანიშნავია, ისინი ეჭვის ქვეშ არ აყენებენ, რომ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილია.

სასამართლოები უმრავლეს შემთხვევაში პირდაპირ იყენებენ საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმებს, მათი გამოყენების წინაპირობების განხილვის გარეშე. ისინი არ იხილავენ „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილ კრიტერიუმებს საერთაშორისო ხელშეკრულების ეროვნულ დონეზე გამოყენებისათვის. როგორც წესი, სასამართლოები არ იხილავენ, საკმარისად კონკრეტულია („თვითშემსრულებელია“) თუ არა საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმა იმისათვის, რათა სასამართლო იგი უშუალოდ გამოიყენოს.

საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში ვერ იქნა აღმოჩენილი ვერცერთი შემთხვევა, როდესაც საქართველოს სასამართლომ უარი განაცხადა საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენებაზე სასამართლო საქმის გადასანყვეტად იმ მიზეზით, რომ ხელშეკრულების სადავო ნორმა არასაკმარისად კონკრეტულია („თვითშემსრულებელი“) იყო. სასამართლო პრაქტიკამ ცხადყო, რომ საქართველოს სასამართლოები არ მიჯნავენ საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმებს „თვითშემსრულებლად“ და „არათვითშემსრულებლად“. საქართველოს სასამართლოები იყენებენ საერთაშორისო ხელშეკრულებების ისეთ ნორმებს, რომლებსაც უცხო სახელმწიფოთა სასამართლოები უმრავლეს შემთხვევაში „არათვითშემსრულებლად“ მიიჩნევენ.¹³⁰

მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულებების უმრავლესობა არ არის ოფიციალურად გამოქვეყნებული, საქართველოს სასამართლოები მაინც იყენებენ მათ.

130 ეს ძირითადად ეხება ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების საერთაშორისო პაქტს.

2.3. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის იერარქიული ადგილი ეროვნულ კანონმდებლობაში

2.3.1. ევროპული კონვენციის იერარქიული ადგილი კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა კანონმდებლობაში

როგორც უკვე აღინიშნა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილე თითქმის ყველა სახელმწიფომ აღიარა კონვენცია ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად და, აქედან გამომდინარე, ამ სახელმწიფოთა სასამართლოები და ადმინისტრაციული ორგანოები იყენებენ მას როგორც საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივ საფუძველს. ევროპული კონვენციის სახელმწიფოს კანონმდებლობის ნაწილად აღიარება თავისთავად არ განსაზღვრავს საერთაშორისო ხელშეკრულების იერარქიულ ადგილს ქვეყანაში მოქმედ სხვა ნორმატიულ აქტებს შორის. სხვა სიტყვებით, კონვენციის კანონმდებლობის ნაწილად აღიარებიდან არ გამომდინარეობს ის, თუ როგორ უნდა მოგვარდეს შესაძლო კოლიზია ევროპულ კონვენციასა და სახელმწიფოში მოქმედ სხვა ნორმატიულ აქტებს შორის.¹³¹

საერთაშორისო ხელშეკრულების იერარქიული ადგილი ქვეყანაში მოქმედ სხვა ნორმატიულ აქტებს შორის განისაზღვრება ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი სამართლით.¹³² საერთაშორისო სამართალი არ მოითხოვს საერთაშორისო ხელშეკრულების არც კანონმდებლობის ნაწილად აღიარებას და არც მისთვის რაიმე იერარქიული ადგილის მინიჭებას ქვეყნის შიგნით მოქმედ ნორმატიულ აქტებს შორის. საერთაშორისო სამარ-

¹³¹ C. Gulmann, Denmark, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 16; P. van Dijk, Dutch Experience with the European Convention in Domestic Law, in: *Human Rights in Domestic Law and Development Assistance Policies of the Nordic Countries*, L. Rehof & C. Gulman (Eds.), 1989, 136; K. Korkelia, International Law in the Georgian Legal Order, *The Journal of East European Law*, vol. 6, N4, 1999, 393.

¹³² H. Steinberger, Reference to the Case-Law of the Organs of the European Convention on Human Rights Before National Courts, in: *Proceedings of the Sixth International Colloquy about the European Convention on Human Rights*, 13-16 November 1985, 1988, 732.

თალი სახელმწიფოებისაგან მოითხოვს ნაკისრი საერთაშორისო ვალდებულებების კეთილსინდისიერად შესრულებას. საერთაშორისო სამართალი ადგენს, რომ საერთაშორისო დონეზე ხელშეკრულებები უნდა შესრულდეს, მიუხედავად იმისა, თუ რა იერარქიული ადგილი ენიჭება ხელშეკრულებებს შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე. აქედან გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფო ვერ დაეყრდნობა თავის შიდასახელმწიფოებრივ სამართალს, მათ შორის იმ ნორმატიულ აქტს, რომელსაც შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე შეიძლება მიენიჭოს ხელშეკრულებაზე უფრო მაღალი იერარქიული ადგილი, რათა არ შეასრულოს საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებები.¹³³ წინააღმდეგ შემთხვევაში, სახელმწიფოს მიეცემა შესაძლებლობა, მისთვის სასურველ ნებისმიერ დროს დაეყრდნოს თავის შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობას, რათა თავიდან აიცილოს საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებების შესრულება. ხსენებული წესი მყარად დამკვიდრდა საერთაშორისო სამართალში.¹³⁴ საერთაშორისო სამართლის საერთო წესი ვრცელდება ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციაზეც – სახელმწიფო ვერ დაეყრდნობა თავის შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობას (კონსტიტუციის ჩათვლით), რათა თავი აარიდოს ევროპული კონვენციიდან გამომდინარე ვალდებულებების შესრულებას.¹³⁵

იმ სახელმწიფოებში, რომლებიც აღიარებენ ევროპულ კონვენციას შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის ნაწილად, კონვენციას ენიჭება განსხვავებული იერარქიული ადგილი ქვეყანაში მოქმედ ნორმატიულ აქტებს შორის. სახელმწიფოთა მიდგომა შეიძლება შემდეგნაირად დაჯგუფდეს:

133 R. Bernhardt, *The Convention and Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 25. იხ. „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის 1969 წლის კონვენციის 27-ე და 46-ე მუხლები.

134 იხ. საერთაშორისო მართლმსაჯულების მუდმივი სასამართლოს საკონსულტაციო დასკვნები შემდეგ საქმეებთან დაკავშირებით: *Interpretation of the Convention between Greece and Bulgaria Respecting Reciprocal Emigration*, 1930, PCIL Reports, Series B, No. 17, 32; *Treatment of Polish Nationals and Other Persons of Polish Origin or Speech in the Danzig Territory*, 1932, PCIJ Reports, Series A/B, No. 44, 24. ასევე იხ. „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის კონვენციის 27-ე მუხლი. P. Pescatore, *Conclusion*, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 275.

135 J. Polakiewicz, *The Status of the Convention in National Law*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 32.

ა) კონვენციას ენიჭება ქვეყნის კონსტიტუციაზე მაღალი ან კონსტიტუციის თანაბარი იერარქიული ადგილი.¹³⁶ ნიდერლანდებში საერთაშორისო ხელშეკრულებას ენიჭება უპირატესობა, თუ დადგინდა კოლიზია ხელშეკრულებასა და კონსტიტუციას შორის.¹³⁷ ავსტრიაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებებს მინიჭებული აქვს კონსტიტუციის დებულებათა რანგი.¹³⁸ საყურადღებოა, რომ ასეთი მაღალი იერარქიული ადგილი ავსტრიაში მინიჭებული აქვს არა ყველა საერთაშორისო ხელშეკრულებას, არამედ მხოლოდ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, რაც ადასტურებს მის განსაკუთრებულ როლს ავსტრიის კანონმდებლობაში;¹³⁹

ბ) კონვენციას ენიჭება კონსტიტუციაზე დაბალი, მაგრამ სხვა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებზე მაღალი იერარქიული ადგილი.¹⁴⁰ ასეთი ქვეყნების მაგალითია: აზერბაიჯანი, ბელგია, ბულგარეთი, ესპანეთი, ესტონეთი, კვიპროსი, ლუქსემბურგი, მალტა, პოლონეთი, პორტუგალია, რუმინეთი, რუსეთი, საბერძნეთი, საფრანგეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, სომხეთი, უკრაინა, შვეიცარია, ჩეხეთი.¹⁴¹ სახელმწიფოების დიდ ნაწილში საერთაშორისო ხელშეკრულებათა იერარქიული ადგილი შიდასა-

136 C. Nørgaard, *The Implementation of International Human Rights Agreements within a Domestic Legal System, The Relationship Between International and Domestic Law: Proceedings of the UniDem Seminar* (1993), 1993, 16.

137 იხ. ნიდერლანდების კონსტიტუციის 94-ე მუხლი. H. Schermers, *The Netherlands*, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 113; L. Zwaak, *The Netherlands*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 597 *et seq.*

138 M. Nowak, *The Implementation of the European Convention on Human Rights*, in: *The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights*, 28-29 October, 1988, 1989, 33; H. Tretter, *Austria*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 103 *et seq.*

139 T. Buergenthal, *Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law*, 235 *Recueil des Cours* IV 1992, 356; J. Polakiewicz, *The Status of the Convention in National Law*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 38.

140 H. Schermers, *The European Community and the European Convention on Human Rights: Their Effect on National Law*, in: *The Gradual Convergence: Foreign Ideas, Foreign Influences and English Law on the Eve of the 21st Century*, B. Markesinis (Ed.), 1994, 170.

141 S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 231; A. Wyrozumska, *Impact of the Case-Law of the Organs of the European Convention on Human Rights on Domestic Law and the National Judge*, *Judge and International Law*, 1998, 142; Á. Rodríguez, *The European*

ხელმწიფოებრივ სამართალში დადგენილია ზოგადად ყველა საერთაშორისო ხელშეკრულების მიმართ, მაგრამ არის რამდენიმე გამონაკლისი. ზოგიერთ სახელმწიფოში მხოლოდ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს ენიჭებათ უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ. ასეთი ქვეყნების მაგალითია: სლოვაკეთი, რუმინეთი და ჩეხეთი.¹⁴²

ევროპული კონვენციის მონაწილე ზოგიერთ სახელმწიფოში საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ევროპული კონვენციის, უპირატესობა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების (გარდა კონსტიტუციისა) მიმართ განისაზღვრება არა კონსტიტუციით, არამედ სხვა ნორმატიული აქტით ან სასამართლო პრაქტიკით;¹⁴³

გ) კონვენციას ენიჭება შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების თანაბარი იერარქიული ადგილი. ასეთი ქვეყნების მაგალითია: გერმანია, დანია, ისლანდია, იტალია, ლიტვა, ლიხტენშტეინი, სან-მარინო, თურქეთი, ფინეთი, შვედეთი.¹⁴⁴ ამ სახელმწიფოებში გამოიყენება პრინციპი *lex posteriori derogat priori*.¹⁴⁵ ამ პრინციპის თანახმად, ევროპულ კონვენციას აქვს უპირატესობა

Convention on Human Rights in the Domestic Legal Order of Italy and Spain: A Comparison, in: 49 Jahrbuch Des Öffentlichen Rechts Der Gegenwart, 2001, 391; R. Maruste, Status of the European Convention on Human Rights in the Estonian Legal System, in: Protecting Human Rights: European Perspective: Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000, 877.

142 იხ.: ჩეხეთის კონსტიტუციის მე-10 მუხლი; სლოვაკეთის კონსტიტუციის მე-11 მუხლი; რუმინეთის კონსტიტუციის მე-20 მუხლი; ასევე იხ. R. Weber, Romania, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 714. E. Stein, International Law and Internal Law in the New Constitutions of Central-Eastern Europe, in: Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt, 1995, 877-878.

143 მაგალითად, ესტონეთის უზენაესმა სასამართლომ 1997 წელს განიხილა საქმე, რომელიც ეხებოდა კოლიზიას კანონსა და ევროპულ კონვენციას შორის, რაზეც სასამართლომ დაადგინა, რომ ასეთ შემთხვევაში უპირატესობა უნდა მიენიჭოს კონვენციას. ციტი.: J. Polakiewicz, The Status of the Convention in National Law, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 42.

144 J. Polakiewicz, The Status of the Convention in National Law, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 42-45.

145 G. Gauksdóttir, Iceland, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 402.

ბა იმ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ (გარდა კონსტიტუციისა), რომლებიც მიღებული და ამოქმედებულია სახელმწიფოსათვის კონვენციის ძალაში შესვლამდე, მაგრამ ის შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები, რომლებიც მიღებული და ამოქმედებულია კონვენციის სახელმწიფოსათვის ძალაში შესვლის შემდეგ, უპირატესობით სარგებლობენ ევროპული კონვენციის მიმართ.

ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებში ხსენებულ მიდგომას, რომელიც თავისთავად საკმაოდ დიდი რისკის ქვეშ აყენებს კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების შესრულებას, ნაკლები პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს იმის გამო, რომ სახელმწიფოები, ამგვარი სიტუაციის წარმოშობის შემთხვევაში, იყენებენ ისეთ პრინციპს, როგორცაა *lex specialis derogat leges generalis*.¹⁴⁶ ამ პრინციპის თანახმად, საერთაშორისო ხელშეკრულებები, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, განიხილება სპეციალურ აქტად, რომელსაც ენიჭება უპირატესობა კონვენციასა და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს (გარდა კონსტიტუციისა) შორის კოლიზიის წარმოშობის შემთხვევაში.¹⁴⁷

სახელმწიფოთა კანონმდებლობაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის იერარქიული ადგილის თაობაზე მოკლე მიმოხილვიდან ნათლად ჩანს, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას სახელმწიფოთა კანონმდებლობაში განსხვავებული იერარქიული ადგილი ენიჭება. მიუხედავად ამ განსხვავებისა, სახელმწიფოთა უმრავლესობაში ევროპულ კონვენციას უფრო მაღალი იერარქიული ადგილი ენიჭება, ვიდრე შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებს, მაგრამ უფრო დაბალი, ვიდრე ქვეყნის კონსტიტუციას.¹⁴⁸

146 B. Simma, D.-E.Khan, M. Zöckler & R. Geiger, The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights, in: Enforcing International Human Rights in Domestic Courts, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 87-89; ასევე იხ. G. Ress, The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 832.

147 კოლიზიის თავიდან აცილების დროს ეს სახელმწიფოები, *lex specialis* პრინციპთან ერთად, იყენებენ კანონმდებლობის საერთაშორისო ვალდებულებებთან ჰარმონიული განმარტების პრინციპს. R. Bernhardt, The Convention and Domestic Law, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 28.

148 ლ. ბოძაშვილი, ევროპის საბჭო და ადამიანის უფლებების დაცვა, თბილისი, 1998, გვ. 28.

2.3.2. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ევროპული კონვენციის, იერარქიული ადგილი საქართველოს კანონმდებლობაში

საქართველოს კანონმდებლობა ადგენს ქვეყანაში მოქმედი ნორმატიული აქტების შემდეგ იერარქიას:

- ა) საქართველოს კონსტიტუცია, კონსტიტუციური კანონი;
- ბ) საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმება;
- გ) საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება;
- დ) საქართველოს ორგანული კანონი;
- ე) საქართველოს კანონი, საქართველოს პრეზიდენტის დეკრეტი;
- ვ) საქართველოს სხვა ნორმატიული აქტები.¹⁴⁹

ქვეყანაში მოქმედი ნორმატიული აქტების იერარქიული თანაფარდობის დადგენის მიზანია ასეთი აქტების იურიდიული ძალის განსაზღვრა და სამართლებრივი კოლიზიის გადაწყვეტის გზების დადგენა.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა მკაფიოდ განსაზღვრავს საერთაშორისო ხელშეკრულების იერარქიულ ადგილს ქვეყანაში მოქმედ ნორმატიულ აქტებს შორის, პრაქტიკაში სასამართლოები და ადმინისტრაციული ორგანოები შეიძლება აღმოჩნდნენ მრავალი სირთულის წინაშე, რომლებიც დაკავშირებულია სამართლებრივ კოლიზიასთან საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებს შორის.

თუ ზოგადად კოლიზიის მოგვარება შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებს შორის საკმაოდ რთული საკითხია, ასეთი კოლიზიის მოგვარება კიდევ უფრო რთულდება საერთაშორისო ხელშეკრულების შემთხვევაში. ეს გამომდინარეობს იქიდან, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება, მართალია, ხდება ქვეყნის ნორმატიული აქტი, მაინც რჩება საერთაშორისო სამართლის ნაწილად. იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოში საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედებისა და შეწყვეტის წესი რეგულირდება როგორც შიდასახელმწიფოებრივი,

¹⁴⁹ იხ.: კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტი; „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-19 მუხლის 1-ლი პუნქტი და „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტი.

ისე საერთაშორისო სამართლით, სასამართლომ და ადმინისტრაციულმა ორგანომ უნდა დააკმაყოფილოს როგორც საერთაშორისო, ისე შიდასახელმწიფოებრივი სამართლით დადგენილი მოთხოვნები.

საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებს შორის კოლიზიასთან დაკავშირებული სირთულეების თვალსაჩინოებისათვის შეიძლება მარტივი მაგალითის განხილვა, რომელიც ნათელს ჰფენს ამ სირთულეების არსებობას. *რომელ ნორმატიულ აქტს უნდა მიანიჭოს უპირატესობა საქართველოს სასამართლომ, თუ საქმის განხილვის დროს ის აღმოაჩენს კოლიზიას საქართველოს კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის?* ერთი შეხედვით, პასუხი ნათელია: უპირატესობა უნდა მიენიჭოს კონსტიტუციას, რადგან ის უზენაესი კანონია, რომელსაც უმაღლესი იერარქიული ადგილი აქვს მინიჭებული საქართველოში მოქმედ ნორმატიულ აქტებს შორის. მაგრამ, თუ სასამართლო კონკრეტული საქმის განხილვისას უპირატესობას მიანიჭებს კონსტიტუციას და გამოიყენებს მის ნორმას, რომელიც ეწინააღმდეგება ევროპულ კონვენციას, სასამართლოს გადაწყვეტილება სავარაუდოდ დაარღვევს კონვენციიდან გამომდინარე ვალდებულებებს. როგორც უკვე აღინიშნა, საერთაშორისო სამართალი მოითხოვს სახელმწიფოებისაგან საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კეთილსინდისიერად შესრულებას და მისთვის მნიშვნელობა არა აქვს, რა იერარქიული ადგილი ენიჭება ევროპულ კონვენციას სახელმწიფოში მოქმედ ნორმატიულ აქტებს შორის; მეორე მხრივ, თუ სასამართლო, ასეთი კოლიზიის აღმოჩენის შემთხვევაში, გამოიყენებს ევროპულ კონვენციას და არ გამოიყენებს საქართველოს კონსტიტუციის ნორმას, რომელიც ეწინააღმდეგება ევროპულ კონვენციას, იგი დაიცავს ევროპული კონვენციის მოთხოვნებს, კეთილსინდისიერად შეასრულებს ქვეყნის საერთაშორისო ვალდებულებებს, მაგრამ დაარღვევს კონსტიტუციის ნორმებს, კერძოდ, ერთი მხრივ, იმ ნორმას, რომელიც ევროპული კონვენციისაგან განსხვავებულ წესს ადგენს, ხოლო, მეორე მხრივ, ნორმას, რომლის თანახმად, საქართველოს კონსტიტუცია სახელმწიფოს უზენაესი კანონია და უპირატესობით სარგებლობს ქვეყანაში მოქმედი ყველა სხვა ნორმატიული აქტის მიმართ (მე-6 მუხლი). ეს მაგალითი ცხადყოფს, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული კოლიზიის გადაწყვეტა უფრო რთულია, ვიდრე ეს შეიძლება ჩანდეს ქვეყანაში მოქმედი ნორმატიული აქტების იერარქიული თანაფარდობიდან.

სახელმწიფომ შეიძლება შექმნას სპეციალური მექანიზმი, რომლის მიზანი იქნება კოლიზიის დადგენა საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებს შორის. ასეთი მექანიზმის საფუძველზე, ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარებამდე, მონმდება საერთაშორისო ხელშეკრულების შესაბამისობა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებთან, საჭიროების შემთხვევაში კი აღმოიფხვრება შეუსაბამობა.

სხვა სახელმწიფოთა მსგავსად, საქართველოშიც ჩამოყალიბდა საერთაშორისო ხელშეკრულებისა და შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის შესაბამისობის უზრუნველყოფის მექანიზმი. კერძოდ, „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-19 მუხლის თანახმად:

„1. საქართველოს პარლამენტი საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების საკითხის გადანყვეტამდე, საჭიროების შემთხვევაში, იხილავს და თავისი კომპეტენციის ფარგლებში იღებს გადანყვეტილებას საქართველოს შესაბამის ნორმატიულ აქტში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ.

2. საქართველოს პრეზიდენტი საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების საკითხის გადანყვეტამდე, საჭიროების შემთხვევაში, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში იხილავს და იღებს გადანყვეტილებას საქართველოს შესაბამის ნორმატიულ აქტში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ.“

ხსენებული მუხლის მიზანია შესაბამისობის დადგენა საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის ამ უკანასკნელის სავალდებულოდ აღიარებამდე და კოლიზიის აღმოჩენის შემთხვევაში მისი აღმოფხვრა.

მიუხედავად იმისა, რომ კანონი „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ ითვალისწინებს კოლიზიის აღმოფხვრის მექანიზმს, ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების რატიფიცირებამდე საქართველოს კანონმდებლობაში არ შეტანილა ცვლილებები ქვეყნის კანონმდებლობისა და ევროპული კონვენციის (და მისი ოქმების) შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით. მიუხედავად კანონის ხსენებული მუხლისა, რომელიც ითვალისწინებს საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანას საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარებამდე (მაგ., რატიფიცირებამდე), საქართველოს პარლამენტის დადგენილებაში, რომლითაც მოხდა ევროპული კონვენციის რატიფიცირება (1999 წ.), მეორე პუნქტად მითითებულია, რომ „საქართველოს კანონმდებლობა შესაბამისობაში იქნეს მოყვანილი

ამ კონვენციის დებულებებთან.¹⁵⁰ საყურადღებოა, რომ ჯერ კიდევ 1997 წლის 18 აგვისტოს საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულებით შეიქმნა ექსპერტთა კომისია, რომელსაც დაევალია წინადადებების მომზადება საქართველოს კანონმდებლობის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან შესაბამისობაში მოყვანის შესახებ.¹⁵¹ ევროპულ კონვენციასა და მის ოქმებთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობის შესახებ მომზადებულია სამი მოხსენება.¹⁵² ამ მოხსენებებში, რომლებიც მომზადებულია დამოუკიდებელი ექსპერტების მიერ, აღმოჩენილია მრავალი წინააღმდეგობა საქართველოს კანონმდებლობასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის. დღემდე საქართველოს კანონმდებლობაში არ შეტანილია ცვლილებები და დამატებები საქართველოს კანონმდებლობის ევროპულ კონვენციასა და მის ოქმებთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით.

შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებისა და ევროპული კონვენციის (და მისი ოქმების) შესაბამისობის უზრუნველყოფის მიზნით პროფილაქტიკური ღონისძიებების გატარება ვერ ჩაითვლება კოლიზიის თავიდან აცილების გარანტიად. გამორიცხული არ არის, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების დროს ვერ იქნეს აღმოჩენილი ასეთი კოლიზია. ზუსტად ამის გამო საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთ-ერთი ფუნქციაა საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კონსტიტუციურობის დადგენა. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო ადგენს, შეესაბამება თუ არა საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება ქვეყნის კონსტიტუციას.

150 საქართველოს პარლამენტის დადგენილება „ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის“ ევროპული კონვენციის რატიფიცირების თაობაზე, N1940-III, 1999 წლის 12 მაისი; ასევე იხ. ხსენებული დადგენილების ამ პუნქტზე პარლამენტის სხდომის სტენოგრაფიული ჩანაწერი, 1999 წლის 12 მაისი, გვ. 5-6.

151 იხ. საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულება „ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა შესახებ 1950 წლის 4 ნოემბრის ევროპულ კონვენციასთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად ექსპერტთა კომისიის შექმნის შესახებ“, 1997 წლის 18 აგვისტო, N378.

152 პირველი მოხსენება მოიცავს კონვენციის პირველ ცხრა მუხლს; მეორე მოხსენებაში განხილულია საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების დანარჩენ, მატერიალური უფლებების განმსაზღვრელ, მუხლებთან, გარდა კონვენციის მე-6 და მე-12 ოქმისა. ეს უკანასკნელი მოხსენება გამოქვეყნდა ევროპის საბჭოს მიერ. იხ. *Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols, HRCAD(2001)2, 2001*; მესამე მოხსენება, რომელიც გამოცემის სტადიაშია, მოიცავს როგორც კონვენციის პირველ ცხრა მუხლსა და მისი ოქმების რამდენიმე მუხლს, ისე მე-12 და მე-13 ოქმებს.

რომელი ნორმა უნდა გამოიყენოს საქართველოს სასამართლომ საერთაშორისო ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული კოლიზიის აღმოჩენის შემთხვევაში, როგორ უნდა მოგვარდეს საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენების საკითხი ისე, რომ საერთო სასამართლო არ შეიჭრას საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციაში, ეფექტიანად განახორციელოს მართლმსაჯულება, არ დაარღვიოს საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები და უზრუნველყოს ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვა? – ეს ის საკითხებია, რომელთა წინაშეც ადრე თუ გვიან აღმოჩნდება საქართველოს სასამართლოები.

2.3.2.1. კოლიზია საქართველოს კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ კოლიზიის აღბათობა საქართველოს კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებს შორის მცირეა. ეს განპირობებულია კონსტიტუციისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების რეგულირების განსხვავებული ობიექტით. ქვეყნის კონსტიტუციით მოწესრიგებული საკითხები ძირითადად განსხვავდება იმ საკითხებისაგან, რომელთა მოწესრიგებას მიზნად ისახავს საერთაშორისო ხელშეკრულება. აქედან გამომდინარე, ძნელად წარმოსადგენია კოლიზია საქართველოს კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა: სახელმწიფო მოწყობა, ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების კომპეტენცია, საქართველოს პარლამენტის კომპეტენცია, მისი წევრების არჩევის პირობები, საკანონმდებლო აქტების მიღების წესი და პროცედურა, პრეზიდენტის უფლებამოსილება, სასამართლო ორგანოთა სისტემა, საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენცია და სხვა. კოლიზია საქართველოს კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებს შორის შეიძლება მოხდეს ისეთ საკითხებზე, რომლებიც კონსტიტუციისა და ხელშეკრულების საერთო რეგულირების ობიექტია. ასეთ საკითხებს განეკუთვნება ძირითადად ადამიანის უფლებათა დაცვა.¹⁵³ ამიტომ კოლიზიის არსებობა დასაშვებია საქართველოს კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებების მარეგულირებელ საერთაშორისო ხელშეკრულებებს შორის.

¹⁵³ ეს არ ნიშნავს, რომ გამოირიცხება კოლიზია საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და საქართველოს კონსტიტუციის იმ დებულებებს შორის, რომლებიც არ აწესრიგებენ ადამიანის უფლებათა დაცვას.

კონკრეტულად საქართველოს კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის კოლიზიასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია, რომ კოლიზიის აღბათობა მცირეა ასევე იმის გამო, რომ საქართველოს კონსტიტუციის შემუშავების დროს მხედველობაში მიიღეს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტები.¹⁵⁴ ამას ადასტურებს საქართველოს კონსტიტუციის 22-ე მუხლის მე-3 პუნქტი და 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტი, რომელთა ფორმულირებები მსგავსია ევროპული კონვენციის შესაბამისი მუხლების ფორმულირებებისა.

მიუხედავად აღნიშნულისა, არ იქნებოდა მართებული კოლიზიის გამორიცხვა საქართველოს კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის. დასაშვებია, რომ საქმის განხილვის დროს სასამართლომ აღმოაჩინოს კოლიზია საქართველოს კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის. მიზანშეწონილია საქართველოს სასამართლოს წინაშე ასეთი სიტუაციის წარმოქმნისა და კოლიზიის მოგვარების შესაძლო გზების განხილვა.

ამ საკითხთან დაკავშირებით ამოსავალი წერტილია „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტი, რომლის თანახმად:

„თუ საერთო სასამართლოში კონკრეტული საქმის განხილვისას სასამართლო დააკენის, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, რათა ესა თუ ის კანონი ან სხვა ნორმატიული აქტი, რომელიც უნდა გამოიყენოს სასამართლომ ამ საქმის გადაწყვეტისას, მთლიანად ან ნაწილობრივ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს კონსტიტუციის შეუსაბამოდ, იგი შეაჩერებს საქმის განხილვას და მიმართავს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. საქმის განხილვა განახლდება საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ამ საკითხის გადაწყვეტის შემდეგ.“¹⁵⁵

ძირითადი კითხვები, რომლებიც შეიძლება დაისვას, ხსენებული დებულებიდან გამომდინარე, ევროპულ კონვენციასთან

154 იხ. ვ. გაული, კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება საქართველოში (გერმანული გამოცემის ქართული თარგმანის ავტორი კ. კუბლაშვილი), 2002 წელი, გვ. 374; ასევე იხ. გვ. 32. ნიშანდობლივია, რომ კონსტიტუციის შემუშავებისა და მიღების დროს საქართველო არ იყო ევროპული კონვენციის მონაწილე.

155 ეს დებულება ასევე გათვალისწინებულია „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-20 მუხლის პირველი პუნქტით. კანონის მე-7 მუხლი განსაზღვრავს არა მხოლოდ საერთო სასამართლოების მიერ საკონსტიტუციო სასამართლოში მიმართვის საფუძველსა და წესს, არამედ ავრთვე ადგენს მოსამართლის დამოუკიდებლობას (პირველი პუნქტი).

მიმართებით, შემდეგია: ვრცელდება თუ არა ამ დებულების მოქმედება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებზე, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციაზე და შეუძლია თუ არა საერთო სასამართლოს, მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ევროპული კონვენციის კონსტიტუციურობაზე?

საქართველოს კანონმდებლობიდან გამომდინარე, ერთ-ერთი ძირითადი არგუმენტი, რომელიც ამტკიცებს საერთო სასამართლოს უფლებას, მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობაზე, ისაა, რომ ხსენებულ მუხლში მითითებულია არა მხოლოდ „კანონზე“, რომლის საფუძველზეც საერთო სასამართლომ შეიძლება დაასკვნას აქტის არაკონსტიტუციურობის ალბათობა, არამედ „სხვა ნორმატიულ აქტზე“. ¹⁵⁶ „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონით საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს ნორმატიული აქტია. ¹⁵⁷

აქედან გამომდინარე, თუ სასამართლო დაასკვნის, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, რათა ევროპული კონვენციის კონკრეტული მუხლი შეიძლება მიჩნეულ იქნეს არაკონსტიტუციურად, საქმის განმხილველი საერთო სასამართლო შეაჩერებს მის განხილვას და მიმართავს საკონსტიტუციო სასამართლოს ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის დასადგენად. ამდენად, საერთო სასამართლოს შეუძლია მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს საერთაშორისო ხელშეკრულების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, კონსტიტუციურობის დასადგენად.

მართალია, საქართველოს კანონმდებლობიდან გამომდინარე, ასევე შეიძლება რამდენიმე არგუმენტის მოშველიება ხსენებულ კითხვაზე უარყოფითი პასუხის გასაცემად, ¹⁵⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ საერთო სასამართლოს შეუძლია მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების კონსტი-

156 ასევე იხ. „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი, რომელიც ასევე უთითებს „ნორმატიულ აქტზე“.

157 იხ. კანონის მე-4 მუხლის პირველი პუნქტი.

158 იხ. „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტი. იგი მიუთითებს არა „ნორმატიულ აქტზე“, რომელიც მოიცავს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, არამედ მოიხსენიებს „კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტს“. კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი, „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის მიხედვით, არ მოიცავს საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს.

ტუციურობის შესახებ, რაც აღარ ტოვებს ამ საკითხთან დაკავშირებით ეჭვის საფუძველს. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმმა 2002 წლის 4 აპრილს მიიღო არსებითად განსახილველად ქ. თბილისის დიდუბე-ჩუღურეთის რაიონული სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება, რომელიც ეხებოდა შეთანხმებას ადგილმდებარეობის შესახებ საქართველოსა და წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტს შორის.¹⁵⁹ ამით საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადასტურა, რომ საერთო სასამართლოს აქვს საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის კონსტიტუციური წარდგინებით მიმართვის უფლება საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის შესახებ.¹⁶⁰

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოს სასამართლოს აქვს საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის კონსტიტუციური წარდგინებით მიმართვის უფლება საერთაშორისო ხელშეკრულების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, კონსტიტუციურობის შესახებ.

ამდენად, თუ საქართველოს საერთო სასამართლო კონკრეტული საქმის განხილვისას დაასკვნის, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, რათა ევროპული კონვენცია, რომელიც უნდა გამოიყენოს სასამართლომ, მიჩნეულ იქნეს საქართველოს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ, საერთო სასამართლომ უნდა შეაჩეროს საქმის განხილვა და მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. საერთო სასამართლო არ არის უფლებამოსილი, თავად დაადგინოს, ეწინააღმდეგება თუ არა ადამიანის უფლებათა ევროპული

159 სასამართლოში კონსტიტუციური წარდგინების შეტანის საფუძველი იყო, *inter alia*, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანონის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი. ამ პუნქტის თანახმად: „თუ საერთო სასამართლოში კონკრეტული საქმის განხილვისას სასამართლო დაასკვნის, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, რათა ის კანონი ან სხვა ნორმატიული აქტი, რომელიც უნდა გამოიყენოს სასამართლომ ამ საქმის გადანყვეტისას, მთლიანად ან ნაწილობრივ მიჩნეულ იქნეს კონსტიტუციის შეუსაბამოდ, იგი შეაჩერებს საქმის განხილვას და მიმართავს საკონსტიტუციო სასამართლოს. საქმის განხილვა განახლდება საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ამ საკითხის გადანყვეტის შემდეგ.“

160 იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის განმწესრიგებელი სხდომის საოქმო ჩანაწერი, N2/177, 2002 წლის 4 აპრილი; ამავე საქმეზე იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის გადანყვეტილება N8/177/2, 2002 წლის 21 მაისი. ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 182-189. ამ გადანყვეტილებით საკონსტიტუციო სასამართლომ საერთაშორისო ხელშეკრულების სადავო დებულებები მიიჩნია კონსტიტუციასთან შესაბამისად; ასევე იხ. კ. კორკე-ლია, საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კონსტიტუციურობა საქართველოში: ზოგიერთი სამართლებრივი სიახლე, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 84-85.

კონვენციის შესაბამისი დებულება საქართველოს კონსტიტუცი-
ას. მან არ უნდა განახორციელოს ისეთი ფუნქცია, რომელიც სა-
კონსტიტუციო კონტროლის ორგანოს–საქართველოს საკონსტი-
ტუციო სასამართლოს–კომპეტენციას განეკუთვნება.¹⁶¹

რა გადაწყვეტილება შეიძლება მიიღოს საქართველოს სა-
კონსტიტუციო სასამართლომ ევროპული კონვენციის კონსტი-
ტუციურობის შესახებ?

საკონსტიტუციო სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს, რომ
ევროპული კონვენცია შეესაბამება ან არ შეესაბამება საქართვე-
ლოს კონსტიტუციას:

ა) თუ საკონსტიტუციო სასამართლო დაადგენს ევროპული
კონვენციის კონსტიტუციასთან შესაბამისობას, საერთო სასა-
მართლოს ეჭვი, რომ ევროპული კონვენცია შეიძლება ეწინააღ-
მდეგებოდეს კონსტიტუციას, გაქარწყლდება და საერთო სასა-
მართლოს მიეცემა შესაძლებლობა, განაახლოს სასამართლო
საქმის განხილვა;¹⁶²

ბ) თუ საკონსტიტუციო სასამართლო დაადგენს ევროპული
კონვენციის არაკონსტიტუციურობას, „საქართველოს საკონ-
სტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანონის 23-ე
მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად, საკონსტიტუციო სასამართლო
უფლებამოსილია, ბათილად ცნოს საქართველოსათვის ევროპუ-
ლი კონვენცია ან მისი ცალკეული დებულება.¹⁶³ მიზანშეწონი-
ლია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ევრო-
პული კონვენციის არაკონსტიტუციურად ცნობის სამართლებ-
რივი შედეგების განხილვა.

უპირველეს ყოვლისა აღსანიშნავია, რომ, კანონის ხსენებუ-
ლი დებულების მიუხედავად, რომლის თანახმად, არაკონსტიტუ-
ციური საერთაშორისო ხელშეკრულება ან მისი ცალკეული დებუ-

161 „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს
ორგანული კანონის მე-19 მუხლით, საკონსტიტუციო სასამართლო უფლე-
ბამოსილია, განიხილოს და გადაწყვიტოს საერთაშორისო ხელშეკ-
რულებათა და შეთანხმებათა კონსტიტუციურობის საკითხი („ვ“ პუნქტი).

162 „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანო-
ნის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი.

163 „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანო-
ნის 23-ე მუხლის მე-5 პუნქტი ჩამოყალიბებულია შემდეგნაირად: „ამ კანონ-
ის მე-19 მუხლის პირველი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებულ
საკითხზე კონსტიტუციური სარჩელის დაკმაყოფილება, აგრეთვე საერთო
სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინების საფუძველზე საერთა-
შორისო ხელშეკრულებისა თუ შეთანხმების ან მათი ცალკეული ნაწილების
არაკონსტიტუციურად ცნობა იწვევს არაკონსტიტუციურად ცნობილი
საერთაშორისო ხელშეკრულებისა თუ შეთანხმების ან მათი ცალკეული ნაწ-
ილების საქართველოსთვის ბათილად ცნობას ...“.

ლება ბათილად იქნება ცნობილი, ევროპული კონვენციის (ისევე როგორც ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულების) ცალკეული დებულება ვერ იქნება ბათილად ცნობილი, რადგან საერთაშორისო სამართალი არ უშვებს ხელშეკრულების დებულების დანაწილებას. კერძოდ, „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის 1969 წლის კონვენციიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების მონაწილე მხარეს არა აქვს უფლება, შეწყვიტოს ხელშეკრულების ცალკეული დებულების მოქმედება მის მიმართ, თუ ხელშეკრულებით ეს არ არის გათვალისწინებული, ან მხარეები ამაზე სხვაგვარად არ შეთანხმდნენ.¹⁶⁴

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ბათილად ცნობა ნიშნავს, რომ იგი კარგავს იურიდიულ ძალას გამოქვეყნების მომენტიდან.¹⁶⁵ იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპული კონვენცია არა მხოლოდ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის, არამედ საერთაშორისო სამართლის წყაროა, მხედველობაში მისაღები მისი იურიდიული ძალის დაკარგვის ორივე ასპექტი: შიდასახელმწიფოებრივი და საერთაშორისო. საერთაშორისო ხელშეკრულების ბათილად ცნობის შესახებ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შედეგად ევროპული კონვენცია დაკარგავს ძალას არამხოლოდ საქართველოში. თეორიულად დასაშვებია, რომ ევროპულმა კონვენციამ დაკარგოს იურიდიული ძალა საქართველოში, შეწყვიტოს მოქმედება როგორც შიდასახელმწიფოებრივმა ნორმატიულმა აქტმა, მაგრამ გააგრძელოს მოქმედება როგორც საერთაშორისო ხელშეკრულებამ, რომელიც საერთაშორისო დონეზე წარმოშობს ვალდებულებებს ქვეყნისათვის. ასეთი მიდგომა უკიდურესად დიდი რისკის ქვეშ დააყენებდა საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებების კეთილსინდისიერად შესრულებას სახელმწიფოს მიერ.

„საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანონი პირდაპირ მიუთითებს, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შედეგად საერთაშორისო ხელშეკრულება ბათილად იქნება ცნობილი (დაკარგავს იურიდიულ ძალას) საქართველოსათვის.¹⁶⁶ მითითება, რომ ხელშეკრულება დაკარგავს იურიდიულ ძალას საქართველოსათვის და არა საქართველოში, ნიშნავს იმას, რომ საქართველოსათვის, როგორც ხელშეკრულების მხარისათვის, ევროპული კონვენცია შეწყვეტს

164 იხ. ვენის კონვენციის 44-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

165 იხ. „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანონის 25-ე მუხლის მე-2 პუნქტი.

166 იხ. 23-ე მუხლის მე-5 პუნქტი.

მოქმედებას. საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტა საქართველოსათვის ავტომატურად გამოიწვევს მისი მოქმედების შეწყვეტას საქართველოში. ევროპული კონვენცია აღარ იქნება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი და არ წარმოშობს ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის უფლებებსა და მოვალეობებს.

შეუძლია თუ არა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ევროპული კონვენციის ბათილად ცნობა, ანუ მისი მოქმედების შეწყვეტა, ევროპული კონვენციის დარღვევის გარეშე და პრაქტიკული თვალსაზრისით შეიძლება თუ არა გადაიდგას ასეთი ნაბიჯი?

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ საერთაშორისო ხელშეკრულების ბათილად ცნობისას უნდა გაითვალისწინოს ქვეყნის საერთაშორისო ვალდებულებები და არ უნდა მიიღოს ისეთი გადაწყვეტილება, რომელიც დაარღვევს სახელმწიფოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს. ამიტომ საერთაშორისო ხელშეკრულების ბათილად ცნობისას საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის 1969 წლის კონვენცია. ვენის კონვენცია საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტის ორ ფორმას – გაუქმება და დენონსირება – იცნობს.

საერთაშორისო ხელშეკრულების გაუქმებასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ კანონის მე-3 მუხლის „მ“ პუნქტის თანახმად, ხელშეკრულების გაუქმება ხელშეკრულების ცალმხრივად შეწყვეტის ფორმად, რომელიც ნიშნავს ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტას მეორე მონაწილე მხარის მიერ მისი არსებითი დარღვევის შემთხვევაში ან საერთაშორისო სამართლის სხვა ნორმების შესაბამისად.

ხსენებული კანონის თანახმად, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება შეიძლება გაუქმდეს მხოლოდ ხსენებულ ორ შემთხვევაში.¹⁶⁷ კანონით გათვალისწინებული საერთაშორისო ხელშეკრულების გაუქმების უფლება მეორე მონაწილე მხარის მიერ მისი არსებითი დარღვევის შემთხვევაში არ ვრცელდება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებზე, მათ შორის ევროპულ კონვენციაზე. „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის კონვენცია პირდაპირ კრძალავს იმ ხელშეკრულებების მოქმედების შეწყვეტას, რომლებიც მიზნად ისახავენ ადამიანის უფლებათა დაცვას, ხელშეკრულების

¹⁶⁷ სხვა მონაწილე მხარის მიერ ხელშეკრულების არსებითად დარღვევისას და საერთაშორისო სამართლის სხვა ნორმების შესაბამისად.

მონაწილე სხვა სახელმწიფოს (სახელმწიფოების) მიერ ხელშეკრულების დარღვევის გამო.¹⁶⁸ ხსენებული წესის გათვალისწინება განპირობებულია იმით, რომ ადამიანის უფლებათა ხელშეკრულებებს, სხვა ხელშეკრულებებისაგან განსხვავებით, საფუძვლად არ უდევს ნაცვალგების პრინციპი.

რაც შეეხება ევროპული კონვენციის გაუქმებას „საერთაშორისო სამართლის სხვა ნორმების შესაბამისად“, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო ვერც ამ ნორმებზე დაყრდნობით გააუქმებს ევროპულ კონვენციას, რადგან ეს ნორმები ეხება ხელშეკრულებათა გაუქმებას სრულიად განსხვავებულ გარემოებათა, მათ შორის საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმის წარმოშობის,¹⁶⁹ ხელშეკრულების რეგულირების ობიექტის მოსაზრებისა¹⁷⁰ და ხელშეკრულების დადების დროს არსებული გარემოებების ძირეული შეცვლის გამო.¹⁷¹

ხსენებულიდან გამომდინარე, საქართველოს არ შეუძლია ევროპული კონვენციის გაუქმება.

რაც შეეხება საერთაშორისო ხელშეკრულების შეწყვეტის მეორე ფორმას (დენონსირება), საქართველოს აქვს ევროპული კონვენციის დენონსირების უფლება, თუმცა იმ პირობების გათვალისწინებით, რომლებიც განმტკიცებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით. „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის „ლ“ პუნქტის თანახმად, დენონსირება საერთაშორისო ხელშეკრულების ცალმხრივად შეწყვეტის ფორმას, რომელიც ნიშნავს ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტას *ხელშეკრულების დებულებების შესაბამისად*. ამ დებულებიდან გამომდინარეობს, რომ საქართველომ შეიძლება მოახდინოს საერთაშორისო ხელშეკრულების დენონსირება, თუ საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულია მისი დენონსირების შესაძლებლობა. ევროპული კონვენციის 58-ე მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით, სახელმწიფოს შეუძლია მოახდინოს კონვენციის დენონსირება მხოლოდ ხუთი წლის ვადის ამონაწერის შემდეგ იმ თარიღიდან, როდესაც იგი გახდა მისი მხარე და ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნისათვის შეტყობინების გაგზავნიდან ექვსი თვის შემდეგ. საქართველოს უფლება – მოახდინოს ევროპული კონვენციის დენონსირება, რაც გამომწვეულია ევროპული კონვენციის არაკონსტიტუციურობით, ორი პირობით იზღუდება.

168 იხ. ვენის კონვენციის მე-60 მუხლის მე-5 პუნქტი.

169 იხ. ვენის კონვენციის 64-ე მუხლი.

170 იხ. ვენის კონვენციის 61-ე მუხლი.

171 იხ. ვენის კონვენციის 62-ე მუხლი.

ამ დებულებიდან გამომდინარე და იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ საქართველო 1999 წლის 20 მაისს გახდა ევროპული კონვენციის მონაწილე, საქართველოს არა აქვს უფლება, მოახდინოს ევროპული კონვენციის დენონსირება 2004 წლის 20 მაისამდე. თუ 2004 წლის 20 მაისამდე დადგინდა ევროპული კონვენციის არაკონსტიტუციურობა, საქართველოს არ ექნება უფლება, მოახდინოს მისი დენონსირება ამ პერიოდამდე. დროის იმ მონაკვეთში, როდესაც ევროპული კონვენცია შეიძლება არაკონსტიტუციურად ჩაითვალოს, 2004 წლის 20 მაისამდე, ევროპული კონვენცია იმოქმედებს საქართველოსათვის და, აქედან გამომდინარე, სახეზე იქნება კოლიზია საქართველოს კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის. 2004 წლის 20 მაისის შემდგომ პერიოდში საქართველოს შეუძლია მოახდინოს ევროპული კონვენციის დენონსირება ნებისმიერ დროს, თუმცა ასეთი დენონსირება ამოქმედდება დენონსირების შესახებ ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის შეტყობინებიდან 6 თვეში. ამის გამო კოლიზიის არსებობა კონვენციასა და კონსტიტუციას შორის გარდაუვალი იქნება 6 თვის განმავლობაში.

ევროპული კონვენციის დენონსირების შესაძლებლობის მიუხედავად,¹⁷² პრაქტიკაში ამ შესაძლებლობის გამოყენების ალბათობა მინიმალურია, თუ საერთოდ არ გამოირიცხება, მით უმეტეს იმ მიზეზით, რომ აღმოჩენილია კოლიზია შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს, თუნდაც კონსტიტუციასა, და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის. ევროპული კონვენციის ძალაში შესვლიდან გასული თითქმის ხუთი ათეული წლის განმავლობაში კონვენციის დენონსირება მხოლოდ ერთხელ მოხდა, როდესაც სამხედრო გადატრიალების შემდეგ საბერძნეთმა დატოვა ევროპის საბჭო და მოახდინა ევროპული კონვენციის დენონსირება (1970 წელი).¹⁷³ 1974 წელს საბერძნეთი ხელახლა გახდა ევროპის საბჭოს წევრი და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილე.¹⁷⁴

172 ევროპული კონვენციის 1-ლი, მე-4, მე-6, მე-7 და მე-12 ოქმები, რომლებიც მატერიალურ უფლებებს ანესრიგებენ, საერთოდ არ ითვალისწინებს დებულებას მათი დენონსირების შესახებ.

173 ევროპის საბჭოს წევრობის შეწყვეტა იწვევს ევროპული კონვენციის დენონსირებას (კონვენციის 58-ე მუხლის მე-3 პუნქტი). სახელმწიფო არ შეიძლება იყოს კონვენციის მონაწილე, ევროპის საბჭოს წევრობის გარეშე. საბერძნეთმა 1970 წელს მოახდინა ევროპული კონვენციის დენონსირება და 1974 წელს გახდა მისი მონაწილე, ევროპის საბჭოში ხელახლა განწევრიანებასთან ერთად. უფრო დეტალურად იხ. K. Ioannou, Greece, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 356-357.

174 იქვე, გვ. 357.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო თავის გადაწყვეტილებებს არ ამყარებს პოლიტიკურ მოტივებზე, რომელთა გამოც შეიძლება უარი ითქვას ევროპული კონვენციის დენონსირებაზე, საკონსტიტუციო სასამართლო, ალბათ, ვერ უგულებელყოფს იმ ნეგატიურ სამართლებრივ და პოლიტიკურ შედეგებს, რომლებსაც გამოიწვევს ევროპული კონვენციის ბათილად ცნობა.¹⁷⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ევროპული კონვენციის არაკონსტიტუციურობის დადგენის შემთხვევაშიც კი, საქართველო მაინც ვერ აარიდებს თავს კოლიზიას კონვენციასა და კონსტიტუციას შორის დროის იმ მონაკვეთში, რომელიც აუცილებელია კონვენციის დენონსირებისათვის.

ზემოაღნიშნულმა ანალიზმა დაადასტურა, რომ ევროპული კონვენციის დენონსირების თეორიული შესაძლებლობის მიუხედავად, პრაქტიკული თვალსაზრისით ძალზე მცირეა იმის ალბათობა, ბათილად იქნეს ცნობილი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია კონსტიტუციასთან შეუსაბამობის აღმოჩენის შემთხვევაში. ასეთი სიტუაცია განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენებს იმ საერთო სასამართლოს, რომელმაც საკონსტიტუციო სასამართლოში შეიტანა წარდგინება საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის შესახებ და რომელიც ვერ ახერხებს კონკრეტული სასამართლო საქმის გადაწყვეტას მისგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო.

ამიტომ არ უნდა გამოირიცხოს ასეთი კოლიზიის მოგვარება სხვა გზით. კოლიზია ევროპულ კონვენციასა და საქართველოს კონსტიტუციას შორის შეიძლება მოგვარდეს არა ევროპული კონვენცი-

175 ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ბ. ზოიძის განცხადება სასამართლოს საქმიანობის შესახებ, რომელიც მან გააკეთა ჟურნალისათვის – „ადამიანი და კონსტიტუცია“ – მიცემულ ინტერვიუში: „რაც ყველაზე მთავარია, საკონსტიტუციო სასამართლო თავის გადაწყვეტილებებს არ ამყარებს პოლიტიკურ მოტივებზე. თუმცა ჩვენ არც იმის უფლებას ვაძლევთ თავს, რომ კონსტიტუციაზე დაყრდნობით საკუთარი სახელმწიფო დავანგრიოთ, რომელსაც ისედაც ბევრი მწგრეელი ჰყავს.“ იხ. ინტერვიუ ბ. ზოიძესთან, „თავისუფლება პირობითი ცნებაა...“, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, 2, 2000 წელი, გვ. 7; ასევე საყურადღებოა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ლ. ჩორგოლაშვილის მოსაზრება: „საკონსტიტუციო სასამართლოს პოლიტიკური ფუნქციის საკითხი მეტად მწვავე საკითხია. ის, რომ სასამართლოს პოლიტიკური საკითხების განხილვა უხდება, გარდაუვალი რეალობაა. სამართალი ხომ პოლიტიკური გამოხატულების ფორმაა. წყვეტს რა სამართლის საკითხებს, საკონსტიტუციო სასამართლო, რა თქმა უნდა, მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ფუნქციას ასრულებს, რაც განპირობებულია მისი ადგილით ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში.“ იხ. ლ. ჩორგოლაშვილი, კონსტიტუციური კონტროლის თეორიისა და პრაქტიკის სადავო საკითხები, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 42.

ის ბათილად ცნობის, არამედ საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამის დებულებაში ცვლილების შეტანის გზით. კოლიზიის ასეთი მოგვარება შეიძლება რადიკალურად მიიჩნიონ, მათ შორის იმ მიზეზით, რომ საქართველოს კონსტიტუცია სახელმწიფოს უზენაესი კანონია და საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და კონსტიტუციას შორის კოლიზიის წარმოშობის შემთხვევაში კონსტიტუციურ ღირებულებებს ყოველთვის უპირატესობა უნდა მიენიჭოს. მართალია, საქართველოს კონსტიტუცია საქართველოს უზენაესი კანონია და მასში ასახული ღირებულებები ყველაზე მნიშვნელოვანია საქართველოს სამართლებრივი სისტემისათვის, ეს არ უნდა გამორიცხავდეს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, განსაკუთრებით კი ისეთი მნიშვნელოვანი ხელშეკრულების გავლენას საქართველოს კონსტიტუციაზე, როგორცაა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია.¹⁷⁶ მითუმეტეს, რომ საქართველოს კანონმდებლობა კონსერვატიული არ არის ამ საკითხის მიმართ – იგი არ გამორიცხავს საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებათა შეტანას, საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მიზეზთა გამო. ამის ერთ-ერთი დასტურია „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ კანონის 21-ე მუხლის მე-3 პუნქტი, რომლის თანახმად:

„საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციასთან შეუსაბამობის დადგენის შემთხვევაში, ამ ხელშეკრულების საქართველოსათვის აღიარება დასაშვებია მხოლოდ მას შემდეგ, რაც კონსტიტუციაში, დადგენილი წესით, შეტანილი იქნება ცვლილებები“.

ამ დებულებიდან გამომდინარეობს, რომ, თუ საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადგინა შეუსაბამობა საქართველოს კონსტიტუციასა და იმ საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის, რომლის სავალდებულოდ აღიარებაც საქართველოს განზრახული აქვს, უნდა შეიცვალოს საქართველოს კონსტიტუცია, რათა სახელმწიფომ სავალდებულოდ აღიაროს ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება. კანონის ზემოაღნიშნული დებულება ეხება ისეთ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, რომლის მონაწილე საქართველო ჯერ არ არის. მაგრამ, თუ ისეთმა საერთაშორისო ხელშეკრულებამ შეიძლება გამოიწვიოს საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლი-

176 ევროპულ სახელმწიფოთა პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ აღმოაჩინა წინააღმდეგობა ევროპულ კონვენციასა და ქვეყნის კონსტიტუციას შორის, რის შედეგადაც კონსტიტუციაში შეტანილი იქნა ცვლილებები. იხ. S. Marcus-Helmons & P. Marcus-Helmons, Belgium, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 186.

ლების შეტანა, რომლის მონაწილეც საქართველო ჯერ არ არის და, შესაბამისად, იგი არ წარმოშობს ვალდებულებებს საქართველოსათვის, რატომ არ შეიძლება კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანა მოხდეს კონსტიტუციასა და ისეთ ხელშეკრულებას შორის კოლიზიის არსებობის შემთხვევაში, რომლის მონაწილე არის საქართველო და, შესაბამისად, რომელიც წარმოშობს ვალდებულებებს სახელმწიფოსათვის? თუ იმ ხელშეკრულებას შეუძლია გამოიწვიოს საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანა, რომლის მონაწილე საქართველო არ არის,¹⁷⁷ მითუმეტეს არ უნდა გამოირიცხოს საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანა ქვეყნისათვის სავალდებულო საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და კონსტიტუციას შორის შეუსაბამობის არსებობის შემთხვევაში.

ასევე მნიშვნელოვანია „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ კანონის მე-19 მუხლის პირველი პუნქტი, რომელიც ადგენს, რომ „საქართველოს პარლამენტი საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების საკითხის გადაწყვეტამდე, საჭიროების შემთხვევაში, იხილავს და თავისი კომპეტენციის ფარგლებში იღებს გადაწყვეტილებას საქართველოს შესაბამის ნორმატიულ აქტში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ.“ ეს დებულება ადასტურებს იმას, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების გამო საქართველოს ნორმატიულ აქტებში, რაც მოიცავს საქართველოს კონსტიტუციას, შეიძლება შევიდეს ცვლილებები.

ამდენად, ევროპულ კონვენციასა და საქართველოს კონსტიტუციას შორის კოლიზიის გამო საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის, ერთი შეხედვით, რადიკალური და მიზანშეუწონელი ნაბიჯი, საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი ნორმების გათვალისწინებით, სავსებით რეალური და გამართლებული ღონისძიებაა.

აღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შედეგად საქართველო ვერ გააუქმებს ევროპულ კონვენციას მისი დარღვევის გარეშე. რაც შეეხება ევროპული კონვენციის დენონსირებას, მიუხედავად იურიდიული შესაძლებლობის არსებობისა, მისი განხორციელების ალბათობა ძალზე მცირეა.¹⁷⁸

177 „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ კანონის 21-ე მუხლის მე-3 პუნქტი იმ ხელშეკრულებებს ეხება, რომლებიც საქართველოს მისთვის სავალდებულოდ ჯერ არ უღიარებია.

178 R. Bernhardt, *Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights*, in: *Human Rights and Judicial Review: A Comparative Perspective*, D. Beatty (Ed.), 1994, 303.

აქამდე განხილულ იქნა კოლიზიის მოგვარების საკითხი იმ შემთხვევაში, თუ საერთო სასამართლომ დაასკვნა, რომ არსებობს საემარისი საფუძველი, რათა საერთაშორისო ხელშეკრულება შეიძლება მიჩნეულ იქნეს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ, ანუ – თუ საერთო სასამართლოს გაუჩნდა ეჭვი საერთაშორისო ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურობის შესახებ.

როგორ უნდა იმოქმედოს საერთო სასამართლომ, თუ მან დაასკვნა არა ის, რომ ევროპული კონვენცია შეიძლება მიჩნეულ იქნეს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ, არამედ ის, რომ კონვენცია არის კონსტიტუციასთან შეუსაბამო? განსხვავება ნათელია: პირველ შემთხვევაში სასამართლოს აქვს ეჭვი ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურობაზე, მეორე შემთხვევაში მისთვის აშკარაა ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურობა.

„საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი აწესრიგებს არა მხოლოდ ისეთ შემთხვევებს, როდესაც საერთო სასამართლო დაასკვნის, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, ნორმატიული აქტი მიჩნეულ იქნეს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ, არამედ ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც, სასამართლოს აზრით, კონსტიტუციას არ შეესაბამება ნორმატიული აქტი. ხსენებული ორგანული კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, „თუ საქმის განმხილველი სასამართლო მიიჩნევს, რომ კონსტიტუციას არ შეესაბამება კანონი ან კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი, რომლის შემოწმებაც არ შედის საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციაში, სასამართლო გამოიტანს გადაწყვეტილებას კონსტიტუციის შესაბამისად.“

ამ დებულებიდან გამომდინარეობს, რომ თუ საერთო სასამართლო აღმოაჩენს იმ „კანონის“ ან „კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტის“ შეუსაბამობას კონსტიტუციასთან, რომლის შემოწმებაც არ შედის საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციაში, საერთო სასამართლო იღებს გადაწყვეტილებას კონსტიტუციის შესაბამისად. ისმის კითხვა: *რომელი კანონის ან კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტის შემოწმება არ შედის საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციაში?*

ვინაიდან საქართველოს კანონმდებლობა საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ არ ადგენს კანონს ან კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტს (ან მათ კატეგორიებს), რომლის შემოწმებაც არ შედის საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციაში, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველოს ყველა კანონი და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი შეიძლება შემოწმდეს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მათი კონსტიტუციურობის თვალ-

საზრისით. ამდენად, მითითება „კანონზე ან კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტზე, რომლის შემონახვაც არ შედის საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციაში“, კანონის ხარვეზად უნდა ჩაითვალოს.

„საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანული კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტის გამოყენებას საერთაშორისო ხელშეკრულების მიმართ აბრკოლებს მითითება „კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტზე“. „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონით, მართალია, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს ნორმატიული აქტია,¹⁷⁹ მაგრამ იგი არ არის კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი.¹⁸⁰

საკმარისი საფუძველია ვარაუდისათვის, რომ მითითება „კანონქვემდებარე“ ნორმატიულ აქტზე საკანონმდებლო ხარვეზია. ასეთი ვარაუდი გამომდინარეობს იქიდან, რომ კანონის მე-7 მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტების მიზანია ერთმანეთთან დაკავშირებული ორი ურთიერთობის მონესრიგება. კანონის მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტით კანონმდებელმა მოანესრიგა საერთო სასამართლოს მოქმედება, თუ მას გაუზრდება მის მიერ მოსაყენებელი აქტის კონსტიტუციასთან შეუსაბამობის ეჭვი. მე-3 პუნქტით კანონმდებელმა მოანესრიგა საერთო სასამართლოს მოქმედება, თუ სასამართლოს არა აქვს ასეთი ეჭვი და მიიჩნევს, რომ მოსაყენებელი აქტი არ შეესაბამება კონსტიტუციას. ვინაიდან საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადასტურა თავისი გადაწყვეტილებით, რომ საერთო სასამართლოს ეჭვის გაჩენის შემთხვევაში შეუძლია, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმართოს საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის შესახებ,¹⁸¹ გონივრული არ იქნებოდა იმის მტკიცება, რომ კანონმდებელს განზრახული ჰქონდა კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტის გამოყენების აკრძალვა საერთაშორისო ხელშეკრულებათა მიმართ.

ამიტომ „ნორმატიული აქტების შესახებ“ კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტში მითითება „კანონქვემდებარე“ ნორმატიულ აქტზე საკანონმდებლო ხარვეზად უნდა ჩაითვალოს და ამ პუნქტის მოქმედება უნდა გავრცელდეს საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე.

ზემოხსენებული მსჯელობის გაზიარების შემთხვევაში ამ ანალიზის შედეგად შეიძლება გაკეთდეს შემდეგი დასკვნა: თუ საქმის განმხილველი სასამართლო მიიჩნევს, რომ კონსტიტუციას არ შეესაბამება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებ-

179 იხ. მე-4 მუხლის პირველი პუნქტი.

180 იხ. მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტი.

181 იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის განმწესრიგებელი სხდომის საოქმო ჩანაწერი, N2/177, 2002 წლის 4 აპრილი.

ბა, სასამართლო იღებს გადაწყვეტილებას კონსტიტუციის შესაბამისად. სხვა სიტყვებით, თუ საერთო სასამართლოსათვის ამკარაა საერთაშორისო ხელშეკრულების, მათ შორის ევროპული კონვენციის, შეუსაბამობა საქართველოს კონსტიტუციასთან, იგი იყენებს საქართველოს კონსტიტუციით დადგენილ ნორმას.

უდავოა, რომ საერთო სასამართლოს შეფასებას – შეესაბამება თუ არა საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს კონსტიტუციას, ენიჭება უმნიშვნელოვანესი როლი. არასწორი შეფასება პირდაპირ გავლენას მოახდენს საერთო სასამართლოს მოქმედებაზე კონკრეტულ საქმესთან დაკავშირებით – შეაჩეროს საქმის განხილვა და მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს (კანონის მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტი), ან გამოიტანოს გადაწყვეტილება კონსტიტუციის შესაბამისად (კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტი). არ შეიძლება იმის გამორიცხვა, რომ სასამართლომ არასწორად შეაფასოს ხელშეკრულების კონსტიტუციურობა. სასამართლოში კონკრეტული საქმის განხილვისას ერთსა და იმავე საკითხთან დაკავშირებით ერთმა სასამართლომ შეიძლება დაასკვნას, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, რათა ხელშეკრულება მიჩნეულ იქნეს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ, ხოლო მეორე სასამართლომ, იდენტური სადავო საკითხის არსებობის შემთხვევაში, შეიძლება მიიჩნიოს, რომ კონსტიტუციას არ შეესაბამება ნორმატიული აქტი, რის გამოც, კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტის თანახმად, იგი თავად გამოიტანს გადაწყვეტილებას კონსტიტუციის შესაბამისად.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ვაკეთდეს დასკვნა, რომ თუ საერთო სასამართლოსათვის ამკარაა საერთაშორისო ხელშეკრულების შეუსაბამობა საქართველოს კონსტიტუციასთან, მან უნდა გამოიყენოს საქართველოს კონსტიტუციით დადგენილი ნორმა, ანუ კოლიზია საქართველოს კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის საერთო სასამართლომ უნდა გადაწყვიტოს კონსტიტუციის სასარგებლოდ.

კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის კოლიზიის შემთხვევაში კონსტიტუციისათვის უპირატესობის მინიჭება სავარაუდოდ გამოიწვევს საერთაშორისო ხელშეკრულების დარღვევას. ვინაიდან ქვეყნის კანონმდებლობის მიხედვით, კონსტიტუცია უფრო მაღალ იერარქიულ საფეხურზე დგას, ვიდრე საერთაშორისო ხელშეკრულება, საერთო სასამართლოს არ ექნება სხვა გამოსავალი, გარდა იმისა, რომ არ შეასრულოს საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულება. ასეთ შემთხვევაში საერთაშორისო ხელშეკრულების დარღვევა უკიდურესი ნაბიჯია.

ზემოაღნიშნულ გარემოებასთან ერთად, რომლის თანახმად, მცირეა საქართველოს კონსტიტუციასთან ევროპული კონვენციის შეუსაბამობის ალბათობა, რადგან კონსტიტუციის შემუშავებისას მხედველობაში იქნა მიღებული კონვენციის ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტები, საერთო სასამართლოს მიერ ასეთი გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობა კიდევ უფრო მცირდება, თუ იგი გამოიყენებს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა განმარტების პრინციპებს, მათ შორის ეფექტიანი განმარტების პრინციპს, „განმარტების“ პრინციპს და შესაბამისობის პრეზუმფციის პრინციპს. ამ პრინციპების სწორი გამოყენებით ეროვნული სასამართლო თავს აარიდებს ისეთი გადაწყვეტილების მიღებას, რომელიც გამოიწვევს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევას.

2.3.2.2. კოლიზია შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის

მრავალი სამართლებრივი საკითხი, რომლებიც შეიძლება წამოიჭრას კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის კოლიზიისას, არ იჩენს თავს საქართველოს სხვა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ევროპულ კონვენციას შორის შეუსაბამობის შემთხვევაში. ამის მიზეზია ის, რომ კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის იერარქიული თანაფარდობისაგან განსხვავებით, სხვა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის შეუსაბამობის შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება საერთაშორისო ხელშეკრულებას, რომელსაც საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებზე (გარდა კონსტიტუციისა და კონსტიტუციური შეთანხმებისა) მაღალი იერარქიული ადგილი ენიჭება.

თუ საერთო სასამართლოში კონკრეტული საქმის განხილვისას დადგება ევროპულ კონვენციასა და საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს (მაგ., კანონს) შორის შეუსაბამობის საკითხი, სასამართლოს არაფერი აბრკოლებს, გამოიყენოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია. იმ შემთხვევისაგან განსხვავებით, როდესაც საერთო სასამართლო დაასკვნის, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, რათა კონვენცია მიჩნეულ იქნეს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ,¹⁸² რისი დადგენაც არა საერთო, არამედ

¹⁸² „საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანული კანონის მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტი.

საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციაში შედის, თუ საერთო სასამართლო დაასკვნის შეუსაბამობის ალბათობას ევროპულ კონვენციასა და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს (მაგ., კანონს) შორის, საერთო სასამართლოს თავად შეუძლია განსაზღვროს კოლიზიის არსებობა. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციას სცილდება შესაბამისობის დადგენა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა (გარდა კონსტიტუციისა) და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის.¹⁸³

ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპიდან გამომდინარე, უნდა გაკეთდეს დათქმა საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებს (გარდა კონსტიტუციისა) შორის იერარქიულ თანაფარდობასთან დაკავშირებით. თუ საერთო სასამართლო დაადგენს, რომ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი) პირს უზრუნველყოფს უფრო ეფექტიანი დაცვით, ვიდრე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, საერთო სასამართლომ უპირატესობა უნდა მიანიჭოს და გამოიყენოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობით მას უფრო დაბალი იერარქიული ადგილი ენიჭება, ვიდრე ევროპულ კონვენციას. ასეთი მიდგომა გამართლებულია ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპით. საქართველოს სასამართლომ უნდა იხელმძღვანელოს იმ აქტით, რომელიც უფრო ეფექტიანად უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებათა დაცვას. არ იქნებოდა მართებული, რომ ევროპულ კონვენციასა და კანონს შორის კოლიზიისას, რომელშიც კანონი უზრუნველყოფს პირის უფლებების უფრო ეფექტიან დაცვას, ვიდრე ევროპული კონვენცია, საქართველოს სასამართლომ გამოიყენოს ევროპული კონვენცია (რომელსაც იერარქიული უპირატესობა ენიჭება კანონთან შედარებით) კანონით დადგენილი ადამიანის უფლებათა უფრო ეფექტიანი დაცვის საზიანოდ.

სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, ისევე როგორც ზოგადად ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების, გამოყენების ერთ-ერთი უპირატესობა ზუსტად ისაა, რომ იგი იძლევა ისეთი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმის დადგენის შესაძლებლობას, რომელიც უფრო დაბალი სტანდარტით იცავს ადამიანის უფლებებს, ვიდრე ევრო-

183 იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმმსწერიგებელი სხდომის განჩინება, საქმე „მოქალაქე ა. კახიანიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/110/5, 2001 წლის 2 ნოემბერი, ყურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2001 წელი, გვ. 90.

პული კონვენცია. თუ სასამართლო არ გამოიყენებს ევროპულ კონვენციასა და ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, იგი უბრალოდ ვერ შეძლებს კოლიზიის დადგენას შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტსა და ევროპულ კონვენციას შორის და სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებისას იხელმძღვანელებს ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო დაბალი სტანდარტებით. მართალია, ევროპულ კონვენციას ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მიენიჭება უპირატესობა, მაგრამ კოლიზიის აღმოფხვრის გარეშე არ არის იმის გარანტია, რომ მომავალში სხვა სასამართლოს მიერ მსგავსი გარემოებების არსებობის შემთხვევაში საქმის განმხილველი სასამართლო გამოიყენებს ევროპულ კონვენციას და უპირატესობას მიანიჭებს მას.

2.3.2.3. კოლიზია კონსტიტუციურ შეთანხმებასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის

1995 წელს მიღებული საქართველოს კონსტიტუცია არ იცნობდა კონსტიტუციური შეთანხმების ცნებას. 2001 წელს საქართველოს კონსტიტუციაში შევიდა ცვლილება, რომელმაც საქართველოს კანონმდებლობაში დაამკვიდრა კონსტიტუციური შეთანხმების ცნება.¹⁸⁴ სხვა მუხლებთან ერთად, ცვლილება შევიდა კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტში. ამ ცვლილებით კონსტიტუციურ შეთანხმებას მიენიჭა საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე უფრო მაღალი იერარქიული ადგილი.¹⁸⁵ საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტის შეცვლილი ტექსტი შემდეგნაირად ჩამოყალიბდა: „... საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, კონსტიტუციურ შეთანხმებას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ.“

ცვლილება ასევე განიცადა კონსტიტუციის მე-9 მუხლმა, რომელსაც დაემატა მე-2 პუნქტი. მან დაადგინა, რომ „საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის ურთიერთობა განისაზღვრება კონსტიტუციური შეთანხმებით. კონსტიტუციური შეთანხმება

184 იხ. საქართველოს კონსტიტუციური კანონი „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებისა და დამატებების შეტანის შესახებ“, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, ნაწილი 1, N9, 2001 წლის 10 აპრილი, გვ. 2.

185 აღსანიშნავია, რომ დღემდე არ შეტანილა შესაბამისი ცვლილება-დამატებები „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონში კონსტიტუციურ შეთანხმებასთან დაკავშირებით.

სრულად უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს, კერძოდ, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა სფეროში.“

ასევე შეიცვალა კონსტიტუციის 89-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი, რომელიც ეხება საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციას. ამ ცვლილებით საკონსტიტუციო სასამართლო უფლებამოსილი გახდა, მიიღოს გადაწყვეტილება კონსტიტუციური შეთანხმების საქართველოს კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შესახებ.

ამ ცვლილებათა შესახებ შეიძლება გაკეთდეს რამდენიმე დასკვნა: უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია, რომ კონსტიტუციური შეთანხმებისათვის საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე უფრო მაღალი იერარქიული ადგილის მინიჭების შედეგად კონსტიტუციურ შეთანხმებასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის შეუსაბამობის აღმოჩენის შემთხვევაში უპირატესობა მიენიჭება კონსტიტუციურ შეთანხმებას.¹⁸⁶ საყურადღებოა, რომ „კონსტიტუციური შეთანხმება“ არ არის საერთაშორისო ხელშეკრულება. იგი არ შედის „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის 1969 წლის კონვენციისა და „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონის რეგულირების სფეროში. ეს დასტურდება იმითაც, რომ კონსტიტუციური შეთანხმების ძალაში შესვლისათვის აუცილებელია არა მისი რატიფიცირება, რაც, კონსტიტუციის 65-ე მუხლის თანახმად, ხდება მხოლოდ საერთაშორისო ხელშეკრულების შემთხვევაში, არამედ დამტკიცება.¹⁸⁷ როგორც ცნობილია, საერ-

186 კონსტიტუციური შეთანხმების იერარქიული ადგილის შესახებ იხ. მ. ცაცანაშვილი, სახელმწიფო და რელიგია, თბილისი, 2001 წელი, გვ. 69.

187 საქართველოს კონსტიტუციის 66-ე მუხლის 1-ლი (1) პუნქტის თანახმად, „კონსტიტუციური შეთანხმება დამტკიცებულად ითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს საქართველოს პარლამენტის სრული შემადგენლობის სულ ცოტა სამი მესუთედი.“ იხ. საქართველოს კონსტიტუციური კანონი „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებისა და დამატებების შეტანის შესახებ“, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, ნაწილი 1, N9, 2001 წლის 10 აპრილი, გვ. 2. მიუხედავად ამისა, კონსტიტუციური შეთანხმების პროექტში, რომელმაც სამართლებრივი ექსპერტიზა ევროპის საბჭოში გაიარა, პირდაპირ მითითებულია, რომ იგი ექვემდებარება რატიფიცირებას საქართველოს პარლამენტის მიერ (24-ე მუხლი). კონსტიტუციური შეთანხმების არსებული პროექტების უმრავლესობაში შეთანხმების ძალაში შესვლისათვის მისი „რატიფიცირების“ გათვალისწინება მოხდა ვატიკანსა და სახელმწიფოებს შორის დადებულ ხელშეკრულებათა ანალოგიით. თუმცა ვატიკანის, როგორც სახელმწიფოსმსგავსი წარმონაქმნის, სტატუსი განსხვავდება საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სტატუსისაგან, რის გამოც კონსტიტუციურ ცვლილებაში გათვალისწინებულია არა „რატიფიცირება“, არამედ „დამტკიცება“.

თაშორისო ხელშეკრულებები იდება საერთაშორისო სამართლის სუბიექტების მიერ, რასაც არ წარმოადგენს საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალიური მართლმადიდებელი ეკლესია.

მეორე დასკვნა ეხება კონსტიტუციით გათვალისწინებულ დებულებას, რომლის თანახმად: „კონსტიტუციური შეთანხმება სრულად უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს, კერძოდ, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა სფეროში.“¹⁸⁸ სავარაუდოა, ასეთი დებულების გათვალისწინება განაპირობა არამართლმადიდებლური რელიგიის მიმდევართათვის იმის გარანტირებამ, რომ კონსტიტუციური შეთანხმება არ შეზღუდავს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ ადამიანის უფლებათა დაცვის პრინციპებსა და ნორმებს.

მიუხედავად ამ პოზიტიური დებულებისა, შეიძლება იმის მტკიცება, რომ იგი მხოლოდ დეკლარაციული ხასიათისაა და რომ მისი სამართლებრივი შედეგი უმნიშვნელოა. თუ დადგენილია, რომ კონსტიტუციური შეთანხმება „სრულად უნდა შეესაბამებოდეს“ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს, ასეთ ნორმებთან კონსტიტუციური შეთანხმების შეუსაბამობის დადგენის შემთხვევაში ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა. ანალოგიის სახით შეიძლება „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტის მოშველიება. იგი ადგენს, რომ საქართველოს პრეზიდენტის დეკრეტი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს საქართველოს კონსტიტუციას, კონსტიტუციურ კანონს, საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და შეთანხმებას, ორგანულ კანონს. უეჭველია, რომ, თუ საქართველოს პრეზიდენტის დეკრეტი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს (ანუ უნდა შეესაბამებოდეს) ხსენებულ აქტებს, ასეთი წინააღმდეგობის (შეუსაბამობის) აღმოჩენის შემთხვევაში უპირატესობა ხსენებულ აქტებს (საქართველოს კონსტიტუციას, კონსტიტუციურ კანონს, საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და შეთანხმებას, ორგანულ კანონს) მიენიჭება. კონსტიტუციით გათვალისწინებული დებულება – „ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და

¹⁸⁸ აღსანიშნავია, რომ საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ კონსტიტუციური კანონის პროექტში, რომელიც გამოქვეყნდა საჯარო განხილვისათვის, ეს დებულება არ იყო გათვალისწინებული. იხ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, ნაწილი 1, N45, 2000 წლის 8 დეკემბერი, გვ. 3.

ნორმები“ მოიცავს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ნორმებს.

ასეთი მტკიცება პირდაპირ ენინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტს, რომელიც ადგენს, რომ კონსტიტუციურ შეთანხმებასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის შეუსაბამობის შემთხვევაში უპირატესობა მიენიჭება კონსტიტუციურ შეთანხმებას. გამოდის, რომ, მართალია, კონსტიტუციური შეთანხმება სრულად უნდა შეესაბამებოდეს ადამიანის უფლებათა საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს, მათ შორის იმ ნორმებს, რომლებიც ასახულია ევროპულ კონვენციაში, მაგრამ თუ შეთანხმება არ შეესაბამება ადამიანის უფლებათა ხსენებულ ნორმებს, უპირატესობა მაინც კონსტიტუციურ შეთანხმებას მიენიჭება.

ასევე აღსანიშნავია, რომ, რამდენადაც კონსტიტუციის 89-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტით საკონსტიტუციო სასამართლო უფლებამოსილია მიიღოს გადაწყვეტილება კონსტიტუციური შეთანხმების საქართველოს კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შესახებ, მის კომპეტენციას სცილდება კონსტიტუციური შეთანხმებისა და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების შესაბამისობის დადგენა. ამის გათვალისწინებით, საერთო სასამართლოებმა კონკრეტული საქმის განხილვის დროს თავად, საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის მიმართვის გარეშე, უნდა დაადგინონ შესაბამისობა კონსტიტუციურ შეთანხმებასა და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის.

საინტერესოა იმის განხილვა, თუ რატომ მიენიჭა საქართველოს კონსტიტუციურ შეთანხმებას კონსტიტუციის შემდგომ ყველაზე მაღალი იერარქიული ადგილი, მათ შორის საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე მაღალიც კი. ეს საკითხი განხილვის საგანი იყო ცვლილებებისა და დამატებების შესახებ კონსტიტუციური კანონის შემუშავების დროს. გამოითქვა განსხვავებული მოსაზრებანი იმასთან დაკავშირებით, უნდა მიენიჭოს თუ არა კონსტიტუციურ შეთანხმებას საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე მაღალი იერარქიული ადგილი. კონსტიტუციური შეთანხმებისათვის საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე მაღალი იერარქიული ადგილის მინიჭების ოპონენტების აზრით, კონსტიტუციური შეთანხმებისათვის საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე მაღალი იერარქიული ადგილის მინიჭება მიზანშეუწონელია, რადგან „საერთაშორისო ხელშეკრულებების მიმართ მისი [ე.ი. კონსტიტუციური შეთანხმების-კ.კ.] უპირატესობის დადგენა გამოიწვევს რწმენისა და აღმსარებლობის შესახებ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით აღიარებულ ადამიანის უფლე-

ბებისა და სხვა რელიგიური ორგანიზაციების თანასწორუფლებიანობის დარღვევას.¹⁸⁹ წინამდებარე ნაშრომის ავტორი ვერ გაიზიარებს ხსენებულ შეხედულებას იმ მარტივი მიზეზით, რომ თავისთავად კონსტიტუციური შეთანხმების იურიდიული უპირატესობის დადგენა საერთაშორისო ხელშეკრულების მიმართ არ გამოიწვევს „რწმენისა და აღმსარებლობის შესახებ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით აღიარებულ ადამიანის უფლებებისა და სხვა რელიგიური ორგანიზაციების თანასწორუფლებიანობის“ დარღვევას. ქვეყნის შიგნით ამა თუ იმ ნორმატიული აქტისათვის იერარქიული ადგილის დადგენა სახელმწიფოს სუვერენული ნებაა. ადამიანის უფლებათა ხსენებული ნორმების დარღვევა შეიძლება გამოიწვიოს ისეთმა კონსტიტუციურმა შეთანხმებამ, რომელიც ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართლის, მათ შორის საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ნორმებს.

რაც შეეხებათ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა მიმართ კონსტიტუციური შეთანხმებისათვის უფრო მაღალი იერარქიული ადგილის მინიჭების მხარდამჭერებს, რომლებიც თავიანთი პოზიციის დასასაბუთებლად მიუთითებენ საზღვარგარეთის ქვეყნებში სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის კონსტიტუციურ დონეზე რეგულირებაზე,¹⁹⁰ აღსანიშნავია შემდეგი: ის გარემოება, რომ საზღვარგარეთის ქვეყნებში სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობების ძირითადი პრინციპები განისაზღვრება კონსტიტუციური ნორმებით, თავისთავად ვერ განიხილება საქართველოში კონსტიტუციური შეთანხმებისათვის საერთაშორისო ხელშეკრულებათა უპირატესობის მინიჭების ვერც მხარდამჭერ და ვერც უარმყოფელ არგუმენტად.

რაც შეეხება უშუალოდ კონსტიტუციურ შეთანხმებას საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალიურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის, მას ხელი მოენერა 2002 წლის 14 ოქტომბერს.¹⁹¹ კონსტიტუციური შეთანხმების ხელმოწერამდე მან გაიარა სამართლებრივი ექსპერტიზა ევროპის საბჭოში.¹⁹²

189 იხ. ჯ. ხეცურიანის სტატია, რომელშიც მიმოხილულია მხარეთა განსხვავებული მოსაზრებები კონსტიტუციური შეთანხმებისათვის კონსტიტუციის შემდგომ ყველაზე მაღალი იურიდიული ძალის მინიჭების მიზანშეწონილობის შესახებ. ჯ. ხეცურიანი, სახელმწიფო და ეკლესია, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2001 წელი, გვ. 11-12.

190 ჯ. ხეცურიანი, სახელმწიფო და ეკლესია, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2001 წელი, გვ. 12.

191 საქართველოს პარლამენტმა შეთანხმება დაამტკიცა 2002 წლის 22 დეკემბერს. ზოგადად იხ. მ. ცაცანაშვილი, სახელმწიფო და რელიგია, თბილისი, 2001 წელი, გვ. 67-80.

192 Legal Expertise of the Draft Constitutional Agreement between the State of Georgia and the Autonomous Apostolic Orthodox Church of Georgia,

კონსტიტუციური შეთანხმების შემუშავებისა და მიღების დროს გამოითქვა მოსაზრება, რომ კონსტიტუციური შეთანხმება მართლმადიდებელ ეკლესიას ანიჭებს ზოგიერთ უპირატესობას სხვა რელიგიებთან შედარებით, რაც არღვევს ადამიანის უფლებათა საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. ამ მოსაზრების დასასაბუთებლად მოიშველიება კონსტიტუციური შეთანხმების სხვადასხვა მუხლი. მაგალითად, აღინიშნება, რომ კონსტიტუციური შეთანხმების მე-6 მუხლის თანახმად, რომელიც აწესრიგებს საკუთრებისა და მასთან დაკავშირებულ საკითხებს, „ეკლესიის მიერ წარმოებული საღვთისმსახურო პროდუქცია – მისი დამზადება, შემოტანა, მიწოდება და შემოწირულობა, ასევე არაკომერციული მიზნით არსებული ქონება და მიწა გათავისუფლებულია გადასახადებისაგან.“¹⁹³ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლის (დისკრიმინაციის აკრძალვა) გათვალისწინებით, ის პრივილეგიები, რომლებიც ენიჭება მართლმადიდებელ ეკლესიას, უნდა გავრცელდეს სხვა რელიგიურ მიმდინარეობებზეც. ასევე გამოითქვა მოსაზრება კონსტიტუციური შეთანხმების სხვა მუხლების შეუსაბამობაზე ადამიანის უფლებათა საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებთან, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან.¹⁹⁴

ზოგადად, აღსანიშნავია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, ამა თუ იმ რელიგიურ მიმდინარეობას, ტრადიციულია ის თუ არა, არ უნდა დაუწესდეს შეღავათები ქვეყანაში არსებულ სხვა რელიგიურ მიმდინარეობასთან შედარებით. თუ დანესდა შეღავათები, ისინი უნდა გავრცელდნენ ყველა რელიგიურ მიმდინარეობაზე.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ კონსტიტუციური შეთანხმების დადება საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან თავისთავად არ უნდა იქნეს გაგებული სხვა რელიგიების დისკრიმინაციად. როგორც სწორად აღნიშნა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ საქმეზე – *ზურაბ აროშვილი საქართვე-*

R. Lawson & R. Balodis, HRCAD (2001)3, 28 May 2001. ასევე იხ. ე.წ. ვენეციის კომისიის ორი ექსპერტის (ჰანს-ჰაინრიხ ფოგელი და ანტონის მანიტაკისი) კომენტარები კონსტიტუციური შეთანხმების პროექტის მიმართ. კომენტარები ხელმისაწვდომია ვენეციის კომისიის ინტერნეტ-გვერდზე [www.venice.coe.int].

193 მე-5 პუნქტი.

194 მაგ., შეთანხმების მე-3 და მე-4 მუხლები. ასევე იხ. Legal Expertise of the Draft Constitutional Agreement between the State of Georgia and the Autonomous Apostolic Orthodox Church of Georgia, R. Lawson & R. Balodis, HRCAD (2001)3, 28 May 2001.

ლოს პარლამენტის წინააღმდეგ: „... კონსტიტუციური შეთანხმების მხოლოდ საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიასთან გაფორმება არ გამოირიცხავს სხვადასხვა რელიგიური ორგანიზაციების არსებობას, ასევე არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს მათი საქმიანობის შეზღუდვას და მითუმეტეს აკრძალვას ...“.¹⁹⁵

კონსტიტუციური შეთანხმების დადება საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან, რომელმაც განსაკუთრებული როლი შეასრულა საქართველოს ისტორიაში, გამართლებულია ისტორიული თვალსაზრისით. აქვე აღსანიშნავია, რომ ის შეღავათები, რომლებიც დანესდა კონსტიტუციურ შეთანხმებაში, უნდა გავრცელდეს სხვა რელიგიურ მიმდინარეობებზეც. ეს შეიძლება განხორციელდეს სპეციალური კანონის მიღებით.¹⁹⁶ წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება დაირღვეს ადამიანის უფლებათა საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და ნორმები, მათ შორის ევროპული კონვენციის მე-9 მუხლით (აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება) აღიარებული უფლებები.

195 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმწესრიგებელი სხდომის განჩინება, საქმე „მოქალაქე ზურაბ აროშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/18/206, 2002 წლის 22 ნოემბერი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2000 წელი, გვ. 147.

196 აღსანიშნავია, რომ საქართველოს იუსტიციის სამინისტრომ შეიმუშავა კანონპროექტი „რწმენის თავისუფლებისა და რელიგიური ორგანიზაციების შესახებ“. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 5 N1, 2002 წელი, გვ. 36.

3. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება სასამართლოების მიერ

3.1. შესავალი

როგორც უკვე აღინიშნა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია გახდა საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი, ნორმატიული აქტი, რომლის საფუძველზეც შეიძლება გადაწყდეს სასამართლო საქმე.¹⁹⁷ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა როლი საქართველოს კანონმდებლობაში განისაზღვრა როგორც საქართველოს კონსტიტუციით,¹⁹⁸ ისე სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით, მათ შორის კანონებით: „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“¹⁹⁹ და „ნორმატიული აქტების შესახებ“.²⁰⁰

გარდა ხსენებული ნორმატიული აქტებისა, რომლებმაც ზოგადად განსაზღვრეს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა როლი საქართველოს კანონმდებლობაში, მიღებულია რამდენიმე აქტი, რომლებიც უშუალოდ დაკავშირებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენებასთან საქართველოს სასამართლოების მიერ.

197 ვ. შევარდნაძე, „საქართველოს კანონმდებლობა და საერთაშორისო სამართლებრივი სტანდარტები თავშესაფრის მაძიებელი პირებისა და ლტოლვილების შესახებ: შედარებითი ანალიზი“, საქართველო და საერთაშორისო სამართალი, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2001 წელი, გვ. 166.

198 მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტი.

199 მე-6 მუხლი.

200 მე-4 მუხლის პირველი პუნქტი და მე-19 მუხლის პირველი პუნქტი.

„საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-7 მუხლის პირველი პუნქტი ითვალისწინებს, რომ „მოსამართლე თავის საქმიანობაში დამოუკიდებელია, ემორჩილება მხოლოდ საქართველოს კონსტიტუციას, საერთაშორისო ხელშეკრულებას, შეთანხმებას და კანონს.“ კანონის ამ დებულებიდან გამომდინარეობს, რომ მოსამართლე, საქართველოში მოქმედ სხვა ნორმატიულ აქტებთან ერთად, უნდა დაემორჩილოს საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, როგორც საქართველოს ნორმატიულ აქტს და სასამართლო საქმის გადანყვეტიას ისე ხელმძღვანელოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ნორმებით. აქვე აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სამოსამართლო ეთიკის კოდექსის მე-11 მუხლი ადგენს, რომ: „მოსამართლე მართლმსაჯულების განხორციელებისას დამოუკიდებელია და გადანყვეტილებას იღებს მხოლოდ კანონის, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და ნორმების შესაბამისად.“ „საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და ნორმები“, რომლებიც მოხსენიებულია სამოსამართლო ეთიკის კოდექსში, არ არის ხსენებული კანონით გათვალისწინებული „საერთაშორისო ხელშეკრულებისა და შეთანხმების“ იდენტური.

„საქართველოში ადამიანის უფლებათა დაცვის განმტკიცების ღონისძიებათა შესახებ“ საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულების მე-9 პუნქტის თანახმად, საქართველოს უზენაეს სასამართლოს მიემართა თხოვნით, „უზრუნველყოს საქართველოს სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების აქტიურად გამოყენება საქართველოს კონსტიტუციის მე-6(2) და მე-7 მუხლების შესაბამისად.“²⁰¹ სასამართლო ხელისუფლებისადმი მიმართული თხოვნა მიზნად ისახავს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების გამოყენების სასამართლო პრაქტიკის დამკვიდრებას საქართველოში.

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, განსაკუთრებით ევროპული კონვენციის, როლზე საქართველოს სასამართლოების საქმიანობაში საქართველოს პრეზიდენტმა ყურადღება გაამახვილა თავის საჯარო განცხადებაში ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც ქვეყანა არ იყო ამ კონვენციის მონაწილე. ამ განცხადების მიხედვით:

„ევროპის საბჭოში განეწესებინებინა შემდეგ ჩვენ გავხდებით ევროპის ადამიანის უფლებათა კონვენციის მონაწილე, რაც განსაკუთრებულ ვალდებულებებს დაგვაკისრებს და პირდაპირ მოგვაქ-

201 საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება „საქართველოში ადამიანის უფლებათა დაცვის განმტკიცების ღონისძიებათა შესახებ“, N284, 1997 წლის 3 ივნისი.

ცევს სტრასბურგის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს იურისდიქციაში. მაგრამ ჩვენი მთავარი მიზანი მაინც ის არის, რომ საქართველოს მოქალაქეს არ სჭირდებოდეს არსად მიმართვა და მან სამართალი საკუთარ ქვეყანაში პოვოს. ამისათვის აუცილებელია მთელი ჩვენი კანონმდებლობის ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან შესაბამისობაში მოყვანა. ამასთან, უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს ხელშეკრულებები პირდაპირი მოქმედებისაა, ხოლო ამ ხელშეკრულებებში ჩამოყალიბებულ მოთხოვნათა დაცვა აუცილებელი და სავალდებულოა ყველა სახელმწიფო ორგანოსათვის, მათ შორის მართლმსაჯულების განხორციელებისას.²⁰²

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საქართველოს ნორმატიულ აქტად აღიარების ფაქტი თავისთავად არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ დამკვიდრდეს კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა სასამართლოების (და ადმინისტრაციული ორგანოების) საქმიანობაში. საკანონმდებლო დონეზე გადადგმული ნაბიჯები, მართალია, ქმნის სამართლებრივ საფუძველს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ეროვნულ დონეზე გამოსაყენებლად, მაგრამ ისინი ვერ ჩაითვლებიან სასამართლოების (და ადმინისტრაციული ორგანოების) მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ევროპული კონვენციის, გამოყენების გარანტიად. საკანონმდებლო დონეზე გატარებული ღონისძიებების გარდა, აუცილებელია გადაიდგას პრაქტიკული ნაბიჯები სასამართლო საქმეების განხილვის დროს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების პრაქტიკის დასამკვიდრებლად.²⁰³

უდავოა, რომ სასამართლო ხელისუფლებას ენიჭება მთავარი როლი იმ ნორმატიული აქტების ცხოვრებაში გასატარებლად, რომლებიც ქმნიან საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ეროვნულ დონეზე გამოყენების სამართლებრივ საფუძველს. სასამართლო ხელისუფლების როლზე დამოკიდებულია, განხორციელდება თუ არა პრაქტიკაში კონსტიტუციისა და სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების დებულებები საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ქვეყნის ნორმატიულ აქტად აღიარების შესახებ და შეიტანს თუ არა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები, მათ შორის ევროპული კონვენცია, დადებით წვლილს ქვეყანაში ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო (ევროპული)

202 საქართველოს პრეზიდენტის წერილი პარლამენტარებს, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 247(2358), 1996 წლის 10 დეკემბერი, გვ. 2.

203 P. van Dijk, Domestic Status of Human-Rights Treaties and the Attitude of the Judiciary: the Dutch Case, in: Fortschritt im Bewußtsein der Grund- und Menschenrechte, Festschrift für Felix Ermacora, M. Nowak, D. Steurer & H. Tretter (Hrsg.) 1988, 639.

სტანდარტების დამკვიდრებაში.²⁰⁴ საქართველოს სასამართლო-სურვილი, გამოიყენონ საერთაშორისო ხელშეკრულებები სასამართლო დავების მოგვარებისას, ნათელს მოჰფენს იმას, პოვენს თუ არა პრაქტიკაში სათანადო ასახვას კანონმდებლის ნება საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად აღიარებისა და მათი უშუალო მოქმედების შესახებ.²⁰⁵

ეროვნული სასამართლოების მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოუყენებლობის მიზეზები მრავალგვარია და ამ ნაშრომში მოგვიანებით ისინი დეტალურად განიხილება. ზოგადად შეიძლება აღინიშნოს, რომ პრაქტიკულად ყველა ქვეყანას, რომელშიც ეროვნული სასამართლოები ამჟამად რეგულარულად იყენებენ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, დასჭირდა გარკვეული დრო ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დასამკვიდრებლად. სხვა სიტყვებით, ევროპული კონვენციის თითქმის ყველა მონაწილე სახელმწიფოს სასამართლო ორგანოებმა გარკვეული დროის განმავლობაში გაიარა „აკლიმატიზაცია“ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გამოყენების პრაქტიკის დასამკვიდრებლად.²⁰⁶

ამას მოწმობს მრავალი სახელმწიფოს, მათ შორის იმ სახელმწიფოთა, პრაქტიკა, რომლებიც საკანონმდებლო დონეზე თავიდანვე ლიბერალურ პოზიციას მიემხრნენ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენებასთან დაკავშირებით. პრაქტიკულად ყველა იმ სახელმწიფოს, რომლებიც გახდნენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილენი და აღიარეს კონვენცია თავიანთი კანონმდებლობის ნაწილად, დასჭირდა გარკვეული დრო, რათა სასამართლოთა პოზიცია ევროპული კონვენციის გამოყენების მიმართ შეცვლილიყო უკიდურესად ნეგატიურიდან პოზიტიურისაკენ.²⁰⁷ ამ თვალსაზრისით შეიძლება რამდენიმე მა-

204 G. Danilenko, *The New Russian Constitution and International Law*, 88 *American Journal of International Law* 1994, 470.

205 G. Danilenko, *International Law in the Russian Legal System*, *American Society of International Law, Proceedings of the 91st Annual Meeting* 1997, (1998), 297.

206 C. Dupré, France, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 321; G. Gauksdóttir, Iceland, *იქვე*, 399; E. Meriggola, Italy, *იქვე*, 475; I. Cameron, Sweden, *იქვე*, 843; Y. Özdek & E. Karacaođli, Turkey, *იქვე*, 890.

207 C. Nørgaard, *The Implementation of International Human Rights Agreements within a Domestic Legal System*, in: *The Relationship Between International and Domestic Law: Proceedings of the UniDem Seminar (1993)*, 1993, 17; C. Dupré, France, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 321.

გალითის მოშველიება. ავსტრიამ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის რატიფიცირება მოახდინა 1958 წელს, ხოლო 1964 წელს ევროპულ კონვენციას კონსტიტუციური სტატუსი მიენიჭა.²⁰⁸ მიუხედავად ამისა, ავსტრიის სასამართლოებმა მხოლოდ 80-იანი წლებიდან დაიწყეს ევროპული კონვენციის გამოყენება თავიანთ პრაქტიკაში.²⁰⁹

ნიდერლანდებმა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის რატიფიცირება მოახდინა 1954 წელს, მაგრამ მხოლოდ 80-იანი წლების დასაწყისიდან შეიცვალეს მისმა სასამართლოებმა ევროპული კონვენციის მიმართ იმ დროისათვის ჩამოყალიბებული ნეგატიური დამოკიდებულება და დაიწყეს ევროპული კონვენციის რეგულარული გამოყენება სასამართლო დავების მოგვარების დროს.²¹⁰

ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის სახელმწიფოებსაც დასჭირდათ გარკვეული დრო, რათა დამკვიდრებულიყო საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ევროპული კონვენციის, ეროვნულ დონეზე გამოყენების პრაქტიკა.

ზემოხსენებული მონაბოხს, რომ იმ სახელმწიფოებსაც კი, რომლებმაც ჩამოაყალიბეს ძალზე მყარი ნორმატიული ბაზა საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენებისათვის, გარკვეული დრო დასჭირდათ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ეროვნულ დონეზე გამოყენების პრაქტიკის დასამკვიდრებლად.

ნიშანდობლივია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოების სასამართლოები, კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებამდე, ხშირად უარს აცხადებდნენ კონვენციის გამოყენებაზე იმ მიზეზით, რომ კონვენციით გათვალისწინებული დებულებები ძალზე ზოგადი და ბუნდოვანი იყო, რის გამოც მათ არ შეეძლოთ რაიმე

208 A. Morawa & C. Schreuer, *The Role of Domestic Courts in the Enforcement of International Human Rights-A View from Austria*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 176.

209 M. Nowak, *The Implementation of the European Convention on Human Rights*, in: *The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights*, *Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights*, 28-29 October, 1988, 1989, 35.

210 L. Zwaak, *The Implementation International Human Rights Treaties in the Dutch Legal Order*, in: *The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights*, *Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights*, 28-29 October, 1988, 1989, 40; P. van Dijk, *Dutch Experience with the European Convention in Domestic Law*, in: *Human Rights in Domestic Law and Development Assistance Policies of the Nordic Countries*, L. Rehof & C. Gulman (Eds.), 1989, 138-139.

დადებითი წვლილის შეტანა კონკრეტული სასამართლო საქმის გადაწყვეტაში.²¹¹ ამ თვალსაზრისით, საყოფადღებოა ბრიტანელი მოსამართლის, ლორდ დენინგის 1976 წელს გამოთქმული შეხედულება, რომელიც იმ პერიოდში ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოებში დამკვიდრებული საერთო მოსაზრების გამომხატველია:

„კონვენცია შედგენილია ისეთი სტილით, რომელსაც ჩვენ არა ვართ შეჩვეულნი ჩვენს კანონმდებლობაში. ის შეიცავს ძალზე ზოგად პრინციპებს. ამ პრინციპების გამოყენება მეტად რთულია, რადგან ისინი ფორმულირებულია ზოგადად. [...] მე-8 მუხლი ამის მაგალითია. ის იმდენად ზოგადია, რომ შეუძლებელია მისი პრაქტიკული გამოყენება. ამდენად, ჩვენთვის ბევრად უფრო უმჯობესია მივსდით ჩვენს კანონებსა და პრინციპებს, ხოლო კონვენციას ყურადღება მივაპყროთ მხოლოდ როგორც გზამკვლევის, კანონმდებლობის სწორ გამოყენებასთან დაკავშირებით ეჭვის არსებობის შემთხვევაში.“²¹²

თუ 60-70-წლებში მოსამართლეთა ასეთი მიდგომა ევროპული კონვენციის გამოყენების მიმართ ტიპური იყო, დღეს ის ანაქრონისტულად მიიჩნევა.²¹³ ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოების პოზიცია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან დაკავშირებით რადიკალურად შეიცვალა უკანასკნელი 15-20 წლის განმავლობაში.²¹⁴

ეროვნული სასამართლოების პოზიციის ასეთი შეცვლა ევროპული კონვენციის გამოყენების მიმართ უკანასკნელი 15-20 წლის განმავლობაში ასევე განაპირობა იმ ფაქტორმა, რომ ამ პერიოდში განსაკუთრებით გაიზარდა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების რაოდენობა, რომლებიც განმარტავენ კონვენციის ზოგად დებულებებს და ამით აზუსტებენ მათ შინაარსს, რაც აიოლებს ამ დებულებათა გამოყენებას ეროვნული სასამართლოების მიერ.

211 E. Meriggiola, Italy, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 481.

212 *R v. Chief Immigration Officer, ex parte Salamat Bibi* [1976] 3 All E.R., 847.

213 J. Polakiewicz, *The Status of the Convention in National Law*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 51.

214 C. Dupré, France, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 318-319; იქვე, K. Ioannou, Greece, 354.

მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოების სასამართლოების უმრავლესობა რეგულარულად იყენებს ევროპულ კონვენციას, არ იქნებოდა მართებული იმ ნეგატიური მოვლენის იგნორირება, რომელიც ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის ზოგიერთ სახელმწიფოში, თუმცა გამონაკლისის სახით, მაგრამ ჯერ კიდევ არსებობს, ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის გამოყენების თვალსაზრისით.²¹⁵ ზოგიერთი ეროვნული სასამართლო ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას „ეგზოტიკურ“ აქტად მიიჩნევს და თავს არიდებს მის გამოყენებას.²¹⁶ თუმცა ასეთი შემთხვევები იშვიათობაა და ისინი გავლენას ვერ ახდენენ ევროპული სახელმწიფოების სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის გამოყენების დადებით პრაქტიკაზე.

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების, მათ შორის ევროპული კონვენციის, გამოყენებასთან დაკავშირებით მიზანშეწონილია რამდენიმე საკვანძო საკითხის განხილვა.

3.2. საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენების ფორმები

იმ სახელმწიფოებში, რომლებშიც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (ისევე როგორც ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულებები) აღიარებულია ქვეყნის ნორმატიულ აქტად, ეროვნული სასამართლოები სხვადასხვა ფორმით იყენებენ მას სასამართლო საქმეების განხილვისას. სასამართლო დავების გადაწყვეტისას ეროვნულმა სასამართლომ ევროპულ კონვენციას შეიძლება მიანიჭოს როგორც ძირითადი, ისე დამხმარე როლი. ბუნებრივია, ევროპული კონვენციის მნიშვნელობა სასამართლო საქმის გადაწყვეტაში განსხვავებული იქნება იმის მიხედვით, სასამართლომ ის გამოიყენა საქმის გადაწყვეტის ძირითად თუ დამხმარე წყაროდ.

215 Para. 32, General Report, the XIIIth Congress of the Conference of the European Constitutional Courts: "The Relations between the Constitutional Courts and the Other National Courts, Including the Interference in this Area of the Action of the European Courts", 14-16 May 2002, Brussels. მოხსენება ხელმისაწვდომია კონფერენციის ინტერნეტ-გვერდზე: [<http://www.confconstco.org>].

216 R. Weber, Romania, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 718.

ეროვნულმა სასამართლომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (ისევე როგორც ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულებები) შეიძლება გამოიყენოს ძირითადად შემდეგი სამი ფორმით:

ა) ევროპული კონვენციის გამოყენება, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის განმარტების საშუალება

ეროვნულმა სასამართლომ ევროპული კონვენცია შეიძლება გამოიყენოს როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის განმარტების საშუალება. სასამართლო საქმის გადასაწყვეტად ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება ძირითადად გამოიყენოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი, მაგრამ მისი დებულების სწორი განმარტებისათვის მან შეიძლება ასევე გამოიყენოს ევროპული კონვენცია. ამ შემთხვევაში ევროპული კონვენცია და შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი ავსებენ ერთმანეთს. სასამართლო გადაწყვეტილების სამართლებრივი საფუძველია როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი), ისე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია. ევროპული კონვენციის გამოყენება, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის განმარტების საშუალებებისა, ხდება მაშინ, როდესაც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი არასაკმარისად კონკრეტულად აწესრიგებს საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რის გამოც არსებობს არასწორი გადაწყვეტილების მიღების რისკი. ევროპული კონვენციის გამოყენებით სასამართლოს ეძლევა შესაძლებლობა, უზრუნველყოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის სწორი განმარტება.

კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაში ყველაზე ხშირია ევროპული კონვენციის გამოყენება, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის განმარტების საშუალებისა.

ბ) ევროპული კონვენციის გამოყენება შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან კოლიზიის შემთხვევაში

ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაში ევროპული კონვენცია ასევე გამოიყენება შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან კოლიზიის დროს. ამ შემთხვევაში ეროვნული სასამართლო იყენებს ევროპულ კონვენციას, თუ მან დაადგინა, რომ უფრო დაბალ საფეხურზე მდგომი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი) ეწინააღმდეგება ევროპულ კონვენციას.

ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაში კონვენციის გამოყენება შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით დადგენილი ნორმის სანინააღმდეგოდ შედარებით იშვიათობაა.

გ) ევროპული კონვენციის გამოყენება, როგორც სასამართლო საქმის გადაწყვეტის ერთადერთი სამართლებრივი საფუძველი

ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოები ასევე იყენებენ ევროპულ კონვენციას, როგორც საქმის გადაწყვეტის ერთადერთ სამართლებრივ საფუძველს. ეს ხდება, თუ ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი) არ ანესრიგებს შესაბამის საზოგადოებრივ ურთიერთობას (ანუ სახეზეა სამართლებრივი ხარვეზი), მაშინ, როდესაც ევროპული კონვენციით ასეთი ურთიერთობა მოწესრიგებულია.

მიუხედავად იმისა, რომ კონვენციის გამოყენებას, როგორც საქმის გადაწყვეტის ერთადერთ სამართლებრივ საფუძველს, არაფერი უშლის ხელს (თუ კონვენცია აღიარებულია სახელმწიფოს ნორმატიულ აქტად), ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაში კონვენციის ამგვარად გამოყენება იშვიათობაა.²¹⁷ ეს განპირობებულია იმით, რომ, როგორც წესი, ესა თუ ის საზოგადოებრივი ურთიერთობა მოწესრიგებულია შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით.

ეროვნული სასამართლოების მიერ კონვენციის, როგორც საქმის გადაწყვეტის ერთადერთ სამართლებრივ საფუძველად გამოყენების საილუსტრაციოდ შეიძლება პოლონეთის უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 1997 წლის გადაწყვეტილების მოშველიება.²¹⁸

საქმე ეხებოდა პოლონეთში დაკავებულ ჩინეთის ორი მოქალაქის ექსტრადიციას ჩინეთში, სადაც მათზე გამოცხადებული იყო ძებნა თაღლითობისა და ქონების მითვისების ბრალდების გამო. ჩინეთის ხელისუფლებამ მოითხოვა ამ პირთა ექსტრადიცია.

217 J. Polakiewicz, The Status of the Convention in National Law, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 52.

218 იხ. პოლონეთის უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის პალატის განაჩენი საქმეზე – მანდუგეკი, 1997 წლის 29 ივლისი; ასევე იხ. A. Drzemczewski & M. Nowicki, Poland, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 666.

უზენაესი სასამართლოს წინაშე ჩინეთის მოქალაქეებმა ექსტრადიციის შესახებ ბრძანების გასაუქმებლად მოიშველიეს ორი არგუმენტი: ა) ჩინეთში ეს დანაშაულები ითვალისწინებს სიკვდილით დასჯას; ბ) არსებობს იმის დასაბუთებული ეჭვი, რომ ორივე მათგანი დაექვემდებარება წამებას და/ან არაჰუმანურ ან დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს. ამ არგუმენტების საფუძველზე ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ჩინეთში მათი ექსტრადიცია ჩაითვლება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევად, რის გამოც უნდა გაუქმდეს ბრძანება ექსტრადიციის შესახებ. პოლონეთის უზენაესმა სასამართლომ გააუქმა ბრძანება ექსტრადიციის შესახებ. სასამართლომ გააკეთა განცხადება, რომელიც თავისი განსაკუთრებული მნიშვნელობის გამო სრულად არის ციტირებული:

„ის, რომ ჩინეთი არ არის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილე, არაარსებითია იმასთან დაკავშირებით, რომ ეს საქმე ეხება ურთიერთობას პოლონეთსა და ჩინეთს შორის. [ადამიანის უფლებათა ევროპული] კონვენციის პირველი მუხლი აკისრებს მაღალ ხელშემკვრელ მხარეებს ვალდებულებას, „ყველა უზრუნველყონ ამ კონვენციის I ნაწილში განსაზღვრული უფლებებითა და თავისუფლებებით.“ გარდა ამისა, ჩვენ უნდა დავეყრდნოთ არა მხოლოდ კონვენციის ტექსტს, არამედ სტრასბურგის სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს. სტრასბურგის სასამართლომ არაერთხელ განმარტა კონვენცია ექსტრადიციასთან დაკავშირებით. [...] კონვენციის მე-3 მუხლი კრძალავს წამებას ან არაჰუმანურ ან დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს. ექსტრადიცია იმ სახელმწიფოში, რომელშიც პირი შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას ან არაჰუმანურ მოპყრობას ან სასჯელს, შეადგენს ამ მუხლის დარღვევას.²¹⁹ საჭირო არ არის იმის დამტკიცება, რომ ეს პირი ნამდვილად დაექვემდებარება ასეთ მოპყრობას ან სასჯელს. საკმარისია ასეთი მოპყრობის ან სასჯელის ალბათობის დადგენა (იხ. ზოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1989 წელი; კრუზ ვარასი და სხვები შვედეთის წინააღმდეგ, 1991 წელი; ვილვარაჯა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1991 წელი; აჰმედი ავსტრიის წინააღმდეგ, 1996 წელი).

ამგვარად, ექსტრადიცია დაუშვებელია, თუ არსებობს იმის ალბათობა, რომ გადასაცემი პირი დაექვემდებარება წამებას ან არაჰუმანურ ან დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს.

219 M. O'Boyle, Extradition and Expulsion under the European Convention on Human Rights: Reflection on the Soering Case, in: Human Rights and Constitutional Law, Essays in Honour of Brian Walsh, J. O'Reilly (Ed.), 1992, 96-98.

იგივე წესი გამოიყენება ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტის მიმართ. [...] ექსტრადიცია არ დაიშვება, თუ არსებობს ალბათობა, რომ გადასაცემი პირი არ იქნება უზრუნველყოფილი სამართლიანი სასამართლოს ძირითადი გარანტიებით გადაცემის შემდგომი სასამართლო პროცესის დროს.

ამ სასამართლოს არ ძალუძს, დაადგინოს რაიმე ფაქტი ჩინეთში არსებული მდგომარეობის შესახებ. ჩვენ მხოლოდ შეგვიძლია დავეყრდნოთ რაიონული სასამართლოს დასკვნებს (რომლებიც არ უარყო სააპელაციო სასამართლომ), რომელთა თანახმად, არსებობს დიდი ალბათობა, მომჩივნებს, თუ განხორციელდა მათი ექსტრადიცია, შეიძლება მოეპყრონ ისე, რომ დაირღვევა საერთაშორისო სამართალი, განსაკუთრებით ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლი.“

ხსენებული საქმიდან ნათელია, რომ პოლონეთის უზენაესმა სასამართლომ გამოიყენა ევროპული კონვენცია (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი), როგორც სასამართლო საქმის გადანეგების ერთადერთი სამართლებრივი საფუძველი.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის აღიარება ნორმატიულ აქტად ნიშნავს, რომ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შეუძლიათ მიმართონ ეროვნულ სასამართლოს მხოლოდ ევროპული კონვენციის დარღვევის მტკიცებით და მოითხოვონ დარღვეული უფლების აღდგენა. ფორმალური თვალსაზრისით, არ არის აუცილებელი, რომ ფიზიკური და იურიდიული პირები სასამართლოს წინაშე თავიანთი უფლების დარღვევის დასამტკიცებლად, ევროპულ კონვენციასთან ერთად, დაეყრდნონ ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს (მაგ., კანონს). მიუხედავად ამისა, პრაქტიკაში, როგორც წესი, მხოლოდ ევროპული კონვენციის საფუძველზე არ ხდება უფლების დარღვევის მტკიცება სასამართლოს წინაშე. თუ ფიზიკური და იურიდიული პირები საერთოდ უთითებენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევაზე, ისინი, როგორც წესი, პირველ რიგში ამტკიცებენ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის დარღვევას, რასთან ერთადაც უთითებენ ევროპული კონვენციის დარღვევაზე.

თუმცა ევროპული კონვენცია მხოლოდ იმ სახელმწიფოთა კანონმდებლობის ნაწილია, რომლებიც მას ასეთად აღიარებენ, მცდარია შეხედულება, რომ იმ სახელმწიფოებში, რომლებშიც ევროპული კონვენცია ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად არ მიიჩნევა, ეროვნულ სასამართლოებს ეკრძალებათ ევროპული კონვენციის გამოყენება.²²⁰ იმ სახელმწიფოებშიც კი, რომლებიც არ

220 T. Buergenthal, *Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law*, 235 *Recueil des Cours* IV 1992, 393-394.

ალიარებენ ევროპულ კონვენციას სახელმწიფოს ნორმატიულ აქტად, სასამართლოებმა დავების განხილვის დროს მაინც შეიძლება გამოიყენონ ევროპული კონვენცია.²²¹

თუ ორივე შემთხვევაში (ალიარებს თუ არა სახელმწიფო ევროპულ კონვენციას სახელმწიფოს ნორმატიულ აქტად) სასამართლოები იყენებენ ევროპულ კონვენციას, მაშინ რა განსხვავებაა იმ სახელმწიფოს, რომელიც ალიარებს ევროპულ კონვენციას ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად და იმ სახელმწიფოს შორის, რომელიც მას ასეთად არ ალიარებს?

განსხვავება ამ სახელმწიფოებს შორის არსებითია. იმ სახელმწიფოებში, რომლებიც ალიარებენ ევროპულ კონვენციას ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად, ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული ნორმები ეროვნულმა სასამართლოებმა შეიძლება გამოიყენონ, როგორც საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივი საფუძველი, ანუ ამ სახელმწიფოთა სასამართლოებს შეუძლიათ, თავიანთ წინაშე არსებული საქმე გადაწყვიტონ ევროპული კონვენციის საფუძველზე.

იმ სახელმწიფოებში, რომლებშიც ევროპული კონვენცია ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად არ არის ალიარებული, სასამართლოსათვის ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული ნორმა საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივი საფუძველი ვერ იქნება, რადგან ამ სახელმწიფოებში ევროპული კონვენცია უბრალოდ არ არის სამართლის წყარო. მაგრამ ის ფაქტი, რომ ამ სახელმწიფოებში ევროპული კონვენცია არ არის შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის წყარო, არ გამოორიცხავს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული ნორმების გამოყენებას სასამართლო საქმის განხილვის დროს, როგორც ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული ნორმის განმარტების საშუალებას. ასეთი სახელმწიფოს მაგალითია დიდი ბრიტანეთი.²²² დიდმა ბრიტანეთმა 1998 წელს მიიღო „ადამიანის უფლებათა აქტი“, რომელმაც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ალიარა დიდი ბრიტანეთის კანონმდებლობის ნაწილად.²²³ დიდი ბრიტანე-

221 იხ. კ. კორკელია, საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში, კრებული „საქართველო და საერთაშორისო სამართალი“, კ. კორკელია (რედ.), 2001, გვ. 72.

222 ანალოგიური მდგომარეობა იყო სკანდინავიის ქვეყნებში ევროპული კონვენციის კანონმდებლობის ნაწილად ალიარებამდე. S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 126.

223 ტექსტი იხ. ინტერნეტ-გვერდზე: [www.hmsso.gov.uk/acts/acts1998/19980042.htm]. ადამიანის უფლებათა აქტზე იხ.: E. Wicks, *The Impact of the Human Rights Act 1998-An Update from the United Kingdom*, 3 *Public Law Review* XII, September

თის „ადამიანის უფლებათა აქტი“ ძალაში შევიდა 2000 წელს. სიტუაცია დიდ ბრიტანეთში 2000 წლამდე ადასტურებს იმას, რომ ევროპული კონვენცია შეიძლება არ იყოს ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილი, მაგრამ გამოიყენებოდა როგორც კანონმდებლობით გათვალისწინებული ნორმის განმარტების საშუალება.²²⁴ დიდი ბრიტანეთის სასამართლო პრაქტიკა ამას ნათლად ადასტურებს.²²⁵ მიუხედავად იმისა, რომ დიდ ბრიტანეთში ევროპული კონვენცია 2000 წლამდეც (ანუ კონვენციის კანონმდებლობის ნაწილად აღიარებამდე) გამოიყენებოდა, მისი ეფექტი უმნიშვნელო იყო. ევროპული კონვენცია გამოიყენებოდა მხოლოდ მაშინ, როდესაც კანონმდებლობა ბუნდოვანი ან ორაზროვანი იყო²²⁶ და სასამართლოები მას მხოლოდ მაშინ მიმართავდნენ, როდესაც ვერ ხერხდებოდა კანონმდებლობის ნორმის გამოყენება სასამართლო საქმის გადასაწყვეტად.²²⁷

-
- 2001, 167-170; F. Klug, *The Human Rights Act 1998*, *Pepper v. Hart* and All That, *Public Law*, Summer 1999, 246-273; D. McGoldrick, *The United Kingdom's Human Rights Act 1998 in Theory and Practice*, in: *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 50, N4, 2001, 901-953; R. Blackburn, *The United Kingdom*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 935 *et seq.*
- 224 H. Schermers, *The European Community and the European Convention on Human Rights: Their Effect on National Law*, in: *The Gradual Convergence: Foreign Ideas, Foreign Influences and English Law on the Even of the 21st Century*, B. Markesinis (Ed.), 1994, 170; T. Buergethal, *International Tribunals and National Courts: The Internationalization of Domestic Adjudication*, in: *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt*, 1995, 700.
- 225 R. Higgins, *The United Kingdom*, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 135; 1993 წელს გამოქვეყნებული სტატიის მონაცემებით, დიდი ბრიტანეთის სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის გამოყენების 200-ზე მეტი პრეცედენტი არსებობს. იხ. N. Bratza, *The Treatment and Interpretation of the European Convention on Human Rights By the English Court*, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 66.
- 226 G. Ress, *The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 814-815.
- 227 N. Bratza, *The Treatment and Interpretation of the European Convention on Human Rights By the English Court*, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 69; ასევე იხ. ლორდ დენინგის განცხადება: "The position [...] is that if there is any ambiguity in our statutes or uncertainty in our law, then these courts can look to the [European] Convention [on Human Rights] as an aid to clear up the ambiguity and uncertainty, seeking always to bring them into harmony with it." Lord Denning, in: *R. v. Chief Immigration Officer, Ex parte Bibi* [1976] 3 All E.R. 847.

ასევე აღსანიშნავია, რომ ევროპულ კონვენციას იყენებენ არა მხოლოდ კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოების სასამართლოები, არამედ არაევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოებიც. ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს ეს სასამართლოები იყენებენ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის ბუნდოვანი ნორმების სწორი განმარტების უზრუნველსაყოფად.²²⁸

3.3. საჭიროა თუ არა ევროპული კონვენციის გამოყენება ყველა სასამართლო საქმეში?

როგორც უკვე აღინიშნა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია საქართველოს ნორმატიული აქტია, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სასამართლო საქმის გადწყვეტისათვის. ამ თეზისთან დაკავშირებით შეიძლება დაისვას კითხვა: *საჭიროა თუ არა ევროპული კონვენციის გამოყენება ყველა სასამართლო საქმეში?* ეს კითხვა შეიძლება კიდევ უფრო დაზუსტდეს: *რა შემთხვევაში არის საჭირო ევროპული კონვენციის გამოყენება სასამართლოში?*

სასამართლო საქმეების განხილვისას ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების, მათ შორის ევროპული კონვენციის, გამოყენების ძირითადი მიზანია პირთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის მინიმალური სტანდარტის უზრუნველყოფა. როგორც ცნობილია, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ადგენს ადამიანის უფლებათა დაცვის „მინიმალურ სტანდარტებს“.²²⁹ ევროპული კონვენციის 53-ე მუხლიდან პირდაპირ გამომდინარეობს, რომ პირთა უფლებები არ უნდა იყოს დაცული უფრო დაბალი სტანდარტით, ვიდრე ეს გათვალისწინებულია ევროპული კონვენციით.

ევროპული კონვენციით ადამიანის უფლებათა დაცვის მინიმალური სტანდარტის დადგენა სახელმწიფოებს არ ზღუდავს იმაში, რომ მათ ეროვნული კანონმდებლობით გაითვალისწინონ

228 A. Bayefski, *International Human Rights Law in Canadian Courts*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 321; R. Lillich, *Towards the Harmonization of International Human Rights Law*, in: *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt*, 1995, 467.

229 იხ. ევროპული კონვენციის 53-ე მუხლი.

ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალი სტანდარტი, ანუ პირებს მიანიჭონ უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის უფრო მყარი გარანტიები, ვიდრე ეს დადგენილია ევროპული კონვენციით. საქართველოს კანონმდებლობისა და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შედარებითი ანალიზიდან თვალნათლივ ჩანს, რომ უამრავ შემთხვევაში შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები ითვალისწინებენ ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტებს, ვიდრე ევროპული კონვენცია.²³⁰

თუ ევროპული კონვენცია ადგენს ადამიანის უფლებათა დაცვის მინიმალურ სტანდარტებს, ხოლო ქვეყნის კანონმდებლობა უფრო მაღალი სტანდარტებით იცავს პირთა უფლებებს, არის თუ არა იმის აუცილებლობა, რომ სასამართლო საქმის განხილვის დროს გამოყენებულ იქნეს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია? მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნულ სასამართლოს არ ეკრძალება ევროპული კონვენციის გამოყენება არც ერთ სასამართლო საქმესთან დაკავშირებით, პრაქტიკული თვალსაზრისით არ არის აუცილებელი ევროპული კონვენციის გამოყენება იმ შემთხვევაში, თუ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი) ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს ადგენს, ვიდრე ევროპული კონვენცია. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებას არსებითი მნიშვნელობა ექნება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს ადგენს, ვიდრე საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი.

პრაქტიკაში არსებობს აზრთა სხვაობა იმასთან დაკავშირებით, თუ რა შემთხვევაში უნდა გამოიყენოს საქართველოს სასამართლომ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულება. ერთნი თვლიან, რომ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულება უნდა გამოიყენონ ხელშეკრულებასა და საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს (მაგ., კანონს) შორის კოლიზიის შემთხვევაში. სხვების აზრით, ხელშეკრულება უნდა გამოიყენონ ასევე იმ შემთხვევაში, როდესაც ეროვნული სასამართლოს წინაშე არსებული დავის საგანი საერთაშორისო ხელშეკრულებით რეგულირდება.

230 იხ. კ. კორკელია, ადამიანის უფლებათა დაცვა საგანგებო მდგომარეობის დროს: ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, N3/4, 2000 წელი, გვ. 79.

საქართველოს კანონმდებლობა ამ საკითხს არაერთგვაროვნად წყვეტს. საქართველოს ნორმატიული აქტების ნაწილში მითითებულია, რომ, თუ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება ეწინააღმდეგება საქართველოს კანონს, გამოიყენება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება. ასეთი დებულებები გათვალისწინებულია როგორც კონსტიტუციის მიღებამდე, ისე კონსტიტუციის მიღების შემდეგ გამოცემულ ნორმატიულ აქტებში (ძირითადად კანონებში); მეორე მხრივ, ნორმატიული აქტების ნაწილში, მათ შორის კანონებში „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების შესახებ“ და „ნორმატიული აქტების შესახებ“ დადგენილია, რომ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება კანონმდებლობის ნაწილია და მათში არაფერია მითითებული საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენებაზე მხოლოდ კოლიზიის შემთხვევაში.

რამდენად დამაჯერებელია ხსენებული პოზიციები?

პირველი პოზიცია, რომლის თანახმად, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულება მხოლოდ კოლიზიის შემთხვევაში უნდა გამოიყენონ, მნიშვნელოვნად ზღუდავს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენებას ეროვნულ დონეზე, მათ შორის სასამართლო საქმეების განხილვის დროს. ამ პოზიციიდან გამომდინარე, სასამართლო ვერ გამოიყენებს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას ეროვნულ დონეზე საქმის გადანაცვლების მიზნით; მეორე პოზიცია ბევრად ფართოა. იგი გულისხმობს დავების მოწესრიგებას არა მხოლოდ მაშინ, როდესაც სახეზეა კოლიზია, არამედ ისეთ შემთხვევებშიც კი, როდესაც ევროპული კონვენცია გამოიყენება შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად, ან როდესაც სასამართლოს წინაშე არსებული დავა არ წესრიგდება შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით.

პირველი პოზიციის სისუსტე ისაა, რომ სასამართლოსათვის *a priori* შეუძლებელია კოლიზიის არსებობის დადგენა, თუ მან არ განიხილა საერთაშორისო ხელშეკრულება. საერთაშორისო ხელშეკრულების განხილვის გარეშე სასამართლო ვერ დაადგენს, არსებობს თუ არა კოლიზია კანონსა და ხელშეკრულებას შორის. თუ სასამართლომ შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად არ გააანალიზა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი), მისთვის შეუძლებელი იქნება კოლიზიის არსებობის დადგენა.

საქართველოს კონსტიტუციის მიღების შემდგომ პერიოდში გამოცემული ძირითადი ნორმატიული აქტების სულისკვეთება, რომლებიც განსაზღვრავენ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა

როლს საქართველოს კანონმდებლობაში,²³¹ ადასტურებს, რომ კანონმდებლის განზრახვა იყო მაქსიმალური ხელის შეწყობა საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენებისათვის ეროვნულ დონეზე. ასეთი სულისკვეთება პირდაპირ ეწინააღმდეგება მიდგომას, რომლის თანახმად, საერთაშორისო ხელშეკრულება უნდა გამოიყენონ მხოლოდ კოლიზიის შემთხვევაში.

ზემოთ დასმულ კითხვაზე – საჭიროა თუ არა ევროპული კონვენციის გამოყენება ყველა სასამართლო საქმის განხილვისას? – პასუხის გასაცემად გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ევროპული კონვენციით დაცულია მხოლოდ *შეზღუდული* რაოდენობის უფლებები, ხოლო დავა ეროვნულ დონეზე შეიძლება წამოიჭრას პირის უფლებებთან დაკავშირებულ *ნებისმიერ* საკითხზე. ეროვნული სასამართლო უბრალოდ ვერ გამოიყენებს კონვენციას თავის წინაშე არსებულ ყველა სასამართლო საქმის განხილვისას იმის გამო, რომ სადავო საკითხი უბრალოდ შეიძლება არ წესრიგდებოდეს ევროპული კონვენციით.

თუ ევროპული კონვენცია აწესრიგებს სადავო საკითხს, საქართველოს სასამართლოს ნებისმიერი საქმის განხილვისას შეუძლია კონვენციის გამოყენება. სასამართლოს შეუძლია, თავისი გადაწყვეტილება დააფუძნოს საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტსა (მაგ., კანონი) და ევროპულ კონვენციაზე.

თუ საქართველოს სასამართლო თავის გადაწყვეტილებას იღებს კანონითა და კონვენციით გათვალისწინებული ანალოგიური შინაარსის მქონე ნორმების საფუძველზე, ევროპული კონვენციის გამოყენებას აქვს უმნიშვნელო როლი. თუ კანონითა და კონვენციით დადგენილი ქცევის წესები ანალოგიურია, რომც არ გამოიყენოს სასამართლომ ევროპული კონვენცია და თავისი გადაწყვეტილება დააფუძნოს მხოლოდ კანონზე, მისი გადაწყვეტილება არ იქნება განსხვავებული იმ გადაწყვეტილებისაგან, რომელსაც სასამართლო მიიღებდა კანონთან ერთად ევროპული კონვენციის გამოყენების შემთხვევაში. სხვა სიტყვებით, თუ მხოლოდ კანონის გამოყენების შედეგად მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილება იგივე იქნება იმ გადაწყვეტილებისა, რომლის მიხედვითაც სასამართლომ გამოიყენა როგორც კანონი, ისე კონვენცია, კონვენციის გამოყენებას მიენიჭება უმნიშვნელო, მეორეხარისხოვანი როლი. ამ შემთხვევაში კანონთან ერთად კონვენციის გამოყენებით ეროვნულ სასამართლოს სურს მიღებული გადაწყვეტილების მართებულობისა და სამართლიანობის დასაბუთება

231 კანონები „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების შესახებ“ და „ნორმატიული აქტების შესახებ“.

იმით, რომ ამ გადანყვეტილების მისაღებად მან იხელმძღვანელა არა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით, არამედ ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტებით.²³²

ასეთ შემთხვევაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებას, ძირითადად, ფსიქოლოგიური მნიშვნელობა აქვს. თუ სასამართლო საქმის გადასაწყვეტად, შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად, იყენებს ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, იგი მიღებულ გადანყვეტილებას მატებს ავტორიტეტულობას. შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის) გამოყენება ადასტურებს იმას, რომ კონკრეტული სასამართლო გადანყვეტილება დამყარებულია არა მხოლოდ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტზე (მაგ., კანონზე ან კოდექსზე), არამედ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციაზეც. ნაკლებად სავარაუდოა, პროცესის მხარემ ექვი შეიტანოს იმაში, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია არაეფექტიანად იცავს მის უფლებებს.

ამდენად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება სასამართლოს მიერ მნიშვნელოვანია იმ შემთხვევაში, თუ ასეთი გამოყენების შედეგად სასამართლო მიიღებს გადანყვეტილებას, რომელსაც იგი ვერ მიიღებდა მის გამოუყენებლად. სხვა სიტყვებით, კონვენციის გამოყენების სამართლებრივი ეფექტი მაშინ არის დიდი, თუ მისი გამოყენების შედეგად სასამართლო უზრუნველყოფს პირის უფლებათა დაცვას უფრო მაღალი სტანდარტით, ვიდრე ასეთი დაცვა უზრუნველყოფილი იქნებოდა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის საფუძველზე.

აღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ მნიშვნელოვანია თუ არა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება კონკრეტულ სასამართლო საქმესთან დაკავშირებით, შეიძლება დადგინდეს შემდეგ კითხვაზე პასუხის გაცემით: *შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად ევროპული კონვენციის გამოყენების შემთხვევაში მიიღებს თუ არა საქართველოს სასამართლო ისეთ გადანყვეტილებას, რომელსაც ის ვერ მიიღებდა კონვენციის გამოყენების გარეშე?*

232 G. Danilenko, Implementation of International Law in CIS States: Theory and Practice, 10 European Journal of International Law 1, 1999, 62.

კონვენციის გამოყენება მნიშვნელოვანია კოლიზიის შემთხვევაში საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტსა და კონვენციას შორის. თუ კანონსა და კონვენციას შორის კოლიზიის შემთხვევაში სასამართლომ გამოიყენა კონვენცია, რადგან კანონით დადგენილი ადამიანის უფლებათა სტანდარტი ეწინააღმდეგება კონვენციით დადგენილ სტანდარტს, მაშინ კონვენციის გამოყენებას ექნება მნიშვნელოვანი სამართლებრივი შედეგი: პირის უფლება უზრუნველყოფილი იქნება უფრო მაღალი სტანდარტით, ვიდრე არის ის სტანდარტი, რომელიც გათვალისწინებულია კანონით.

კონვენციის გამოყენება ასევე მნიშვნელოვანია შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის სწორი განმარტებისათვის.

3.4. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების ინიციატივა

მიენიჭება თუ არა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას რაიმე როლი სასამართლო საქმეთა განხილვისას, დამოკიდებულია იმაზე, გამოიყენებენ თუ არა მას სასამართლოში.

შეიძლება თუ არა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების ინიციატივა მომდინარეობდეს პროცესის მხარეებისაგან?

იმის გათვალისწინებით, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია საქართველოს ნორმატიული აქტია, მხარეები თავისუფალნი არიან, დაეყრდნონ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, სასამართლო საქმის განხილვის დროს. პროცესის მხარეებს უფლება აქვთ, ევროპული კონვენციის საფუძველზე დაასაბუთონ თავიანთი პოზიცია და ამტკიცონ, რომ დაირღვა კონვენციით მათთვის მინიჭებული უფლებები. ამდენად, ევროპული კონვენციის გამოყენების ინიციატორი შეიძლება იყოს პროცესის მხარე.

ევროპული კონვენციის გამოყენების ინიციატივასთან დაკავშირებით განსახილველია სხვა საკითხიც: *ვალდებულია თუ არა სასამართლო, გამოიყენოს ევროპული კონვენცია საქმის გადასაწყვეტად, თუ მხარეები არ იშველიებენ მას?*

ევროპულ სახელმწიფოთა გამოცდილებიდან გამომდინარე, ამ კითხვის პასუხი ძირითადად დამოკიდებულია იმაზე, სასამართლო იხილავს სისხლის სამართლის თუ სამოქალაქო/ადმინის-

ტრაციულ საქმეს. მიუხედავად აღნიშნულისა, ევროპული სახელმწიფოების სასამართლოები თავიანთ პრაქტიკაში ასევე ხელმძღვანელობენ პრინციპით *jura novit curia* (პრეზუმფცია, რომ სასამართლო იცის კანონები), რომლის თანახმად, სასამართლო არ არის დამოკიდებული მხოლოდ მხარეთა პოზიციაზე, თუ რომელი სამართლებრივი აქტი უნდა იქნეს გამოყენებული სასამართლო საქმის გადასაწყვეტად. სასამართლოს, როგორც არბიტრს, შეუძლია დაეყრდნოს ნორმატიულ აქტს, რომელსაც არ იშველიებს პროცესის მხარე. ამდენად, სასამართლო არ არის სრულად დამოკიდებული მხარეთა არგუმენტებზე.

სასამართლოს აქტიურობის ხარისხი ისეთი ნორმატიული აქტის გამოყენებისას, რომელსაც არ იშველიებს პროცესის მხარე, განსხვავდება იმის მიხედვით, განიხილება სისხლის სამართლის თუ სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმე. სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ, მიუხედავად იმისა, ეყრდნობა თუ არა განსასჯელი ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას თავისი პოზიციის მართებულობის დასაბუთებლად, სასამართლოს აქვს არა მხოლოდ უფლება, არამედ ეკისრება ვალდებულებაც, გამოიყენოს ევროპული კონვენცია სასამართლო საქმის გადასაწყვეტად, თუ თვლის, რომ კონვენციის გამოყენება ხელს შეუწყობს საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენას.

საილუსტრაციოდ შეიძლება უცხოელის ექსტრადიციის მაგალითის მოშველიება. თუ საქართველოს სასამართლოს აქვს ეჭვის საკმარისი საფუძველი, რომ ეს უცხოელი ექსტრადიციის შემთხვევაში დაექვემდებარება წამებას ან არაჰუმანურ მოპყრობას, ან სასჯელს, რაც არღვევს ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლს, მიუხედავად იმისა, დაეყრდნო თუ არა ეს პირი ევროპულ კონვენციას, კერძოდ კი მის მე-3 მუხლს, სასამართლომ უნდა აკრძალოს მისი ექსტრადიცია სხვა სახელმწიფოში (ანუ უნდა გააუქმოს ბრძანება მისი ექსტრადიციის შესახებ).

რაც შეეხება სამოქალაქო/ადმინისტრაციულ საქმეს, სასამართლოს როლი ნაწილობრივ განსხვავდება სისხლის სამართლის საქმეში მისი როლისაგან. სასამართლო შედარებით პასიურ როლს ასრულებს სამართალწარმოების პროცესში. იგი მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მხარეების არგუმენტებზე. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-4 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად: „[...] მხარეები სარგებლობენ თანაბარი უფლებებითა და შესაძლებლობებით, დაასაბუთონ თავიანთი მოთხოვნები, უარყონ ან გააქარწყლონ მეორე მხარის მიერ წამოყენებული მოთხოვნები, მოსაზრებები თუ მტკიცებულებები.

მხარეები თვითონვე განსაზღვრავენ, თუ რომელი ფაქტები უნდა დაედოს საფუძვლად მათ მოთხოვნებს ან რომელი მტკიცებულებებით უნდა იქნეს დადასტურებული ეს ფაქტები.“ თუმცა სასამართლოს როლი სამოქალაქო საქმესთან დაკავშირებით არ უნდა იქნეს იმგვარად გაგებული, რომ სასამართლო სრულად დამოკიდებულია მხარეთა პოზიციაზე.

ზოგადად შეიძლება აღინიშნოს, რომ სასამართლოსათვის არ უნდა იყოს გადამწყვეტი, დაეყრდნო თუ არა პროცესის ერთ-ერთი მხარე ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას. სასამართლომ თავისი ინიციატივით უნდა გამოიყენოს ევროპული კონვენცია, თუ თვლის, რომ ხელშეკრულების გამოყენება ხელს შეუწყობს საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენას.²³³ სამართლიანი სასამართლოს პრინციპიდან გამომდინარეობს, რომ, მიუხედავად სასამართლო საქმისა, თუ კონკრეტულ საქმესთან დაკავშირებით ევროპულმა კონვენციამ და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულმა სამართალმა შეიძლება დადებითი წვლილი შეიტანოს სასამართლოს მიერ ობიექტური გადაწყვეტილების მიღებაში, სასამართლომ მაინც უნდა გამოიყენოს კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, მიუხედავად იმისა, მოიშველიეს თუ არა პროცესის მხარეებმა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი.²³⁴

გაუმართლებელია სასამართლოს მხრიდან ამ საკითხისადმი წმინდა ფორმალური მიდგომა. თუნდაც სამოქალაქო საქმესთან დაკავშირებით, სასამართლოს პოზიცია არ იქნება მართებული, თუ, მიუხედავად იმისა, რომ, სასამართლოს აზრით, მხარის მიერ კონვენციის მოშველიების შემთხვევაში ის განსხვავებულად გადაწყვეტდა საქმეს, სასამართლომ გადაწყვეტილების მიღებისას არ გაითვალისწინა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი იმ ფორმალური მიზეზის გამო, რომ მხარემ არ დაასაბუთა თავისი პოზიცია ევროპული კონვენციით.

აღსანიშნავია, რომ ადვოკატებს ენიჭებათ მნიშვნელოვანი როლი საქართველოს სასამართლოების მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული

233 S. Marcus-Helmons & P. Marcus-Helmons, Belgium, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 169.

234 J. Polakiewicz, *The Status of the Convention in National Law*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 52.

კონვენციის, გამოყენების სტიმულირებაში.²³⁵ თუ ადვოკატი თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად დაეყრდნობა ევროპულ კონვენციას და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, ბევრად დიდია იმის ალბათობა, რომ სასამართლო განიხილავს მათ და საქმეს გადაწყვეტს კონვენციისა და პრეცედენტული სამართლის გათვალისწინებით. ადვოკატის აქტიური როლი ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებით თავისი პოზიციის დასაბუთებაში სადღეისოდ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან საქართველოს მოსამართლეების დიდი ნაწილი ჯერჯერობით საკმარისად კარგად არ იცნობს ევროპულ კონვენციას და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მოშველიებისას ადვოკატებმა უნდა გაითვალისწინონ ფსიქოლოგიური ფაქტორიც. თუ ადვოკატი თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად, ზოგადად, კონკრეტულ პრეცედენტზე მითითების გარეშე, განაცხადებს, რომ მისი პოზიციის მართებულობას ამტკიცებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, სავარაუდოა, სასამართლო არ დაიწყებს ევროპული სასამართლოს მთელი პრეცედენტული სამართლის შესწავლას იმის აღმოსაჩინად, თუ რომელი პრეცედენტი (პრეცედენტები) მოიშველია ადვოკატმა; მეორე მხრივ, თუ ადვოკატმა მიუთითა კონკრეტულ პრეცედენტზე (პრეცედენტებზე), რომლითაც ასაბუთებს თავის პოზიციას, ბევრად დიდია იმის ალბათობა, რომ მოსამართლე მოიძიებს და გააანალიზებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებს, რომელთა გამოყენებაც თავიდან ააცილებს მოსამართლეს ისეთი გადაწყვეტილების მიღებას, რომელიც ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ სტანდარტებს.

დასკვნის სახით შეიძლება აღინიშნოს, რომ საქართველოს სასამართლოებს აქვთ არა მხოლოდ უფლება, არამედ ეკისრებათ ვალდებულებაც, გამოიყენონ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია სისხლის სამართლის საქმეებთან დაკავშირებით, სამოქალაქო საქმეების მიმართაც კი სასამართლოს როლი შედარებით შეზღუდულია. სასამართლოს აქვს უფლება, მაგრამ არ არის ვალდებული, გამოიყენოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია სამოქალაქო საქმის განხილვისას. სამოქალაქო საქმეებთან დაკავშირებით სასამართლოების შედარებით პასიური როლი

235 Report by A.-W. Heringa, Existing Forms of Interaction: their Potential and their Limits, Seminar "Partners for the Protection of Human Rights: Reinforcing Interaction Between the European Court of Human Rights and National Courts", 9-10 September 2002, Strasbourg.

არ უნდა იქნეს იმგვარად გაგებული, თითქოს იმ შემთხვევაშიც კი, თუ სასამართლოს აზრით კონვენციის გამოყენება ხელს შეუწყობს საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენას, იმის გამო, რომ მხარე არ დაეყენო კონვენციას, სასამართლომ არ უნდა გამოიყენოს იგი.

3.5. სასამართლო გადაწყვეტილებათა დასაბუთება ევროპული კონვენციით

ეროვნული სასამართლოს მიერ ევროპული კონვენციის გამოყენება მჭიდროდ უკავშირდება სასამართლო გადაწყვეტილებათა დასაბუთების საკითხს.

გადაწყვეტილებაში უნდა დაასაბუთოს თუ არა ეროვნულმა სასამართლომ თავისი პოზიცია იმ არგუმენტების მიმართ, რომლებსაც მხარეები ამყარებენ ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალზე?

ზოგადად ევროპულ სახელმწიფოთა პრაქტიკა განსხვავდება სასამართლო გადაწყვეტილებათა დასაბუთების ხარისხის თვალსაზრისით. ზოგიერთი სახელმწიფოს ეროვნული სასამართლო ასაბუთებს გადაწყვეტილებათა დეტალებსაც კი. სხვა სახელმწიფოებში დამკვიდრდა სასამართლო გადაწყვეტილებათა შედარებით ლაკონიურად დასაბუთების პრაქტიკა.²³⁶ ერთსა და იმავე სახელმწიფოში ასევე განსხვავდება სასამართლო პრაქტიკა გადაწყვეტილებათა დასაბუთების თვალსაზრისით სასამართლო საქმისა (სისხლის, სამოქალაქო, ადმინისტრაციული) და სასამართლო ინსტანციის მიხედვით.²³⁷

მიუხედავად ასეთი განსხვავებისა, ევროპულ სახელმწიფოთა კანონმდებლობა და/ან პრაქტიკა ადგენს, რომ სასამართლო გადაწყვეტილებამ დასაბუთების მინიმალური მოთხოვნა მაინც უნდა დააკმაყოფილოს. ეროვნულმა სასამართლომ უნდა განიხილოს ის არგუმენტები, მათ შორის ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალზე დამყარებული, რომლებითაც მხარეები ასაბუთებენ თავიანთ პოზიციებს და უნდა გამოხატოს თავისი შეხედულება ამ არგუმენტების მიმართ.

236 R. Ryssdal, Norwegian Problems of Compliance with the Convention and Norwegian Perspectives on Incorporation of the Convention, in: Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 32-33.

237 J. de la Rochère, France, in: The Effect of Treaties in Domestic Law, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 54.

თუ მხარე თავისი პოზიციის დასაბუთებლად იშველიებს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, ეროვნულმა სასამართლომ უნდა გააანალიზოს სასამართლო საქმე ამ არგუმენტების მიხედვით. მან არ უნდა უგულბებლად იყოს ეს არგუმენტები. სასამართლომ თავის გადანყვეტილებაში შეიძლება გააქარწყლოს წამოყენებული არგუმენტები, მხარი დაუჭიროს მათ, ან უარყოს ევროპული კონვენციის ნორმის ისეთი განმარტება, რომელსაც მხარე ასაბუთებს კონვენციის საფუძველზე. მხარის შეხედულება ამა თუ იმ ნორმის განმარტების შესახებ შეიძლება განსხვავდებოდეს სასამართლოს განმარტებისაგან. გადანყვეტილებაში სასამართლომ უნდა გამოხატოს თავისი პოზიცია, შეიძლება თუ არა კონკრეტულ დავაში ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება, უნდა დაასაბუთოს, რატომ იყენებს ან არ იყენებს იგი ამ ნორმებს საქმის გადასაწყვეტად.²³⁸ სასამართლო გადანყვეტილების დასაბუთების მოთხოვნა არ უნდა იქნეს იმგვარად გაგებული, რომ სასამართლომ პროცესის დროს გამოთქმულ ყველა არგუმენტს დეტალურად უნდა გასცეს პასუხი სასამართლო გადანყვეტილებაში. სასამართლოსათვის ასეთი მოთხოვნის დანერგვა არაგონივრული იქნებოდა. მიუხედავად ამისა, თუ პროცესის მხარე თავის პოზიციას ასაბუთებს ორ სამართლებრივ აქტზე (მაგ., კანონსა და ევროპულ კონვენციაზე) დაყრდნობით, სასამართლომ თავის გადანყვეტილებაში უნდა იმსჯელოს ორივე აქტზე.

თუ ადვოკატი სასამართლო საქმესთან დაკავშირებით დაეყრდნო ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ერთ-ერთ მუხლს და მიუთითა, როგორ განიმარტება ეს მუხლი ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, ეროვნულმა სასამართლომ უნდა დაასაბუთოს თავისი პოზიცია გადანყვეტილებაში, ეთანხმება თუ არა იგი ადვოკატის მიერ კონვენციაზე დამყარებულ არგუმენტებს. თუ სასამართლო არ ეთანხმება ასეთ არგუმენტებს, მან უნდა დაასაბუთოს ის მიზეზები, რომელთა გამოც იგი არ ეთანხმება ადვოკატის პოზიციას. სასამართლომ შეიძლება მიუთითოს, რომ კონვენციის ეს მუხლი არ გამოიყენება ამ საქმესთან დაკავშირებით, რადგან მისი რეგულირების სფერო განსხვავდება, ან – რომ ადვოკატი არასწორად განმარტავს ევროპული კონვენციის კონკრეტული მუხლის შინაარსს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ეროვნულ სასამართლოს არ შეუძლია, უბრალოდ უგულბებლად იყოს მხარის მიერ მოშველიებული

238 R. Maruste, Status of the European Convention on Human Rights in the Estonian Legal System, in: Protecting Human Rights: European Perspective: Studies in Memory of R. Ryssdal, P.Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000, 879.

ნორმა იმის დასაბუთების გარეშე, რატომ არ შეიძლება მისი გამოყენება ამ კონკრეტულ საქმესთან დაკავშირებით. რა თქმა უნდა, ეს ამძიმებს მოსამართლის ტვირთს, მაგრამ ამ ტვირთის შემსუბუქება არ უნდა მოხდეს სამართლიანობის პრინციპის (რისი გამოვლინებაც არის სასამართლო გადანყვეტილებათა დასაბუთება) ხარჯზე.²³⁹ სასამართლოს ვალდებულება – დასაბუთოს თავისი პოზიცია მხარის მიერ გამოთქმულ არგუმენტებთან დაკავშირებით, არ განსხვავდება სასამართლოს ვალდებულებისაგან – დასაბუთოს თავისი პოზიცია იმ არგუმენტებთან დაკავშირებით, რომელთაც მხარე აფუძნებს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტზე (მაგ., კანონზე).

სასამართლო გადანყვეტილების დასაბუთების ხარისხი ცალკეული მოსამართლის მიდგომაზეა დამოკიდებული. შეუძლებელია რაიმე მკაცრი ფორმალური მოთხოვნების დანერგვა სასამართლო გადანყვეტილებათა დასაბუთების დეტალურობასთან დაკავშირებით. გადანყვეტილების დასაბუთების ხარისხი ინდივიდუალური შეფასების საკითხია. თუ ერთ მოსამართლეს კონკრეტული სასამართლო გადანყვეტილების დასაბუთებულობაში ეჭვიც კი არ ეპარება, მეორე მოსამართლემ ეს გადანყვეტილება შეიძლება არასაკმარისად დასაბუთებულად ჩათვალოს. უეჭველია, სასამართლო გადანყვეტილებამ დასაბუთებულობის მინიმალური მოთხოვნა უნდა დააკმაყოფილოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში სასამართლო გადანყვეტილება არ იქნება სამართლიანი. სასამართლო გადანყვეტილებათა დასაბუთებულობის ლაკონიურობას თავისი ფარგლები უნდა ჰქონდეს.

სასამართლო გადანყვეტილების დასაბუთების აუცილებლობის მოთხოვნა პირდაპირ დადგენილია საქართველოს ნორმატიული აქტებით. მაგალითად, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანონის 43-ე მუხლის მე-7 პუნქტი ითვალისწინებს, რომ „საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილება, განჩინება და დასკვნა დასაბუთებული უნდა იყოს.“²⁴⁰ „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის 30-ე მუხლის თანახმად, „საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილება ან დასკვნა უნდა იყოს დასაბუთებული“.²⁴¹

239 A. Yotopoulos-Marangopoulos, The Hellenic Experience concerning the Protection of Human Rights and particularly the Implementation of the Rights and Freedoms Embodied in the European Convention, in: The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights, 28-29 October, 1988, 1989, 64.

240 საქართველოს კონსტიტუცია და კანონმდებლობა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ, თბილისი, 2002 წელი, გვ. 91.

241 იქვე, გვ. 114.

სასამართლომ გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილში აუცილებლად უნდა მიუთითოს ის მოტივები, რომელთა გამოც სასამართლო უარყოფს მხარის მოსაზრებებს. სასამართლო გადაწყვეტილებაში ამის მითითება პირდაპირ გათვალისწინებულია „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ კანონის 32-ე მუხლით, რომელიც ადგენს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების ან დასკვნის სამოტივაციო ნაწილში უნდა აღინიშნოს „მოტივები, რომლებითაც საკონსტიტუციო სასამართლო უარყოფს საწინააღმდეგო მოსაზრებას, მტკიცებულებას.“

სასამართლო გადაწყვეტილების დასაბუთების მოთხოვნა გამომდინარეობს არა მხოლოდ სასამართლოების საქმიანობის მარეგულირებელი ნორმატიული აქტებიდან, არამედ ასევე სამართლის ზოგადი პრინციპებიდან. სასამართლოს ვალდებულება, დაასაბუთოს თავისი გადაწყვეტილება, გამომდინარეობს სამართლიანი სასამართლოს ბუნებიდან.

სასამართლო გადაწყვეტილების დასაბუთებაში თავისი წვლილი შეიძლება ადვოკატებმაც შეიტანონ. თავიანთი პოზიციის დასაბუთებლად ადვოკატებმა არა მხოლოდ უნდა მოიშველიონ ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, არამედ დაასაბუთონ, რატომ უნდა მიიღოს ეროვნულმა სასამართლომ ევროპული სასამართლოს მსგავსი გადაწყვეტილება. ადვოკატმა ეროვნულ სასამართლოს უნდა გააცნოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტი (პრეცედენტები) მსგავს საქმეებზე, ახსნას ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებათა გარემოებები და დაასაბუთოს მისი (მათი) მისადაგება ეროვნული სასამართლოს წინაშე განსახილველი საქმის მიმართ.

3.6. ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის მართლზომიერების დადგენა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული პირობების მიხედვით

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად აღიარების შედეგია არა მხოლოდ ის, რომ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შეუძლიათ დაიცვან თავიანთი უფლებები და თავისუფლებები კონვენციის საფუძველზე, არამედ ისიც, რომ საქართველოს სასამართლოებმა

უნდა იხელმძღვანელონ ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის მართლზომიერების შეფასების იმ კრიტერიუმებით, რომლებიც გათვალისწინებულია ევროპული კონვენციით.

როგორც უკვე აღინიშნა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ითვალისწინებს სახელმწიფოს უფლებას, გარკვეულ შემთხვევაში მართლზომიერად შეზღუდოს კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები. ძირითადად ასეთი უფლებების შეზღუდვის შესაძლებლობა გათვალისწინებულია კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით (პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება; აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება; გამოხატვის თავისუფლება; შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება), კერძოდ კი ამ მუხლების მე-2 პუნქტებით, რომლებიც განსაზღვრავენ ხსენებული უფლებების შეზღუდვის პირობებს.

სახელმწიფოს აქვს უფლება, შეზღუდოს კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით გათვალისწინებული უფლებები, თუ ასეთი შეზღუდვა: ა) არის კანონის შესაბამისად, ან კანონით გათვალისწინებული;²⁴² ბ) ემსახურება კანონიერ მიზანს (მაგ., ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილება, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვა) და გ) აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ამ პირობების საფუძველზე აფასებს, მართლზომიერია თუ არა სახელმწიფოს მიერ ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა. ზუსტად ამ პირობების საფუძველზე უნდა შეაფასონ ეროვნულმა სასამართლოებმა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის მართლზომიერება.

მიზანშეწონილია თითოეული პირობის უფრო დეტალური განხილვა იმ მეთოდოლოგიური თანამიმდევრობის მიხედვით, რომელსაც იყენებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის მართლზომიერების შეფასებისას.

242 მიუხედავად იმისა, რომ კონვენციის მე-8 მუხლში გამოიყენება ფრაზა „კანონის შესაბამისად“ (in accordance with the law), მაშინ, როდესაც მე-9-მე-11 მუხლებში გამოიყენება ფრაზა „კანონით გათვალისწინებული“ (prescribed by law), ადამიანის უფლებათა ევროპულმა კომისიამ საქმეზე – მელიოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Malone v. the United Kingdom*) – მიუთითა, რომ ამ ფრაზებს აქვთ ერთი და იგივე მნიშვნელობა. მელიოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Malone v. the United Kingdom*), 1984 წლის 2 აგვისტო, Series A, no. 82, 66-ე პუნქტი. აქვე აღსანიშნავია, რომ კონვენციის ფრანგულენოვან ტექსტში გამოიყენება ერთი და იგივე ფრაზა “prévue par la loi”.

ა) ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით განმტკიცებული უფლებების შეზღუდვის მართლზომიერების შეფასებისას ეროვნულმა სასამართლომ (ევროპული სასამართლოს მსგავსად) უნდა დაადგინოს, ითვალისწინებს თუ არა საქართველოს კანონმდებლობა ამ უფლების შეზღუდვას, ანუ დაშვებულია თუ არა ამ უფლების შეზღუდვა საქართველოს კანონმდებლობით. ნიშანდობლივია, რომ „კანონი“ ევროპული კონვენციის მნიშვნელობით გვაროვნული ცნებაა და გულისხმობს ნორმატიული ხასიათის აქტს.²⁴³

იმის შეფასებისას, აკმაყოფილებს თუ არა „კანონი“ ევროპული კონვენციის მოთხოვნებს, ეროვნულმა სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს ევროპული სასამართლოს საქმე *სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v. the United Kingdom)*. ამ საქმესთან დაკავშირებით ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონი: ა) უნდა იყოს ხელმისაწვდომი პირისათვის, რათა მას ჰქონდეს წარმოდგენა, თუ რა სამართლებრივი ნორმები გამოიყენება ასეთ გარემოებაში და ბ) უნდა იყოს საკმარისი სიცხადით ფორმულირებული, რათა პირს ჰქონდეს თავისი მოქმედების რეგულირების შესაძლებლობა. კერძოდ, მას უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, გონივრულობის ფარგლებში განჭვრიტოს ის შედეგები, რომლებიც მის მოქმედებას შეიძლება მოჰყვეს.²⁴⁴

საქმეზე – *კლასი გერმანიის წინააღმდეგ (Klass v. Germany)*, რომელიც ეხებოდა სახელმწიფო უშიშროების ინტერესებისათვის საიდუმლო სატელეფონო მოსმენას, ევროპულმა კომისიამ და სასამართლომ მიუთითეს, რომ ადამიანის უფლების შეზღუდვისათვის საკმარისი არ არის ზოგადი სამართლებრივი საფუძვლის არსებობა, არამედ აუცილებელია, კანონმდებლობამ კონკრეტულად გაითვალისწინოს უფლების შეზღუდვის პირობები და პროცედურები.²⁴⁵ საქმის – *მელოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Malone v. the United Kingdom)*, რომელიც ასევე სატელეფონო მოსმენას ეხებოდა, – განხილვისას ევროპულმა სასამართლომ კიდევ უფრო დააზუსტა ტერმინ „კანონის“

243 H. Schermers, *The Netherlands*, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 117.

244 *სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v. the United Kingdom)*, 1979 წლის 26 აპრილი, Series A, no. 30, 49-ე პუნქტი; ასევე იხ. ევროპული სასამართლოს შედარებით ახალი საქმე – *პეტრა რუმინეთის წინააღმდეგ (Petra v. Romania)*, 1998 წლის 23 სექტემბერი, 37-ე პუნქტი.

245 *კლასი გერმანიის წინააღმდეგ (Klass v. Germany)*, 1978 წლის 6 სექტემბერი, Series A, no. 28, 43-ე პუნქტი.

მნიშვნელობა. მან მიუთითა, რომ ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის ობიექტიდან და მიზნიდან გამომდინარე, შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში უნდა არსებობდეს საჯარო ხელისუფლების მიერ კონვენციის მე-8 მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებულ უფლებათა არამართლზომიერი შეზღუდვისაგან სამართლებრივი დაცვის მექანიზმი. სასამართლომ ასევე მიუთითა, რომ განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ასეთი ღონისძიებები ტარდება საიდუმლოდ, დიდია არამართლზომიერი მოქმედების რისკი.²⁴⁶

საქმის – *კრუსლინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Kruslin v. France)*, რომელიც ასევე სატელეფონო მოსმენას ეხებოდა, მოსმენასთან დაკავშირებით საფრანგეთის კანონმდებლობით გათვალისწინებული სამართლებრივი საფუძველი სასამართლომ არასაკმარისად კონკრეტულად ჩათვალა, რადგან კანონი არ უთითებდა, თუ რა ფარგლებსა და პირობებში ტარდება ასეთი ღონისძიებები. ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ სატელეფონო საუბრების მოსმენა პირად ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი ჩარევაა და, შესაბამისად, უნდა ემყარებოდეს კანონს, რომელიც განსაკუთრებით დეტალურია.²⁴⁷

ბ) თუ ეროვნულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა გათვალისწინებულია კანონით, იგი უნდა შეუდგეს შემდეგი საკითხის განხილვას: ისახავს თუ არა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა ევროპული კონვენციის მე-8–მე-11 მუხლების მე-2 პუნქტებით გათვალისწინებულ ერთ-ერთ კანონიერ მიზანს? ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8–მე-11 მუხლებით გათვალისწინებული მიზნები, რომელთა მისაღწევად შეიძლება შეიზღუდოს ადამიანის უფლებები, განსხვავდება. ასეთ მიზანს განეკუთვნება ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილება, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვა, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვა, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილება, სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნება და სხვა. მაგალითად, სახელმწიფომ შეიძლება ამტკიცოს, რომ მსჯავრდებულთა მიმონერის უფლება იზღუდება დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად.

246 *მელოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Malone v. the United Kingdom)*, 1984 წლის 2 აგვისტო, Series A, no. 82, 67-ე პუნქტი.

247 *კრუსლინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Kruslin v. France)*, 1990 წლის 24 აპრილი, Series A, no. 176-B, 33-ე პუნქტი.

მიზნების ჩამონათვალი, რომელთა მისაღწევად შეიძლება შეიზღუდოს კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით გათვალისწინებული უფლებები, ამომწურავია.²⁴⁸ შესაბამისად, სახელმწიფოს ეკრძალება ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით გათვალისწინებული უფლებების შეზღუდვა სხვა მიზნებით, რომლებიც არ არის გათვალისწინებული კონვენციით. ამ მუხლებით განმტკიცებული უფლებების შეზღუდვა სხვა მიზნებით, რომლებიც არ არის ამ მუხლებით გათვალისწინებული, პირდაპირ იკრძალება ევროპული კონვენციის მე-18 მუხლით.

ეროვნულმა სასამართლომ უნდა დაადგინოს, ემსახურება თუ არა ადამიანის უფლების შეზღუდვა კონვენციის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებული მიზნის მიღწევას.

გ) კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით გათვალისწინებული უფლებების შეზღუდვის მესამე პირობასთან დაკავშირებით ეროვნულმა სასამართლომ უნდა დაადგინოს, აუცილებელია თუ არა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

ეროვნულმა სასამართლომ უნდა შეაფასოს, ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა, რომელიც ემსახურება კონკრეტულ მიზანს, განპირობებულია თუ არა „მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებით“, რამაც გამოიწვია სახელმწიფოს მიერ ადამიანის უფლების შეზღუდვის აუცილებლობა. სახელმწიფოს მიერ გატარებული ღონისძიება, რომელიც მიმართულია კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა შეზღუდვისაკენ, მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროების პროპორციული (თანაზომიერი) უნდა იყოს.²⁴⁹ ნიშანდობლივია, ევროპულმა სასამართლომ თავის პრეცედენტულ სამართალში არაერთხელ მიუთითა, რომ სახელმწიფოს აქვს გარკვეული თავისუფლება იმის შეფასებისათვის („თავისუფალი შეფასების ფარგლები“), აუცილებელია თუ არა კონკრეტული ღონისძიების გატარება კონვენციით გათვალისწინებული მიზნის მისაღწევად.²⁵⁰

ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლების შეზღუდვის მართლზომიერების დასადგენად ეროვნულმა სასამართლომ პასუხი უნდა გასცეს შემდეგ კითხვებს:

248 M. Macovei, *Freedom of Expression: A Guide to the Implementation on Article 10 of the European Convention on Human Rights*, 2001, 28.

249 K. Starmer, *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*, 1999, 156.

250 S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 249-252.

- ა) ეხება თუ არა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა მე-8-მე-11 მუხლების პირველი პუნქტებით მონესრიგებულ საკითხებს?
- ბ) ითვალისწინებს თუ არა ქვეყნის კანონმდებლობა ამ შეზღუდვას?
- გ) გათვალისწინებულია თუ არა ამ მუხლების მე-2 პუნქტებით ის მიზნები (მაგ.: ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვა), რომელთა გამოც იზღუდება ადამიანის უფლებები?
- დ) განპირობებულია თუ არა ეს შეზღუდვა მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებით?

ჩამოთვლილ ყველა კითხვაზე დადებითი პასუხი უნდა გაიცეს, რათა მართლზომიერად ჩაითვალოს ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა.

საქართველოს სასამართლომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გაამახვილოს ა) პუნქტზე – ეხება თუ არა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა მე-8-მე-11 მუხლების პირველი პუნქტებით მონესრიგებულ საკითხებს, ანუ დაცულია თუ არა სადავო უფლება ევროპული კონვენციით.

ამ კითხვაზე პასუხის სწორად გაცემა იმიტომ არის მნიშვნელოვანი, რომ, თუ ეროვნულმა სასამართლომ მიიჩნია, სადავო უფლება არ არის დაცული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით, ამ უფლების მართლზომიერებას სასამართლო არ შეაფასებს ზემოაღნიშნული სამი პირობის მიხედვით. აღნიშნულ კითხვაზე უარყოფითი პასუხის არასწორად გაცემის მიზეზია ის, რომ მხოლოდ კონვენციის დებულებათა გაცნობის შედეგად ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება დაასკვნას – კონვენციით არ რეგულირდება სადავო უფლება, რადგან ის პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული კონვენციით. თუ ეროვნულმა სასამართლომ არ განიხილა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი კონვენციის შესაბამის მუხლთან დაკავშირებით, დიდია ალბათობა, ეროვნულმა სასამართლომ დაასკვნას, რომ სადავო უფლება არ რეგულირდება ევროპული კონვენციით. ეროვნულმა სასამართლომ კონვენციასთან ერთად უნდა განიხილოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რომელიც განმარტავს კონვენციის დებულებათა შინაარსსა და მათი გამოყენების სფეროს, რაც სასამართლოს მისცემს საშუალებას, სწორად შეაფასოს, რეგულირდება თუ არა სადავო უფლება ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით.

თუ ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის საფუძველზე ეროვნულმა სასამარ-

თლომ დაადგინა, რომ სადავო უფლება დაცულია კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით, იგი უნდა შეუდგეს იმ სამი პირობის განხილვას, რომლებიც უნდა დააკმაყოფილოს სახელმწიფომ, რათა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა მართლზომიერად ჩაითვალოს. მაგალითად, თუ მხარე ამტკიცებს, რომ დაირღვა მისი პირადი ცხოვრების უფლება, რაც დაცულია ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლით, ეროვნულმა სასამართლომ უნდა განიხილოს ეს მუხლი ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან ერთად და დაადგინოს, მოიცავს თუ არა მე-8 მუხლი იმ უფლებას, რომლის დაცვას მოითხოვს მხარე. თუ ეროვნულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი იცავს სადავო უფლებას, სასამართლო უნდა შეუდგეს სადავო უფლების შეზღუდვის მართლზომიერების შესწავლას კონვენციის მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტით დანესებული პირობების მიხედვით.

ამ სამი პირობის საფუძველზე ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს, რომ, მართალია, პირადი ცხოვრების უფლება ამ კონკრეტულ შემთხვევაში შეიზღუდა, მაგრამ ასეთი შეზღუდვა აკმაყოფილებს ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტით დადგენილ პირობებს და, შესაბამისად, მართლზომიერია, რის გამოც ის არ არღვევს ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლს. ეროვნულმა სასამართლომ ასევე შეიძლება დაადგინოს, რომ, თუმცა კონვენციის მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს სადავო უფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას, სახელმწიფომ კონკრეტულ შემთხვევაში არ დააკმაყოფილა სადავო უფლების შეზღუდვისათვის დანესებული პირობები, რის გამოც ასეთი შეზღუდვა ვერ ჩაითვლება მართლზომიერად. ამ შემთხვევაში სასამართლო დაადგენს, რომ დაირღვა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლი.

ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლების მე-2 პუნქტებით გათვალისწინებული სამი პირობის საფუძველზე ეროვნულმა სასამართლომ უნდა შეაფასოს, საკმარისად კონკრეტულია თუ არა ნორმატიული აქტის დებულება (დებულებები), რომელიც ითვალისწინებს სადავო უფლების შეზღუდვას. სასამართლომ ასევე უნდა განიხილოს, ემსახურება თუ არა უფლების შეზღუდვა იმ მიზანს, რომელიც გათვალისწინებულია ევროპული კონვენციის შესაბამისი მუხლით. განსაკუთრებულ ანალიზს მოითხოვს ეროვნული სასამართლოსაგან იმის შეფასება, განპირობებულია თუ არა უფლების შეზღუდვა მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებით და არის თუ არა უფლების შეზღუდვა იმ მიზნის პროპორციული, რომლის მიღწევაც სახელმწიფოს სურს ასეთი შეზღუდვით. თუ ეროვნულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ საქართველოს ნორმატიული აქტი, რომელიც მიზნად ისახავს ადამიანის უფლებათა

შეზღუდვას, არ აკმაყოფილებს ევროპული კონვენციით დადგენილ მოთხოვნებს, მან უფლების ასეთი შეზღუდვა არამართლზომიერად უნდა ჩათვალოს.

განხილული სამი კრიტერიუმის დანესების მიზანია პირთათვის იმის გარანტირება, რომ სახელმწიფო არამართლზომიერად არ შეზღუდავს მათ უფლებებს. ამიტომაც ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გაითვალისწინონ, რომ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა ევროპული კონვენციის დებულებათა შეზღუდვითად განმარტების აუცილებლობა.²⁵¹

ასევე აღსანიშნავია, რომ ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული სამი კრიტერიუმი, რომელთა საფუძველზეც სასამართლომ უნდა შეამოწმოს ადამიანის უფლების შეზღუდვის მართლზომიერება, საქართველოს კანონმდებლობისათვის უცხო არ არის. საქართველოს კონსტიტუციის ცალკეული დებულებები ადგენენ ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების შეზღუდვის ანალოგიურ სამ პირობას.²⁵²

3.7. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ტექსტი, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელოს საქართველოს სასამართლომ

საინტერესოა იმის განხილვა, რომელი ტექსტით უნდა იხელმძღვანელოს საქართველოს სასამართლომ ევროპული კონვენციის გამოყენებისას. ამ საკითხთან დაკავშირებით ამოსავალი წერტილია „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-40 მუხლი, რომელიც ადგენს, რომ „საქართველოს ნორმატიული აქტი მიიღება (გამოიცემა) და ქვეყნდება საქართველოს სახელმწიფო ენაზე [...]. ნორმატიული აქტი შეიძლება გამოქვეყნდეს არასახელმწიფო ენაზეც. ასეთ ტექსტს არა აქვს ოფიციალური ძალა.“ ამ ზოგადი დებულების გარდა გასათვალისწინებე-

251 სხვა საქმეებთან ერთად იხ. *სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v. the United Kingdom)*, 1979 წლის 26 აპრილი, Series A, no. 30, 65-ე პუნქტი.

252 იხ.: საქართველოს კონსტიტუციის 22-ე მუხლის მე-3 პუნქტი და 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტი.

ლია „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-10 მუხლი, რომლის თანახმად, „სამართალწარმოება ხორციელდება ქართულ ენაზე.“²⁵³

სხენებული ორი დებულებიდან გამომდინარეობს, რომ სასამართლომ უნდა გამოიყენოს ევროპული კონვენციის ოფიციალურად გამოქვეყნებული ქართულენოვანი ტექსტი. მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული კონვენციის ინგლისურენოვან და ფრანგულენოვან ავთენტურ ტექსტებს არა აქვთ ოფიციალური ძალა საქართველოში, ალბათ, არ იქნებოდა მართებული, სასამართლოებს აეკრძალოთ მათი გამოყენება ისეთ შემთხვევაში, როდესაც კონვენციის (და მისი ოქმების) ქართულენოვანი ტექსტი ბუნდოვანია სასამართლოსათვის.

მრავალ ქვეყანაში დამკვიდრებულია პრაქტიკა, რომლის თანახმად, ეროვნულ ენაზე კონვენციის ტექსტთან ერთად სასამართლო იყენებს კონვენციის ავთენტურ ტექსტს. მისი გამოყენებით სასამართლო აზუსტებს კონვენციის ცალკეული დებულების შინაარსს.²⁵⁴

საქართველოს სასამართლომ უნდა გამოიყენოს ევროპული კონვენციის ქართულენოვანი ოფიციალური ტექსტი, მაგრამ ეს არ უნდა გამორიცხავდეს ინგლისურენოვანი და ფრანგულენოვანი ტექსტების გამოყენების შესაძლებლობას იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს აზრთა სხვაობა ქართულენოვანი ტექსტის ამა თუ იმ ტერმინის მნიშვნელობის შესახებ. თუმცა გასათვალისწინებელია, რომ საქართველოს მოსამართლეთა დიდი ნაწილი არ ფლობს ინგლისურ ან ფრანგულ ენას, რაც შეუძლებელს ხდის მათ მიერ ევროპული კონვენციის ტექსტის გამოყენებას ამ ენებზე. მიუხედავად ამისა, სასამართლოების მიერ კონვენციის ავთენტური ტექსტის გამოყენების ზოგადად აკრძალვა არ იქნებოდა მართებული.

253 ასევე იხ. საქართველოს კონსტიტუციის მე-8 მუხლი.

254 J. Frowein, Federal Republic of Germany, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 74. ასევე იხ. *The Relationship Between International and Domestic Law: Proceedings of the UniDem Seminar* (1993), 1993, 35; D. Jílek & M. Hofmann, Czech Republic, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 250.

4. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში

4.1. შესავალი

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს საერთო სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკის შესასწავლად განხილულ იქნა საქართველოს საერთო სასამართლოების ოფიციალურად გამოქვეყნებული ყველა გადაწყვეტილება (გამონაკლის შემთხვევაში, გამოუქვეყნებელი გადაწყვეტილებებიც). იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოში ყველა სასამართლოს, განსაკუთრებით პირველი ინსტანციის სასამართლოების, გადაწყვეტილებები არ ქვეყნდება, არ უნდა გამოირიცხოს გამოუქვეყნებელ გადაწყვეტილებებში ევროპული კონვენციის გამოყენების შესაძლებლობა. თუმცა შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ ეს არ შეცვლის საქართველოს სასამართლოებში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან დაკავშირებულ საერთო სურათს.²⁵⁵

²⁵⁵ ვინაიდან პირველი ინსტანციის სასამართლოთა გადაწყვეტილებები არ ქვეყნდება, მათ მიემართათ თხოვნით საერთაშორისო აქტების გამოყენების პრაქტიკის შესახებ ინფორმაციის მოწოდების თაობაზე. სასამართლოებიდან მიღებული პასუხების მიხედვით, მათ უმრავლესობას (35 სასამართლო) არ გამოუყენებია საერთაშორისო აქტები სასამართლო საქმეთა განხილვისას.

საქართველოს საერთო სასამართლოების პრაქტიკის შესწავლამ ცხადყო, რომ იკვეთება საქართველოს სასამართლოების მიერ საერთაშორისო აქტების მზარდი გამოყენების ტენდენცია. საქართველოს საერთო სასამართლოების მიერ საერთაშორისო აქტების გამოყენება დაიწყო 1999/2000 წლიდან, რასაც საქართველოს კონსტიტუციამ (1995 წ.) ჩაუყარა სამართლებრივი საფუძველი. ეს პერიოდი (1995 წლიდან 1999/2000 წლამდე) შეიძლება საქართველოს სასამართლოების მიერ საერთაშორისო აქტების, მათ შორის საერთაშორისო ხელშეკრულებების, გამოყენების „აკლიმატიზაციის“ პერიოდად ჩაითვალოს. ამ პერიოდიდან ნელ-ნელა იცვლება საქართველოს სასამართლოების ნეგატიური დამოკიდებულება საერთაშორისო აქტების გამოყენებასთან დაკავშირებით პოზიტიურისაკენ.²⁵⁶

მიზანშეწონილია, თავდაპირველად მოკლედ იქნეს მიმოხილული საერთო მდგომარეობა საერთაშორისო აქტების გამოყენების თვალსაზრისით, რის შემდეგაც განიხილება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა. საქართველოს საერთო სასამართლოები იყენებენ არა მხოლოდ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, არამედ ისეთ საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, რომლებიც არ ეხება ადამიანის უფლებათა დაცვას. ეს ხელშეკრულებები ეხება თავისუფალ ვაჭრობას,²⁵⁷ საერთაშორისო სამართლებრივ ურთიერთდახმა-

256 ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში „საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ: 2000 წლის 1 იანვრიდან 1 ნოემბრამდე“, თბილისი, 2000 წელი, გვ. 27-28.

257 იხ.: გადაწყვეტილება, საქმე N2/662, 1 სექტემბერი, 1999 წ., თბილისის საოლქო სასამართლო, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; განჩინება, საქმე N3გ-ად-3კ, 11 ნოემბერი, 1999 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი (შემდეგში-სუსგ), ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2000 წელი, გვ. 20-25; განჩინება, საქმე N3გ-ად-4-კ, 11 ნოემბერი, 1999 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2000 წელი, გვ. 25-29; გადაწყვეტილება, საქმე N3გ-ად-9-კ, 18 ნოემბერი, 1999 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2000 წელი, გვ. 29-35; განჩინება, საქმე N3გ/ად-20-კ, 4 იანვარი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N2, 2000 წელი, გვ. 46-51; განჩინება, საქმე N3გ-ად-41-კ, 2 მარტი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N3, 2000 წელი, გვ. 117-122; განჩინება, საქმე N3გ/ად-53-კ, 6 ივნისი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N9, 2000 წელი, გვ. 366-369; განჩინება, საქმე N3გ-ად-114-კ, 5 ოქტომბერი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N11, 2001 წელი, გვ. 953-957; გადაწყვეტილება, საქმე N3გ/ად-169-კ-01, 4 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორი-

რებას,²⁵⁸ ინტელექტუალური საკუთრების დაცვას²⁵⁹ და სხვა სა-
კითხებს.²⁶⁰ საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში აღმო-
ჩენილია ასეთი საერთაშორისო ხელშეკრულებების გამოყენების
დაახლოებით 30 შემთხვევა.

საქართველოს სასამართლოები ასევე იყენებენ ადამიანის
უფლებათა სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს. საერთო სა-
სამართლოების პრაქტიკაში აღმოჩენილია ადამიანის უფლებათა
საერთაშორისო ხელშეკრულებების გამოყენების 10 შემთხვევა

ის საქმეებზე, **N3**, 2002 წელი, გვ. 369-381; გადაწყვეტილება, საქმე **N3გად-37-კ-02**, 27 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N4**, 2002 წელი, გვ. 554-556; გადაწყვეტილება, საქმე **N3გ/ად-19-კ-02**, 8 მაისი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N6**, 2002 წელი, გვ. 799-805; განჩინება, საქმე **N3გ-ად-10-კ-02**, 29 ივნისი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N8**, 2002 წელი, გვ. 1254-1257; განჩინება, საქმე **N3გ-ად-123-კ-02**, 19 ივლისი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N9**, 2002 წელი, გვ. 1449-1452.

258 იხ.: განჩინება, საქმე **N37-დად**, 19 აპრილი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, **N4**, 2001 წელი, გვ. 200-201; განჩინება, საქმე **N76-კოლ**, 25 დეკემბერი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, **N3**, 2002 წელი, გვ. 268; განჩინება, საქმე **N3კ/280-02**, 29 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, **N6**, 2002 წელი, გვ. 941; განჩინება, საქმე **N3კ-561-02**, 11 სექტემბერი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, **N11**, 2002 წელი, გვ. 2209; განჩინება, საქმე **N69-დად**, 16 მაისი, 2003 წელი, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა.

259 იხ.: განჩინება, საქმე **N3გ/ად-15-კ**, 20 მარტი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N5**, 2000 წელი, გვ. 198-202; გადაწყვეტილება, საქმე **N3გ/ად-47-კ-01**, 10 აგვისტო, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N10**, 2001 წელი, გვ. 831.

260 იხ.: განჩინება, საქმე **N3კ-323**, 20 იანვარი 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი I, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, **N2**, 2000 წელი, გვ. 55-59; განჩინება, საქმე **N3კ/291-01**, 20 აპრილი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, **N4**, 2001 წელი, გვ. 399-406; განჩინება, საქმე **N3ა/3**, 4 ივნისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, **N8**, 2001 წელი, გვ. 851; გადაწყვეტილება, საქმე **N3გ/ად-105-კ-01**, 13 ნოემბერი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N12**, 2001 წელი, გვ. 1139; გადაწყვეტილება, საქმე **N3კ/855**, 8 ივნისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, **N8**, 2001 წელი, გვ. 919; გადაწყვეტილება, საქმე **N3გ/ად-1კს-02**, 6 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N3**, 2002 წელი, გვ. 382; გადაწყვეტილება, საქმე **N3გ/ად-9-01**, 26 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N7**, 2002 წელი, გვ. 889-898; ასევე იხ. ამავე საქმეზე განჩინება, 2 სექტემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N10**, 2002 წელი, გვ. 1557; განჩინება, საქმე **N3-11-02**, 9 სექტემბერი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, **N11**, 2002 წელი, გვ. 2183-2186; განჩინება, საქმე **N3გ-ად-229-კ-02**, 27 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, **N1**, 2003 წელი, გვ. 58-63.

(ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებებში არ შედის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია). ხსენებულ შემთხვევებში სასამართლოებმა გამოიყენეს ძირითადად სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტი²⁶¹ და ბავშვის უფლებათა კონვენცია.²⁶²

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გარდა, საქართველოს საერთო სასამართლოები მართლმსაჯულების განხორციელებისას იყენებენ ასევე იურიდიულად არასავალდებულო (სარეკომენდაციო) აქტებს. საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკის მიმოხილვის შედეგად აღმოჩენილია სარეკომენდაციო აქტების გამოყენების 10 შემთხვევა.²⁶³ ასეთ აქტებს შორის საქართველოს სასამართლოები ძირითადად იყენებენ ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციას.

261 იხ.: განჩინება, N7/10-შ, 10 აგვისტო, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N5, 2001 წელი, გვ. 805; განჩინება, N3გ/ად-4-01, 6 სექტემბერი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 874; განჩინება, N33-შ, 1 ოქტომბერი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N12, 2001 წელი, გვ. 917; განჩინება, N3გ/ად-18-კ-01, 12 აპრილი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N5, 2002 წელი, გვ. 658; განჩინება, N3კ-515-02, 15 მაისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2002 წელი, გვ. 1262; განჩინება, N3კ-544-02, 5 ივლისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2002 წელი, გვ. 1794; განჩინება, N3კ-1188-02, 16 დეკემბერი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N2, 2003 წელი, გვ. 461.

262 იხ.: განჩინება, N3გ/ად-33-კ-01, 25 მაისი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N5, 2001 წელი, გვ. 407; გადაწყვეტილება, N2/48-2002, 5 სექტემბერი, 2002 წელი, საჩხერის რაიონული სასამართლო; ასევე იხ. გადაწყვეტილება, N2/876-02, 12 ივნისი, 2002 წელი, ქ. თბილისის ვაკე-საბურთალოს რაიონული სასამართლო. საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში იყო ევროპის სოციალური ქარტიის გამოყენების ორი პრეცედენტი, რომლის რატიფიცირება საქართველოს არ მოუხდენია და შესაბამისად, საქართველოსათვის სავალდებულო არ არის. გადაწყვეტილებები, 16 და 19 ივლისი, 2001 წელი, ოზურგეთის რაიონული სასამართლო.

263 გადაწყვეტილება, საქმე N3ბ-63, 16 მაისი, 2000 წელი, თბილისის საოლქო სასამართლო, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; განჩინება, N3გ/ად-190-კ, 30 აპრილი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N4, 2001 წელი, გვ. 319; განჩინება, N3კ/267-01, 1 ივნისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2001 წელი, გვ. 819; გადაწყვეტილება, 19 ივლისი, 2001 წელი, ოზურგეთის რაიონული სასამართლო; გადაწყვეტილება, საქმეზე N3ბ/509, 22 ოქტომბერი, 2001 წელი, თბილისის საოლქო სასამართლო, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; განჩინება, საქმე N1ბ/143-2002, 26 ივლისი, 2002 წელი, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სააპელაციო პალატა, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, განჩინება, N5(13), 2002 წელი, გვ. 24-26; განჩინება, საქმე N1ბ/133-2002,

რაც შეეხება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებას, აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სასამართლოები საერთაშორისო ხელშეკრულებებს შორის ყველაზე ხშირად ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას იყენებენ. საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკის შესწავლის შედეგად აღმოჩენილია ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების გამოყენების 41 შემთხვევა.²⁶⁴

2 აგვისტო, 2002 წელი, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სააპელაციო პალატა, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილებანი, განჩინება, N5(13), 2002 წელი, გვ. 18; განჩინება, საქმე N69-დად, 16 მაისი, 2003 წელი, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა; განჩინება, N3კ-1188-02, 16 დეკემბერი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N2, 2003 წელი, გვ. 461; განჩინება, საქმე N3/ბ-141-03, 16 მაისი, 2003 წელი, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს ადმინისტრაციული სამართლის და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა.

264 1. **საქართველოს უზენაესი სასამართლო:** განჩინება, N2კ-41-1, 12 იანვარი, 2000 წელი, სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო პალატა; განჩინება, N3კ/413, 24 მარტი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი I, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2000 წელი, გვ. 375; გადაწყვეტილება, N3გ/ად-24-კ, 7 აპრილი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N6, 2000 წელი, გვ. 258; განჩინება, N3გ/ად-170-კ, 30 ნოემბერი, 2000 წელი, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე; განჩინება, 12 დეკემბერი, 2000 წელი, „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“, 2002 წელი, გვ. 23-24; განჩინება, N3კ/599, 22 თებერვალი, 2001 წელი, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების პალატა; განჩინება, N3გ/ად-190-კ, 30 აპრილი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N4, 2001 წელი, გვ. 319; განჩინება, N8(1), 10 მაისი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N5, 2001 წელი, გვ. 268; განჩინება, N3კ/568-01, 4 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 1115; განჩინება, N22(1), 17 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 653-655; განჩინება, N3კ/376-01, 18 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 1176; განჩინება, N3გ/ად-12-გ-01, 31 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N9, 2001 წელი, გვ. 375-377; განჩინება, N33-შ, 1 ოქტომბერი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N12, 2001 წელი, გვ. 917; განჩინება, N79, 11 ოქტომბერი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N1, 2002 წელი, გვ. 42-44; განჩინება, N3გ/ად-82-კ-01, 13 ნოემბერი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2001 წელი, გვ. 1129-1131; გადაწყვეტილება, N3კ/754-01, 5 დეკემბერი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N3, 2002 წელი, გვ. 402-403; გადაწყვეტილება, N3კ/1044, 1 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N5, 2002 წელი, გვ. 799; განჩინება, N13-კოლ, 13 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N5, 2002 წელი, გვ. 557; ასევე იხ. კერძო განჩინება, 13 მარტი, 2002 წელი, „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“, 2002 წელი, გვ. 71; განჩინება, N3გ-ად-9-01, 26 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N7, 2002 წელი, გვ. 898;

ცხადია, მისასაღმებელია, რომ საქართველოში ნელ-ნელა მკვიდრდება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების გამოყენების პრაქტიკა. ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკამ დამკვიდრება დაიწყო 2000 წლიდან. თუ წლების მიხედვით გაანალიზდება ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა, აშკარაა კონვენციის გამოყენების ინტენსივობის

განჩინება, N3გ/ად-246-კ-01, 19 აპრილი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N5, 2002 წელი, გვ. 695; განჩინება, N3კ-606-02, 12 ივნისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N9, 2002 წელი, გვ. 1513; განჩინება, N3კ-337-02, 25 ივნისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N9, 2002 წელი, გვ. 1633; გადაწყვეტილება, N3კ-390-02, 4 ივლისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2002 წელი, გვ. 1758-1767; განჩინება, N3გ-ად-161-კ-02, 23 ოქტომბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N11, 2002 წელი, გვ. 1895; განჩინება, N3გ-ად-189-კ-02, 6 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წელი, გვ. 2002; განჩინება, N3გ-ად-241-კ-02, 15 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წელი, გვ. 2099; განჩინება, N3გ-ად-29-გ-02, 20 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წელი, გვ. 2116; გადაწყვეტილება, N3გ-ად-462-კ-02, 25 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2003 წელი, გვ. 37; განჩინება, N3კ-1188-02, 16 დეკემბერი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N2, 2003 წელი, გვ. 461, 471; განჩინება, N3გ-ად-429-კ-02, 18 დეკემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N2, 2003 წელი, გვ. 224; სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, N3კ/1240-02, 24 აპრილი, 2003 წელი; განჩინება, N3გ-ად-405-კ-02, 27 თებერვალი, 2003 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N4, 2003 წელი, გვ. 847.

2. **აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლო:** განაჩენი, საქმე N1/ბ-4, 23 მაისი, 2002 წელი.

3. **საოლქო სასამართლოები:**

ა) თბილისის საოლქო სასამართლო: გადაწყვეტილება, N3ბ-63, 16 მაისი, 2000 წელი, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; გადაწყვეტილება, N3ბ/509, 22 ოქტომბერი, 2001 წელი, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; გადაწყვეტილება, N2/ა-176, 18 დეკემბერი, 2001 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; გადაწყვეტილება, N2/ა-83-2001, 21 დეკემბერი, 2001 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; გადაწყვეტილება, N2/ა-25-2002, 3 ივლისი, 2002 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია;

ბ) ქუთაისის საოლქო სასამართლო: გადაწყვეტილება, 18 დეკემბერი, 2002 წელი, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა სააპელაციო პალატა.

4. **რაიონული (საქალაქო) სასამართლოები:** გადაწყვეტილება, N2/64, 3 აპრილი, 2002 წელი, ჭიათურის რაიონული სასამართლო; გადაწყვეტილება, N3/9-2002, 13 მაისი, 2002 წელი, მარნეულის რაიონული სასამართლო; გადაწყვეტილება, N2/74, 6 თებერვალი, 2003 წელი, ქუთაისის საქალაქო სასამართლო.

თანდათანობითი ზრდა. კონვენციის გამოყენების საერთო რაოდენობიდან (41) 2000 წელს საქართველოს სასამართლოებმა კონვენცია გამოიყენეს 6, 2001 წელს 14, 2002 წელს 19 შემთხვევაში.²⁶⁵

რაც შეეხება ევროპული კონვენციის გამოყენებას სასამართლო საქმეთა კატეგორიების (სამოქალაქო, სისხლის და ადმინისტრაციული) მიხედვით, სასამართლო საქმეთა საერთო რაოდენობის ანალიზმა ცხადყო, რომ საქმეთა უმრავლესობა სამოქალაქოა (18). დაახლოებით იმავე ინტენსივობით გამოიყენება ევროპული კონვენცია ადმინისტრაციულ საქმეებში (16). საქართველოს სასამართლოებში ამჟამად არსებული პრაქტიკის თანახმად, ევროპული კონვენცია შედარებით იშვიათად გამოიყენება სისხლის სამართლის საქმეებში (7).

თუ ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა გაანალიზდება სასამართლო ინსტანციების მიხედვით, უდავოა, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლო ყველაზე ინტენსიურად იყენებს ევროპულ კონვენციას. საქართველოს სასამართლოების მიერ კონვენციის გამოყენების საერთო რაოდენობიდან საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ იგი გამოიყენა 32 შემთხვევაში. კონვენციის გამოყენების თვალსაზრისით საკმაოდ აქტიურია თბილისის საოლქო სასამართლო, რომელმაც 5 შემთხვევაში გამოიყენა იგი. სამწუხაროდ, ევროპული კონვენციის გამოყენების მდგომარეობა უკიდურესად არადადამაკმაყოფილებელია საქართველოს სხვა საერთო სასამართლოებში. განსახილველი პერიოდის განმავლობაში (2000 წლის დასაწყისი – 2002 წლის ბოლო) საქართველოს რაიონულმა სასამართლოებმა მხოლოდ 2 შემთხვევაში გამოიყენეს ევროპული კონვენცია. ერთადერთხელ გამოიყენა იგი ქუთაისის საოლქო სასამართლომ და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესმა სასამართლომ.

რამდენად მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ევროპული კონვენციის გამოყენებამ საქართველოს სასამართლოთა გადანყვეტილებებზე?

როგორც უკვე აღინიშნა, ევროპული კონვენციის გამოყენება სასამართლოს მიერ მნიშვნელოვანია იმ შემთხვევაში, თუ ასეთი გამოყენების შედეგად სასამართლო მიიღებს გადანყვეტილებას, რომელსაც იგი ვერ მიიღებდა კონვენციის გამოუყენებლად.

²⁶⁵ კონვენციის გამოყენების საერთო რაოდენობიდან (41) ორი გადანყვეტილება (უზენაესი სასამართლო, N3კ/1240-02, 24 აპრილი, 2003 წელი; განჩინება, N3გ-ად-405-კ-02, 27 თებერვალი, 2003 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N4, 2003 წელი, გვ. 847.) მიღებულია 2003 წელს, რის გამოც ის არ შედის 2000-2002 წლების მიხედვით კონვენციის გამოყენების კლასიფიცირებაში.

თუ მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის (მაგ., კანონი) გამოყენების შედეგად მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილება მსგავსი იქნება იმ გადაწყვეტილებისა, რომლის მისაღებად სასამართლომ გამოიყენა როგორც კანონი, ისე კონვენცია, კონვენციის გამოყენებას მიენიჭება უმნიშვნელო როლი. ასეთ შემთხვევაში კონვენცია პრაქტიკულად არანაირ გავლენას არ მოახდენს სასამართლო გადაწყვეტილებაზე.

თუ გაანალიზდება ის 41 სასამართლო საქმე, რომლებშიც საქართველოს საერთო სასამართლოებმა გამოიყენეს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, ამკარაა, რომ ევროპული კონვენციის გამოყენების გავლენა სასამართლო გადაწყვეტილებებზე ძირითადად უმნიშვნელოა. უმრავლეს შემთხვევაში სასამართლო მას იყენებს საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან (აქტებთან) ერთად. კერძოდ, საქართველოს საერთო სასამართლო იხილავს საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით (აქტებით) დადგენილ ნორმას, რის შემდეგაც მხოლოდ მოიხსენიებს (უკეთეს შემთხვევაში, ახდენს ციტირებას) ევროპული კონვენციის შესაბამის მუხლს.²⁶⁶ ამის შე-

266 მაგალითისათვის იხ.: განჩინება, N3კ/413, 24 მარტი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი I, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2000 წელი, გვ. 375; გადაწყვეტილება, N3გ/ად-24-კ, 7 აპრილი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N6, 2000 წელი, გვ. 258; განჩინება, N3გ/ად-170-კ, 30 ნოემბერი, 2000 წელი, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე; განჩინება, N3გ/ად-190-კ, 30 აპრილი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N4, 2001 წელი, გვ. 319; განჩინება, N3კ/568-01, 4 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 1115; განჩინება, N3გ-ად-161-კ-02, 23 ოქტომბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N11, 2002 წელი, გვ. 1895; განჩინება, N3გ-ად-189-კ-02, 6 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წელი, გვ. 2002; განჩინება, N3გ-ად-29-გ-02, 20 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წელი, გვ. 2116; განჩინება, N13-კოლ, 13 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N5, 2002 წელი, გვ. 557; ამავე საქმეზე იხ. კერძო განჩინება, 13 მარტი, 2002 წელი, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა, „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“, 2002 წელი, გვ. 71; გადაწყვეტილება, N3კ/1044, 1 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N5, 2002 წელი, გვ. 799; გადაწყვეტილება, N3ბ-63, 16 მაისი, 2000 წელი, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; გადაწყვეტილება, N3ბ/509, 22 ოქტომბერი, 2001 წელი, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; განჩინება, N3გ-ად-429-კ-02, 18 დეკემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N2, 2003 წელი, გვ. 224; განჩინება, N3გ-ად-405-კ-02, 27 თებერვალი, 2003 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N4, 2003 წელი, გვ. 847.

დეგად საქართველოს სასამართლო ასკენის, რომ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტითა და ევროპული კონვენციით დადგენილი ქცევის წესები მსგავსია და სასამართლო ამ ორი აქტის საფუძველზე წყვეტს სასამართლო დავას.²⁶⁷

ვინაიდან საქართველოს სასამართლო მხოლოდ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის (მაგ., კანონი) გამოყენებით მიიღებდა ისეთ გადაწყვეტილებას, რომელიც მან მიიღო კანონისა და ევროპული კონვენციის გამოყენებით, არ შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ევროპული კონვენციის გამოყენებამ მოახდინა მნიშვნელოვანი ან საერთოდ რაიმე გავლენა სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე. ევროპული კონვენციის გამოყენებლობის შემთხვევაში სასამართლო მაინც იმავე გადაწყვეტილებას მიიღებდა, რაც მან მიიღო კანონთან ერთად კონვენციის გამოყენების შემთხვევაში. შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად ევროპული კონვენციის გამოყენებით სასამართლოები ასაბუთებენ იმას, რომ სასამართლოს მიერ გამოყენებული შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები შეესაბამება ევროპული კონვენციის სტანდარტებს და რომ ამ გადაწყვეტილების მიღებისას სასამართლომ იხელმძღვანელა არა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით (მაგ., კანონით), არამედ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტებით, რომლის სამართლიანობაში პროცესის მხარეებს ეჭვი, როგორც წესი, არ შეაქვთ. ევროპული კონვენციის ასეთი გამოყენების გზით სასამართლოები განამტკიცებენ თავიანთი გადაწყვეტილების დამაჯერებლობას²⁶⁸ და ახდენენ მათ ლეგიტიმაციას.²⁶⁹

თუ ეროვნული სასამართლო დეტალურად განიხილავს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს და თავის გადაწყვეტილებას, შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან (მაგ., კანონთან) ერთად, დაასაბუთებს ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებით, მომჩივანისათვის დამა-

267 საქართველოში განვითარებული პრაქტიკა არ არის გამონაკლისი. მაგალითად, გერმანიის სასამართლოებში დამკვიდრებული იყო ანალოგიური პრაქტიკა, რაც დროთა განმავლობაში შეიცვალა. B. Simma, D.-E.Khan, M. Zöckler & R. Geiger, *The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 73.

268 H. Schermers, *The European Community and the European Convention on Human Rights: Their Effect on National Law*, in: *The Gradual Convergence: Foreign Ideas, Foreign Influences and English Law on the Eve of the 21st Century*, B. Markesinis (Ed.), 1994, 171.

269 შედარებისათვის იხ. *Second Report, Committee on International Law in National Courts*, International Law Association, 1996, 18.

ჯერებელი იქნება სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება, მიუხედავად იმისა, მომჩივანის სასარგებლოდ არის ეს გადაწყვეტილება თუ არა.²⁷⁰ ნაკლებად სავარაუდოა, სასამართლოს მიერ კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების შემთხვევაში მომჩივანმა ეჭვი შეიტანოს იმაში, რომ სახელმწიფოს კანონმდებლობა არ უზრუნველყოფს იმ უფლებებს, რომლებსაც მას ანიჭებს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ ხშირად საქართველოს სასამართლოები იყენებენ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას ისეთ შემთხვევებში, როდესაც მის გამოყენებას პრაქტიკულად არანაირი პოზიტიური წვლილი არ შეაქვს სასამართლო საქმის გადაწყვეტაში.

4.2. საქართველოს საერთო სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის გამოყენების ფორმები

საქართველოს სასამართლოთა იმ გადაწყვეტილებების ანალიზის შედეგად, რომლებშიც გამოყენებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, იკვეთება ტენდენციები მისი გამოყენების ფორმასთან დაკავშირებით.

სხვა ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოების მსგავსად, საქართველოს სასამართლოები ყველაზე ხშირად ევროპულ კონვენციას იყენებენ როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის (აქტების) განმარტების საშუალებას.²⁷¹ საქართველოს სასამართლოები სადავო საკითხს იხილავენ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტისა და

270 J. Polakiewicz, *The Implementation of the ECHR and of the Decisions of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation, The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe* (eds. E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski *et al.*), 1992, 160.

271 განჩინება, 12 დეკემბერი, 2000 წელი, „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“, 2002 წელი, გვ. 23-24; განჩინება, N22(1), 17 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 653-655; განჩინება, N3კ/376-01, 18 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 1176; გადაწყვეტილება, N3კ/754-01, 5 დეკემბერი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N3, 2002 წელი, გვ. 402-403; გადაწყვეტილება, საქმე N3გ/ად-9-01, 26 მარტი, 2002

ევროპული კონვენციის (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის) საფუძველზე, მაგრამ კონვენცია გამოიყენება ძირითადად იმისათვის, რომ სასამართლომ უზრუნველყოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის (მაგ., კანონის) სწორი განმარტება.

იმის საილუსტრაციოდ, როგორ გამოიყენა საქართველოს სასამართლომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი) საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის განმარტებისათვის, შეიძლება ერთ-ერთი მაგალითის მოშველიება. საქმე, რომელზეც საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ მიიღო გადაწყვეტილება 2002 წლის 4 ივლისს, ეხებოდა საგაზეთო პუბლიკაციებში ჟურნალისტის მიერ რამდენიმე მაღალი თანამდებობის პირის კრიტიკას. ეს თანამდებობის პირები უზენაეს სასამართლოში მიმართვით მოითხოვდნენ მათი პატივისა და ღირსების შემლახველი ცნობების უარყოფას.

ამ საქმესთან დაკავშირებით, საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებთან (კონსტიტუცია, სამოქალაქო კოდექსი და კანონი „პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებების შესახებ“) ერთად სასამართლომ გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი), რომლის მეშვეობით განმარტა ხსენებული შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები.²⁷² კერძოდ, სასამართლომ აღნიშნა:

„ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ“ ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლით გარანტირე-

ნელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N7, 2002 წელი, გვ. 898; გადაწყვეტილება, N2/64, 3 აპრილი, 2002 წელი, ჭიათურის რაიონული სასამართლო; განჩინება, N3კ-337-02, 25 ივნისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N9, 2002 წელი, გვ. 1625-1637; გადაწყვეტილება, N2/ა-25-2002, 3 ივლისი, 2002 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; გადაწყვეტილება, N3კ-390-02, 4 ივლისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2002 წელი, გვ. 1758-1767; ასევე იხ. საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, N2/ა-83-2001, 21 დეკემბერი, 2001 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; N3გ-ად-462-კ-02, 25 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2003 წელი, გვ. 37; საქართველოს უზენაესი სასამართლო, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, N3კ/1240-02, 24 აპრილი, 2003 წელი.

272 გადაწყვეტილება, N3კ-390-02, 4 ივლისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2002 წელი, გვ. 1758-1767; ასევე იხ. საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, N2/ა-83-2001, 21 დეკემბერი, 2001 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია.

ბულია არა მხოლოდ პრესის თავისუფლება, რომ ინფორმაცია მი-
ანოდოს საზოგადოებას, არამედ საზოგადოების უფლებაც –
იყოს სათანადო დონეზე ინფორმირებული.

პოლიტიკური დისკუსიის თავისუფლება წარმოადგენს დე-
მოკრატიული საზოგადოების გულს. შესაბამისად, პოლიტიკური
თანამდებობის პირთა კრიტიკის ფარგლები ფართოა, ვიდრე კერ-
ძო პირთა. პოლიტიკური თანამდებობის პირისათვის გარდაუვა-
ლია და ამგვარი თანამდებობის დაკავება თავისთავად ნიშნავს,
რომ მისი ყოველი სიტყვა და მოქმედება იქნება ყურნალისტთა
მუდმივი და დაჟინებული ანალიზისა და კრიტიკის ობიექტი. პო-
ლიტიკოსმა, შესაბამისად, უნდა გამოავლინოს მოთმინების მაღა-
ლი დონე, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ის ახორციელებს ისეთ
მოქმედებას, რომელმაც შეიძლება გამოინვიოს მძაფრი კრიტიკა.
სახელმწიფო მოხელეებმა პრესისა და ტელევიზიის მეშვეობით
გამართულ დებატებში დასაშვებ ზღვარზე მეტი კრიტიკა უნდა
ითმინონ. ამასთან, კრიტიკა უნდა იყოს საქმიანი და იგი არ უნდა
გადაიზარდოს ღვარძლიან კრიტიკაში, რომელიც ამკარად შეუსა-
ბამოა კრიტიკისა და განსჯის საგანთან.²⁷³

უზენაესმა სასამართლომ ევროპული კონვენციის გამოყენე-
ბით უზრუნველყო საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორ-
მატიული აქტების სწორი განმარტება. კონვენციის გამოყენების
წვლილი სასამართლოს მიერ სწორი გადანყვეტილების მიღებაში
გამოიხატა დადგენილებით, რომ პოლიტიკური თანამდებობის
პირის კრიტიკის ფარგლები უფრო ფართოა, ვიდრე კერძო პირი-
სა და რომ თავისი თანამდებობრივი მდგომარეობიდან გამომდი-
ნარე, პოლიტიკოსი შეიძლება დაექვემდებაროს საზოგადოების
(ყურნალისტის) კრიტიკას, რასთან დაკავშირებითაც მან უნდა
გამოავლინოს უფრო მეტი მოთმინება.

რაც შეეხება ევროპული კონვენციის გამოყენების მეორე
ფორმას – მის გამოყენებას შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ
აქტთან კოლიზიისას, საქართველოს სასამართლოების პრაქტი-
კაში ასეთი შემთხვევა ჯერჯერობით არ ყოფილა. ეს შეიძლება
იმით აიხსნას, რომ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორ-
მატიულ აქტებსა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელ-
შეკრულებებს შორის არ არსებობს კოლიზია, თუმცა ასეთი ახ-
სნა დამაჯერებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ თეორიულად. პრაქ-
ტიკული თვალსაზრისით ეს არგუმენტი არ იქნება დამაჯერებე-
ლი, რაც, *inter alia*, იქიდან გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფო-
ში, რომელიც ამჟამად აყალიბებს თავის სამართლებრივ ბაზას

273 იქვე, გვ. 1762-1763.

ადამიანის უფლებათა დაცვასთან დაკავშირებით, უფრო დიდი წინააღმდეგობების აღბათობა, ვიდრე იმ სახელმწიფოებში, რომლებსაც მდიდარი სამართლებრივი ტრადიციები აქვთ ადამიანის უფლებათა დაცვის თანამედროვე სტანდარტების უზრუნველყოფაში.²⁷⁴

ევროპული კონვენციის გამოყენების მესამე ფორმასთან დაკავშირებით, რომელიც ითვალისწინებს კონვენციის გამოყენებას, როგორც სასამართლო საქმის გადაწყვეტის ერთადერთ სამართლებრივ საფუძველს, აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში აღმოჩენილია ერთი ასეთი შემთხვევა²⁷⁵ – საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ, რომელმაც ამ საქმეზე გადაწყვეტილება მიიღო 2001 წლის 10 მაისს, გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილში მიუთითა ევროპულ კონვენციაზე, როგორც სასამართლო საქმის გადაწყვეტის ერთადერთ სამართლებრივ საფუძველზე.

4.3. საქართველოს საერთო სასამართლოების პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების ინიციატივასთან დაკავშირებით

როგორც უკვე აღინიშნა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების ინიციატივა შეიძლება მომდინარეობდეს როგორც სასამართლო პროცესის მხარეების, ისე თავად სასამართლოსაგან. პროცესის მხარეებს უფლება აქვთ, ევროპული

²⁷⁴ დამოუკიდებელი ექსპერტების მიერ მომზადებული კვლევა საქართველოს კანონმდებლობის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოთხოვნებთან შესაბამისობის შესახებ ადასტურებს საქართველოს მრავალი ნორმატიული აქტის ევროპულ კონვენციასთან შესაბამისობაში მოყვანის აუცილებლობას. იხ. *Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols*, HRCAD(2001)2, 2001; ასევე იხ. ევროპის საბჭოს ექსპერტების მიერ მომზადებული მოხსენება, *Report on the Conformity of the Legal Order of Georgia with Council of Europe Standards*, AS/Bur/Georgia (1997) 1, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 25 September 1997.

²⁷⁵ განჩინება, N8(1), 10 მაისი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N5, 2001 წელი, გვ. 268.

კონვენციის საფუძველზე დაასაბუთონ თავიანთი პოზიცია და ამტკიცონ, რომ დაირღვა კონვენციით მათთვის მინიჭებული უფლებები.

რაც შეეხება კონვენციის გამოყენებას სასამართლოს ინიციატივით, როგორც უკვე აღინიშნა, სასამართლოს აქტიურობის ხარისხი ისეთი ნორმატიული აქტის გამოყენებაში, რომელსაც არ იშველიებს პროცესის მხარე, განსხვავდება იმის მიხედვით, განიხილება სისხლის სამართლის თუ სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმე. მიუხედავად იმისა, რომ სამოქალაქო/ადმინისტრაციულ საქმეებთან დაკავშირებით სასამართლოს უფრო პასიური როლი ენიჭება, მან მაინც უნდა გამოიყენოს ევროპული კონვენცია (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი), თუ თვლის, რომ კონვენციის გამოყენება ხელს შეუწყობს საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენას.

იმ სასამართლო გადაწყვეტილებათა უმრავლესობაში, რომლებშიც გამოყენებულია ევროპული კონვენცია, სასამართლოები თავიანთი ინიციატივით იყენებენ ევროპულ კონვენციას (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს).²⁷⁶ სხვა სიტყვე-

276 იხ.: განჩინება, N2კ-41-1, 12 იანვარი, 2000 წელი, სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო პალატა; განჩინება, N3კ/413, 24 მარტი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი I, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2000 წელი, გვ. 375; გადაწყვეტილება, N3გ/ად-24-კ, 7 აპრილი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N6, 2000 წელი, გვ. 258; გადაწყვეტილება, N3ბ-63, 16 მაისი, 2000 წელი, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; განჩინება, N3გ/ად-170-კ, 30 ნოემბერი, 2000 წელი, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე; განჩინება, N3გ/ად-190-კ, 30 აპრილი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N4, 2001 წელი, გვ. 319; განჩინება, N3კ/568-01, 4 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 1115; განჩინება, N3კ/376-01, 18 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 1176; განჩინება, N33-შ, 1 ოქტომბერი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N12, 2001 წელი, გვ. 917; გადაწყვეტილება, N3ბ/509, 22 ოქტომბერი, 2001 წელი, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; გადაწყვეტილება, N3კ/754-01, 5 დეკემბერი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N3, 2002 წელი, გვ. 402-403; გადაწყვეტილება, N2/ა-83-2001, 21 დეკემბერი, 2001 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; გადაწყვეტილება, N3კ/1044, 1 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N5, 2002 წელი, გვ. 799; გადაწყვეტილება, საქმე N3გ/ად-9-01, 26 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N7, 2002 წელი, გვ. 898. განჩინება, N3გ/ად-246-კ-01, 19 აპრილი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N5, 2002 წელი, გვ. 695; განაჩენი, საქმე N1/ბ-4, 23 მაისი, 2002 წელი აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლო; გადაწყვეტილება, N2/ა-25-2002, 3 ივლისი, 2002

ბით, ამ სასამართლო საქმეებში სასამართლოები იყენებენ ევროპულ კონვენციას, მიუხედავად იმისა, რომ პროცესის მხარე თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად არ იშველიებს კონვენციას.²⁷⁷

საქართველოს სასამართლოთა ასეთი აქტიური როლი მისა-სალმებელია. განსაკუთრებით მისასალმებელია სასამართლოთა როლი სამოქალაქო/ადმინისტრაციულ საქმეებთან დაკავშირე-ბით. მიუხედავად იმისა, რომ ამ კატეგორიის საქმეებზე სასამარ-თლოს შედარებით პასიური როლი ენიჭება, საქართველოს სასა-მართლოები მაინც იყენებენ ევროპულ კონვენციას.

რაც შეეხება საქმეებს, რომლებშიც ევროპული კონვენცია სასამართლომ გამოიყენა პროცესის მხარის ინიციატივით, სა-ქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში აღმოჩენილია რამდენიმე ასეთი საქმე.²⁷⁸ ამ საქმეებში პროცესის მხარემ თავისი პოზიცი-ის დასასაბუთებლად მოიშველია ევროპული კონვენცია, სასა-

ნელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; განჩინება, N3გ-ად-161-კ-02, 23 ოქტომბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორი-ის საქმეებზე, N11, 2002 წელი, გვ. 1895; განჩინება, N3გ-ად-189-კ-02, 6 ნოემ-ბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წელი, გვ. 2002; განჩინება, N3გ-ად-241-კ-02, 15 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წელი, გვ. 2099; განჩინება, N3გ-ად-29-გ-02, 20 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წელი, გვ. 2116; გადაწყვეტილება, N3გ-ად-462-კ-02, 25 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინის-ტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2003 წელი, გვ. 37; განჩინება, N3კ-1188-02, 16 დეკემბერი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N2, 2003 წელი, გვ. 461. განჩინება, N3გ-ად-429-კ-02, 18 დეკემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N2, 2003 წელი, გვ. 224.

277 ყოველ შემთხვევაში, ამ გადაწყვეტილებებში არაფერია მითითებული იმაზე, რომ პროცესის მხარემ თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად მოიშველია ევროპული კონვენცია.

278 იხ.: განჩინება, N3კ/599, 22 თებერვალი, 2001 წელი, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების პალატა; განჩინება, N22(1), 17 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 653-655; განჩინება, N79, 11 ოქტომბერი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N1, 2002 წელი, გვ. 42-44; განჩინება, N3გ/ად-82-კ-01, 13 ნოემბერი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2001 წელი, გვ. 1129, 1131; გადაწყვეტილება, N2/64, 3 აპრილი, 2002 წელი, ქიათურის რაიონული სასამართლო; გადაწყვეტილება, N3/9-2002, 13 მაისი, 2002 წელი, მარნეულის რაიონული სასამართლო; განჩინება, N3კ-606-02, 12 ივნისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N9, 2002 წელი, გვ. 1511-1513; განჩინება, N3კ-337-02, 25 ივნისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N9, 2002 წელი, გვ. 1625-1637; ამავე საქმეზე იხ. თბილისის საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, N2/ა-176, 18 დეკემბერი, 2001 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; გადაწყვეტილება, N3კ-390-02, 4 ივლისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2002 წელი, გვ. 1758-1767.

მართლომ კი გადაწყვეტილების მისაღებად გამოიყენა ევროპული კონვენციის შესაბამისი მუხლები (ზოგიერთ შემთხვევაში, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი).

სამწუხაროდ, საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში აღმოჩენილია ორი შემთხვევა, როდესაც პროცესის მხარემ თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად მოიშველია ევროპული კონვენცია, მაგრამ სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში არც კი მოიხსენია იგი.²⁷⁹

4.4. ევროპული კონვენციით საქართველოს საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა დასაბუთების პრაქტიკა

როგორც აღინიშნა, თუ პროცესის მხარე თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად იშველიებს ევროპულ კონვენციას, სასამართლომ უნდა განიხილოს საქმე ამ არგუმენტების მიხედვით. თავის გადაწყვეტილებაში სასამართლომ უნდა გამოხატოს საკუთარი პოზიცია, შეიძლება თუ არა ევროპული კონვენციის გამოყენება კონკრეტულ დავასთან დაკავშირებით. სასამართლომ უნდა დაასაბუთოს, რატომ იყენებს ან არ იყენებს იგი ამ ნორმებს საქმის გადასაწყვეტად, ანუ ეთანხმება თუ არა იგი მხარის მიერ კონვენციაზე დამყარებულ არგუმენტებს. თუ სასამართლო არ ეთანხმება ასეთ არგუმენტებს, მან უნდა დაასაბუთოს ის მიზეზები, რომელთა გამოც იგი არ ეთანხმება მხარის პოზიციას. სასამართლომ შეიძლება მიუთითოს, რომ კონვენციის ეს მუხლი არ გამოიყენება ამ საქმესთან დაკავშირებით, რადგან მისი რეგულირების სფერო განსხვავდება, ან – რომ მხარე არასწორად განმარტავს ევროპული კონვენციის კონკრეტული მუხლის შინაარსს. ანალოგიურად უნდა დაასაბუთონ სასამართლოებმა თავიანთი პოზიცია, თუ მხარე იშველიებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.

საქართველოს სასამართლოთა იმ გადაწყვეტილებების ანალიზის შედეგად, რომლებშიც გამოყენებულია ადამიანის უფლე-

²⁷⁹ გადაწყვეტილება, საქმე N2/229, 17 სექტემბერი, 2001 წელი, ბორჯომის რაიონული სასამართლო; ასევე იხ. სარჩელი და მოსარჩელის დაცვითი სიტყვა; გადაწყვეტილება, N2/74, 6 თებერვალი, 2003 წელი, ქუთაისის საქალაქო სასამართლო.

ბათა ევროპული კონვენცია, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ მდგომარეობა ევროპული კონვენციითა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით საქართველოს სასამართლო გადაწყვეტილებათა დასაბუთების თვალსაზრისით ჯერჯერობით არაადამაკმაყოფილებელია. ამ საქმეების უმრავლესობაში სასამართლო გადაწყვეტილებები არასაკმარისად დეტალურად არის დასაბუთებული ევროპულ კონვენციასთან დაკავშირებით.

მიუხედავად ამისა, პრაქტიკის შესწავლამ გამოავლინა რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც სასამართლომ საკმარისად დეტალურად იმსჯელა პროცესის მხარის მიერ ევროპულ კონვენციაზე დაფუძნებულ არგუმენტებზე.²⁸⁰

ამ საქმეებში სასამართლომ საქმე გააანალიზა პროცესის მხარის მიერ კონვენციაზე დაფუძნებული არგუმენტების საფუძველზე და დაასაბუთა, რატომ გამოიყენა ან არ გამოიყენა მან ევროპული კონვენციის შესაბამისი ნორმა საქმის გადასაწყვეტად. უდავოა, რომ ასეთი გადაწყვეტილებები უფრო დამაჯერებელია პროცესის მხარეებისათვის, მათ შორის იმ მხარისათვის, რომლის საწინააღმდეგოდ მიიღეს გადაწყვეტილება, ვიდრე ის გადაწყვეტილება, რომელშიც მხოლოდ „მშრალი“ მითითებაა ევროპულ კონვენციაზე.

280 იხ.: განჩინება, N22(1), 17 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N10, 2001 წელი, გვ. 653-655; გადაწყვეტილება, N2/64, 3 აპრილი, 2002 წელი, ჭიათურის რაიონული სასამართლო; გადაწყვეტილება, N3/9-2002, 13 მაისი, 2002 წელი, მარნეულის რაიონული სასამართლო; განჩინება, N3კ-337-02, 25 ივნისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N9, 2002 წელი, გვ. 1625-1637; გადაწყვეტილება, N2/ა-25-2002, 3 ივლისი, 2002 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; გადაწყვეტილება, N3კ-390-02, 4 ივლისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2002 წელი, გვ. 1758-1767.

საყურადღებოა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელშიც მან, მართალია, არ განიხილა ევროპული კონვენცია, მაგრამ განიხილა მხარის მიერ მოშველიებული ევროპული სასამართლოს საქმეები და დაასაბუთა, რომ ეს პრეცედენტები არ უნდა იქნეს გამოყენებული კონკრეტულ დავასთან დაკავშირებით. განჩინება, N3გ-ად-275-კ-02, 24 იანვარი, 2003 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N3, 2003 წელი, გვ. 476-479; ასევე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება, N3კ/1240-02, 24 აპრილი, 2003 წელი.

4.5. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ტექსტი, რომელსაც იყენებენ საქართველოს სასამართლოები პრაქტიკაში

საქართველოს საერთო სასამართლოების იმ გადაწყვეტილებათა ანალიზმა, რომლებშიც გამოყენებულია ევროპული კონვენცია, ცხადყო, რომ სასამართლოები იყენებენ ევროპული კონვენციის არა ოფიციალურ ქართულენოვან ტექსტს, რომელიც გამოქვეყნდა ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში – „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეში“,²⁸¹ არამედ არაოფიციალურ ტექსტებს.²⁸²

ასევე აღსანიშნავია, რომ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში, რომელიც, მართალია, არ ეხებოდა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, სასამართლომ პირდაპირ განაცხადა, რომ მან განიხილა კონვენციის ავთენტური (არაქართულენოვანი) ტექსტი.²⁸³

ამდენად, ამჟამად, რომ საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში უცხო არ არის ევროპული კონვენციის არაოფიციალური ტექსტის გამოყენება, თუმცა ამას, ალბათ, აქვს თავისი ლოგიკური ახსნა, კერძოდ კი ის, რომ კონვენციის ოფიციალურ ქართულენოვან ტექსტში არის რიგი ხარვეზებისა, რომელთა გამოც კონვენციის შინაარსი შეიძლება არასწორად იქნეს განმარტებული.²⁸⁴

281 „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“, N3(8), II ნაწილი, 1999 წლის 4 ივნისი.

282 გადაწყვეტილება, N3ბ-63, 16 მაისი, 2000 წელი, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; გადაწყვეტილება, N3ბ/509, 22 ოქტომბერი, 2001 წელი, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა; გადაწყვეტილება, N2/ა-25-2002, 3 ივლისი, 2002 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; განჩინება, N3გ-ად-29-გ-02, 20 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წელი, გვ. 2116; გადაწყვეტილება (ნომერი მითითებული არ არის), 18 დეკემბერი, 2002 წელი, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა სააპელაციო პალატა.

283 საკითხი ეხებოდა „საერთაშორისო სახელმწიფოებო სამართლის შესახებ“ ვენის კონვენციას. იხ. გადაწყვეტილება, საქმე N3გ-ად-9-კ, 18 ნოემბერი, 1999 წელი, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2000 წელი, გვ. 32.

284 იხ. Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols, HRCAD(2001)2, 2001, 21.

4.6. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში

როგორც ცნობილია, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ფუნქციონირება დაიწყო 1996 წელს. ამ დროიდან მოყოლებული საკონსტიტუციო სასამართლომ არაერთხელ გამოიყენა საერთაშორისო აქტები.²⁸⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო იყენებს სხვადასხვა სახისა და იურიდიული ბუნების საერთაშორისო აქტებს. იგი იყენებს როგორც საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, რომლებიც არ ეხება ადამიანის უფლებათა დაცვას,²⁸⁶ ისე ხელშეკრულებებს, რომლებიც არეგულირებს ხსენებულ საკითხს.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები გამოიყენა დაახლოებით 10 შემთხვევაში (ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებებში არ შედის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია).²⁸⁷ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს შორის საკონსტიტუციო სასამართლო ძირითადად იყენებს საერთაშორისო პაქტს სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ და საერთაშორისო პაქტს ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ.

285 ბ. ზოიძე, ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 60.

286 განჩინება, საქმე „მოქალაქე ირაკლი ღორთქიშვილი საქართველოს პრეზიდენტისა და საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/7/111, 7 ნოემბერი, 2001 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2001 წელი, გვ. 91-96; გადაწყვეტილება, საქმე „ქ. თბილისის დიდუბე-ჩუღურეთის რაიონული სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება“, N8/177/2, 21 მაისი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 182-189; განჩინება, საქმე „საქართველოს მოქალაქე ირინა სარიშვილი-ჭანტურიას კონსტიტუციური სარჩელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/14/156, 4 ოქტომბერი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი, გვ. 93-97.

287 განჩინება, საქმე „მოქალაქე ლადო სანიკიძე და მოქალაქე კობა დავითაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/7/20, 15 იანვარი, 1997 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1997 წელი, გვ. 99; განჩინება, საქმე „ნინო იოსელიანი სამცხე-ჯავახეთის მხარეში საქართველოს პრეზიდენტის სახელმწიფო რწმუნებულის და საქართველოს

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო ასევე იყენებს სარეკომენდაციო ხასიათის საერთაშორისო აქტებს. სასამართლო პრაქტიკაში აღმოჩენილია ასეთი აქტების გამოყენების 7 შემთხვევა. უმრავლეს შემთხვევაში საკონსტიტუციო სასამართლო იყენებს ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციას.²⁸⁸

განათლების სამინისტროს წინააღმდეგ“, N2/33/1, 4 ნოემბერი, 1997 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1998 წელი, გვ. 55-56; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს პარლამენტის წევრთა ჯგუფი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/35, 29 დეკემბერი, 1997 წელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, 2002 წელი, გვ. 103; განჩინება, საქმე „1) მოქალაქეები: ცანავა გიორგი, ფიფია მარინა, ქარდავა ვლადიმერი და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ; 2) მოქალაქე თამაზ (დათო) ხოშტარია საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ; 3) მოქალაქე მამუკა პიტავა საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ“, N2/121,127,145/2, 14 თებერვალი 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2002 წელი, გვ. 133, 135, 137; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები – (1) ბაჭუა გაჩეჩილაძე, სიმონ თურვანდიშვილი, შოთა ბუაძე, სოლომონ სანადირაძე და ლევან ქვაცბაია, (2) ვლადიმერ დობოჯგვინიძე, ნინელი ანდრიაძე, გურამ დემეტრაშვილი და შოთა პაპიაშვილი, (3) გივი დონაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/1/126,129,158, 18 აპრილი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 157-160; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქე გურამ შამანიდის კონსტიტუციური სარჩელი საქართველოს შინაგან საქმეთა და საქართველოს საგადასახადო შემოსავლების სამინისტროს წინააღმდეგ“, N2/1/130, 23 აპრილი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 179-180; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები – ტრისტან ხანიშვილი, თედორე ნინიძე, ნოდარ ჭითანავა, ლევან ალექსიძე, გიორგი ქავთარაძე და სხვები (სულ 12 მოსარჩელე) საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/2/174,199, 15 ოქტომბერი 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი, გვ. 105; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია და ზალ ტყემელაშვილი, მაია შარიქაძე, ნინო ბასიშვილი, ვერა ბასიშვილი და ლელა გურაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/2/180-183, 5 ნოემბერი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი, გვ. 123-144; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები ფირუზ ბერიაშვილი, რევაზ ჯიმშერიშვილი და საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/3/182,185,191, 29 იანვარი, 2003 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2003 წელი, გვ. 184.

288 განჩინება, საქმე „მოქალაქე ლადო სანიკიძე და მოქალაქე კობა დავითაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/7/20, 15 იანვარი, 1997 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1997 წელი, გვ. 99; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს პარლამენტის წევრთა ჯგუფი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/35, 29 დეკემბერი, 1997 წელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, 2002 წელი, გვ. 103; გადაწყვეტილება, საქმე „ავთანდილ ჭაჭუა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/80-9, 3 ნოემბერი, 1998 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 1998 წელი, გვ. 105; გადაწყვეტილება, საქმე „ნუგზარ გერგედავა და ვეფხვია გერგედავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/86/12, 3 ნოემბერი, 1999 წელი, „ადამიანი და კონსტი-

რაც შეეხება უშუალოდ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებას, აღსანიშნავია, რომ ნელ-ნელა მკვიდრდება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში. სასამართლო პრაქტიკის შესწავლის შედეგად აღმოჩენილია ევროპული კონვენციის გამოყენების 7 შემთხვევა.²⁸⁹ თუ წლების მიხედვით გაანალიზდება ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა, იკვეთება მისი გამოყენების ზრდის ტენდენცია – თუკი საკონსტიტუციო სასამართლომ საქმიანობის დაწყებიდან 2002 წლამდე სულ ორჯერ გამოიყენა კონვენცია, მხოლოდ 2002 წლის განმავლობაში მან უკვე სამჯერ გამოიყენა იგი.

ტუცია“¹, N1, 2000 წელი, გვ. 95; გადაწყვეტილება, საქმე „ლევან შარაშენიძე, დავით ნიკლაური და სხვები საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ“, N1/3/113, 25 დეკემბერი, 2001 წელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, 2003 წელი, გვ. 155; განჩინება, საქმე „1) მოქალაქეები: ცანავა გიორგი, ფიფია მარინა, ქარდავა ვლადიმერი და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ; 2) მოქალაქე თამაზ (დათო) ხოშტარია საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ; 3) მოქალაქე მამუკა პიტავა საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ“, N2/121,127,145/2, 14 თებერვალი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2002 წელი, გვ. 133, 135, 137; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველი კოლეგია, გადაწყვეტილება, N1/1/138,171,179,209, 2003 წლის 26 თებერვალი, ფურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2003, გვ. 100;

289 გადაწყვეტილება, საქმე „ალექსანდრე დანელია და გიორგი ცომაია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/2-14-19, 30 დეკემბერი, 1996 წელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, 1996-1997 წლები, თბილისი, 2002 წელი, გვ. 38, საყურადღებოა, რომ ამ საქმეზე გადაწყვეტილების მიღების დროს საქართველო არ იყო კონვენციის პირველი ოქმის მონაწილე; განჩინება, საქმე „მოქალაქე ლადო სანიკიძე და მოქალაქე კობა დავითაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/7/20, 15 იანვარი, 1997 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1997 წელი, გვ. 99; განჩინება, საქმე „მოქალაქე შალვა მგელაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/5/133, 24 მაისი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 2002 წელი, გვ. 116-117; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს ახლგაზრდა იურისტთა ასოციაცია და ზაალ ტყემელაშვილი, მია შარიქაძე, ნინო ბასიშვილი, ვერა ბასიშვილი და ლელა გურაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/2/180-183, 5 ნოემბერი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი, გვ. 123-144; განჩინება, საქმე „მოსარჩელე ნაზი თხელიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/19/207, 26 ნოემბერი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი, გვ. 152-153; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები: ფირუზ ბერიაშვილი, რევაზ ჯიშვერიშვილი და საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/3/182,185,191, 29 იანვარი, 2003 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2003 წელი, გვ. 202; გადაწყვეტილება, საქმე „1. მოქალაქე ავთანდილ რეჟამაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ; 2. მოქალაქე ნელი მუშლაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/6/205,232, 3 ივლისი, 2003 წელი.

რაც შეეხება საერთაშორისო აქტებს,²⁹⁰ მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გავლენას საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებზე, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ მათი გავლენა ჯერჯერობით არ არის არსებითი, რადგან უმრავლეს შემთხვევაში სასამართლო მინც იმავე გადაწყვეტილებას მიიღებდა, რომც არ გამოეყენებინა საერთაშორისო აქტი (აქტები). ძირითადად საკონსტიტუციო სასამართლო იყენებს საერთაშორისო აქტებს იმის დასადასტურებლად, რომ ადამიანის უფლებებს საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი იმავე წესით იცავს, როგორც ეს უზრუნველყოფილია საერთაშორისო აქტებით.²⁹¹

აქვე გასათვალისწინებელია საკონსტიტუციო სასამართლოს, როგორც კონსტიტუციური კონტროლის სასამართლო ორგანოს, მიერ საერთაშორისო აქტების გამოყენების თავისებურება. ადამიანის უფლებათა დაცვასთან დაკავშირებით საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ საერთაშორისო აქტები უნდა გამოიყენოს ძირითადად იმისათვის, რომ უზრუნველყოს საქართველოს კონსტიტუციისა და სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების სწორი განმარტება.

რაც შეეხება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გამოყენების ინიციატივას, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს იმ გადაწყვეტილებათა ანალიზმა, რომლებშიც გამოყენებულია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები, მათ შორის ევროპული კონვენცია, ცხადყო, რომ სასამართლო საკმაოდ ხშირად თავისი ინიციატივით იყენებს ევროპულ კონვენციას სასამართლო გადაწყვეტილების მისაღებად.²⁹² სასამართლოს ასეთი პრაქტიკა მისასაღებელია და იგი კიდევ უფრო უნდა განვითარდეს.

290 მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომის ძირითადი მიზანია ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის შესწავლა, მიზანშეწონილად ჩაითვალა ნაშრომის ამ ნაწილში არა მხოლოდ კონვენციის, არამედ, ზოგადად, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების გამოყენების პრაქტიკის ანალიზი.

291 მაგ.: გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქე გურამ შამანიდის კონსტიტუციური სარჩელი საქართველოს შინაგან საქმეთა და საქართველოს საგადასახადო შემოსავლების სამინისტროს წინააღმდეგ“, N2/1/130, 23 აპრილი 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 179-180; გადაწყვეტილება, საქმე „ალექსანდრე დანელია და გიორგი ცომიაი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/2-14-19, 30 დეკემბერი, 1996 წელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, თბილისი, 2002 წელი, გვ. 38.

292 გადაწყვეტილება, საქმე „ალექსანდრე დანელია და გიორგი ცომიაი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/2-14-19, 30 დეკემბერი, 1996

საკონსტიტუციო სასამართლო ასევე იყენებს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს პროცესის მხარის ინიციატივით. მის პრაქტიკაში აღმოჩენილია რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც პროცესის მხარემ თავისი პოზიცია დაასაბუთა საერთაშორისო ხელშეკრულებით, სასამართლომ კი იხელმძღვანელა ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებით საქმის გადასაწყვეტად.²⁹³ მიუხედავად ამ დადებითი ტენდენციისა, სამწუხაროდ, აღმოჩენილია შემთხვევა, როდესაც პროცესის მხარემ თავისი პოზიციის დასაბუთებლად საქართველოს კონსტიტუციასთან ერთად მოიშველია საერთაშორისო აქტები, მაგრამ სასამართლოს თავის გადაწყვეტილებაში არ უმსჯელია მათზე.²⁹⁴

ნელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, 1996-1997 წლები, თბილისი, 2002 წელი, გვ. 38; განჩინება, საქმე „მოქალაქე ლადო სანიკიძე და მოქალაქე კობა დავითაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/7/20, 15 იანვარი, 1997 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1997 წელი, გვ. 99; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს პარლამენტის წევრთა ჯგუფი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/35, 29 დეკემბერი, 1997 წელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, 1996-1997 წლები, თბილისი, 2002 წელი, გვ. 103; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები: ტრისტან ხანიშვილი, თედორე ნინიძე, ნოდარ ჭითანავა, ლევან ალექსიძე, გიორგი ქვათარაძე და სხვები (სულ 12 მოსარჩელე) საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/2/174, 199, 15 ოქტომბერი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი, გვ. 105.

293 გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები: (1) ბაჭუა გაჩეჩილაძე, სიმონ თურვანდიშვილი, შოთა ბუაძე, სოლომონ სანადირაძე და ლევან ქვაცაბაია, (2) ვლადიმერ დობორჯგინიძე, ნინელი ანდრიაძე, გურამ დემეტრაშვილი და შოთა პაპიშვილი, (3) გივი დონაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/1/126, 129, 158, 18 აპრილი 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 157-160; განჩინება, საქმე „მოქალაქე შალვა მგელაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/5/133, 24 მაისი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 2002 წელი, გვ. 116-117; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია და ზაალ ტყემელაშვილი, მათა შარიქაძე, ნინო ბასიშვილი, ვერა ბასიშვილი და ლელა გურაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/2/180-183, 5 ნოემბერი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი, გვ. 123-144; გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები: ფირუზ ბერიაშვილი, რევაზ ჯიმშერიშვილი და საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/3/182, 185, 191, 29 იანვარი, 2003 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2003 წელი, გვ. 167; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველი კოლეგია, გადაწყვეტილება, N1/1/138, 171, 179, 209, 2003 წლის 26 თებერვალი, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2003, გვ. 95-100; გადაწყვეტილება, საქმე „1. მოქალაქე ავთანდილ რიყამაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ; 2. მოქალაქე ნელი მუმლაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/6/205, 232, 3 ივლისი, 2003 წელი.

294 გადაწყვეტილება, საქმე „მოქალაქეები: ბესარიონ ფანცულაია, ელგუჯა გულედანი, ჯემალ მიქელაძე, მურმან ზაქარაია და მანგული ხუბუა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/97/3, 21 დეკემბერი, 2000 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2001 წელი, გვ. 101.

რაც შეეხება საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებების დასაბუთებას საერთაშორისო აქტებით, სასამართლო პრაქტიკა საჭიროებს შემდგომ განვითარებას. როგორც უკვე აღინიშნა, საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ კანონმდებლობის მიხედვით, სასამართლომ თავისი გადაწყვეტილება უნდა დაასაბუთოს. ზოგადად აღსანიშნავია, რომ, თუ პროცესის მხარე თავისი პოზიციის დასაბუთებლად იშველიებს საერთაშორისო აქტს, საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში უნდა გამოხატოს თავისი პოზიცია, შეიძლება თუ არა ამ საერთაშორისო აქტის გამოყენება კონკრეტულ დავასთან დაკავშირებით. სასამართლომ უნდა დაასაბუთოს, რატომ იყენებს ან არ იყენებს იგი ამ ნორმებს საქმის გადასაწყვეტად. სასამართლოს არა აქვს უფლება, უბრალოდ უგულებელყოს საერთაშორისო აქტზე დაფუძნებული არგუმენტი. მან უნდა იმსჯელოს ამ არგუმენტზე და გამოხატოს თავისი პოზიცია მის მიმართ.²⁹⁵

საკონსტიტუციო სასამართლომ პრაქტიკამ ცხადყო, რომ იმ საქმეების უმრავლესობაში, რომლებშიც გამოყენებულია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო აქტები, სასამართლო გადაწყვეტილებები არასაკმარისად დეტალურად არის დასაბუთებული ამ აქტებთან დაკავშირებით. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ პრაქტიკა საჭიროებს შემდგომ განვითარებას საერთაშორისო ხელშეკრულებების საფუძველზე სასამართლო გადაწყვეტილებათა დასაბუთების თვალსაზრისით, პრაქტიკაში აღმოჩენილია შემთხვევები, როდესაც სასამართლომ საკმარისად დეტალურად დაასაბუთა თავისი გადაწყვეტილებები ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან დაკავშირებით.²⁹⁶

295 ამ თვალსაზრისით საინტერესოა საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელშიც მან განაცხადა, რომ „კონსტიტუციური სარჩელიდან არ ჩანს, თუ რითი გამოიხატება სადავო ნორმით „ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის“ მე-6 და მე-13 მუხლების დარღვევა“, რომელიც მოიშველია მოსარჩელემ. მისასაღებელია, რომ საკონსტიტუციო სასამართლომ არ მოახდინა მოსარჩელის კონვენციაზე დაფუძნებული არგუმენტის იგნორირება. სასამართლომ მართებულად აღნიშნა, რომ სარჩელიდან არ ჩანს, რითი დაირღვა კონვენცია. იხ. განჩინება, საქმე „მოქალაქე შალვა მგელაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/5/133, 24 მაისი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 2002 წელი, გვ. 116-117.

296 გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები: (1) ბაჭუა გაჩეჩილაძე, სიმონ თურვანდიშვილი, შოთა ბუაძე, სოლომონ სანადირაძე და ლევან ქვაცბაია, (2) ვლადიმერ დობორჯგინიძე, ნინელი ანდრიაძე, გურამ დემეტრაშვილი და შოთა პაპიაშვილი, (3) გივი დონაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/1/126, 129, 158, 18 აპრილი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 159-160; გადაწყვეტილება, საქმე

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში დადებითი პრაქტიკა ვითარდება მოსამართლეთა მიერ თავიანთი განსხვავებული აზრების ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო აქტების საფუძველზე დასაბუთების მიმართულებით.²⁹⁷

„1. მოქალაქე ავთანდილ რიყაშაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ; 2. მოქალაქე ნელი მუმლაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/6/205,232, 3 ივლისი, 2003 წელი.

- 297 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარის, ავთანდილ დემეტრაშვილის განსხვავებული აზრი, გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს პარლამენტის წევრთა ჯგუფი (1) გახტანგ ხმალაძის, ჰამ-ლექ ჭიპაშვილის, თენგიზ ჯგუშისა და სხვების შემადგენლობით (სულ 52 დეპუტატი) და (2) დემურ გადელიას, დავით ჟღენტის, ივერი ჭელიძისა და სხვების შემადგენლობით (სულ 111 დეპუტატი) საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ“, N3/122,128, 13 ივნისი, 2000 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 2000 წელი, გვ. 117; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ბესარიონ ზოიძის განსხვავებული აზრი, გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები: (1) ვალიდა დარბაიძე, ნათელა ციმაკურიძე და ნანა მირველაშვილი, (2) ნატალია ოკუჯავა, (3) მაია მელაძე, (4) მარი მიქიაშვილი, (5) დავით ადამიძე, ნანა სარაშვილი, გიორგი ოკუჯავა და სხვები (სულ 54 მოქალაქე), (6) შუჟუნა ბერიანიძე და (7) მარია ვარამაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/1/103,117,137,147-148,152-153, 7 ივნისი, 2001 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 2001 წელი, გვ. 109; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ლამარა ჩორგოლაშვილის განსხვავებული აზრი, გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები: ფირუზ ბერიაშვილი, რევაზ ჯიმშერიშვილი და საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/3/182,185,191, 29 იანვარი, 2003 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2003 წელი, გვ. 184.

5. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლი სასამართლოების პრაქტიკაში

5.1. შესავალი

რა როლი ენიჭება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს (პრეცედენტებს) ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაში? და უნდა გამოიყენონ თუ არა საქართველოს სასამართლოებმა ევროპული სასამართლოს ის გადაწყვეტილებები, რომლებიც მიღებულია ევროპული კონვენციის სხვა მონაწილე სახელმწიფოების მიმართ? – ნაშრომის ამ ნაწილში პასუხი გაეცემა ზემოხსენებულ კითხვებს.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად აღიარების შედეგად ევროპული კონვენცია შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის წყარო გახდა, თუმცა კონვენცია, როგორც საერთაშორისო ხელშეკრულება, რჩება საერთაშორისო სამართლის წყაროდ. ამდენად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, როგორც საერთაშორისო სამართლის წყარო, საქართველოსათვის სავალდებულოა საერთაშორისო დონეზე, ამავდროულად, საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად მისი აღიარების შედეგად იგი იურიდიულად სავალდებულო გახდა ეროვნულ დონეზეც და, შესაბამისად, წარმო-

შობს უფლებებსა და ვალდებულებებს ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის.²⁹⁸

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეროვნული სასამართლოებისათვის, რომლებმაც სასამართლო საქმეთა განხილვისას უნდა იხელმძღვანელონ კონვენციის ნორმებით, როგორც ეროვნულ დონეზე მოქმედი იურიდიულად სავალდებულო ქცევის წესებით.

სასამართლო საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივ საფუძვლად ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ეროვნულ დონეზე გამოყენების შესაძლებლობა, მათ შორის საქართველოს სასამართლოებში, როგორც წესი, ეჭვს არ იწვევს. მაგრამ, თუ ევროპული კონვენციის ნორმების გამოყენების შესაძლებლობა ეროვნულ დონეზე არ არის სადავო, კონვენციის საფუძველზე მიღებული ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების – პრეცედენტული სამართლის – როლი ეროვნულ დონეზე, განსაკუთრებით კი ეროვნული სასამართლოებისათვის, ხშირად იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას ქართველ იურისტებს შორის.²⁹⁹ მათი უმრავლესობა თვლის, რომ საქართველოს სასამართლოებმა არ უნდა გამოიყენოს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, ხოლო უმცირესობა საწინააღმდეგოს ამტკიცებს.

რა განაპირობებს მოსაზრებას, რომლის თანახმად, საქართველოს სასამართლოებმა არ უნდა გამოიყენონ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი?

იურისტების უმრავლესობის მოსაზრება, რომლის თანახმად, საქართველოს სასამართლოებმა არ უნდა გამოიყენონ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, გამომდინარეობს იქიდან, რომ ორი სხვადასხვა სამართლებრივი კატეგორია აღინიშნება ერთი ტერმინით – „პრეცედენტული სამართალი“, რაც ამ ორი განსხვავებული სამართლებრივი კატეგორიის აღრევიტაა გამონვეული.

სამართლის თეორიაში მიღებულია სამართლებრივი სისტემების გამიჯვნა ანგლოსაქსურ და კონტინენტურ სისტემებად. ანგლოსაქსური სამართლებრივი სისტემის მიმდევარ ქვეყნებში, რომლებსაც ხშირად პრეცედენტული სამართლის ქვეყნებს უწოდებენ, ადრე მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილება (პრეცედენტი) ანალოგიურ სასამართლო საქმესთან დაკავშირებით იმავე ან

298 იხ. საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტი, „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლი და „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-6 მუხლის პირველი პუნქტი.

299 ეს საკითხი სხვა ქვეყნებშიც იწვევდა აზრთა სხვაობას.

ქვემდგომი ინსტანციის მიერ გამოიყენება, როგორც სამართლის წყარო. ამ სისტემის მიმდევარ სახელმწიფოებში ეროვნული სასამართლოების პრეცედენტული სამართალი ხდება იურიდიულად სავალდებულო სხვა სასამართლოებისათვის. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილება (პრეცედენტი) სამართლის წყაროა დიდი ბრიტანეთის სასამართლოებისათვის.³⁰⁰ კონტინენტური სამართლის სისტემის მიმდევარ სახელმწიფოებში სასამართლოს გადაწყვეტილებები არ არის სამართლის წყარო და, შესაბამისად, ადრე მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილებები (პრეცედენტები) იურიდიულად სავალდებულო არ არის ეროვნული სასამართლოებისათვის მომდევნო საქმეებზე.³⁰¹

ცხადია, საქართველო არ განეკუთვნება ანგლოსაქსური, ანუ პრეცედენტული, სამართლის ქვეყნების ჯგუფს. კონტინენტური სამართლის სისტემის მიმდევარი სხვა სახელმწიფოების მსგავსად, ადრე მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილება არ არის სამართლის წყარო საქართველოს სასამართლოებისათვის ანალოგიურ სასამართლო საქმეებთან დაკავშირებით.³⁰²

300 D. McGoldrick, *The United Kingdom's Human Rights Act 1998 in Theory and Practice*, in: *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 50, N4, 2001, 918.

301 მნიშვნელოვანია, რომ იურისტთა მზარდი რაოდენობის აზრით, სამართლის თეორიაში არსებული მკაცრი გამიჯვნა პრეცედენტული და არაპრეცედენტული სამართლის სისტემების მიმდევარ სახელმწიფოებს შორის პრაქტიკაში არც ისე მკაფიოა. იხ. პროფ. ტარუფოს (პავიას უნივერსიტეტი, იტალია) მოხსენება (მე-3(2) პუნქტი), ნაკითხული თბილისში 2002 წლის 15-17 აპრილს ჩატარებულ ევროპის უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეთა VII კონფერენციაზე. მოხსენების ინგლისურენოვანი ტექსტი ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე: www.supremecourt.ge.

302 მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო კონტინენტური სამართლის ქვეყანაა, სამართლის პრაქტიკაში არსებული ტენდენციები არ გამოირჩევას ორი სამართლებრივი სისტემის ურთიერთგავლენას, მათ შორის პრეცედენტული სამართლის სისტემის გავლენას საქართველოს სამართლებრივ სისტემაზე. ამ პოზიციას ადასტურებს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი ბესარიონ ზოიძე: „[...] სამართალთა [საერთო და პოზიტიური] ჰარმონიზაციის თანამედროვე პროცესი გვეუბნება, რომ ისინი ძალიან დაუხალავდებიან ერთმანეთს. მე ვფიქრობ, რომ ზომიერი პრეცედენტული სამართალი ჩვენშიც უნდა შემუშავდეს. კანონმდებლობას არ შეიძლება ჰქონდეს სრულყოფილების პრეტენზია. გარკვეულ ფარგლებში სასამართლოც უნდა ქმნიდეს სამართალს. ხშირად სასამართლოსათვის საინტერესოა ის სამართალიც, რომელიც არაპოზიტიურ ფორმაშია. მითუმეტეს, რომ სამართალი გაცილებით მეტია, ვიდრე ეს კანონმდებლობაა.“ იხ. ინტერვიუ ბ. ზოიძესთან – „თავისუფლება პირობითი ცნებაა...“, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N 2, 2000 წელი, გვ. 8-9; ასევე იხ. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ლამარა ჩორგოლაშვილის მოსაზრება: ლ. ჩორგოლაშვილი, კონსტიტუციური კონტროლის თეორიისა და პრაქტიკის სადავო საკითხები, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 43-44.

ვინაიდან საქართველო არ არის პრეცედენტული სამართლის ქვეყანა, ქართველი იურისტების უმრავლესობა კითხვას – უნდა გამოიყენოს თუ არა საქართველოს სასამართლოებმა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი? – უარყოფითად პასუხობს. მათი პასუხი გამომდინარეობს იმ ტერმინოლოგიური იდენტურობიდან, რომელსაც შეცდომაში შეჰყავს ისინი.

მიუხედავად იმისა, რომ როგორც ანგლოსაქსური სამართლის სისტემის მიმდევარ ქვეყნებში ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილებებს, ისე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს ენოდება „პრეცედენტული სამართალი“, ამ ტერმინების მნიშვნელობა პრინციპულად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. თუ ანგლოსაქსური სამართლის სისტემის მიმდევარ ქვეყნებში დადგენილია, რომ ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილება სამართლის წყაროა და სავალდებულოა იმავე ან ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლოსათვის ანალოგიურ საქმეებზე, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები სავალდებულო არ არის ყველა სახელმწიფოსათვის.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით, რომელმაც დააარსა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, სასამართლოს გადაწყვეტილებები სავალდებულოა მხოლოდ იმ სახელმწიფოებისათვის, რომლებიც პროცესის მხარეები არიან. ევროპული კონვენციის 46-ე მუხლის პირველი პუნქტი ადგენს: „მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები კისრულობენ ვალდებულებას, შეასრულონ სასამართლოს გადაწყვეტილება ნებისმიერ საქმეზე, რომლის მხარეებიც ისინი არიან.“ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, კერძოდ, მისი 46-ე მუხლის პირველი პუნქტი არ ეხება ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებიდან გამომდინარე ვალდებულებებს იმ სახელმწიფოთა მიმართ, რომლებიც არ არიან კონკრეტული პროცესის მხარენი.

კონვენციის ამ დებულების მიხედვით, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება სავალდებულოა მხოლოდ იმ სახელმწიფოსათვის, რომელიც კონკრეტული სასამართლო პროცესის მხარეა მხოლოდ კონკრეტულ დავასთან დაკავშირებით. ამდენად, იმ სახელმწიფოებისათვის, რომლებიც არ არიან კონკრეტული პროცესის მხარენი, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება (პრეცედენტი) არ არის სავალდებულო.³⁰³

303 E. Klein, Should the Binding Effect of the Judgments of the European Court of Human Rights be Extended? in: *Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of R. Rysdøl, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber* (Eds.), 2000, 706.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი არ არის სამართლის წყარო იმ მნიშვნელობით, რომლითაც „პრეცედენტული სამართალი“ გაიგება ანგლოსაქსური სამართლის სისტემის მიმდევარ ქვეყნებში.³⁰⁴ ამიტომაც მცდარია დასკვნა, რომლის თანახმად, საქართველოს სასამართლოებმა არ უნდა გამოიყენონ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი იმის გამო, რომ საქართველო არ არის პრეცედენტული სამართლის ქვეყანა. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი უნდა იქნეს გამოყენებული არა როგორც სამართლის წყარო, არამედ როგორც ევროპული კონვენციის დებულებათა ავტორიტეტული განმარტება.

ვიდრე განიხილება ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებათა გავლენა ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაზე, აუცილებელია ტერმინოლოგიური განმარტება. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებების (პრეცედენტების) ერთობლიობას სხვადასხვა ტერმინით აღნიშნავენ. მის აღსანიშნავად ხშირად იყენებენ ისეთ ტერმინებს, როგორებიცაა: „პრეცედენტული სამართალი“, „სამოსამართლო სამართალი“, „სასამართლო პრაქტიკა“. წინამდებარე ნაშრომში ძირითადად გამოიყენება ტერმინი – „პრეცედენტული სამართალი“, თუმცა ხსენებული სხვა ტერმინების გამოყენებისას მათ იგივე სამართლებრივი დატვირთვა და მნიშვნელობა ენიჭებათ.

საზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ წინამდებარე ნაშრომი არ იხილავს ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებათა გამოყენების საკითხს იმ სახელმწიფოების მიერ, რომლებიც კონკრეტული პროცესის მხარეები არიან. ნაშრომი შემოიფარგლება მხოლოდ იმ სახელმწიფოებზე ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებათა გამოყენების განხილვით, რომლებიც არ არიან კონკრეტული სასამართლო პროცესის მხარეები.

მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი გავლენას ახდენს სა-

304 მიუხედავად იმისა, რომ დიდი ბრიტანეთი პრეცედენტული სამართლის ქვეყანაა, ისიც კი განასხვავებს „პრეცედენტული სამართლის“ ორგვარ მნიშვნელობას. ბრიტანეთის ლორდთა პალატამ საქმეზე – *კლენსი კეირდის წინააღმდეგ* (2001 წ.) – განაცხადა, რომ „ევროპული კომისიისა და სასამართლოს პრეცედენტების მნიშვნელობა არ უნდა იქნეს ისე გაგებული, როგორც ისინი გაიგება ჩვენს სამართალში“. ციტ.: D. McGoldrick, *The United Kingdom's Human Rights Act 1998 in Theory and Practice*, in: *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 50, N4, 2001, 918.

კანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაზეც, ასეთი გავლენა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სასამართლო ხელისუფლებაზე. ამიტომ ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენაზე სასამართლო ხელისუფლებაზე.

5.2. ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების სამართლებრივი რეგულირება

იურისტებს, მათ შორის მოსამართლეებს, განსაკუთრებით კონტინენტური სამართლის სისტემის მიმდევარ ქვეყნებში, ხშირად უჩნდებათ კითხვა: სახელმწიფოს რომელი ნორმატიული აქტით განისაზღვრება ის, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი?

კითხვის ასეთი ფორმულირება ნაწილობრივ გამომდინარეობს პრეცედენტული სამართლის არასწორად გაგებული მნიშვნელობიდან, რაც უკვე განხილულ იქნა. ამ კითხვის ავტორები იშველიებენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ანალოგს და საკითხს ასე სვამენ: თუ ევროპული კონვენციის გამოყენება ეროვნულ დონეზე განისაზღვრა სახელმწიფოს კონკრეტული ნორმატიული აქტით (მაგალითად: კონსტიტუციით ან სპეციალური კანონით), რომლის საფუძველზეც კონვენცია აღიარებულია შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის წყაროდ, სახელმწიფოს რომელი ნორმატიული აქტით განისაზღვრება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობა ეროვნულ დონეზე, მათ შორის სასამართლო საქმეთა განხილვის დროს?

ზოგადად, ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოები სხვადასხვა ფორმით ადგენენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობას ეროვნულ დონეზე. ზოგიერთ სახელმწიფოში საკანონმდებლო აქტი განსაზღვრავს, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გამოიყენოს ევროპული სასა-

მართლოს პრეცედენტული სამართალი.³⁰⁵ ასეთი სახელმწიფოს მაგალითია დიდი ბრიტანეთი, რომლის „ადამიანის უფლებათა აქტში“ (1998 წელი) პირდაპირ მითითებულია, რომ დიდი ბრიტანეთის სასამართლოებმა უნდა გაითვალისწინონ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი კონვენციის დებულებათა განმარტების დროს.³⁰⁶ იმავე წესს ითვალისწინებს ირლანდიის კანონპროექტი „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შესახებ“, რომელიც დასამტკიცებლად წარდგენილია ირლანდიის პარლამენტში.³⁰⁷

ევროპულ სახელმწიფოთა უმრავლესობაში ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობა განისაზღვრება ეროვნული სასამართლოების პრაქტიკით. თვალსაჩინოებისათვის შეიძლება რამდენიმე სახელმწიფოს სასამართლო პრაქტიკის მოშველიება:

გერმანიის ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში მიუთითა, რომ ფედერალური კონსტიტუციის განმარტებისას უნდა გაითვალისწინონ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შინაარსი და განვითარების მდგომარეობა. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი კონსტიტუციაში განმტკიცებულ უფლებათა შინაარსისა და ფარგლების დადგენის საშუალებაა;³⁰⁸

შვეიცარიის ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში, რომელიც პირად თავისუფლებას

305 ამ საკითხთან დაკავშირებით საყურადღებოა შვედეთის მაგალითი. მიუხედავად იმისა, რომ ამ სახელმწიფოს კანონმდებლობა პირდაპირ არ ადგენს ევროპული კონვენციის განმარტების აუცილებლობას ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გათვალისწინებით, პარლამენტმა ასეთი განზრახვა გამოხატა ევროპული კონვენციის შვედეთის კანონმდებლობის ნაწილად აღიარების დროს. იხ. I. Cameron, Sweden, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 839-840.

306 იხ. ადამიანის უფლებათა აქტის მე-2 ნაწილის 1-ლი პუნქტი. ტექსტი იხ. ინტერნეტ-გვერდზე: [www.hmsco.gov.uk/acts/acts1998/19980042.htm]; ასევე იხ.: F. Klug, *The Human Rights Act 1998*, *Pepper v. Hart and All That*, Public Law, Summer 1999, 250-251; K. Starmer, *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*, 1999, 25.

307 კანონის მე-4 ნაწილი. კანონის ტექსტი იხ. [www.irigov.ie/oireachtas/frame.htm], იქვე, იხ. კანონის განმარტებითი მემორანდუმის მე-16 პუნქტი.

308 *Decisions of the Federal Constitutional Court*, 1987, vol. 74, 370. ციტი.: J. Frowein, *Incorporation of the Convention into Domestic Law*, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 6; G. Ress, *The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 834-835.

ეხებოდა, მიუთითა, რომ ეს უფლება უნდა განიმარტოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით;³⁰⁹

ნორვეგიის უზენაესმა სასამართლომ 2000 წლის 23 ივნისს მიღებულ გადაწყვეტილებაში აღნიშნა, რომ ნორვეგიის სასამართლოებმა უნდა გამოიყენოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია იმ განმარტებით, რომელიც მიეცა კონვენციის დებულებებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებით;³¹⁰

კვიპროსის უზენაესმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა კვიპროსის სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკას, მიუთითა, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ასრულებს ორიენტირის ფუნქციას ეროვნული სასამართლოებისათვის;³¹¹

პოლონეთის უზენაესმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი უნდა იქნეს გათვალისწინებული პოლონეთის კანონმდებლობის განმარტებისათვის;³¹²

ეს მაგალითები ცხადყოფს, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობა ეროვნული სასამართლოების მიერ ძირითადად განისაზღვრება არა ამისათვის სპეციალურად მიღებული ნორმატიული აქტით, არამედ ეროვნული სასამართლოების პრაქტიკით.

309 YBECHR 1977, 801ff.

310 The European Convention on Human Rights at 50, Human Rights Information Bulletin (special issue), N50, 2000, 19; ასევე იხ.: L. Wildhaber, The Application of the Convention and its Case-Law in the Member States; report delivered at the Conference: "The European Convention on Human Rights and its Case Law: Application by Domestic Courts and Public Administration", 6 March 2001, Riga, Latvia.

311 *Cosmos Press v. The Police*, 2 CLR 73, 1985, 76-81. ასევე იხ. G. Ress, The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 842.

312 III ARN 75/94. ციტი. A. Wyrozumska, Impact of the Case-Law of the Organs of the European Convention on Human Rights on Domestic Law and the National Judge, Judge and International Law, 1998, 150. ერთ-ერთ საქმესთან დაკავშირებით პოლონეთის საკონსტიტუციო სასამართლო ასევე დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებას საქმეზე – *როტარუ რუმინეთის წინააღმდეგ (Rotaru v. Romania)* (2000 წლის 4 მაისი), – რომლითაც დაასაბუთა თავისი პოზიცია. L. Wildhaber, The Application of the Convention and its Case-Law in the Member States; report delivered at the Conference: "The European Convention on Human Rights and its Case Law: Application by Domestic Courts and Public Administration", 6 March 2001, Riga, Latvia.

5.3. ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა

იყენებენ თუ არა ევროპული სახელმწიფოების სასამართლოები ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს?

ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად აუცილებელია ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკის მიმოხილვა. ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან ერთად, ხშირია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება გერმანიის სასამართლოების მიერ.³¹³ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს ავსტრიის სასამართლოთა პრაქტიკაზე.³¹⁴ ავსტრიაში როგორც საკონსტიტუციო სასამართლო, ისე საერთო იურისდიქციის სასამართლოები იყენებენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.³¹⁵ ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს რეგულარულად იყენებენ ნიდერლანდების სასამართლოები. ნიდერლანდების სასამართლოები არ

313 J. Frowein, Federal Republic of Germany, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 77; H. Steinberger, Reference to the Case-Law of the Organs of the European Convention on Human Rights before National Courts, in: *Proceedings of the Sixth International Colloquy about The European Convention on Human Rights*, 13-16 November 1985, 1988, 748-750.

314 Second Report, Committee on International Law in National Courts, International Law Association, 1996, 7; H. Tretter, Austria, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 117 *et seq.*

315 იხ. Judgments of the Constitutional Court of 16 March 1987, Collection (VfSlg) No. 11297/82 (ციტ.: საქმიდან – სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sunday Times v. the United Kingdom*), Collection (VfSlg) No. 10948/86; Judgments of the Supreme Court of 18 March 1987, 9 Os 1819/87 and of 27 January 1986, EvBl, 1987/126; the Judgment of the Vienna Court of Appeal of 2 December 1986, 27 Bs 545/86, Medien und Recht 1986, 11 (ციტ.: საქმიდან – ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Lingens v. Austria*)); ასევე იხ. A. Morawa & C. Schreuer, The Role of Domestic Courts in the Enforcement of International Human Rights-A View from Austria, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 177.

იყენებენ შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს, თუ აღმოაჩინენ, რომ ის ეწინააღმდეგება კონვენციასა და მის განმარტებას, რომელიც მოცემულია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში.³¹⁶

ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ხშირად გამოიყენება *შვეიცარიის* სასამართლოების მიერ.³¹⁷ მაგალითად, *შვეიცარიის ფედერალურმა* სასამართლომ საქმის განხილვისას, რომელიც სატელეფონო მოსმენის მართლზომიერებას ეხებოდა, საქმის გადაწყვეტის მიზნით ევროპული სასამართლოს რამდენიმე პრეცედენტი გამოიყენა.³¹⁸ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტის (საქმე *დე კუბერი ბელგიის წინააღმდეგ (De Cubber v. Belgium)*) გათვალისწინებით, *შვეიცარიის ფედერალურმა* სასამართლომ შეცვალა თავისი მიდგომა მიუკერძოებელი სასამართლო პროცესის კონცეფციის მიმართ.³¹⁹ ამ გადაწყვეტილებით ფედერალურმა სასამართლომ აკრძალა ერთი და იმავე მოსამართლის მონაწილეობა წინასწარ გამოძიებასა და საქმის არსებითად განხილვაში, რადგან მიიჩნია, რომ კანონმდებლობით გათვალისწინებული დებულება ეწინააღმდეგებოდა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის (სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება) პირველ პუნქტს.³²⁰ *საფრანგეთის* სასამართლოები, მიუხედავად თავდაპირველი თავშეკავებისა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების მიმართ, ამჟამად ხშირად იყენებს კონვენციას და პრეცედენტულ სამართალს თავის პრაქტიკაში.³²¹

316 H. Fox, P. Gardner & C. Wickremasinghe, *The Enforcement of International Judgments in the Domestic Legal System, L'integration du droit international et communautaire dans l'ordre juridique national*, 1996, 66; 602-604.

317 M. Borghi, Switzerland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 864 *et seq.*

318 მაგ., *სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v. the United Kingdom)*; *სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Silver v. the United Kingdom)*; *კლასი გერმანიის წინააღმდეგ (Klass v. Germany)*.

319 M. Borghi, Switzerland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 867.

320 G. Ress, *The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 829-830.

321 C. Dupré, France, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 321-324.

განსაკუთრებით განვითარებულია *ესპანეთის* სასამართლოების, მათ შორის საკონსტიტუციო სასამართლოს, პრაქტიკა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების თვალსაზრისით.³²² *პორტუგალიის* სასამართლოები საკმაოდ ხშირად იყენებს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.³²³ მართალია, *პორტუგალიის* კონსტიტუცია დეტალურად აწესრიგებს ადამიანის უფლებათა დაცვის საკითხებს, *პორტუგალიის* საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში განაცხადა, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი გათვალისწინებული უნდა იქნეს კონსტიტუციის ადამიანის უფლებათა შესახებ დებულებების განმარტებისათვის.³²⁴

კვიპროსის სასამართლოები ასევე იყენებენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.³²⁵ *ნორვეგიის* სასამართლოები ხშირად ხელმძღვანელობენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალით.³²⁶ *ნორვეგიაში* განსაკუთრებით ხშირად გამოიყენება ევროპული კონვენციის მე-5 (თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება) და მე-6 მუხლებთან (სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება) დაკავშირებული პრეცედენტული სამართალი.³²⁷ *დანიის* სასამართლოები, ევროპულ

322 G. E. Roca, Spain, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 815 *et seq.*; G. Ress, *The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 841; ასევე იხ. T. Buergenthal, *Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law*, 235 *Recueil des Cours* IV 1992, 355.

323 J. Madureira, Portugal, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 686 *et seq.*

324 *იქვე*, 685.

325 Para. 43, Report of the Supreme Court of the Republic of Cyprus, XIIth Congress of the Conference of the European Constitutional Courts: "The Relations between the Constitutional Courts and the Other National Courts, Including the Interference in this Area of the Action of the European Courts", 14-16 May 2002, Brussels. მოხსენება ხელმისაწვდომია კონფერენციის ინტერნეტ-გვერდზე: <http://www.confueconstco.org>; ასევე იხ. A. Loizou, Cyprus, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 220, 222-225.

326 E. Møse, Norway, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 644 *et seq.*

327 R. Ryssdal, Norwegian Problems of Compliance with the Convention and Norwegian Perspectives on Incorporation of the Convention, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 35-36.

კონვენციასთან ერთად, ითვალისწინებს ასევე ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.³²⁸ ფინეთის სასამართლოები იყენებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.³²⁹ შვედეთის სასამართლოები პრაქტიკაში ხშირად მიმართავენ ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.³³⁰

თურქეთის სასამართლოებმა 90-იანი წლების დასაწყისიდან დაიწყეს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება პრაქტიკაში.³³¹ კანონმდებლობის ნაწილად ევროპული კონვენციის გამოცხადების შემდეგ მალტის სასამართლოები, განსაკუთრებით საკონსტიტუციო სასამართლო, რეგულარულად იყენებს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.³³² ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ასევე რეგულარულად გამოიყენება ლუქსემბურგის სასამართლოების მიერ.³³³

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა ასევე დამკვიდრდა ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის სახელმწიფოებში, რომლებიც უკანასკნელი 10-12 წლის განმავლობაში გახდნენ ევროპის საბჭოს წევრები და მოახდინეს ევროპული კონვენციის რატიფიცირე-

328 P. Germer, Denmark, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 265-270; H. Fox, P. Gardner & C. Wickremasinghe, *The Enforcement of International Judgments in the Domestic Legal System, L'integration du droit international et communautaire dans l'ordre juridique national*, 1996, 66.

329 A. Rosas, Finland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 301.

330 I. Cameron, Sweden, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 844-845.

331 Y. Özdek & E. Karacaoğlu, Turkey, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 891.

332 J. S. Pullicino, Malta, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 570 *et seq.*

333 დ. სპიელმანი აღნიშნავს, რომ „[ლუქსემბურგის] სასამართლოები თითქმის ყოველდღიურად იყენებენ კონვენციასა და მის ოქმებს. D. Spielmann, Luxembourg, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 535. ლუქსემბურგის სასამართლოების პრაქტიკა კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებისა იხ. იქვე, 537 *et seq.*

ბა: პოლონეთის სასამართლო პრაქტიკაში ხშირია ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება,³³⁴ სლოვენის სასამართლოები გამოიჩინებენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების ინტენსივობით იმ სახელმწიფოებისაგან, რომლებიც უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში გახდნენ ევროპული კონვენციის მონაწილენი;³³⁵ ბულგარეთის საკონსტიტუციო სასამართლო თავის პრაქტიკაში სულ უფრო ხშირად იყენებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს;³³⁶ ჩეხეთის სასამართლოები, განსაკუთრებით საკონსტიტუციო სასამართლო, რეგულარულად იყენებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს;³³⁷ უნგრეთის სასამართლოები, კონვენციასთან ერთად, ასევე იყენებენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.³³⁸

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა ნელ-ნელა მკვიდრდება ყოფილი საბჭოთა კავშირის იმ ქვეყნებში, რომლებიც გახდნენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილენი: რუსეთში, რომელიც ევროპული კონვენციის მონაწილე გახდა 1998 წლის 5 მაისს, სასამართლოები, ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან ერთად, სულ უფრო ხშირად იყენებენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.³³⁹ მაგალითისათვის შეიძლება რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს რამდენიმე

334 A. Drzemczewski & M. Nowicki, Poland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 666.

335 A. Mavcic, Slovenia, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 791 *et seq*; L. Wildhaber, *The Application of the Convention and its Case-Law in the Member States; report delivered at the Conference: "The European Convention on Human Rights and its Case Law: Application by Domestic Courts and Public Administration"*, 6 March 2001, Riga, Latvia.

336 A. Arabadjiev, Bulgaria, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 196, 201.

337 D. Jilek & M. Hofmann, Czech Republic, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 252-255.

338 H. Bokor-Szegö & M. Weller, Hungary, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 387-392.

339 Para. 43, Report of the Constitutional Court of the Russian Federation, XIIth Congress of the Conference of the European Constitutional Courts: "The Relations between the Constitutional Courts and the Other National Courts, Including the Interference in this Area of the Action of the European Courts", 14-16 May 2002, Brussels. მოხსენება ხელმისაწვდომია კონფერენციის ინტერ-

გადანყვეტილების მოშველიება, რომელშიც სასამართლო დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებს ისეთ უფლებებთან დაკავშირებით, როგორებიცაა: თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება (კონვენციის მე-5 მუხლი),³⁴⁰ ადვოკატის დახმარების მიღების უფლება (კონვენციის მე-6 მუხლის პირველი და მე-3(გ) პუნქტები),³⁴¹ საკუთრების უფლება (კონვენციის პირველი ოქმის პირველი მუხლი),³⁴² სამართლიანი სასამართლოს უფლება (კონვენციის მე-6 მუხლის პირველი პუნქტი);³⁴³ ესტო-

ნეტ-გვერდზე: [<http://www.confueconstco.org>]; ასევე იხ.: G. Danilenko, International Law in the Russian Legal System, American Society of International Law, Proceedings of the 91st Annual Meeting 1997, (1998), 300; M. Ferschman, Russia, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 742 *et seq.*

340 ამ საქმესთან დაკავშირებით რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლო დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს ექვს გადანყვეტილებას. იხ. რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს დადგენილება საქმეზე – „რუსეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 47-ე მუხლის პირველი ნაწილისა და 51-ე მუხლის მეორე ნაწილის კონსტიტუციურობის შემოწმების შესახებ“, 2000 წლის 27 ივნისი, N11-პ, მე-3 პუნქტი. გადანყვეტილება ხელმისაწვდომია რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე: [<http://ks.rfnet.ru>].

341 იქვე.

342 რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლო დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებებს საქმეებზე: *სპორონგი და ლონროსი შვედეთის წინააღმდეგ (Sporrong and Lonroth v. Sweden)* (1982 წ.) და *ჯეიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (James v. the United Kingdom)* (1986 წ.). იხ. რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს დადგენილება საქმეზე – „ქ. მოსკოვში ფასიანი მინათსარგებლობის საფუძვლების შესახებ ქ. მოსკოვის კანონის მე-16 მუხლის მე-2 ნაწილის კონსტიტუციურობის შემოწმების შესახებ“, 2001 წლის 13 დეკემბერი, N16-პ, მე-3 პუნქტი. საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებულ სხვა საქმეში, ევროპული სასამართლოს ზემოსხენებული ორი გადანყვეტილების გარდა, საკონსტიტუციო სასამართლო დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებას საქმეზე – *ლისგოუ და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Lithgow and Others v. the United Kingdom)* (1986 წ.); საკონსტიტუციო სასამართლოს დადგენილება საქმეზე – „გაკოტრების შესახებ ფედერალური კანონის 104-ე მუხლის მე-4 პუნქტის დებულებათა კონსტიტუციურობის შემოწმების შესახებ“, 2000 წლის 16 მაისი, N8-პ, მე-3 და მე-5 პუნქტები. იხ. რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე.

343 რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლო დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებას საქმეზე – *ჰორნსბი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Hornsby v. Greece)* (1997 წ.), იხ. რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს დადგენილება საქმეზე – „რუსეთის ფედერაციის მოქალაქეების რეფერენდუმში მონაწილეობის უფლებისა და საარჩევნო უფლებათა ძირითადი გარანტიების შესახებ ფედერალური კანონის 64-ე მუხლისა და რუსეთის ფედერაციის ფედერალური კრების სახელმწიფო დუმის დეპუტატთა არჩევნების შესახებ ფედერალური კანონის 92-ე მუხლის კონსტიტუციურობის შემოწმების შესახებ“, 2002 წლის 15 იანვარი, 1-პ, მე-4 პუნქტი. იხ. რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე.

ნეთის სასამართლოებში ასევე მკვიდრდება ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა,³⁴⁴ ლატვიის საკონსტიტუციო სასამართლოში ნელ-ნელა მკვიდრდება ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა.³⁴⁵ ლატვიის საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში პირდაპირ განაცხადა, რომ ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა (ე.ი. პრეცედენტული სამართალი) სავალდებულოა კონვენციის განმარტებისათვის.³⁴⁶ საყურადღებოა ლატვიის უზენაესი სასამართლოს 2002 წლის 13 თებერვლის გადაწყვეტილება, რომელიც ეხება პოლიტიკოსის შესაძლო დეფამაციას საგაზეთო პუბლიკაციაში. უზენაესმა სასამართლომ განაცხადა, რომ დეფამაციასთან დაკავშირებული საქმის განხილვისას სააპელაციო სასამართლოს არ განუხილავს ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლი (გამოხატვის თავისუფლება) ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, რის გამოც უზენაესმა სასამართლომ საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნა სააპელაციო სასამართლოს. ეროვნული სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა მკვიდრდება ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის სხვა სახელმწიფოებშიც.³⁴⁷

ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა პრაქტიკის მიმოხილვამ ცხადყო, რომ ევროპულ სახელმწიფოებს შორის აზრთა თანხვედრაა ევროპულ კონვენციასთან ერთად ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობაზე.

344 R. Maruste, Estonia, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 286-287.

345 იხ. ლატვიის საკონსტიტუციო სასამართლოს შემდეგი გადაწყვეტილებები: N2000-03-01, 2000 წლის 30 აგვისტო; N2001-02-0106, 2001 წლის 26 ივნისი; N2001-17-0106, 2002 წლის 20 ივნისი. გადაწყვეტილებების ტექსტები ხელმისაწვდომია ლატვიის საკონსტიტუციო სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე: [www.satv.tiesa.gov.lv].

346 იხ. ლატვიის საკონსტიტუციო სასამართლოს 2000 წლის 30 აგვისტოს გადაწყვეტილება, N2000-03-01.

347 V. Vadapalas, Lithuania, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 512 et seq; L. Wildhaber, *The Application of the Convention and its Case-Law in the Member States*; report delivered at the Conference: "The European Convention on Human Rights and its Case Law: Application by Domestic Courts and Public Administration", 6 March 2001, Riga, Latvia.

5.4. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების მოტივები

რა განაპირობებს ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას სასამართლო საქმეების განხილვის დროს?

როგორც უკვე აღინიშნა, ევროპული კონვენციის მიხედვით, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები სავალდებულოა მხოლოდ სასამართლო დავაში მონაწილე სახელმწიფოებისათვის. მიუხედავად ამისა, სახელმწიფოები, რომლებიც არ არიან კონკრეტული პროცესის მხარეები, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს იყენებენ პრაგმატული მოსაზრებით. კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოები, მათ შორის ეროვნული სასამართლოები, პრინციპულ მნიშვნელობას ანიჭებენ იმას, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, როგორც კონვენციის საზედამხედველო ორგანო, ახდენს ევროპული კონვენციის დებულებათა ავტორიტეტულ განმარტებას. ეს განაპირობებს სახელმწიფოების, მათ შორის ეროვნული სასამართლოების, მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს იმ გადაწყვეტილებების (პრეცედენტების) გამოყენებას, რომლებიც ეხება კონვენციის სხვა მონაწილე სახელმწიფოებს.³⁴⁸

მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო იღებს გადაწყვეტილებას კონკრეტულ საქმეზე, ის ამ გადაწყვეტილების (პრეცედენტის) მეშვეობით განმარტავს კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა და თავისუფლებათა შინაარსს.³⁴⁹ კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღებით ევროპული სასამართლო ადგენს სტანდარტს, რომლის მნიშვნელობა

348 E. Klein, Should the Binding Effect of the Judgments of the European Court of Human Rights be Extended? in: *Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber* (Eds.), 2000, 705; ასევე იხ. Para. 43, Report of the Constitutional Court of the Russian Federation, XIth Congress of the Conference of the European Constitutional Courts: "The Relations between the Constitutional Courts and the Other National Courts, Including the Interference in this Area of the Action of the European Courts", 14-16 May 2002, Brussels. მოხსენება ხელმისაწვდომია კონფერენციის ინტერნეტ-გვერდზე: [<http://www.confconstco.org>].

349 J. Polakiewicz, The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law, 17 *Human Rights Law Journal*, N11-12, 1996, 407.

სცილდება კონკრეტულ სასამართლო საქმეს.³⁵⁰ ევროპული სასამართლოს განმარტებით, რაც აისახება პრეცედენტულ სამართალში, ევროპული სასამართლო ახორციელებს ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების დადგენის ფუნქციას.³⁵¹ ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების დადგენის ფუნქციაზე ევროპულმა სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა თავის ერთერთ გადანყვეტილებაში. მან განაცხადა, რომ „ფაქტობრივად სასამართლოს გადანყვეტილებები მიზნად ისახავს არა მხოლოდ სასამართლოს წინაშე განსახილველად წარმოდგენილ საქმეთა გადანყვეტას, არამედ, უფრო ზოგადად, ნათელი მოჰფინოს, დაიცვას და განავითაროს კონვენციით გათვალისწინებული ნორმები და ამგვარად ხელი შეუწყოს სახელმწიფოების, როგორც ხელშემკვერელი მხარეების მიერ აღებულ ვალდებულებათა შესრულებას“.³⁵²

ა) ეროვნული სასამართლოები ათვითცნობიერებენ, რომ ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის, მისი პრეცედენტული სამართლის გაანალიზების გარეშე ძალზე რთულია კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების შინაარსის სწორად დადგენა და, შესაბამისად, კონვენციის დებულებათა სწორად გამოყენება.³⁵³ კონვენციაში ჩამოყალიბებული მრავალი ნორმა ძალზე ზოგადად არის ფორმულირებული. კონვენციით გათვალისწინებული დებულებების შინაარსი გამოიხატება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში.³⁵⁴ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებში, კონკრეტულ გადანყვეტილებებში ზუსტდება კონვენციის (და მისი ოქმების) დებულებათა შინაარსი და ფარგლები.³⁵⁵ კონვენციის დებულებათა განმარტება, ევროპული სასა-

350 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. the United Kingdom*), 1978 წლის 18 იანვარი, Series A, no. 25, 154-ე პუნქტი.

351 J. Polakiewicz, The Implementation of the ECHR and of the Decisions of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation, *The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe* (eds. E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski et al.), 1992, 154.

352 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. the United Kingdom*), 1978 წლის 18 იანვარი, Series A, no. 25, 154-ე პუნქტი.

353 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2002 წლის 18 დეკემბრის რეკომენდაცია Rec(2002)13. რეკომენდაციის ტექსტი ხელმისაწვდომია ევროპის საბჭოს ინტერნეტ-გვერდზე: [www.coe.int].

354 J. Polakiewicz, The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law, 17 *Human Rights Law Journal*, N11-12, 1996, 407.

355 L. Wildhaber, Speech made at Ministerial Conference on Human Rights to Commemorate the Fiftieth Anniversary of the Convention, in: *The European Convention on Human Rights at 50*, *Human Rights Information Bulletin* (special issue), N50, 2000, 42.

მართლოს პრეცედენტული სამართლის გათვალისწინებით, ნათელს ჰყვენს კონვენციით განმტკიცებულ ვალდებულებათა შინაარსსა და ფარგლებს, რაც ხშირად პირდაპირ არ ჩანს კონვენციის ტექსტის გაცნობის შედეგად.³⁵⁶

იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი აზუსტებს კონვენციის ცალკეულ დებულებათა შინაარსსა და ფარგლებს, ისევე როგორც გამოყენების სფეროს, ევროპულ სახელმწიფოთა ეროვნული სასამართლოები არ განიხილავს ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გარეშე.³⁵⁷ როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეზიდენტი ლუციუს ვილდჰაბერმა აღნიშნა: „გადამწყვეტი მნიშვნელობა ეროვნულ სამართალში ენიჭება კონვენციის ტექსტს, თუმცა ასეთივე მნიშვნელობა უნდა განეკუთვნოს შესაბამის სასამართლო პრაქტიკას, რომელიც კონვენციის ტექსტიდან გამომდინარეობს.“³⁵⁸

ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა სტანდარტები არ განისაზღვრება მხოლოდ კონვენციის ტექსტით.³⁵⁹ ისინი დადგენილია როგორც კონვენციის ტექსტით, ისე მის საფუძველზე მიღებული პრეცედენტული სამართლით.³⁶⁰ სხვა სიტყვებით, ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა სტანდარტებში მოიაზრება არა მხოლოდ თავად კონვენციის ტექსტით გათვალისწინებული სტანდარტები, არამედ ისევე ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებით ჩამოყალიბებული სტანდარტები.³⁶¹

ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება ევროპული კონვენციის

356 J. Polakiewicz, The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 72-73.

357 J. Madureira, Portugal, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 683.

358 ლ. ვილდჰაბერი, ადამიანის უფლება: როგორ უნდა იცავდეს მას სტრასბურგისა და ეროვნული სასამართლოები, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2002 წელი, გვ. 63.

359 A. Drzemczewski & M. Nowicki, Poland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 676.

360 M. Melchior, Main Points of the General Report, Seminar “Partners for the Protection of Human Rights: Reinforcing Interaction Between the European Court of Human Rights and National Courts”, 9-10 September 2002, Strasbourg.

361 M. Macovei, *Freedom of Expression: A Guide to the Implementation on Article 10 of the European Convention on Human Rights*, 2001, 5.

მე-6 მუხლის პირველი პუნქტის მოშველიება, რომლის თანახმად, ყველას აქვს უფლება კანონით შექმნილი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს მიერ გონივრულ ვადაში სამართლიან და საჯარო განხილვაზე. თუ არ გაანალიზდა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, ძალზე რთულია იმის დადგენა, კონკრეტულად რას გულისხმობს: სამართლიანი და საჯარო მოსმენა, დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლო, გონივრული ვადა, რომლის განმავლობაშიც უნდა განხორციელდეს ასეთი განხილვა და როგორ უნდა იქნეს ეს პრინციპები გამოყენებული პრაქტიკაში.

ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობას ადასტურებენ მეცნიერი იურისტები. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება დავეყრდნოთ იორგ პოლაკევიჩის შეხედულებას, რომელმაც აღნიშნა:

„კონვენციის მრავალი დებულების ნამდვილი მნიშვნელობის სათანადოდ გაგება შეიძლება მხოლოდ მაშინ, თუ მხედველობაში მიიღება სტრასბურგის სასამართლოსა და კომისიის პრაქტიკა.

სტრასბურგის პრეცედენტული სამართლის მზარდი მნიშვნელობა გავლენას ახდენს ეროვნული სასამართლოების მიერ კონვენციის გამოყენებაზე. თუ წარსულში ზოგადად მოიშველიებოდა კონვენციის ცალკეული დებულებანი, დღეს ეროვნული სასამართლოები რეგულარულად ითვალისწინებს ამ დებულებათა გამოყენების პრაქტიკას სტრასბურგის სასამართლოს მიერ. მაგალითად, საქმის სამართლიანი განხილვის გარანტიები ან მოსამართლის დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა არ განისაზღვრება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მხოლოდ მე-6 მუხლის საფუძველზე. მათი [საქმის სამართლიანი განხილვის გარანტიების ან მოსამართლის დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის–კ.კ.] დამახასიათებელი ნიშნების დასადგენად ეროვნული სასამართლოები იყენებენ იმ კონკრეტულ კრიტერიუმებს, რომლებიც სხვადასხვა საქმის კონტექსტში განვითარდა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებში.“³⁶²

ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში დიდია იმის ალბათობა, რომ ევროპული კონვენციის დებულებებს განსხვავებულად განმარტავენ, რამაც შე-

362 J. Polakiewicz, *The Status of the Convention in National Law*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 51.

იძლება გამოიწვიოს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული ვალდებულებების დარღვევა სახელმწიფოს მიერ. თუ ეროვნულმა სასამართლომ არ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, მან შეიძლება უფრო შეზღუდვითად განმარტოს ის უფლება, რომელიც ენიჭება პირს. ამის შედეგად პირი არ იქნება უზრუნველყოფილი უფლებით, რომელიც მას ენიჭება ევროპული კონვენციით. ასეთ შემთხვევაში, თუ პირი მიმართავს ევროპულ სასამართლოს იმის მტკიცებით, რომ ეროვნულმა სასამართლომ იგი არ უზრუნველყო იმ უფლებით, რომელიც მას ენიჭება ევროპული კონვენციით, ევროპული სასამართლო მის სასარგებლოდ გადაწყვეტს დავას და დაადგენს, რომ სახელმწიფომ, რომლის სასამართლომაც კონვენციით გათვალისწინებული დებულება უფრო შეზღუდვითად განმარტა, ვიდრე ეს განსაზღვრულია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალით, არ შეასრულა კონვენციით გათვალისწინებული ვალდებულებანი.³⁶³

კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა შინაარსის დადგენაში ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იმის გამო, რომ კონვენცია არის არა სტატიკური, არამედ „ცოცხალი“ დოკუმენტი.

როგორც ცნობილია, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია მიღებულია 1950 წელს. იგი იურიდიულად სავალდებულო პირველი საერთაშორისო სამართლებრივი აქტია, რომელმაც საერთაშორისო დონეზე განამტკიცა ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები.³⁶⁴ ამ პერიოდიდან მოყოლებული, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო დაცვა როგორც უნივერსალურ, ისე რეგიონულ დონეზე მნიშვნელოვნად განვითარდა, განმტკიცდა ადამიანთა უფლებრივი გარანტიები, გაფართოვდა ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა შინაარსი და მნიშვნელობა. ამ თვალსაზრისით ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია გამონაკლისი არ არის. მისი მიღებიდან გასული ხუთი ათწლეულის განმავლობაში ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებშიც იცვლებოდა საზოგადოებრივი ცნობიერება, მიდგომა ამა თუ იმ ზნეობრივი ფასეულობებისადმი. მათთან ერთად შეიცვალა ადამიანის უფლებათა შინაარსი, გაფართოვდა ის გარან-

363 J. Velu, Report on "Responsibilities for States Parties to the European Convention", in: Proceedings of the Sixth International Colloquy about The European Convention on Human Rights, 13-16 November 1985, 1988, 592-593.

364 თუმცა 1945 წელს მიღებულმა გაეროს წესდებამ პირველად მოახდინა ადამიანის უფლებათა დაცვის „ინტერნაციონალიზაცია“.

ტიები, რომლებიც პირს ენიჭება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით.

ბუნებრივია, რომ ევროპულ სასამართლოს ჯეროვანი პასუხი უნდა გაეცა აღნიშნული ცვლილებებისათვის, რაც შეუძლებელი იყო სასამართლოს მიერ საზოგადოებრივი ცნობიერებისა და ზნეობრივი ფასეულობების კვალდაკვალ ევროპული კონვენციით დაცული უფლებებისათვის უფრო ფართო შინაარსის მინიჭების გარეშე. ამისათვის ევროპული კონვენციის საზედამხედველო ორგანოებმა³⁶⁵ ჩამოაყალიბა და განავითარა ევროპული კონვენციით განმტკიცებული უფლებების „დინამიკური“ განმარტების კონცეფცია. სასამართლომ თავის ერთ-ერთ საქმეში მიუთითა, რომ მხედველობაშია მისაღები კონვენციის სპეციალური ხასიათი, კერძოდ კი ის, რომ კონვენცია „ცოცხალი“ დოკუმენტია, რომელიც უნდა განიმარტოს დემოკრატიულ სახელმწიფოში დღეს არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით.³⁶⁶ სასამართლომ უარყო კონვენციის სტატიკური, ისტორიული განმარტების იდეა.³⁶⁷ შესაბამისად, ევროპული კონვენციით გათვალისწინებულ კონცეფციებს ევროპული სასამართლო იმ მნიშვნელობით განმარტავს, რაც ასახავს ევროპული საზოგადოების დღევანდელი განვითარების დონეს და არა იმ მნიშვნელობით, რომელიც კონვენციის მიღების დროს არსებობდა.³⁶⁸ მაგალითად, საქმეზე – თაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Tyrer v. the United Kingdom*) (1978 წელი), რომელიც ეხებოდა არასრულწლოვანის განკეპვლას, – ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ ევროპული კონვენცია, კერძოდ მისი მე-3 მუხლი,³⁶⁹ უნდა განიმარტოს საქმის განხილვის დროინდელი მნიშვნელობით და არა იმ მნიშვნელობით, რომელიც მას ენიჭებოდა 1950 წელს. ევროპული სასამართლოს მიერ განხილული საქმის არსი იყო ის, წარმოადგენდა თუ არა არასრულწლოვანის განკეპვლა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევას, კერძოდ კი შეადგენდა თუ არა ეს მოქმედება ღირსების შემლახავ სასჯელს. ევროპის

365 ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო.

366 სხვა საქმეებთან ერთად, იხ. საქმე *ვან დერ მიუსელი ბელგიის წინააღმდეგ (Van der Musselle v. Belgium)*, 1983 წლის 23 ნოემბერი, 32-ე პუნქტი.

367 J. Frowein, *The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe*, in: *Collected Courses of the Academy of European Law*, 1990, vol. II(2) 1992, 302.

368 R. Bernhardt, *The Convention and Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 31-32.

369 „არავინ შეიძლება დაექვემდებროს წამებას, არაადამიანურ ან დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს“.

საბჭოს წევრ სახელმწიფოთა სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკის განვითარებისა და ზოგადად დამკვიდრებული სტანდარტების გათვალისწინებით, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ განკეპვლა არის ღირსების შემლახავი სასჯელი და, შესაბამისად, მიიჩნია, რომ არასრულწლოვანის განკეპვლით დაირღვა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლი.³⁷⁰

ამ კონცეფციის მეშვეობით ევროპული სასამართლო აზუსტებს კონვენციით დაცული უფლებების შინაარსს, აფართოებს მათში ჩამოყალიბებულ გარანტიებს.³⁷¹ ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ კონვენციის ნორმების განმარტება იცვლება და ვითარდება დროთა განმავლობაში, საზოგადოების ცნობიერების განვითარებისა და ზნეობრივი ფასეულობების შეცვლასთან ერთად.³⁷² ესა თუ ის მოქმედება, რომელიც 50-60-იან წლებში არ განიხილებოდა კონვენციის დარღვევად, 80-90-იან წლებში შეიძლება ასეთად ჩაითვალოს.

ევროპული კონვენცია საკმაოდ „მშრალი“ დოკუმენტია. კონვენციის ანალოგიური დებულებები ადამიანის უფლებათა სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და სახელმწიფოთა ეროვნულ კანონმდებლობაში შეიძლება მოიძებნოს, მაგრამ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ამდიდრებს ამ დებულებებს, განმარტავს კონვენციის ნორმებს, ადგენს მისი გამოყენების შესაძლებლობას კონკრეტულ გარემოებათა მიმართ.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან დაკავშირებით სახელმწიფო ორგანოებმა, მათ შორის სასამართლოებმა, უნდა გაითვალისწინოს ამ პრეცედენტების მიღების პერიოდი. ვინაიდან ევროპული კონვენცია „ცოცხალი“ დოკუმენტია, რის გამოც კონვენციის ამა თუ იმ უფლების შინაარსი შეიძლება დროთა განმავლობაში შეიცვალოს საზოგადოებრივი ცნობიერების შეცვლასთან ერთად, და-

370 თაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Tyrer v. the United Kingdom*), 1978 წლის 25 აპრილი; ასევე იხ. J. Merrills, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 79-80.

371 N. Mikkelsen, *The Implementation in National Law of the Rights and Freedoms Embodied in the European Convention on Human Rights*, in: *The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights*, 28-29 October, 1988, 1989, 93.

372 Para. 43, *Report of the Constitutional Court of the Russian Federation, XIth Congress of the Conference of the European Constitutional Courts: "The Relations between the Constitutional Courts and the Other National Courts, Including the Interference in this Area of the Action of the European Courts"*, 14-16 May 2002, Brussels. მოხსენება ხელმისაწვდომია კონფერენციის ინტერნეტ-გვერდზე: [<http://www.confueconstco.org>].

საშვებია, რომ ესა თუ ის კონკრეტული პრეცედენტი, რომელიც გამოიყენა ეროვნულმა სასამართლომ, შეიძლება მოძველებული იყოს. რაც უფრო ძველია ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილება, მით უფრო ნაკლებად სარწმუნოა იგი და, შესაბამისად, მით უფრო დიდია ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლების არასწორი განმარტების რისკი.³⁷³ ამიტომაც ეროვნულმა სასამართლოებმა მაქსიმალური ძალისხმევა უნდა გამოიჩინონ, რათა აღმოაჩინონ და გამოიყენონ უახლესი პრეცედენტები, რომლებიც მიღებულია ევროპული სასამართლოს მიერ. ამისათვის საჭიროა ჩამოყალიბდეს სისტემა, რომელიც მოსამართლეებს მისცემს საშუალებას, მუდმივად ადევნონ თვალყური ევროპული სასამართლოს მიერ კონვენციის დებულებათა „ახლებურ“ განმარტებას.

როგორც უკვე აღინიშნა, ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რათა განმარტონ ევროპული კონვენციის დებულებები. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს შეუძლია, მნიშვნელოვანი დახმარება აღმოუჩინოს ეროვნულ სასამართლოებს კონვენციის დებულებების გამოყენებისას. მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გაითვალისწინონ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რისთვისაც მათ უნდა მოიძიონ ევროპული სასამართლოს ისეთი გადანყვეტილებები, რომლებიც ეხებიან ანალოგიურ სიტუაციას, დასაშვებია, ეროვნულმა სასამართლომ ვერ მიაკვლიოს ევროპული სასამართლოს ისეთ გადანყვეტილებას, რომელიც ნათელს მოჰფენს ევროპული კონვენციის დებულებათა განმარტებას იმ კონტექსტში, რომელიც ეროვნული სასამართლოს მიერ განიხილება. ამის მიზეზი შეიძლება მარტივი იყოს: ევროპულ სასამართლოს არ ჰქონდეს განხილული ანალოგიური საქმე იმის გამო, რომ არავის მიუმართავს მისთვის ადამიანის უფლებათა ასეთ გარემოებაში დასაცავად. ცხადია, ევროპული სასამართლო იხილავს საქმეებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მას მიმართა ფიზიკურმა ან იურიდიულმა პირმა კონვენციით გათვალისწინებული უფლების დარღვევის მტკიცებით. ევროპული სასამართლო არ არის უფლებამოსილი, განიხილოს საქმეები *in abstracto*. მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება ვერ აღმოაჩინოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტი, რომელიც ეროვნული სასამართლოს წინაშე

373 P. Plowden & K. Kerrigan, *Advocacy and Human Rights: Using the Convention in Courts and Tribunals*, 2002, 157.

განსახილველი საქმის გარემოებების ანალოგიურია, ასეთი პრეცედენტის არარსებობა არ ნიშნავს, რომ ეროვნულმა სასამართლომ უნდა შეწყვიტოს კონვენციის განხილვა და საქმე გადანიშნოს მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის საფუძველზე.³⁷⁴ ეროვნულმა სასამართლომ თავად უნდა შეაფასოს საქმის გარემოებები და კონვენციის შესაბამისი დებულებები გამოიყენოს საქმის გადასაწყვეტად. მაგალითად, თუ ეროვნული სასამართლო იხილავს დავას კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებთან დაკავშირებით,³⁷⁵ მას შეუძლია განიხილოს ამ მუხლების მე-2 პუნქტებით დადგენილი სამი კრიტერიუმი, რომელთა დაკმაყოფილების შემთხვევაში შეიძლება შეიზღუდოს ხსენებული მუხლებით დადგენილი უფლებები და თავისუფლებები.³⁷⁶

ამდენად, ძალზე მნიშვნელოვანია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება ეროვნული სასამართლოების მიერ, რათა შესაძლებელი გახდეს კონვენციით გათვალისწინებული ამა თუ იმ სამართლებრივი ცნებისა თუ პრინციპის კონკრეტული შინაარსის დადგენა, რის გარეშეც ძალზე რთულია კონვენციის დებულებათა სწორი გამოყენება.³⁷⁷

ბ) ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს ასევე მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება იმ გარანტიების დადგენისათვის, რომლებიც დაცულია კონვენციით. როგორც ცნობილია, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით (და მისი დამატებითი ოქმებით) დაცული უფლებები და თავისუფლებები არ არის ყოვლისმომცველი. კონვენციაში შეუძლებელია ყველა იმ ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა შესახებ დებულებების მოძიება, რომლებიც ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შეიძლება მიენიჭოთ.

მიუხედავად ამისა, ის ფაქტი, რომ კონვენციაში პირდაპირ არ არის მითითება ამა თუ იმ გარემოებაზე, რომლებზეც შეიძლება გავრცელდეს კონვენციის კონკრეტული დებულება, არ ნიშ-

374 M. Scheinin, *International Human Rights in National Law, An Introduction to the International Protection of Human Rights* (Eds. R. Hanski & M. Suksi), 1999, 421-422.

375 პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება; აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება; გამოხატვის თავისუფლება; შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება.

376 M. Macovei, *Freedom of Expression: A Guide to the Implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, 2001, 24.

377 T. Buergenthal, *International Tribunals and National Courts: The Internationalization of Domestic Adjudication*, in: *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt*, 1995, 687.

ნავს, რომ გამოირიცხება ამ გარემოებაზე კონვენციით გათვალისწინებული უფლების გავრცელება. კონვენციით განმტკიცებული გარანტიების გამოყენების არეალი შეიძლება გაფართოვდეს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით და გამოყენებულ იქნეს ისეთი გარემოებების მიმართ, რომლებიც პირდაპირ არ არის მოხსენიებული ევროპულ კონვენციაში.³⁷⁸

ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება კონკრეტული მაგალითების მოყვანა. საქმეზე – *კლასი გერმანიის წინააღმდეგ (Klass v. Germany)*, რომელიც ეხებოდა სატელეფონო მოსმენას, – ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა: მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის პირველი პუნქტი პირდაპირ არ იცავს სატელეფონო საუბრების კონფიდენციალობას, ამ მუხლით განსაზღვრული ცნებები: „პირადი ცხოვრება“ და „მიმოწერა“ მოიცავს მას.³⁷⁹

ასევე შეიძლება სხვა მაგალითის მოყვანა, რომელიც ნათელყოფს, კონვენციის დებულებებთან ერთად, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობას კონკრეტული უფლების შინაარსის დასადგენად. საქმეზე – *ნიმიტცი გერმანიის წინააღმდეგ (Niemietz v. Germany)*, რომელიც ეხებოდა მ. ნიმიტცის, პროფესიით ადვოკატის, პირადი ცხოვრებისა და საცხოვრებლის პატივისცემის უფლებას (კონვენციის მე-8 მუხლი), – ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ განმცხადებლის საადვოკატო ოფისის გაჩხრეკამ დაარღვია მისი პირადი ცხოვრებისა და საცხოვრებლის პატივისცემის უფლება. ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ საადვოკატო ოფისი, უფრო ზოგადად კი განმცხადებლის სამუშაო ადგილი, ექცევა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის მოქმედების სფეროში.³⁸⁰ აქედან გამომდინარე, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ცნება „საცხოვრებელი“, რომელიც დაცულია ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლით, მოიცავს ინდივიდის სამუშაო ადგილს და, შესაბამისად, იცავს პირს არამართლზომიერი ჩარევისაგან.³⁸¹

მართალია, ევროპული კონვენცია პირდაპირ არ აწესრიგებს ექსტრადიციის საკითხს, ევროპული სასამართლოს პრეცედენ-

378 J. Madureira, Portugal, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 683.

379 *კლასი გერმანიის წინააღმდეგ (Klass v. Germany)*, 1978 წლის 6 სექტემბერი, Series A, no. 28, 41-ე პუნქტი.

380 1992 წლის 16 დეკემბერი, Series A, no. 251-B, 29-ე-33-ე პუნქტები.

381 *იქვე*; ასევე იხ. L. Clements, N. Mole & A. Simmons, *European Human Rights: Taking a Case Under the Convention*, 1999, 24-25.

ტულმა სამართალმა ნათელი მოჰფინა იმას, რომ იმ სახელმწიფოში პირის ექსტრადიციას, რომელშიც მის მიმართ არსებობს წამების ან არაადამიანური მოპყრობის დასაბუთებული ეჭვი, შეიძლება ჩაითვალოს გადამცემი სახელმწიფოს მიერ ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევად. თუ სახელმწიფომ, მისმა ეროვნულმა სასამართლომ არ განიხილა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი და არ დაადგინა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის გამოყენების შესაძლებლობა ექსტრადიციის საკითხებზე, იგი არ ჩათვლის, რომ კონვენციის მე-3 მუხლი უნდა იყოს გამოყენებული ექსტრადიციასთან დაკავშირებით.

ამდენად, მნიშვნელოვანია, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან დაკავშირებით ეროვნულმა სასამართლოებმა გაითვალისწინონ ის გარემოება, რომ ევროპული კონვენციის სტანდარტების დადგენა ძალზე რთულია მხოლოდ კონვენციის ტექსტის გაცნობის შედეგად. კონვენციაში შეიძლება საერთოდ არ იყოს მოხსენიებული ის სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელზეც ვრცელდება კონვენციის უფლებები და თავისუფლებები. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საშუალებას აძლევს მოსამართლეებს, უკეთ ჩასწვდნენ კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა და თავისუფლებათა შინაარსს.

გ) ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება ეროვნული სასამართლოების მიერ განპირობებულია ასევე იმით, რომ იგი აძლევს ეროვნულ სასამართლოებს იმ გადანყვეტილების განჭვრეტის შესაძლებლობას, რომელსაც სავარაუდოდ მიიღებს ევროპული სასამართლო ამ სახელმწიფოს წინააღმდეგ ევროპულ სასამართლოში განაცხადით მიმართვის შემთხვევაში.

თუ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ადრე განხილულ საქმეზე დაადგინა კონვენციის დარღვევა ერთ-ერთი მონაწილე სახელმწიფოს მიერ, დიდია იმის ალბათობა, რომ მსგავს საქმეზე, რომელიც მომავალში შეიძლება განიხილოს ევროპულმა სასამართლომ, იგი მიიღებს ასეთსავე გადანყვეტილებას, კერძოდ, დაადგენს სახელმწიფოს მიერ კონვენციის დარღვევას.³⁸²

თუ ეროვნული სასამართლოები არ გაითვალისწინებენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, არ მოახდენენ კანონმდებლობისა და პრაქტიკის, განსაკუთრებით კი სასამართლო პრაქტიკის, კორექტირებას ევროპული სასამართლოს მიერ ანალოგიურ საქმეებზე ადრე მიღებული გადანყვეტილებების მიხედვით,

382 J. A. Carrilo Salcedo, *The European System of Protection of Human Rights*, in: *Judicial Protection of Human Rights at the National and International Level*, vol. I, 1991, 376-377; J. Merrils, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 12.

ისინი დადგებიან რეალური საფრთხის წინაშე, რომ ევროპული სასამართლო დაადგენს ევროპული კონვენციის დარღვევას ამ სახელმწიფოს მიერ. სხვა სიტყვებით, თუ ეროვნულმა სასამართლომ არ გაითვალისწინა ევროპული სასამართლოს მიერ ადრე მიღებული გადანყვეტილებები ანალოგიურ საქმეებთან დაკავშირებით, რომლებშიც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა კონვენციის დარღვევა, სავარაუდოა, რომ ამ სახელმწიფოს წინააღმდეგ განაცხადის შეტანის შემთხვევაში ევროპული სასამართლო იმავს დაადგენს.³⁸³

ცხადია, სახელმწიფოს, მისი ეროვნული სასამართლოების ინტერესებშია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება, რაც მას მისცემს შესაძლებლობას, დაიცვას ფიზიკური და იურიდიული პირების უფლებები ევროპული სტანდარტებით. თუ ეროვნულმა სასამართლოებმა გამოიყენეს პრეცედენტული სამართალი და მასში დადგენილი სტანდარტებით დაიცვეს პირთა უფლებები, ნაკლებად მოსალოდნელია, ამ პირებმა მიმართონ ევროპულ სასამართლოს თავიანთი უფლებების დასაცავად და, აქედან გამომდინარე, მცირეა იმის ალბათობა, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინოს, რომ ამ სახელმწიფომ დაარღვია ევროპული კონვენცია.

თუმცა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ ადრე მიღებული გადანყვეტილებები (პრეცედენტები) არ არის მისთვის სავალდებულო მომდევნო საქმეებზე, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ის გადანყვეტილების მიღებისას, როგორც წესი, ითვალისწინებს თავის ადრინდელ გადანყვეტილებებს, მათ შორის კონვენციის ამა თუ იმ მუხლის განმარტებას.³⁸⁴ ამ საკითხთან დაკავშირებით ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ საქმეზე – *კოსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Cossey v. the United Kingdom)* – აღნიშნა:

„მართალია, [...] სასამართლოსათვის არ არის სავალდებულო თავისი ადრინდელი გადანყვეტილებები, [...] მაგრამ, იგი, ჩვეულებრივ, მისდევს და იყენებს თავისსავე პრეცედენტებს, რაც სამართლებრივი სიცხადისა და კონვენციის პრეცედენტული სამართლის თანამიმდევრულად განვითარების ინტერესებისთვის სასაჭირო“.³⁸⁵

383 E. Alkema, Responsibilities Deriving from the Implementation of the European Convention on Human Rights: Responsibilities for States Parties to the Convention, in: Proceedings of the Sixth International Colloquy about The European Convention on Human Rights, 13-16 November 1985, 1988, 708.

384 L. Wildhaber, Precedent in the European Court of Human Rights, in: Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000, 1529-1531.

385 1990 წლის 27 სექტემბერი, Series A, no. 184, 35-ე პუნქტი.

საერთაშორისო სასამართლოების მიერ თავიანთი გადან-
ყვეტილებების მხედველობაში მიღების ფენომენი ბრიტანელმა
იურისტმა ჰ. ლაუტერპახტმა შემდეგნაირად ახსნა:

„რადგან ასეთი გადანყვეტილებები არის დროთა განმავლო-
ბაში შექცენილი სამართლებრივი გამოცდილება, რომლის მიმდევ-
რობა მოხერხებულია; რადგან ისინი ასახავენ იმას, რაც წარსულ-
ში სასამართლომ სამართლიანად ჩათვალა; რადგან ადრე მიღე-
ბული გადანყვეტილებების პატივისცემა უზრუნველყოფს სიცხა-
დესა და სტაბილურობას, რაც მნიშვნელოვანია მართლმსაჯულე-
ბის ჯეროვანი განხორციელებისათვის; და [...] რადგან მოსამარ-
თლებს, ბუნებრივია, არ სურთ, ამისათვის საკმარისი მიზეზების
გარეშე აღიარონ, რომ წარსულში შეცდნენ.“³⁸⁶

ის გარემოება, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასა-
მართლო გადანყვეტილების მიღებისას, როგორც წესი, ითვალის-
წინებს თავის ადრინდელ გადანყვეტილებებს (პრეცედენტულ სა-
მართალს), არ ნიშნავს, რომ მას არ შეუძლია შეცვალოს თავისი
შეხედულება და განსხვავებულად განმარტოს კონვენციის დებუ-
ლებები. საქმეზე – *კოსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*
(*Cossey v. the United Kingdom*) – ევროპულმა სასამართლომ
ასევე აღნიშნა, რომ ადრე მიღებულ გადანყვეტილებათა მომდევ-
ნო საქმეების განხილვისას გამოყენების პრაქტიკა „ხელს არ შე-
უშლის სასამართლოს, გადაუხვიოს ადრე მიღებულ გადანყვეტი-
ლებას, თუ იგი დარწმუნდა, რომ არსებობს ამისათვის დამაჯერე-
ბელი მიზეზები. ასეთი გადახვევა შეიძლება მოხდეს, რათა, მაგა-
ლითად, უზრუნველყოფილ იქნეს კონვენციის ისეთი განმარტება,
რომელიც ასახავს საზოგადოებრივ ცვლილებებს და შეესაბამე-
ბება დღევანდელ პირობებს.“³⁸⁷

როგორც თავად კონვენციით, ისე სასამართლო პრაქტი-
კით დადასტურებულია ევროპული სასამართლოს მიერ ისეთი
გადანყვეტილების მიღების შესაძლებლობა, რომელიც განას-
ხვავებს მის დღევანდელ მიდგომას ადამიანის უფლებათა დაც-
ვის ამა თუ იმ საკითხისადმი ადრინდელი მიდგომისაგან.³⁸⁸ ევ-

386 H. Lauterpacht, *The Development of International Law by the International Court*, 1958, 14.

387 1990 წლის 27 სექტემბერი, Series A, no. 184, 35-ე პუნქტი.

388 იხ. საქმეები: *დელკური ბელგიის წინააღმდეგ* (*Delcourt v. Belgium*) (1970 წელი) და *ბორგერსი ბელგიის წინააღმდეგ* (*Borgers v. Belgium*) (1990 წელი); *შისერი შვეიცარიის წინააღმდეგ* (*Schiesser v. Switzerland*) (1979 წელი); ასევე იხ. L. Wildhaber, *Precedent in the European Court of Human Rights*, in: *Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber* (Eds.), 2000, 1532-1533.

როპული კონვენციის 30-ე მუხლი პირდაპირ ითვალისწინებს ევროპული სასამართლოს მიერ ისეთი გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობას, რომელიც შეუთავსებელია სასამართლოს მიერ ადრე მიღებულ გადაწყვეტილებასთან.³⁸⁹ რაც შეეხება ევროპული სასამართლოს პრაქტიკას ევროპული კონვენციის ისეთ განმარტებასთან დაკავშირებით, რომელიც განსხვავდება ადრინდელი განმარტებისაგან, სასამართლო პრაქტიკაში მრავლად იყო შემთხვევა, როდესაც ევროპული სასამართლოს მიერ კონვენციის დებულებათა განმარტება განსხვავდებოდა ადრინდელისაგან.³⁹⁰

ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ეროვნული სასამართლოების ნაწილი დავების გადაწყვეტისას იყენებს არა მხოლოდ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს, არამედ ევროპული კომისიის გადაწყვეტილებებს. როგორც ცნობილია, ევროპულმა კომისიამ შეწყვიტა არსებობა მას შემდეგ, რაც განხორციელდა ევროპული კონვენციის საზედამხედველო სისტემის რეფორმა.³⁹¹ მართალია, ეროვნული სასამართლოები დავების გადაწყვეტის დროს, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების გარდა, ეყრდნობა კომისიის გადაწყვეტილებებს კონვენციის დებულებათა განმარტებისათვის, მათ მხედველობაში უნდა მიიღონ ის გარემოება, რომ ხშირად სასამართლოს შეხედულება კონვენციის დებულებათა განმარტების შესახებ განსხვავდებოდა კომისიის შეხედულებისაგან. იმის გათვალისწინებით, რომ საბოლოოდ ევროპული სასამართლო ადგენდა, თუ როგორ უნდა განიმარტოს ევროპული კონვენციის დებულებები, უეჭველია, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები ეროვნული სასამართლოებისათვის კონვენციის დებულებათა განმარტების ბევრად უფრო ავტორიტეტული ნყაროა, ვიდრე ევროპუ-

389 ევროპული კონვენციის 30-ე მუხლის თანახმად: „როდესაც პალატის განხილვაში არსებული საქმე მნიშვნელოვან საკითხს ნამოჭრის, რომელიც გავლენას ახდენს კონვენციისა ან მისი ოქმების განმარტებაზე, ან პალატის მიერ საკითხის გადაწყვეტას შეიძლება მოჰყვეს სასამართლოს მიერ მანამდე მიღებულ გადაწყვეტილებასთან შეუთავსებელი შედეგი, პალატას უფლება აქვს, გადაწყვეტილების გამოტანამდე ნებისმიერ დროს უარი განაცხადოს იურისდიქციაზე დიდი პალატის სასარგებლოდ, თუ საქმის რომელიმე მხარე არ არის წინააღმდეგი.“

390 J. Merrills, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 14.

391 კონვენციის საზედამხედველო სისტემის რეფორმა დასრულდა 1998 წელს კონვენციის მე-11 დამატებითი ოქმის ძალაში შესვლით. მართალია, ახალმა ევროპულმა სასამართლომ 1998 წლის 1 ნოემბრიდან დაიწყო ფუნქციონირება, მაგრამ ევროპულმა კომისიამ კიდევ ერთი წლით გააგრძელა საქმიანობა განუხილავ საქმეებზე მუშაობის დასასრულებლად.

ლი კომისიის გადაწყვეტილებები.³⁹² ამას გარდა, გასათვალისწინებელია, რომ, რამდენადაც ევროპულმა კომისიამ შეწყვიტა არსებობა, მისი განმარტებები შეიძლება აღარ ასახავდეს დღევანდელ მდგომარეობას ან იმას, რომელიც შეიძლება შეიქმნას მომავალში.

ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მნიშვნელოვანი როლი დასტურდება არა მხოლოდ იმ სახელმწიფოთა ეროვნული სასამართლოების პრაქტიკით, რომლებშიც ევროპული კონვენცია განიხილება კანონმდებლობის ნაწილად, არამედ ასევე იმ სახელმწიფოების სასამართლოების პრაქტიკით, სადაც ევროპული კონვენცია არ არის ასეთად მიჩნეული. დღეისათვის კონვენციის მონაწილე ერთადერთი სახელმწიფო, რომელშიც კონვენცია არ არის აღიარებული კანონმდებლობის ნაწილად, ირლანდიაა.³⁹³ მიუხედავად ამისა, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი გამოიყენება ირლანდიის სასამართლოების მიერ ირლანდიის კანონმდებლობაში არსებული ბუნდოვანი დებულებების განმარტებისათვის. ბრიტანეთი³⁹⁴ და ნორვეგია³⁹⁵ იმ სახელმწიფოთა მაგალითია, რომლებშიც ეროვნული კანონმდებლობის ნაწილად კონვენციის აღიარებამდეც კი ეროვნული სასამართლოები იყენებდნენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს ეროვნული კანონმდებლობის ზოგადი და ბუნდოვანი ნორმების განმარტებისათვის.³⁹⁶

392 K. Starmer, *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*, 1999, 19. რაც შეეხება ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის გადაწყვეტილებებს, რომელიც კონვენციის მე-11 ოქმის ძალაში შესვლამდე (1998 წ.) ასევე არსებობდა წყვეტდნენ საქმეებს, მათი მნიშვნელობა ეროვნული სასამართლოებისათვის მცირეა, რადგან მისი გადაწყვეტილებები არ საბუთდებოდა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებათა მსგავსად. იხ. P. Plowden & K. Kerrigan, *Advocacy and Human Rights: Using the Convention in Court and Tribunals*, 2002, 158.

393 G. Ress, *The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 821; D. O'Connell, Ireland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 431.

394 A. Wyrozumska, *Impact of the Case-Law of the Organs of the European Convention on Human Rights on Domestic Law and the National Judge*, *Judge and International Law*, 1998, 143.

395 E. Møse, Norway, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 633-634.

396 ასევე იხ. შვედეთის მაგალითი, I. Cameron, Sweden, *იქვე*, 843-844.

საყურადღებოა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს იყენებს არა მხოლოდ ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა სასამართლოები, არამედ არაევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოებიც.³⁹⁷ ნაწილობრივ ეს ტენდენცია განპირობებულია ევროპული კონვენციითა და სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტით გათვალისწინებული დებულებების მსგავსებით.³⁹⁸ ამას მოწმობს არაევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოების გადანყვეტილებები. მაგალითად, საქმის – *ფილარტიგა პენა-ირალას წინააღმდეგ* – განხილვისას აშშ-ის საკასაციო სასამართლომ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რომელიც წამების აკრძალვას ეხებოდა.³⁹⁹ ზიმბაბვეს უზენაესმა სასამართლომ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილება საქმის – *თაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Tyrrer v. the United Kingdom)*, – განხილვისას, რათა დაედასტურებინა, რომ სხეულებრივი სასჯელები „არაადამიანური და ღირსების შემლახავი“ დასჯაა, რაც ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლით იკრძალება.⁴⁰⁰ ამავე სასამართლომ სხვა საქმეზე, რომელიც არასრულწლოვანის სხეულებრივ დასჯას ეხებოდა, გამოიყენა ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებები საქმეებზე: *თაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Tyrrer v. the United Kingdom)* და *კემპბელი და კოზანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Campbell and Cosans v. the United Kingdom)*.⁴⁰¹ ზიმბაბვეს უზენაესმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ საქმეში განიხილა ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილება საქმეზე – *ზოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Soering v. the United Kingdom)*.⁴⁰² ინდოეთის უზენაესმა

397 E. Benvenisti, National Courts and the International Law on Minority Rights, 2 Austrian Review of International and European Law, 1, 1997, 4-5.

398 R. Lillich, Towards the Harmonization of International Human Rights Law, in: Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt, 1995, 467.

399 630 F 2d 876 (1980).

400 *Ncube, Tshuma and Ndhlovu v. The State* (1988) 2 Afr. L. Rep. 702. ციტ.: J. Merrils, The Development of International Law by the European Court of Human Rights, 1993, 20.

401 საქმე – *კემპბელი და კოზანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Campbell and Cosans v. the United Kingdom)* (1982 წელი) – ეხება სკოლაში ბავშვთა მიმართ სხეულებრივი სასჯელის, როგორც დისციპლინური ღონისძიების, გამოყენების აკრძალვას. იხ. *Juvenile v. The State*, Judgment No. 64/89, Crim. App. No.156/88. ციტ.: J. Merrils, The Development of International Law by the European Court of Human Rights, 1993, 20.

402 J. Dugard, The Role of Human Rights Treaty Standards in Domestic Law: The Southern African Experience, The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring, P. Alston & J. Crawford (Eds.), 2000, 277-278.

სასამართლომ მოიშველია ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ინდოეთის კონსტიტუციის განმარტებისათვის.⁴⁰³ კანადის სასამართლო პრაქტიკისათვის ასევე ცნობილია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება.⁴⁰⁴

5.5. ადვოკატთა როლი ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებისას

ადვოკატებს მნიშვნელოვანი როლი ენიჭებათ ეროვნული სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებისას. ეროვნული სასამართლოების წინაშე ადვოკატებმა უნდა მოიშველიონ არა მხოლოდ ევროპული კონვენცია, არამედ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. ადვოკატის არგუმენტები ბევრად დამაჯერებელი იქნება, თუ იგი დაეყრდნობა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებს, დაასაბუთებს, რომ კონვენციით გათვალისწინებული უფლება ისე უნდა განიმარტოს, როგორც ეს გააკეთა ევროპულმა სასამართლომ, რაც, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს ეროვნული სასამართლოს დარწმუნებას ადვოკატის პოზიციის მართებულობაში. თუ ადვოკატი მხოლოდ კონვენციის ტექსტს დაეყრდნო და არ მიუთითა ევროპული სასამართლოს კონკრეტულ პრეცედენტზე იმის დასტურად, თუ როგორ განმარტა და გადაწყვიტა ევროპულმა სასამართლომ მსგავსი საქმე, ადვოკატის მიერ კონვენციის მოშველიების ეფექტი შეზღუდული იქნება და, შესაბამისად, მცირე იქნება სასამართლოს მიერ ადვოკატის პოზიციის გაზიარების ალბათობაც.

403 A. Lester, Freedom of Expression, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 468 (footnote 16).

404 Report of the Sixty-Sixth Conference, International Law Association (1994), 1994, 334; Y. Iwasawa, The Domestic Impact of International Human Rights Standards: The Japanese Experience, The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring, P. Alston & J. Crawford (Eds.), 2000, 267.

მიზანშეწონილია მოვლენების განვითარების სავარაუდო სცენარის განხილვა. თუ ადვოკატი თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად დაეყრდნო ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის კონკრეტულ დებულებას, მაგრამ მან არ მოიშველია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი – არ მიუთითა ევროპული სასამართლოს მიერ კონვენციის შესაბამისი დებულებების განმარტებასა და გამოყენებაზე კონკრეტულ სიტუაციაში, რომელიც მსგავსია ეროვნული სასამართლოს წინაშე განსახილველი საქმისა, ეროვნული სასამართლოს პასუხი ამ საქმის მიმართ ევროპული კონვენციის გამოყენებაზე, ადვოკატისათვის, სავარაუდოდ, არასასურველი იქნება.

თუ განსხვავება ადვოკატის მიერ მოშველიებულ კონვენციის დებულებასა და იმ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის დებულებას შორის, რომელიც ამავე საკითხებს აწესრიგებს, არ იქნება აშკარა ეროვნული სასამართლოსათვის, რისი ალბათობაც არც ისე დიდია ევროპული კონვენციის დებულებათა ზოგადი ფორმულირებების გამო, ადვილი იქნება ამ ადვოკატის არგუმენტის გაქარწყლება იმის შესახებ, თუ რა უფლებით უნდა იყოს უზრუნველყოფილი მისი კლიენტი, ან/და როგორ უნდა გადაწყდეს სასამართლო საქმე. თუ ადვოკატმა არ მოიშველია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტი, რომელიც ეროვნული სასამართლოსათვის აშკარას გახდის, რომ პრეცედენტით დადგენილი სტანდარტი უფრო მაღალი ხარისხით იცავს პირს (ან ვრცელდება ისეთ ურთიერთობაზე, რაზეც არ ვრცელდება შესაბამისი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი), სასამართლო, სავარაუდოდ, მიუთითებს, რომ ევროპული კონვენციის მსგავსი ნორმა დადგენილია ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით (მაგალითად, კანონით) და დაადასტურებს, რომ მათ შორის არ არის შეუსაბამობა. თუ სასამართლომ მიიჩნია, რომ ევროპული კონვენცია და საქართველოს კანონმდებლობა არ ეწინააღმდეგება ერთმანეთს, ეროვნული სასამართლო, სავარაუდოდ, საერთოდ არ გამოიყენებს ევროპულ კონვენციას.

ამის მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი ადგენს, როგორც წესი, ქცევის უფრო დეტალურ წესებს, ვიდრე ევროპული კონვენცია, რის გამოც, ეროვნული სასამართლოს აზრით, ევროპული კონვენციის გამოყენება არ შეიტანს მნიშვნელოვან დადებით წვლილს სასამართლო საქმის გადაწყვეტაში. ეროვნული სასამართლოს ასეთი პოზიცია არ იქნება უსაფუძვლო, თუ ორი აქტიდან (ევროპული კონვენციიდან და შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტიდან), რომელთა შორის არ არის წინააღმდეგობა, ერთი ადგენს უფრო კონკრე-

ტულ ნორმას (მაგალითად, კანონი), ვიდრე მეორე (მაგალითად, ევროპული კონვენცია), არ არის უფრო ზოგადი ნორმის გამოყენების აუცილებლობა.⁴⁰⁵

თუ ეროვნულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ევროპული კონვენცია და ქვეყნის კანონმდებლობა არ ენიშნა აღმდგეგება ერთმანეთს, ეროვნული სასამართლო უკეთეს შემთხვევაში გადაწყვეტილებაში გამოიყენებს კონვენციის შესაბამის დებულებას მხოლოდ როგორც საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის ამსახველ ნორმას. ასე იქნება თუ ისე, ადვოკატის მიერ ევროპულ კონვენციაზე დაყრდნობის ეფექტი უმნიშვნელო იქნება, რადგან მას, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მოშველიების გარეშე გაუჭირდება, დაარწმუნოს ეროვნული სასამართლო, რომ კონვენციის სადავო დებულება მის სასარგებლოდ უნდა იყოს განმარტებული და გამოყენებული. ასეთ შემთხვევაში ადვოკატის მიერ მხოლოდ ევროპული კონვენციის მოშველიება არ მოახდენს მისთვის სასურველ გავლენას ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე.

ასევე აღსანიშნავია, რომ, თუ ადვოკატი, ევროპულ კონვენციასთან ერთად, არ დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს იმ გადაწყვეტილებას, რომელიც აზუსტებს კონვენციის შესაბამისი დებულების გამოყენებას კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობის მიმართ, ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება დაასკვნას, რომ კონვენციის მოშველიებული დებულება არ ვრცელდება კონკრეტულ გარემოებაზე. როგორც უკვე აღინიშნა, ზოგიერთ შემთხვევაში კონვენციის დებულებებიდან პირდაპირ არ ჩანს, რომ კონვენციის ესა თუ ის უფლება ვრცელდება კონკრეტულ გარემოებაზე.

მეორე მხრივ, თუ ადვოკატი, ევროპული კონვენციის დებულებასთან ერთად, დაეყრდნობა ევროპული სასამართლოს კონკრეტულ გადაწყვეტილებას, რომლითაც იგი დაასაბუთებს, როგორ განმარტა ევროპულმა სასამართლომ ეს უფლება და გადაწყვიტა საქმე, ადვოკატის პოზიციის ასეთ დასაბუთებას ეროვნული სასამართლოს მხრიდან, სავარაუდოდ, საკითხის დეტალური განხილვა მოჰყვება. ასეთ შემთხვევაში სასამართლო განიხილავს არა მხოლოდ ევროპული კონვენციის დებულებასა და მის „ეროვნულ“ ანალოგს (შესაბამის შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს), არამედ ევროპული კონვენციის ზოგადი ნორმის განმარ-

⁴⁰⁵ შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ ასეთ შემთხვევაში არ წარმოიშობა ამ აქტების იერარქიული თანაფარდობის საკითხი, თუ სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს ორი აქტი (კონვენცია და კანონი) არ ენიშნა აღმდგეგება ერთმანეთს.

ტებას პრეცედენტული სამართლით და ანალოგიური საქმის გადაწყვეტას ევროპული სასამართლოს მიერ. ადვოკატის მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების შედეგად ეროვნული სასამართლოსათვის ნათელი იქნება, ერთი მხრივ, ევროპული კონვენციის ნორმა, ხოლო, მეორე მხრივ, ამ ნორმის გამოყენება კონკრეტულ გარემოებაში. ევროპული კონვენციისა და პრეცედენტული სამართლის განხილვის შედეგად ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება განსხვავებული გადაწყვეტილება მიიღოს, ვიდრე ის გადაწყვეტილება, რომელსაც იგი მიიღებდა ადვოკატის მიერ მხოლოდ ევროპული კონვენციის მოშველიების შემთხვევაში. ამდენად, ადვოკატს ბევრად დიდი შანსი აქვს, დაარწმუნოს ეროვნული სასამართლო თავისი პოზიციის დასაბუთებულობაში, თუ იგი, ევროპულ კონვენციასთან ერთად, მოიშველიებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს. თუმცა ისიც აღსანიშნავია, ადვოკატის მიერ მოშველიებული პრეცედენტის ანალიზის შედეგად ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება დაასკვნას, რომ ამ პრეცედენტის გარემოებები განსხვავდება ეროვნული სასამართლოს მიერ განსახილველი საქმის გარემოებებისაგან და, შესაბამისად, არ გამოიყენოს ეს პრეცედენტი სასამართლოს საქმის გადასაწყვეტად.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებით ადვოკატს შეუძლია განჭვრიტოს, ექნება თუ არა მის საჩივარს საქმის მოგების პერსპექტივა ევროპულ სასამართლოში განაცხადის შეტანის შემთხვევაში, თუ ეროვნულმა სასამართლომ არ დააკმაყოფილა მისი მოთხოვნა. თუ საქმის გარემოებები მსგავსია იმ გარემოებებისა, რომლებზეც ევროპულმა სასამართლომ უკვე მიიღო გადაწყვეტილება და დაადგინა სახელმწიფოს მიერ ევროპული კონვენციის დარღვევა, სავარაუდოა, რომ მომდევნო საქმეზეც ევროპული სასამართლო იმავეს დაადგენს.

ასევე შეიძლება აღინიშნოს, რომ ადვოკატების აქტიური როლი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებისას სტიმულს მისცემს ეროვნულ სასამართლოებს, რათა გამოიყენონ პრეცედენტული სამართალი.

ნიშანდობლივია, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მოშველიება ადვოკატის მიერ არა მხოლოდ თავის, არამედ ეროვნული სასამართლოს ინტერესებშიც არის, რადგან იგი აძლევს შესაძლებლობას სასამართლოს, საქმე განიხილოს სრული სამართლებრივი სურათის საფუძველზე და მიიღოს ობიექტური და სამართლიანი გადაწყვეტილება.

5.6. ევროპული სასამართლოს

პრეცედენტული სამართლის გამოყენება

სამართალშემოქმედებით პროცესში

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი გამოყენებულ უნდა იქნეს არა მხოლოდ სასამართლო საქმეთა განხილვისას, არამედ ასევე სამართალშემოქმედებით პროცესში. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ეროვნული სასამართლოების პრაქტიკაზე, არამედ სახელმწიფოს კანონმდებლობაზე.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულმა სამართალმა შეიძლება მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანოს ქვეყნის კანონმდებლობის დახვეწაში. როგორც უკვე აღინიშნა, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი განმარტავს კონვენციის დებულებათა შინაარსს. თუ სახელმწიფო უზრუნველყოფს ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისობას ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან, მცირე იქნება ევროპული კონვენციის დარღვევის რისკი კანონმდებლობით.

თუ სახელმწიფომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის განხილვის შედეგად აღმოაჩინა გადაწყვეტილება სხვა სახელმწიფოს წინააღმდეგ, რომელშიც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა კონვენციის დარღვევა იმის გამო, რომ პირს შეეფარდა კონვენციის სტანდარტებთან შეუსაბამო შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის (მაგ., კანონის) ნორმა, დიდია ევროპული სასამართლოს მიერ ანალოგიური გადაწყვეტილების მიღების ალბათობა ამ სახელმწიფოდან მსგავს გარემოებაში კონვენციის დარღვევის მტკიცებით ევროპული სასამართლოსათვის მიმართვის შემთხვევაში. თუ სახელმწიფო თავის კანონმდებლობაში აღმოაჩინს იმავე ნორმას, რომლის შეფარდებაც ევროპულმა სასამართლომ ადრინდელ პრეცედენტში უკვე მიიჩნია კონვენციის დარღვევად, რის შედეგადაც ეს სახელმწიფო მოახდენს თავისი კანონმდებლობის კორექტირებას, აღარ იარსებებს კონვენციით გათვალისწინებული უფლების დარღვევის საფუძველი.⁴⁰⁶ ამი-

406 E. Klein, Should the Binding Effect of the Judgments of the European Court of Human Rights be Extended? in: *Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of R. Rysdøl, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber* (Eds.), 2000, 706.

ტომ მნიშვნელოვანია, რომ ნორმატიული აქტების პროექტები შემომდეს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან შესაბამისობის თვალსაზრისით.

უდავოა, რომ საკანონმდებლო ხელისუფლებას განსაკუთრებული როლი ენიჭება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისობის უზრუნველყოფისათვის.

ქვეყნის კანონმდებლობაზე ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა მხოლოდ კონვენციის სტანდარტებთან შეუსაბამო ნორმატიული აქტების დადგენით არ შემოიფარგლება. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს ენიჭება ასევე მნიშვნელოვანი როლი ქვეყნის კანონმდებლობაში არსებული სამართლებრივი ხარვეზის გამოსწორებაში.⁴⁰⁷ კონკრეტული საქმის განხილვისას ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება აღმოაჩინოს, რომ სადავო საკითხი არ არის, ან მხოლოდ ნაწილობრივ არის მოწესრიგებული კანონმდებლობით. ასეთ შემთხვევაში ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება გამოიყენოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი და მის მიხედვით გადაწყვიტოს საქმე. კანონმდებლობაში არსებული სამართლებრივი ხარვეზის გამოსასწორებლად პრეცედენტული სამართლის გამოყენება ხელს შეუწყობს ქვეყანაში ადამიანის უფლებათა მარეგულირებელი კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის სრულყოფას.⁴⁰⁸

ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა შიდასახელმწიფოებრივი პრაქტიკა ადასტურებს, რომ სახელმწიფოები თვალყურს ადევნებენ ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს, რის შედეგადაც ახდენენ თავიანთი კანონმდებლობის კორექტირებას ამ პრეცედენტების მიხედვით.

ამის დასტურად შეიძლება რამდენიმე მაგალითის მოყვანა ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა პრაქტიკიდან.⁴⁰⁹ მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განიხილა საქმე – *მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (Marckx v. Belgium)*, რომელიც ეხებოდა კანონიერი და უკანონო შვილების

407 F. Francioni, The Jurisprudence of International Human Rights Enforcement: Reflections on the Italian Experience, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 30.

408 W. Binchy, The Bill, the Advantages and Disadvantages of the Approach Taken, and Possible Alternatives, paper presented at the Conference of the Law Society of Ireland on the European Convention on Human Rights Bill (2001), 19 October 2002.

409 J. Polakiewicz, The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 62.

უფლებრივ მდგომარეობას ევროპული კონვენციის მე-8 და მე-14 მუხლების შესაბამისად.⁴¹⁰ ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილების შედეგად, რომელმაც აკრძალა დისკრიმინაცია კანონიერ და უკანონო შვილებს შორის, არა მხოლოდ ბელგიამ (რომელიც მოპასუხე იყო ამ საქმეზე და რომლისთვისაც ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილება იურიდიულად სავალდებულო იყო) შეცვალა თავისი სამემკვიდრეო კანონმდებლობა, არამედ ნიდერლანდებმაც შეიტანა ცვლილება სამოქალაქო კოდექსში, რომლითაც გააუქმა დისკრიმინაციული მოპყრობა კანონიერ და უკანონო შვილებს შორის მემკვიდრეობის მიღებასთან დაკავშირებით.⁴¹¹

ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენას ეროვნულ კანონმდებლობაზე ადასტურებს სხვა მაგალითიც. ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილების შედეგად საქმეზე – *ბროგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Brogan v. the United Kingdom)*,⁴¹² – რომელიც ეხებოდა დაკავებული პირის სასამართლოს წინაშე დაუყოვნებლივ წარდგენას, ნიდერლანდებმა შეიტანა ცვლილება თავის კანონმდებლობაში, რათა შესაბამისობაში მოეყვანა იგი ხსენებულ გადანყვეტილებასთან.⁴¹³

ევროპული სასამართლოს მიერ საქმეზე – *მელოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Malone v. the United Kingdom)*⁴¹⁴ – მიღებული გადანყვეტილების შედეგად, რომელიც ეხებოდა სატელეფონო მოსმენის სამართლებრივ რეგულირებას, ირლანდიამ მიიღო ნორმატიული აქტი, რომელმაც შეცვალა სატელეფონო მოსმენების განხორციელების წესი ირლანდიაში.⁴¹⁵

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულმა სამართალმა ასევე მოახდინა გავლენა შვეიცარიის კანონმდებლობაზე. მაგალითად, ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილების შედეგად საქმეზე – *ენგელი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Engel v. Netherlands)*,⁴¹⁶ – რომელიც ეხებოდა სამხედრო მოსამსა-

410 *მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (Marckx v. Belgium)*, 1979 წლის 13 ივნისი, Series A, no. 31.

411 A. Wyrozumska, *Impact of the Case-Law of the Organs of the European Convention on Human Rights on Domestic Law and the National Judge*, *Judge and International Law*, 1998, 146.

412 1998 წლის 23 მარტი, Series A, no. 145- B.

413 L. Zwaak, *The Netherlands*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 623.

414 1984 წლის 2 აგვისტო, Series A, no. 82.

415 D. O'Connell, *Ireland*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 437.

416 1976 წლის 8 ივნისი, Series A, no. 22.

ხურეთათვის სხვადასხვა სასჯელის შეფარდებას სამხედრო დისციპლინის დარღვევისათვის, შვეიცარიამ შეცვალა თავისი კანონმდებლობა, რათა ის შეესაბამებინა კონვენციის სტანდარტებთან.⁴¹⁷

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულმა სამართალმა ასევე მოახდინა გავლენა კონვენციის მონაწილე სხვა სახელმწიფოთა, მათ შორის: დანიის, ავსტრიის, გერმანიის კანონმდებლობაზე, მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული სასამართლოს გადწყვეტილებები უშუალოდ არ ეხებოდა ამ სახელმწიფოებს.⁴¹⁸

როგორც ხსენებული მაგალითებიდან ჩანს, სახელმწიფოები, როგორც წესი, ითვალისწინებენ ევროპული სასამართლოს იმ გადწყვეტილებებსაც კი, რომლებშიც ისინი არ არიან პროცესის მხარეები. თუმცა არის შემთხვევა, როდესაც სახელმწიფომ არ გაითვალისწინა ასეთი პრეცედენტები, რის შედეგადაც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა კონვენციის დარღვევა ამ სახელმწიფოს მიერ. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ 1978 წელს მიიღო გადწყვეტილება საქმეზე – *კლასი გერმანიის წინააღმდეგ (Klass v. Germany)*, – რომელიც ეხებოდა სატელეფონო მოსმენას. დიდმა ბრიტანეთმა თავისი კანონმდებლობა არ შეუსაბამა ხსენებულ გადწყვეტილებას. ევროპულმა სასამართლომ რამდენიმე წელიწადში განიხილა დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ ევროპულ სასამართლოში შეტანილი განაცხადი (საქმე – *მელოუნი დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (Malone v. the United Kingdom)*), რომელიც მსგავს გარემოებებს ეხებოდა და მიიღო გადწყვეტილება, რომლის თანახმად, დიდმა ბრიტანეთმა დაარღვია ევროპული კონვენცია. მხოლოდ ამის შემდეგ დიდმა ბრიტანეთმა შეცვალა თავისი კანონმდებლობა.⁴¹⁹

417 M. Borghi, Switzerland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 859.

418 C. Nørgaard, Danish Perspectives on Incorporation of the Convention, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 45; R. Bernhardt, The Convention and Domestic Law, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 39; S. Jensen, The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study, 1992, 53-54; H. Tretter, Austria, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 109; A. Zimmermann, Germany, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 353.

419 J. McBride, The Role of Individual Petitions in the European Convention System, in: *The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights*, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights, 28-29 October, 1988, 1989, 58.

6. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში

საქართველოს სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკის განხილვამდე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ არაერთხელ გაამახვილა ყურადღება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობაზე სასამართლო საქმეთა განხილვის დროს. ამას ადასტურებს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ლადო ჭანტურიას მიერ გამოთქმული აზრი:

„მას შემდეგ, რაც საქართველო ევროპის საბჭოს წევრი გახდა და მოახდინა ევროპის ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის რატიფიცირება, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სამოსამართლო სამართალმა ქართული მართლმსაჯულებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა. ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს ისეთივე უშუალო მოქმედება აქვთ საქართველოში, როგორც კონვენციის ტექსტს.“⁴²⁰

ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობაზე საქართველოს უზენაესი სასამარ-

420 იხ. ლ. ჭანტურია, წინათქმა, „ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლოს სამოსამართლო სამართლის მიმოხილვა“, საქართველოს უზენაესი სასამართლო, თბილისი, 2001 წელი, გვ. 1.

თლოს თავმჯდომარემ ასევე გაამახვილა ყურადღება მოხსენებაში – „საქართველოში მართლმსაჯულების მდგომარეობის შესახებ“, რომელიც გაკეთდა საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციაზე:

„[...] განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ჩვენი მოსამართლეების მიერ ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის გაცნობას. [...] ჩვენი მოსამართლეების მიერ ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის გაცნობა და მისი პრეცედენტული გადაწყვეტილებების გაანალიზება ხელს შეუწყობს ქართულ სამართალში ევროპული სამართლის ინკორპორაციას და ჩვენს მართლმსაჯულებაში ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული სტანდარტების რეალურ დამკვიდრებას. [...] ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს პრაქტიკის გაცნობა ჩვენი სასამართლო კორპუსისათვის სასარგებლო იქნება როგორც სამართლებრივი თვალსაზრისით, ასევე იმ პასუხისმგებლობის გააზრებისათვის, რომელსაც საქართველოს სახელმწიფო კისრულობს ევროსაბჭოში განეწიანებით. თითოეული მოსამართლე საქმის განხილვისას უნდა ითვალისწინებდეს, რომ მის მიერ გამოტანილი გადაწყვეტილება შესაძლოა გახდეს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მსჯელობის საგანი და სწორედ ეს გადაწყვეტილებები იქნება მომავალში ჩვენი სახელმწიფოს ავტორიტეტის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი კრიტერიუმი.“⁴²¹

ამ მაგალითებიდან ნათელია, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ხელმძღვანელობას კარგად აქვს გათვითცნობიერებული ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობა სასამართლო საქმეთა განხილვისას.

იყენებს თუ არა საქართველოს სასამართლოები ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს პრაქტიკაში?

საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკის შესწავლამ დაადასტურა, რომ უკვე არის საქართველოს საერთო სასამარ-

421 იხ.: საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციაზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ლ. ჭანტურიას მოხსენება „საქართველოში მართლმსაჯულების მდგომარეობის შესახებ“, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, N161(3902), 2001 წლის 4 ივლისი; ასევე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ლ. ჭანტურიას მოხსენება, რომელიც გაკეთდა ევროპის უზენაესი სასამართლოების თავმჯდომარეთა VII კონფერენციაზე, თბილისი, 2002 წლის 15-17 აპრილი. გამოსვლის ტექსტი ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე: [www.supremecourt.ge].

თლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების რამდენიმე შემთხვევა.⁴²²

422 საქართველოს უზენაესი სასამართლო:

1. სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, განჩინება, 2001 წლის 22 ივნისი. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა. იხ. „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“ (2001 წ.), თბილისი, 2002 წელი, გვ. 78.
2. სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა, განჩინება, N33-შ, 2001 წლის 1 ოქტომბერი, დავის საგანი: პატიმრობის შეცვლა პირადი თავდებობით. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი: სისხლის სამართლის საქმეები, N12, 2001 წელი, გვ. 917.
3. სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, გადაწყვეტილება N3კ/376-01, 2001 წლის 18 ივლისი. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი: სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეები, N10, 2001 წელი, გვ. 1176.
4. სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, გადაწყვეტილება N3კ/754-01, 2001 წლის 5 დეკემბერი. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა.
5. სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, გადაწყვეტილება N3კ/390-02, 2002 წლის 4 ივლისი. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა.
6. სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, გადაწყვეტილება N3კ/337-02, 2002 წლის 25 ივნისი. გადაწყვეტილებით გაუქმდა თბილისის საოლქო სასამართლოს 2001 წლის 18 დეკემბრის N2ა/176 გადაწყვეტილება. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა.
7. ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეთა პალატა, გადაწყვეტილება N3გ/ად-131-კ-02, 2002 წლის 4 ოქტომბერი, დავის საგანი: მატერიალური და მორალური ზიანის ანაზღაურება.
8. განჩინება, N3გ-ად-275-კ-02, 24 იანვარი, 2003 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N3, 2003 წელი, გვ. 476-479.

თბილისის საოლქო სასამართლო:

1. სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია, გადაწყვეტილება N2/ა-176, 2001 წლის 18 დეკემბერი. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა.
2. სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია, გადაწყვეტილება N2/ა-83-2001, 2001 წლის 21 დეკემბერი. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა.
3. სასამართლოს საგამოძიებო კოლეგიის მოსამართლის დადგენილება (მოსამართლის თვითაცილების შესახებ), N3გ-52-2002, 2002 წლის 8 თებერვალი.
4. სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია, გადაწყვეტილება N2/ა-25-2002, 2002 წლის 3 ივლისი. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა. ამავე საქმეზე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, N3კ/1240-02, 24 აპრილი, 2003 წელი.

რაიონული სასამართლო:

ჭიათურის რაიონული სასამართლო, გადაწყვეტილება N2/64, 2002 წლის 3 აპრილი. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა.

მიზანშეწონილია საქართველოს სასამართლოების იმ გადან-
ყვეტილებათა განხილვა, რომლებიც განსაკუთრებით საყურად-
ღებოა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცე-
დენტული სამართლის გამოყენების საკითხთან დაკავშირებით.

ა) საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში ერთ-ერთი პირ-
ველი საქმე, რომელშიც, ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენ-
ციასთან ერთად, დადგა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასა-
მართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების საკითხი,
ეხებოდა ერთ-ერთი რელიგიური მიმდინარეობის რეგისტრაცი-
ას.⁴²³ ეს საქმე საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ განიხი-
ლა 2001 წლის 22 თებერვალს.

სასამართლო პროცესის ის მონაკვეთი, რომელიც ნაშრომში
განხილული საკითხების ინტერესის საგანია, შემდეგნაირად წა-
რიმართა: სასამართლო პროცესის დროს კასატორი მხარის ად-
ვოკატმა თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად, ადამიანის უფლე-
ბათა ევროპულ კონვენციასთან ერთად,⁴²⁴ მიუთითა ევროპული
სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალზე.⁴²⁵ მან მოიშველია
ევროპული სასამართლოს რამდენიმე გადანყვეტილება, მათ შო-
რის საქმეები: *სიდიროპულოსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Sidiropulos v. Greece)*,
ჰასანი და ჩაუში ბულგარეთის წინააღმდეგ (Hasan and Chaush v. Bulgaria)
და *მანუსაკისი საბერძნეთის წინა-
აღმდეგ (Manoussakis v. Greece)*. ევროპული სასამართლოს პრე-
ცედენტული სამართლის მოშველიებით თავისი პოზიციის დასა-
ბუთების დროს ადვოკატს სასამართლომ შეაწყვეტინა სიტყვა და
აღნიშნა, რომ ადვოკატის მიერ ევროპული სასამართლოს მითი-
თებული გადანყვეტილებები ეხება სხვა სახელმწიფოებს (და არა
საქართველოს) და, შესაბამისად, მან არ უნდა მიუთითოს ამ გა-
დანყვეტილებებზე. სასამართლოს ამ არგუმენტის საპასუხოდ
ადვოკატმა განუმარტა სასამართლოს, თუ რატომ ეყრდნობა იგი
ევროპული სასამართლოს ზემოხსენებულ გადანყვეტილებებს,

423 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და
გაკოტრების საქმეთა პალატა, განჩინება N3კ/599, 2001 წლის 22
თებერვალი. დავის საგანი: „პენსილვანიის (აშშ) საგუშაგო კოშკის, ბიბლიისა
და ტრაქტატების საზოგადოების საქართველოს წარმომადგენლობის“ 1998
წლის 11 მაისისა და „იკპოვას მონქეთა კავშირის“ 1998 წლის 17 აპრილის
რეგისტრაციათა გაუქმება.

424 კასატორი მხარის ადვოკატი ამტკიცებდა ადამიანის უფლებათა ევროპული
კონვენციის მე-9, მე-10, მე-11 და მე-14 მუხლების დარღვევას. იხ. საოქლო
სასამართლოს გადანყვეტილების აღწერილობითი ნაწილის მე-9 პუნქტი.

425 ასევე იხ. კასატორის მიერ მომზადებული ზეპირი არგუმენტები უზენაესი
სასამართლოს სხდომისათვის და საკასაციო საჩივარი. დოკუმენტები
ხელმისაწვდომია ორგანიზაციის ინტერნეტ-გვერდზე: [www.jv-georgia.org].

კერძოდ, განაცხადა, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებზე მითითება ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული დებულებების შინაარსის დადგენის საშუალებაა. ადვოკატის ამ არგუმენტზე სასამართლოს კომენტარი არ გაუკეთებია. ადვოკატმა გააგრძელა მითითება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალზე თავისი პოზიციის დასაბუთებლად.

საბოლოოდ, უზენაესმა სასამართლომ არ დააკმაყოფილა საჩივარი. მიღებულ განჩინებაში უზენაესმა სასამართლომ არ მიუთითა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალზე. მან მხოლოდ მიუთითა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-9, მე-10, მე-11 და მე-14 მუხლებზე.

სასამართლო პროცესის ამ ეპიზოდთან დაკავშირებით შეიძლება გაკეთდეს რამდენიმე დასკვნა. სასამართლოს აზრით, მხარეს არ შეეძლო ევროპული სასამართლოს იმ გადანწყვტილებებზე დაყრდნობა, რომლებიც მიღებულია სხვა სახელმწიფოს წინააღმდეგ. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, უზენაესმა სასამართლომ ჩათვალა, რომ ადვოკატს შეეძლო დაყრდნობა ევროპული სასამართლოს მხოლოდ იმ გადანწყვტილებებზე, რომელშიც საქართველოა პროცესის მხარე.

სასამართლოს მიერ ადვოკატის საპასუხო არგუმენტის (თუ რატომ იშველიებს იგი ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს) კომენტარებისაგან თავის შეკავების გაგება შეიძლება ორგვარად: ერთი მხრივ, შეიძლება იმის მტკიცება, რომ ადვოკატმა დაარწმუნა სასამართლო თავისი პოზიციის მართებულობაში ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან დაკავშირებით, რის გამოც სასამართლოს აღარ გაუკეთებია რაიმე კომენტარი ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით კონვენციის დებულებების განმარტების მართებულობის შესახებ; მეორე მხრივ, ადვოკატის ხსენებულ არგუმენტზე სასამართლოს მხრიდან კომენტარისაგან თავის შეკავების გაგება შეიძლება იმგვარად, რომ სასამართლო არ დაეთანხმა პრეცედენტულ სამართალზე დაყრდნობის ასეთ დასაბუთებას და მიუხედავად იმისა, ადვოკატს ნება დართო, თავისი პოზიცია დაესაბუთებინა პრეცედენტული სამართლის საფუძველზე, სასამართლომ მხედველობაში არ მიიღო პრეცედენტულ სამართალზე დამყარებული არგუმენტაცია. ასეა თუ ისე, სასამართლომ თავის გადანწყვტილებაში არ მოიხსენია ადვოკატის მიერ სასამართლო სხდომაზე მითითებული პრეცედენტები და, შესაბამისად, სასამართლო გადანწყვტილება არც დაუსაბუთებია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტების მიხედვით.

რა იყო სასამართლოსა და ადვოკატს შორის განსხვავებული შეხედულების არსი ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლის შესახებ?

ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებებზე მითითებასთან დაკავშირებით სასამართლოსა და ადვოკატს შორის განსხვავებული შეხედულების წარმოშობის მიზეზი უნდა ვეძიოთ განსხვავებულ წარმოდგენაში, რომელიც ჰქონდათ სასამართლოსა და ადვოკატს მართლმსაჯულების განხორციელებისას ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლთან დაკავშირებით. როგორც უკვე აღინიშნა, სასამართლომ მიუთითა, რომ ევროპული სასამართლოს მოხსენიებული გადანყვეტილებები ეხება სხვა სახელმწიფოებს და არა საქართველოს. სავარაუდოდ, სასამართლოს არგუმენტის არსი ის იყო, რომ, რადგან ეს გადანყვეტილებები ეხებოდა სხვა სახელმწიფოებს და არა საქართველოს, ისინი სავალდებულო არ იყო საქართველოსათვის. უზენაესი სასამართლოს ამ პოზიციაში შეუძლებელია ეჭვის შეტანა. უეჭველია, ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილება სავალდებულოა მხოლოდ იმ სახელმწიფოსათვის, რომელიც კონკრეტული პროცესის მხარეა. ეს ნესი, როგორც უკვე აღინიშნა, განმტკიცებულია ევროპული კონვენციის 46-ე მუხლით, რომლის თანახმად, ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებანი სავალდებულოა მხოლოდ იმ სახელმწიფოებისათვის, რომლებიც არიან პროცესის მხარეები. აქედან გამომდინარე, სასამართლოს პოზიცია, რომ ადვოკატის მიერ მოხსენიებული პრეცედენტები არ ეხება საქართველოს და, შესაბამისად, საქართველოსათვის სავალდებულო არ არის, აბსოლუტურად სწორია.

მაგრამ ადვოკატი არც ამტკიცებდა, რომ მის მიერ მოხსენიებული პრეცედენტები სავალდებულოა საქართველოსათვის. მისი მიზანი იყო არა ამ პრეცედენტების საქართველოსათვის სავალდებულობის დამტკიცება, არამედ იმის დასაბუთება, თუ როგორ უნდა ყოფილიყო განმარტებული კონვენციის დებულებები. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალზე დაყრდნობით ადვოკატი ცდილობდა იმის დამტკიცებას, რომ ევროპულმა სასამართლომ ისე განმარტა კონვენციის დებულება, რომ სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებული მსგავსი მოქმედება ჩათვალა ევროპული კონვენციის დარღვევად. ადვოკატის პოზიციიდან გამომდინარე, თუ ევროპულმა სასამართლომ სახელმწიფოს კონკრეტული მოქმედება ჩათვალა ევროპული კონვენციის დარღვევად, საქმის გარემოებების მსგავსების გათვალისწინებით, უზენაესმა სასამართლომაც ასეთი მოქმედება უნდა მიიჩნიოს კონვენციის დარღვევად.

ამ სასამართლო საქმიდან გამომდინარეობს, რომ ევროპული სასამართლოს ის გადაწყვეტილებები, რომლებშიც საქართველო არ არის პროცესის მხარე, მართალია, ქვეყნისათვის სავალდებულო არ არის, მაგრამ ისინი საქართველოს სასამართლოებმა უნდა გამოიყენოს ევროპული კონვენციის ცალკეული დებულებების შინაარსის დადგენის მიზნით. საქართველოსათვის არ შეიძლება სავალდებულო იყოს ის გადაწყვეტილება, რომელშიც საქართველო მხარე არ არის. ლოგიკას მოკლებულია, საქართველო იყოს ვალდებული, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების თანახმად, გადაუხადოს კომპენსაცია პირს იმ საქმეზე, რომელშიც საქართველო მოპასუხე არ არის.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განხილული გადაწყვეტილება თვალსაჩინოა და სავარაუდოდ ასახავს საქართველოს მოსამართლეთა ნაწილის შეხედულებას ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლის შესახებ მართლმსაჯულების განხორციელებისას. მიუხედავად იმისა, რომ უზენაესი სასამართლოს ეს გადაწყვეტილება არც ისე დიდი ხნის წინ იქნა მიღებული (2001 წლის თებერვალი), საქართველოს სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან დაკავშირებით ადასტურებს, რომ საქართველოს სასამართლოთა პოზიცია ნელ-ნელა იცვლება ამ საკითხის მიმართ. ამას მოწმობს საქართველოს სასამართლოთა ის გადაწყვეტილებები, რომლებშიც გამოყენებულ იქნა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი.

ბ) საქმე, რომელიც საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ განიხილა 2001 წლის 22 ივნისს, ეხებოდა საქართველოს პარლამენტის წევრის სარჩელს პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფის შესახებ გაზეთ „ლანჩხუთი პლუსის“ ჟურნალისტების წინააღმდეგ.⁴²⁶

ლანჩხუთის რაიონიდან არჩეული საქართველოს პარლამენტის წევრი სარჩელის საფუძვლად მიუთითებდა, რომ მოპასუხეებმა ხსენებულ გაზეთში გამოაქვეყნეს სტატია „ეჰ, რომან, რომან“, სადაც მის მიმართ გავრცელდა ცრუ მონაჭორი, რითაც მას მიაყენეს შეურაცხყოფა, განზრახ დაამცირეს მისი პატივი და ღირსება ამომრჩევლებისა და თანამოქალაქეების თვალში. გა-

426 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და ვაჭრობის საქმეთა პალატა, განჩინება, 2001 წლის 22 ივნისი. იხ. „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“ (2001 წელი), თბილისი, 2002 წელი, გვ. 76-79.

მოქვეყნებულ სტატიაში პარლამენტის წევრი მოხსენიებულია როგორც კაცი, რომელმაც „თავი დაკარგა“. მის მიმართ გამოყენებულია ისეთი ფრაზები, როგორიცაა: „ვინ ხარ შენ და როგორ მოხვდი ამ გაუგებრობაში, რასაც პარლამენტის წევრობა ჰქვია?“, „დავიჯერო, სამივე მოსმენის დროს გეძინა?“, „ლანჩხუთში ფეხებს გვჭრის და პარლამენტში თავს“, „ისე ნელა მწიფდება, ვაი, რომ ლანჩხუთს ამდენი დრო არა აქვს, რომ ამ უიმედო პროცესის დასასრულს დაელოდოს“, „მატყლის საჩქრად გაგიშვა ლანჩხუთმა პარლამენტში?“, „კანონის წაკითხვაც ვერ გისწავლია ერთი რიგითი მოქალაქის დონეზე“, „გაზეთის წაკითხვა არ გცოდნია კიდევ“, „ამგვარი გამობტომებისათვის თავში წაუთაქებენ ხოლმე, ჩემო რომან, მაგრამ ვაი, რომ მართო ეს არ უშველის შენს გაჭირვებას“, „ჩვენში ყოველ ნაბიჭვარს აზნაურობა სწყურია, ყოველ ნაცარქექიას – სარდლობა“.

პარლამენტის წევრი, როგორც კასატორი, ითხოვდა გამოქვეყნებული სტატიის ავტორებისაგან გავრცელებული ინფორმაციის უარყოფასა და მორალური ზიანის ანაზღაურებას. მისი აზრით, მოპასუხეებს განზრახული ჰქონდათ, გამოეთიშათ იგი საპარლამენტო არჩევნებიდან. მოპასუხეების აზრით, სტატიაში არ არის გამოთქმული შეურაცხმყოფელი ფრაზები უშუალოდ პარლამენტის წევრის მიმართ, არამედ სტატია კრიტიკულად აფასებს ლანჩხუთის რაიონის დეპუტატის საქმიანობას საქართველოს პარლამენტში, რაც, მოპასუხეთა შეხედულებით, გამონკვეული იყო პარლამენტარის პასიურობით, რომელიც მან გამოიჩინა ლანჩხუთის რაიონისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის მქონე კანონპროექტის განხილვასთან დაკავშირებით.

პირველად სარჩელი განიხილა ჩოხატაურის რაიონულმა სასამართლომ. მან მიიჩნია, რომ მოპასუხებმა მოსარჩელის მიმართ შეგნებულად გაავრცელეს მისი პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის შემლახველი ისეთი ცნობები, რომლებიც სინამდვილეს არ შეესაბამებიან. ჩოხატაურის რაიონულმა სასამართლომ გამოიყენა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლი და საქართველოს კანონი „პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებების შესახებ“ და ნაწილობრივ დააკმაყოფილა მოსარჩელის მოთხოვნა. ჩოხატაურის რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ჟურნალისტებს დაევალებათ ამავე გაზეთის მეშვეობით მოსარჩელის შესახებ გავრცელებული ინფორმაციის უარყოფა და ბოდიშის მოხდა, ასევე მოსარჩელის სასარგებლოდ 15000 ლარის გადახდა.

ქუთაისის საოლქო სასამართლომ დააკმაყოფილა ჟურნალისტების სააპელაციო საჩივარი. მან გააუქმა ამ საქმეზე ჩოხა-

ტაურის რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილება და ახალი გადაწყვეტილებით პარლამენტის წევრს უარი ეთქვა სარჩელის დაკმაყოფილებაზე. ამ უკანასკნელმა ქუთაისის საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილება არ მიიჩნია დასაბუთებულად და საკასაციო საჩივარი შეიტანა საქართველოს უზენაეს სასამართლოში.

საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ არ დააკმაყოფილა პარლამენტის წევრის საკასაციო საჩივარი. უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ, უპირველეს ყოვლისა, სასამართლო დაეყრდნო საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის პირველ პუნქტს, რომლის თანახმად, ყოველ ადამიანს აქვს უფლება, თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, გამოთქვას და გაავრცელოს თავისი აზრი ზეპირად, წერილობით ან სხვაგვარი საშუალებით. სასამართლო ასევე დაეყრდნო „პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებების შესახებ“ კანონის მე-19 მუხლის პირველ პუნქტს, რომლის თანახმად, საქართველოს მოქალაქეებს უფლება აქვთ, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით ოპერატიულად მიიღონ ცნობები სახელმწიფო ორგანოების, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური გაერთიანებებისა და თანამდებობის პირების საქმიანობის შესახებ. ამავდროულად უზენაესმა სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა, ერთი მხრივ, პირთა პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის დაცვის აუცილებლობაზე, ხოლო, მეორე მხრივ, სიტყვის თავისუფლებაზე.

ამ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის, რომ უზენაესმა სასამართლომ გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. საქართველოს უზენაესი სასამართლო დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებას საქმეზე – *კასტელსი ესპანეთის წინააღმდეგ (Castells v. Spain)*, რომლის თანახმად, „აზრის გამოხატვის თავისუფლება გულისხმობს ისეთი განცხადებებისა და გამოთქმის უფლებასაც, რომელიც შეურაცხმყოფელი, აღმამფოთებელი და შემანუხებელია“. ამ პრეცედენტის მომველიებით უზენაესმა სასამართლომ დაადასტურა, რომ პირის, მათ შორის ჟურნალისტის, მიერ გამოხატული აზრი შეიძლება იყოს არა მხოლოდ პოზიტიური, არამედ ნეგატიური. ნეგატიური შეფასება შეიძლება იყოს შეურაცხმყოფელი, აღმამფოთებელი და შემანუხებელიც კი.

მაგრამ უზენაესი სასამართლოსათვის არ იყო საკმარისი იმის დადასტურება, რომ გამოხატული აზრი შეიძლება იყოს როგორც ნეგატიური, ისე პოზიტიური. სასამართლოს უნდა გავცა

პასუხი კითხვაზე, თუ სად უნდა გაივლოს ზღვარი, ერთი მხრივ, კრიტიკის დასაშვებ ფარგლებსა და, მეორე მხრივ, პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფას შორის.

ამისათვის უზენაესმა სასამართლომ ისევ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი გამოიყენა. მან გამოიყენა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე – *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (Lingens v. Austria)*, რომელშიც ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ პოლიტიკური მოღვაწის მიმართ დასაშვები კრიტიკის ფარგლები უფრო ფართოა, ვიდრე რიგითი ინდივიდის მიმართ. უზენაესმა სასამართლომ ასევე მიუთითა მოხსენიებული პრეცედენტის იმ ნაწილზე, რომლის თანახმად, პოლიტიკური მოღვაწე, რიგითი ინდივიდისაგან განსხვავებით, წინასწარ შეცნობილად და აუცილებლად უქვემდებარებს თავის ქმედებებს და ჟესტებს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებისა და საზოგადოების კონტროლს. ამ პრეცედენტის საფუძველზე უზენაესმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ „პოლიტიკური თანამდებობის პირებმა და სახელმწიფო მოხელეებმა პრესისა და ტელევიზიის მეშვეობით გამართულ დებატებში დასაშვებ ზღვარზე მეტი კრიტიკა უნდა ითმინონ, თუ ეს კრიტიკა უხეშად არ ხელყოფს მათ პირად ცხოვრებას და ხელშეუხებლობას.“

ამ პრეცედენტის საფუძველზე უზენაესმა სასამართლომ დაასაბუთა, რომ პოლიტიკური მოღვაწე ან სახელმწიფო მოხელე თავის საქმიანობას თავად, წინასწარ შეცნობილად უქვემდებარებს საზოგადოებრივ კონტროლს, რის გამოც მისი საქმიანობა შეიძლება გახდეს მძაფრი საზოგადოებრივი კრიტიკის ობიექტი, რაც ასეთმა პირმა უნდა ითმინოს თავისი თანამდებობრივი მდგომარეობიდან გამომდინარე. თავისი საქმიანობის დაქვემდებარება საზოგადოებრივ კონტროლს, რაშიც ჟურნალისტებს განსაკუთრებული როლი ენიჭებათ, გამომდინარეობს იქიდან, რომ პოლიტიკური მოღვაწის ან სახელმწიფო მოხელის საქმიანობა არის საზოგადოებრივი ინტერესის საგანი.

საყურადღებოა, რომ უზენაესი სასამართლოს მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას პრინციპული მნიშვნელობა ჰქონდა ამ გადაწყვეტილების მიღებისათვის. იგი მხოლოდ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების გამოყენებით (სამოქალაქო კოდექსისა და კანონის „პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებების შესახებ“) ვერ დაასკვნიდა, რომ კრიტიკის დასაშვები ფარგლები უფრო ფართოა პოლიტიკური მოღვაწის მიმართ, ვიდრე ეს არის ჩვეულებრივი ინდივიდის მიმართ.

გ) საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფასთან დაკავშირებული სხვა საქმეც განიხილა, რომელშიც გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი.⁴²⁷

მრეწველობის მინისტრის ყოფილმა მოადგილემ საქართველოს უზენაეს სასამართლოში აღძრა სარჩელი ყოფილი პარლამენტარის წინააღმდეგ, ამ უკანასკნელის მიერ სატელევიზიო გადაცემაში გაკეთებული განცხადებების გამო, რომელიც დაკავშირებული იყო მოსარჩელის სამსახურებრივ საქმიანობასთან. მოსარჩელემ მოითხოვა პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის შემლახველი ცნობების უარყოფა და მორალური ზიანის ანაზღაურება. თბილისის ვაკე-საბურთალოს რაიონულმა სასამართლომ არ დააკმაყოფილა მოსარჩელის სარჩელი. გადაწყვეტილება გასაჩივრდა სააპელაციო სასამართლოში, რომელმაც გააუქმა პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელი ნაწილობრივ დააკმაყოფილა. მოპასუხეს დაევალა მოსარჩელის მიმართ პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის შემლახველი ფრაზების უარყოფა.

ყოფილმა პარლამენტარმა ეს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა საქართველოს უზენაეს სასამართლოში, სადაც მან აღნიშნა, რომ მრეწველობის მინისტრის ყოფილი მოადგილის მიმართ გადაცემაში გამოთქმული აზრი მისი, როგორც საჯარო პირის – მინისტრის მოადგილის მიმართ გამოთქმული კრიტიკა, საქმიანობის შეფასებაა და არა რაიმე ფაქტობრივი ცნობების (მონაცემების) გავრცელება, რომელიც შელახავდა მის პატივს, ღირსებას ან საქმიან რეპუტაციას.

საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ დააკმაყოფილა ყოფილი პარლამენტარის საკასაციო საჩივარი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლთან ერთად, უზენაესი სასამართლო დაეყრდნო ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლს (გამოხატვის თავისუფლება), რომლის თანახმად, გამოხატვის თავისუფლება მოიცავს პირის თავისუფლებას, ჰქონდეს მოსაზრებანი, მიიღოს და გასცეს ინფორმაცია და იდეები. უზენაესმა სასამართლომ კონვენციის მე-10 მუხლის განმარტებისათვის გამოიყენა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტი-

⁴²⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, გადაწყვეტილება N3კ/376-01, 2001 წლის 18 ივლისი. დავის საგანი: პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი: სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეები, N10, 2001 წელი, გვ. 1172-1177; იხ. „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“ (2001 წელი), თბილისი, 2002 წელი, გვ. 79-82;

ლება საქმეზე – *კასტელსი ესპანეთის წინააღმდეგ (Castells v. Spain)*, რომლის თანახმად, ხელისუფლების წარმომადგენლებისა და რიგითი მოქალაქეების მიმართ შეურაცხყოფის ფაქტების შეფასებისას გამოყენებულ უნდა იქნეს განსხვავებული სტანდარტები, კერძოდ, დასაშვები კრიტიკის ფარგლები სახელმწიფო მოხელეთა მიმართ უფრო ფართოა, ვიდრე რიგითი მოქალაქეების მიმართ.

უზენაესმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ყოფილი პარლამენტარის მიერ მინისტრის ყოფილი მოადგილის მიმართ გამოყენებული გამონათქვამები ეხებოდა საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხებს და აღნიშნა: „პოლიტიკური თანამდებობის პირებმა და სახელმწიფო მოხელეებმა პრესისა და ტელევიზიის მეშვეობით გამართულ დებატებში დასაშვებ ზღვარზე მეტი კრიტიკა უნდა ითმინონ.“ სასამართლომ ასევე მიუთითა, რომ „რეპუტაციის (პატივის, ღირსების) დაცვის ინტერესი წონასწორდება საზოგადოების ინტერესთან – თავისუფლად განიხილოს და მიიღოს საჭირო ინფორმაცია ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ საკითხებზე.“

საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტი, რომლის მეშვეობითაც დაადგინა, რომ საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხზე სახელმწიფო მოხელე შეიძლება დაექვემდებაროს მძაფრ კრიტიკას და რომ ამ კრიტიკის ფარგლები უფრო ფართოა, ვიდრე რიგითი მოქალაქის მიმართ დასაშვები კრიტიკა.

დ) თბილისის საოლქო სასამართლომ ასევე განიხილა პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის შელახვასთან დაკავშირებული სარჩელი, რომელიც აღძრეს საქართველოს ყოფილმა შინაგან საქმეთა მინისტრმა და სამინისტროს მაღალი თანამდებობის პირებმა ჟურნალისტისა და გაზეთის წინააღმდეგ.

სარჩელში აღინიშნა, რომ 2001 წლის 16 მარტს გაზეთში გამოქვეყნდა ჟურნალისტის პუბლიკაცია. სარჩელის თანახმად, პუბლიკაციაში გატარებულია აზრი, რომ მოსარჩელებმა მოტყუებით და ძალით ხელში ჩაიგდეს და მიისაკუთრეს საფეხბურთო კლუბი და აპირებენ მასზე მიმართული სახელმწიფო სახსრების პირადი ინტერესებისათვის გამოყენებას.

სარჩელში ასევე აღნიშნული იყო, რომ 2001 წლის 17 მარტს გაზეთში გამოქვეყნდა ჟურნალისტის პუბლიკაცია, რომელშიც გატარებულია იგივე აზრი, რაც წინა პუბლიკაციაში.

მოსარჩელებმა მოითხოვეს გაზეთისა და ჟურნალისტისაგან გავრცელებული ინფორმაციის უარყოფა და კომპენსა-

ციის გადახდა მორალური ზიანისათვის. მოპასუხე მხარის აზრით, მათ არ გაუვრცელებიათ ყალბი ცნობები, ხოლო რაც შეეხება ამა თუ იმ შეფასებას, – ეს ჟურნალისტიკისა და გაზეთის პოზიცია, მოვლენის ჟურნალისტიკისეული და გაზეთისეული აღქმაა.

საოლქო სასამართლომ არ დააკმაყოფილა სარჩელი ჟურნალისტიკისა და გაზეთის მიმართ. მან ჩათვალა, რომ მოპასუხის მიერ გაზეთის მეშვეობით გავრცელებული ინფორმაცია არის მოსაზრებები, რაც მას ჩამოუყალიბდა ჟურნალისტიკური გამოძიებით მოპოვებული მასალების გაანალიზების შედეგად.

საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლსა და „პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებების შესახებ“ საქართველოს კანონის 21-ე მუხლთან ერთად, საოლქო სასამართლომ გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლი. საოლქო სასამართლო ასევე დაეყრდნო ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს. კერძოდ, მან მიუთითა საქმეებზე: *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (Lingens v. Austria)* და *კასტელსი ესპანეთის წინააღმდეგ (Castells v. Spain)*, რომლებშიც ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ დასაშვები კრიტიკის ფარგლები უფრო ფართოა სახელმწიფო მოხელეთა მიმართ, ვიდრე რიგითი მოქალაქეების მიმართ, რაც სახელმწიფო მოხელეებს აკისრებს ასეთი კრიტიკის მოთმენის ვალდებულებას, მიუხედავად მისი შეურაცხმყოფელი, აღმამფოთებელი და შემანუხებელი ხასიათისა.

მოსარჩელებმა გაასაჩივრეს საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქართველოს უზენაეს სასამართლოში. უზენაესმა სასამართლომ არ დააკმაყოფილა გასაჩივრებული გადანყვეტილება, თუმცა ამავედროულად გააუქმა საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილება და მიიღო ახალი გადაწყვეტილება. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს კონსტიტუციასთან და სხვა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან ერთად, უზენაესმა სასამართლომ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს რამდენიმე გადაწყვეტილება (*ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (Lingens v. Austria)*, *ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ (Oberschlick v. Austria)*, *სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v. the United Kingdom)*).

ე) ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და განსაკუთრებით ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სასამართლის გამოყენების თვალსაზრისით, ძალზე მნიშვნელოვან-

ნია თბილისის საოლქო სასამართლოს 2002 წლის 3 ივლისის გადაწყვეტილება,⁴²⁸ რომელიც ეხებოდა კულტურის მინისტრის⁴²⁹ სარჩელს სამაუწყებლო კომპანია „რუსთავი-2-ის“, გადაცემა „60 წუთის“ წამყვანისა და გადაცემის რესპონდენტის წინააღმდეგ.⁴³⁰

სარჩელის მიხედვით, 2001 წლის 1 აპრილს სამაუწყებლო კომპანია „რუსთავი-2“-მა და წამყვანმა გადაცემა „60 წუთის“ მეშვეობით საჯაროდ გაავრცელეს მოსარჩელის პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის შემლახველი ინფორმაცია. მოსარჩელის აზრით, მოპასუხეებმა გადაცემაში მოსარჩელე დაადანაშაულეს ორი ადამიანის მკვლელობაში, უცხო ქვეყნის სპეცსამსახურებთან თანამშრომლობასა და სახელმწიფო კრედიტის არამიზნობრივად გამოყოფაში.

მოსარჩელე, სხვა საკითხებთან ერთად, უთითებს, რომ გადაცემის წამყვანი, გადაცემაში გაკეთებული განმარტებით იმის შესახებ, რომ მოსარჩელის შვილი უცხოეთიდან სასიკვდილო დიაგნოზით დაბრუნდა, უხეშად ჩაერია მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებაში და უმძიმესი ტრავმა მიაყენა მისი ოჯახის წევრებსა და ახლობლებს.

საოლქო სასამართლომ მოსარჩელის სარჩელი სამაუწყებლო კომპანია „რუსთავი-2-ის“, გადაცემის წამყვანისა და რესპონდენტის მიმართ დააკმაყოფილა ნაწილობრივ. საოლქო სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხეებმა დაარღვიეს საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 და 24-ე მუხლები, ისევე როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 და მე-10 მუხლები. სასამართლოს გადაწყვეტილებით, გადაცემის რესპონდენტს, წამყვანსა და სამაუწყებლო კომპანია „რუსთავი-2-ს“ დაევალით მოსარჩელის პატივისა და ღირსების შემლახველი მათ მიერ გავრცელებული ცნობების უარყოფა. საოლქო სასამართლომ უარი განაცხადა მოსარჩელის მიმართ მოპასუხის შეგებებული სარჩელის დაკმაყოფილებაზე.

საქართველოს კონსტიტუციასთან, სხვა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ

428 გადაწყვეტილება, N2/ა-25-2002, 3 ივლისი, 2002 წელი, თბილისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია; ამავე საქმეზე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, N3კ/1240-02, 24 აპრილი, 2003 წელი.

429 აღსანიშნავია, რომ მოსარჩელეს, რომელსაც ეხება სასამართლო დავა, იმ დროისათვის ეკავა მინისტრთა კაბინეტის აპარატის უფროსის თანამდებობა და, შესაბამისად, იგი იყო სახელმწიფო მოხელე.

430 თბილისის საოლქო სასამართლოში გადაცემის წამყვანმა ასევე შეიტანა შეგებებული სარჩელი მოსარჩელის წინააღმდეგ.

კონვენციასთან ერთად,⁴³¹ საოლქო სასამართლომ გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. იმის შეფასებისას, შელახა თუ არა გადაცემის რესპონდენტის გამონათქვამებმა მოსარჩელის პატივი, ღირსება და საქმიანი რეპუტაცია, საოლქო სასამართლომ იხელმძღვანელა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებით საქმეზე – *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (Lingens v. Austria)*. საოლქო სასამართლომ აღნიშნა, რომ ამ პრეცედენტის თანახმად, „ზუსტად უნდა დადგინდეს ფაქტებსა და მოსაზრებებს შორის განსხვავება. ფაქტების არსებობა შეიძლება დემონსტრირებულ იქნეს მაშინ, როდესაც მოსაზრებები არ ექვემდებარება მტკიცებულებებს ...“. საოლქო სასამართლომ ასევე მოიშველია ხსენებული საქმე და აღნიშნა, რომ: „... შეხედულებების სიმართლის დამტკიცების მიმართ შეუძლებელია ამ მოთხოვნების შესრულება და იგი თავად არღვევს აზრის თავისუფლებას, რომელიც წარმოადგენს კონვენციის მე-10 მუხლით უზრუნველყოფილი უფლების ფუნდამენტურ ნაწილს.“

ამ პრეცედენტის გამოყენებით საოლქო სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ რესპონდენტის მიერ „გავრცელებული ყველა განცხადება ცნობებია ფაქტების შესახებ, რომელსაც სჭირდება მტკიცება. სინამდვილესთან შესაბამისობის მტკიცების ტვირთი კი იმავე ლინგენსის საქმეზე დადგენილი სტანდარტით და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად ეკისრება მის გამავრცელებელს ...“.

საოლქო სასამართლომ გადანყვეტილებაში მიუთითა, რომ „მოპასუხეთა მიერ გავრცელებული ცნობები ფაქტების შესახებ აშკარად ლახავს [მოსარჩელის–კ.კ.] პატივს, ღირსებასა და საქმიან რეპუტაციას, ვინაიდან ისინი შეიცავენ მტკიცებას მოსარჩელის მიერ კანონის, მორალის ნორმების დარღვევისა და უღირსი საქციელის ჩადენის შესახებ, რაც იმაში გამოიხატება, რომ მოპასუხეებმა [მოსარჩელეს–კ.კ.] ბრალი დასდეს უმძიმეს დანაშაულთან – რიტუალური მკვლელობის, უცხო ქვეყნის სპეცსამსახურებთან თანამშრომლობის, თანამდებობის ბოროტად გამოყენებისა და უფლებამოსილების გადამეტებაში. მოპასუხეებმა ვერც ერთი მტკიცებულებით ვერ უზრუნველყვეს მათი ვერსიის სინამდვილესთან შესაბამისობის დამტკიცება.“

საოლქო სასამართლომ ასევე განიხილა მოსარჩელის მტკიცება სამაუნყებლო კომპანია „რუსთავი-2-ისა“ და გადაცემის

431 სამოქალაქო კოდექსი (მე-18 მუხლი) და კანონი „პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებების შესახებ“.

ნამყვანის მიერ მოსარჩელის პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფის შესახებ, კერძოდ, ყურადღება გაამახვილა ნამყვანისა და სამაჟნყებლო კომპანიის შესაძლო პასუხისგებაზე დაუდასტურებელი ინფორმაციის საზოგადოებისათვის მიწოდების გამო. საოლქო სასამართლომ აღნიშნა, რომ „რუსთავი-2-ისა“ და გადაცემის ნამყვანის მიერ „ტენდენციურად იქნა გაშუქებული [რესპონდენტის-კ.კ.] ზემოაღნიშნული ვერსია, რაც იმაში გამოიხატება, რომ [ნამყვანმა-კ.კ.] ცნობებს თავისი დასკვნებით შესძინა დამაჯერებლობა და საზოგადოებას მიაწოდა როგორც უტყუარი და დადასტურებული ფაქტები, რითაც შელახა [მოსარჩელის-კ.კ.] პატივი, ღირსება და საქმიანი რეპუტაცია.“ საოლქო სასამართლომ ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილების (საქმე *ლინგენის ავსტრიის წინააღმდეგ*) საფუძველზე აღნიშნა, რომ მოსარჩელის მიმართ გაკეთებული განცხადებები, სასამართლოს აზრით, „... არის ცნობები ფაქტების შესახებ, რაც დამტკიცებას ექვემდებარება და რომლის სინამდვილესთან შესაბამისობის მტკიცების ვალდებულება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ ლინგენის საქმეზე დადგენილი სტანდარტის მიხედვით, ეკისრება მის გამავრცელებელს.“ საოლქო სასამართლომ ასევე მიუთითა, რომ „დასახელებული პრეცედენტის მიხედვით: „ყურნალისტები ასეთ შემთხვევაში ვერ გაექცვიან სასამართლოს მიერ დამნაშავედ ცნობას, თუკი ისინი ვერ დაამტკიცებენ თავიანთი განცხადებების სიმართლეს.“⁴³²

ამის შედეგად საოლქო სასამართლომ ჩათვალა, რომ: „გადაცემაში „60 წუთი“ [გადაცემის ნამყვანის-კ.კ.] გამონათქვამი: „მკვლელობის წარმოდგენილი ვერსია ორივე შემთხვევაში დადასტურდა“ ლახავს [მოსარჩელის-კ.კ.] პატივს, ღირსებას და საქმიან რეპუტაციას, ვინაიდან აღნიშნული გამონათქვამი წარმოადგენს ბრალდებას [მოსარჩელის მიერ-კ.კ.] დანაშაულის ჩადენის შესახებ, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამება და არ დასტურდება საქმეში წარმოდგენილი არც ერთი მტკიცებულებით.“

საოლქო სასამართლომ ასევე განიხილა მოსარჩელის მტკიცება მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებაში ჩარევის შესახებ. სასამართლომ მოპასუხეთა გამონათქვამი, რომლის თანახმად, მოსარჩელის შვილი უცხოეთიდან სასიკვდილო დიაგნოზით დაბრუნდა, მიიჩნია მოსარჩელემ პირად და ოჯახურ ცხოვრებაში ჩარევად.

432 ამ საკითხზე თავისი პიზიციის დასასაბუთებლად საოლქო სასამართლომ ასევე გამოიყენა ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილება საქმეზე – *ოტო პრემინგერის ინსტიტუტი ავსტრიის წინააღმდეგ (Otto Preminger Institute v. Austria)*.

აღსანიშნავია, რომ საოლქო სასამართლომ საქმის მასალებიდან გამოარკვია: „2001 წლის 01 აპრილამდე [მოსარჩელის შვილის-კ.კ.] „სასიკვდილო დიაგნოზის“ შესახებ საჯაროდ არავის განუცხადებია. აღნიშნული ცნობა საჯაროდ გახმაურდა [წამყვანის მიერ-კ.კ.] 2001 წლის 01 აპრილს სამაუწყებო კომპანია „რუსთავი-2-ის“ გადაცემაში „60 წუთი“, რომელმაც [რესპონდენტისაგან-კ.კ.] მიღებული ინფორმაცია საჯაროდ ამცნო საზოგადოებას.“

თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად საოლქო სასამართლომ მიუთითა არა მხოლოდ საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლსა⁴³³ და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლზე,⁴³⁴ არამედ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსა და ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისიის⁴³⁵ მიერ კონვენციის მე-8 მუხლთან დაკავშირებულ განმარტებაზე.

საოლქო სასამართლო დაეყრდნო ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისიის მოხსენებას საქმეზე – *ვან ოოსტერვეიკი ბელგიის წინააღმდეგ (Van Oosterwijck v. Belgium)* და აღნიშნა, რომ „პირადი ცხოვრების“ უფლება არის უფლება პირად ცხოვრებაზე, ანუ პიროვნების უფლება იცხოვროს ისე, როგორც თავად სურს და (მისი ცხოვრების წესი) დაცული იყოს საჯაროობისაგან.“ ევროპული კომისიის ასეთი განმარტების საფუძველზე საოლქო სასამართლომ დაასკვნა, რომ „პირადი ცხოვრების საიდუმლოების გახმაურება არის აღნიშნული უფლების პატივისცემის ხელყოფა“.

საოლქო სასამართლო ასევე დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებას, რომელიც უშუალოდ ეხება პირის სამედიცინო მონაცემების კონფიდენციალურად დაცვას. საოლქო სასამართლომ მოიშველია ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე – „ზ“ *ფინეთის წინააღმდეგ (Z v. Finland)*, რომლის თანახმად, სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, არ გაამჟღავნოს პირის ავადმყოფობის მდგომარეობა.⁴³⁶ ამასთანავე, საოლქო სასამართლომ აღნიშნა, რომ სახელმწიფოს ეკისრება არა მხოლოდ ნეგატიური ვალდებულება – თავად არ გაამ-

433 კონსტიტუციის მე-20 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად: „ყოველი ადამიანის პირადი ცხოვრება [...] ხელშეუხებელია“.

434 კონვენციის მე-8 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად: „ყოველ ადამიანს უფლება აქვს, პატივი სცენ მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებას“.

435 ადამიანის უფლებათა ევროპულმა კომისიამ შეწყვიტა საქმიანობა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საზედამხედველო სისტემის რეფორმის შედეგად.

436 ამ საქმეში განაცხადის ავტორი დაავადებული იყო შიდსით, რის შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნებამ დაარღვია ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლი.

ულავნოს პირად და საოჯახო ცხოვრებასთან დაკავშირებული ინფორმაცია, არამედ პოზიტიური ვალდებულება – „არ დაუშვას მესამე პირთა მიერ პირის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ მონაცემების გახმაურება მისი თანხმობის გარეშე, რათა არ მოხდეს კონვენციის მე-8 მუხლის 1 ნაწილით გარანტირებული პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების შელახვა.“⁴³⁷

ამ ანალიზის საფუძველზე საოლქო სასამართლომ მიიჩნია, რომ: „მოპასუხეთა მიერ გავრცელებული ცნობები მოსარჩელის შვილის ავადმყოფობის შესახებ, წარმოადგენს [მოსარჩელის–კ.კ.] პირადი საოჯახო ცხოვრების საიდუმლოებას, ვინაიდან ის არ ეხება პიროვნების საზოგადოებრივ ცხოვრებას და გამიზნულია პირთა განსაზღვრული წრისათვის. თუ პატივის, ღირსების, საქმიანი რეპუტაციის დაცვის დროს კანონი იცავს პიროვნების ცხოვრების საზოგადოებრივ მხარეებს, სინამდვილესთან შეუსაბამო ცნობების გახმაურების უარყოფით, პირადი ცხოვრების საიდუმლოების დაცვისას საქმე ეხება სრულიად საპირისპირო მოვლენას. პირადი ცხოვრების საიდუმლოების ამსახველი ცნობები შესაძლოა, სინამდვილეს შეესაბამებოდეს, მაგრამ პიროვნება დაინტერესებულია მათი გახმაურებისაგან დაცვით.“ საოლქო სასამართლომ ასევე დაასკვნა, რომ მოსარჩელის შვილის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის საჯაროდ გავრცელებით გადაცემის წამყვანმა უმძიმესი სულიერი ტრავმა მიაყენა მოსარჩელის ოჯახს და პირადად მოსარჩელის შვილს, რომლისთვისაც ადრე არაფერი იყო ცნობილი მისი „სასიკვდილო დიაგნოზის“ შესახებ.

ამ სასამართლო საქმის მნიშვნელობა არ შემოიფარგლება მხოლოდ იმით, რომ საოლქო სასამართლომ გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი მის წინაშე არსებული საქმის გადასაწყვეტად. საოლქო სასამართლოს ეს გადაწყვეტილება მნიშვნელოვანია ასევე იმით, რომ ის ნათელს ჰყვენს საქართველოს სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობას. საოლქო სასამართლომ ამ გადაწყვეტილებაში მიუთითა, რომ „ზემოაღნიშნული [საქმე *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (Lingens v. Austria)*–კ.კ.] და სხვა ევროპული პრეცედენტებით დადგენილი სტანდარტები ავ-

⁴³⁷ პოზიტიურ ვალდებულებასთან დაკავშირებით საოლქო სასამართლო დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს საქმეებზე: *ლოპეზ ოსტრა ესპანეთის წინააღმდეგ (Lopez Ostra v. Spain)* და *კიგანი ირლანდიის წინააღმდეგ (Keegan v. Ireland)*.

სებენ და აზუსტებენ ევროპული კონვენციითა და საქართველოს კონსტიტუციით დადგენილი ნორმების შინაარსს.“ ამით საოლქო სასამართლომ დაადასტურა, ევროპულ კონვენციასთან ერთად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობა.

ვ) მართალია, საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკამ ცხადყო, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან ერთად, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ჯერჯერობით ძირითადად გამოიყენება საკასაციო და სააპელაციო სასამართლო ინსტანციების მიერ, მაგრამ მცდარი იქნებოდა გაკეთებულიყო დასკვნა, რომ პირველი ინსტანციის სასამართლოებისათვის უცნობია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა.

ამის დასტურად შეიძლება მოყვანილ იქნეს ჭიათურის რაიონული სასამართლოს მიერ 2002 წლის 3 აპრილს მიღებული გადაწყვეტილება.⁴³⁸ საქმე ეხებოდა ჭიათურის რაიონის გამგებლის სარჩელს რამდენიმე პოლიტიკური პარტიის წევრთა წინააღმდეგ, რომელშიც იგი მოითხოვდა თავისი და ჭიათურის რაიონის გამგეობის პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის შემლახველი ცნობების საჯაროდ უარყოფას. მოსარჩელემ სარჩელის საფუძვლად მიუთითა ასეთი გარემოება: 2001 წლის ნოემბრის თვეში ჭიათურის რაიონის გამგეობის ადმინისტრაციული შენობის მიმდებარე ტერიტორიაზე მოპასუხეთა ინიციატივითა და ორგანიზატორობით გაიმართა მიტინგი, რომელზეც მოპასუხეები საზოგადოების წინაშე თავიანთ გამოსვლებში საჯაროდ აცხადებდნენ, რომ ჭიათურის ადგილობრივი აღმასრულებელი ხელისუფლება – რაიონის დაქვემდებარებული სამსახურები – წარმოადგენს მაფიოზურ კლანებს და მათი ხელმძღვანელი გამგებელი ხალხის ინტერესების ცინიკური და თავხედური უგულვებელყოფის ხარჯზე ბრწყინვალედ ახერხებს სხვადასხვა მაფიოზურ-ფინანსურ-ოლიგარქიული კლანის დაცვასა და ლობირებას. ხსენებული ბრალდების შემცველი წერილი მოპასუხეთა ხელმოწერით გაეგზავნა საქართველოს პარლამენტის სპიკერატსა და ფრაქციების თავმჯდომარეებს.

მოპასუხეების აზრით, მათ არ გაუვრცელებიათ და არც ჰქონდათ გამგეობისა და გამგებლის შეურაცხმყოფელი ცნობების გავრცელების განზრახვა. მათ მიტინგზე და პარლამენტისად-

438 ჭიათურის რაიონული სასამართლო, გადაწყვეტილება N2/64, 2002 წლის 3 აპრილი.

მი გაგზავნილ წერილში გამოხატეს საკუთარი აზრი, რომელიც ემყარებოდა რაიონში შექმნილ უმძიმეს სიტუაციას, აგრეთვე წარმოდგენილი დოკუმენტებისა და საგაზეთო სტატიების ურთიერთშეჯერების ანალიზს.

მოპასუხემ თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად მოიშველია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლი და ამ მუხლთან დაკავშირებით ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები, მათ შორის *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (Lingens v. Austria)*.

ჭიათურის რაიონულმა სასამართლომ ჭიათურის რაიონის გამგებლის სარჩელი უსაფუძვლოდ ჩათვალა და არ დააკმაყოფილა იგი. თავისი გადაწყვეტილების დასასაბუთებლად რაიონულმა სასამართლომ გამოიყენა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლი. ამას გარდა, რაიონული სასამართლო დაეყრდნო ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლს და მის განმარტებას ევროპული სასამართლოს პრეცედენტის (საქმე *კასტელსი ესპანეთის წინააღმდეგ (Castells v. Spain)*) მიხედვით. ამ გადაწყვეტილების საფუძველზე რაიონულმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ სახელმწიფო მოხელეთა დასაშვები კრიტიკის ფარგლები უფრო ფართოა, ვიდრე რიგითი მოქალაქეების მიმართ, რის გამოც სახელმწიფო მოხელეებმა და პოლიტიკურმა მოღვაწეებმა უნდა ითმინონ თავიანთ სამსახურებრივ (საზოგადოებრივ) საქმიანობასთან დაკავშირებული კრიტიკა.

ბ) საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში იყო შემთხვევა, როდესაც პროცესის მხარემ თავისი პოზიცია დაასაბუთა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, მაგრამ სასამართლომ გადაწყვეტილების მიღებისას არ იხელმძღვანელა ამ პრეცედენტებით გათვალისწინებული სტანდარტებით. საქმე, რომელიც ქუთაისის საქალაქო სასამართლომ 2003 წლის 6 თებერვალს განიხილა, ეხებოდა ქ. ქუთაისის ვიცე-მერის მტკიცებას, რომ საგაზეთო პუბლიკაციით შეილახა მისი პატივი, ღირსება და საქმიანი რეპუტაცია.⁴³⁹ მოსარჩელემ მოითხოვა, სასამართლოს დაევალებულინა მოპასუხეები (ყურნალისტი და გაზეთის რედაქტორი), უარეყოთ მათ მიერ გაზეთ „შ“-ის 2001 წლის 23-29 ივლისის ნომერში გამოქვეყნებულ სტატიაში (სათაურით – „ქუთაისში რა-

⁴³⁹ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, N2/74, 6 თებერვალი, 2003 წელი.

იმე რომ გააკეთო, მინიმუმ ქალაქის მერის უფლებებით უნდა სარგებლობდე“) გავრცელებული ინფორმაცია, თითქოს იმ პიროვნებასთან, რომელიც ქალაქის მერის უფლებებით სარგებლობდა, რომელიც ნავთობის ბიზნესში ქალაქის ვიცე-მერის დონეზეა ჩაბმული, მოსარჩელის იდენტიფიცირება შეძლო ერთ-ერთმა ჩინოსანმა. მოპასუხე მხარემ სარჩელი არ ცნო და აღნიშნა, რომ ამ სტატიით არ გავრცელებულა მოსარჩელის პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის ხელმყოფი ცნობები.

თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად მოპასუხემ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლთან (გამოხატვის თავისუფლება) ერთად მოიშველია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს არაერთი პრეცედენტი,⁴⁴⁰ რომლებშიც საკმაოდ დეტალურად განმარტა ანალოგიურ საქმეებთან დაკავშირებით ევროპული სასამართლოს პოზიცია. სამწუხაროდ, სასამართლომ ამ საქმესთან დაკავშირებით მიღებულ გადაწყვეტილებაში არა მხოლოდ არ იმსჯელა მოპასუხის არგუმენტებზე, მათ შორის ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებზე, არამედ არც კი მოიხსენია ისინი.

ზოგადად საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ სასამართლო გადაწყვეტილებათა ნაწილში სასამართლო, მართალია, პირდაპირ ეყრდნობა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, მაგრამ არ მოიხსენიებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს თავის გადაწყვეტილებაში. მიუხედავად ამისა, საქართველოს სასამართლოების ზოგიერთი გადაწყვეტილების ანალიზიდან გამომდინარეობს, რომ ეროვნულმა სასამართლომ საქმის გადასაწყვეტად გაითვალისწინა არა მხოლოდ ევროპული კონვენციის კონკრეტული დებულებები, არამედ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, თუმცა სასამართლო გადაწყვეტილებაში ამ უკანასკნელზე პირდაპირ არ მიუთითა. ამის მტკიცების საფუძველს იძლევა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ისეთი განმარტება, რომელიც კონვენციის კონკრეტული დებულებიდან არ გამომდინარეობს, მაგრამ ასახავს ევროპული სა-

440 კერძოდ, მოპასუხემ მოიშველია ევროპული სასამართლოს შემდეგი გადაწყვეტილებები: *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (Lingens v. Austria)*, *კასტელსი ესპანეთის წინააღმდეგ (Castells v. Spain)*, *იერსილდი დანიის წინააღმდეგ (Jersild v. Denmark)*, *გუდვინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Goodwin v. the United Kingdom)*, *ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ (Oberschlick v. Austria)*.

სამართლოს პრეცედენტულ სამართალში გამოხატულ განმარტებასა და არგუმენტაციას.⁴⁴¹ ხსენებულის მტკიცების საფუძველს ასევე იძლევა საქართველოს სასამართლო გადაწყვეტილებებში გამოყენებული ფორმულირებები, რომლებიც ანალოგიურია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებში გამოყენებული ფორმულირებებისა.⁴⁴²

საქართველოს საერთო სასამართლოების პრაქტიკის ანალიზის შედეგად ასევე აღმოჩნდა გადაწყვეტილება, რომელშიც, მართალია, გამოყენებულ იქნა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მაგრამ იმის გამო, რომ საერთო სასამართლომ არ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, მან კონვენცია არ განმარტა იმ მნიშვნელობით, როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ.

საქმე ეხება მარნეულის რაიონულ სასამართლოში რაიონის გამგებლისა და ადგილობრივი პოლიციის რამდენიმე მაღალი თანამდებობის პირის წინააღმდეგ ერთ-ერთი რელიგიური მიმდინარეობის მიმდევრების მიერ შეტანილ სარჩელს, რომელშიც ისინი ამტკიცებდნენ, რომ მათ არ მიეცათ უფლება, დასწრებოდნენ ამ რელიგიური მიმდინარეობის მომხრეთა შეხვედრას.⁴⁴³ ამის მიზეზად ისინი ასახელებდნენ, რომ რელიგიურ ნიადაგზე მათთან დაპირისპირებულმა მხარემ დაარბია ეს შეხვედრა და მათ მიაყენეს მატერიალური ზიანი და მორალური შეურაცხყოფა.

მოსარჩელები ასევე ამტკიცებდნენ, რომ პოლიციის თანამშრომლებმა არ დაიცვეს მათი უფლებები, რის გამოც მოწინააღმდეგეებმა შეძლეს შეხვედრის ჩაშლა და მათი უფლებების ხელყოფა. საყურადღებოა რაიონის შინაგან საქმეთა განყოფილების უფროსის ჩვენება, რომლის თანახმად, „პოლიციის კომპეტენციაში არ შედის სხვადასხვა რელიგიური მიმდინარეობის წევრების დაცვა, ამისათვის არსებობს დაცვის პოლიცია.“

441 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა, განჩინება (გონივრულ ვადაში საქმის განხილვის უფლების შესახებ), 2001 წლის 17 ივლისი; იხ. „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“ (2001 წელი), თბილისი, 2002 წელი, გვ. 16-19.

442 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა, განჩინება (გამოთქმული შეხვედრებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების შესახებ), 2000 წლის 12 დეკემბერი; იხ. „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“ (2001 წელი), თბილისი, 2002 წელი, გვ. 20-24.

443 იხ. მარნეულის რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილება, N3/9-2002, 2002 წლის 13 მაისი; ასევე იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის განჩინება, N3/413, 2000 წლის 24 მარტი; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი, ნაწილი I, N8, 2000 წელი, გვ. 373-376.

მოპასუხეებმა სარჩელი უსაფუძვლოდ ჩათვალეს იმის გამო, რომ რაიონის პოლიციის თანამშრომლებს მოსარჩეეებისათვის არ მიუყენებიათ არც სიტყვიერი ან ფიზიკური შეურაცხყოფა და არც მორალური თუ მატერიალური ზიანი. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენელმა აღნიშნა, რომ მის მარნმუნებლებს არ დაურბევიათ შეხვედრა და რომ არც ერთ მოსარჩელეს არ დაუსახელებია პოლიციის თანამშრომელი, რომელმაც მათ მიაყენა შეურაცხყოფა ან დაეხმარა მათთან დაპირისპირებულ მხარეს რელიგიური შეხვედრის დარბევაში.

სასამართლომ მოსარჩელეთა მოთხოვნა უსაფუძვლოდ ჩათვალა და არ დააკმაყოფილა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ პოლიცია ხელს არ უშლიდა რელიგიური მიმდინარეობის მომხრეებს რელიგიურ შეხვედრაზე დასასწრებად. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ მოსარჩეეებს შეურაცხყოფა და მატერიალური ზიანი მიაყენა მათთან დაპირისპირებულმა მხარემ, რაშიც პოლიციის თანამშრომლებს ხელი არ შეუწყვიტა. სასამართლომ ასევე მიუთითა, რომ ვიდეომასალებით არ დადასტურდა პოლიციის თანამშრომელთა ჩარევა რელიგიური შეხვედრის დარბევაში.

სასამართლომ არ გაიზიარა მოსარჩელე მხარის პოზიცია, რომლის თანახმად, პოლიციამ დაარღვია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8, მე-9, მე-10, მე-11, მე-13 და მე-14 მუხლები. კონვენციის ამ მუხლების შინაარსის დასადგენად რაიონულმა სასამართლომ არ მოიშველია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი (მათ შორის საქმე – *პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისათვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ*⁴⁴⁴ (*Plattform „Ärzte für das Leben“ v. Austria*)), რაც, სავარაუდოდ, დაეხმარებოდა მას კონვენციის სწორ განმარტებასა და გამოყენებაში. საკმარისი საფუძველია იმის მტკიცებისათვის, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების შემთხვევაში მარნეულის რაიონული სასამართლო განსხვავებულად შეაფასებდა მის წინაშე არსებულ საქმეს.

რაც შეეხება საქართველოს საკონსტიტუციო კონტროლის სასამართლო ორგანოს – საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას, მიზანშეწონილია მისი პრაქტიკის მიმოხილვა.

444 *პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისათვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ (Plattform „Ärzte für das Leben“ v. Austria)*, 1988 წელი, Series A, no. 139.

უპირველეს ყოვლისა, საინტერესოა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს საქმე – „ლელა ინჰკირველი, ნინო გახოკიძე და ეკა ჩაჩანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.⁴⁴⁵ კონსტიტუციურ სარჩელში მოსარჩელები მოითხოვდნენ საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტისა და 26-ე მუხლის მე-3 პუნქტის არაკონსტიტუციურად ცნობას. კერძოდ, მოსარჩელები მიუთითებენ საგადასახადო კოდექსის ხსენებული მუხლების შეუსაბამობას საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლთან (საკუთრებისა და მემკვიდრეობის უფლება). მათი აზრით, საინოტარო საქმიანობა გადასახადების დაკისრების თვალსაზრისით არ შეიძლება გაუთანაბრდეს სამეწარმეო საქმიანობას. სარჩელის თანახმად, „არამეწარმის დაბეგვრა მეწარმის რეჟიმით, ანუ შესაბამისი გადასახადების დაკისრებით, არაკონსტიტუციურია და იგი ხელყოფს საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლით აღიარებულ საკუთრების უფლებას, რომლის მიხედვით, საკუთრება და მემკვიდრეობის უფლება აღიარებულია და უზრუნველყოფილია.“⁴⁴⁶

ამ საქმეზე მოსარჩელეთა წარმომადგენელმა თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად, საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებთან ერთად, მიუთითა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს საქმეზე – დარბი შვედეთის წინააღმდეგ (*Darby v. Sweden*).⁴⁴⁷ ამ საქმეზე ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ საეკლესიო ბეგარის დაწესება იმ პირისათვის, რომელიც არ არის ეკლესიის წევრი, ხელყოფს ევროპული კონვენციის პირველი ოქმის პირველი მუხლით გათვალისწინებულ საკუთრების უფლებას.⁴⁴⁸

ამ საქმესთან დაკავშირებით საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს, სამწუხაროდ, არ მიეცა შესაძლებლობა, გამოეხატა თავისი შეხედულება სარჩელის მიმართ, განსაკუთრე-

445 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგია, განმწესრიგებელი სხდომის განჩინება, N2/81/2, 1999 წლის 11 მაისი, იხ. ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 1999, გვ. 108-119.

446 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგია, განმწესრიგებელი სხდომის განჩინება, N2/81/2, 1999 წლის 11 მაისი, იხ. ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 1999, გვ. 110.

447 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგია, განმწესრიგებელი სხდომის განჩინება, N2/81/2, 1999 წლის 11 მაისი, იხ. ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 1999, გვ. 110; ასევე იხ. დერბი შვედეთის წინააღმდეგ (*Darby v. Sweden*), 1990 წლის 23 ოქტომბერი, Series A, no. 187.

448 პირველი ოქმის პირველი პუნქტით დადგენილია, რომ „ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აქვს უფლება, მშვიდობიანად სარგებლობდეს თავისი საკუთრებით. არავის არ შეიძლება ჩამოერთვას თავისი საკუთრება, გარდა საჯარო ინტერესისათვის და კანონითა და საერთაშორისო სამართლის პრინციპებით გათვალისწინებული პირობებით. [...]“

ბით მოსარჩელის არგუმენტზე (რაც ამ ნაშრომის ინტერესის საგანია), რომელიც ემყარებოდა ევროპული სასამართლოს მოხსენიებულ პრეცედენტს. ამის მიზეზი ის იყო, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს მოუხდა ამ საქმეზე სამართალწარმოების შეწყვეტა სადავო აქტების გაუქმების გამო. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ საქმის არსებითად განხილვის დამთავრების შემდეგ, როდესაც სასამართლო კოლეგია გადაწყვეტილების დასადგენად სათათბირო ოთახში გავიდა, საქართველოს პარლამენტმა შეიტანა ცვლილებები საქართველოს საგადასახადო კოდექსში, რომლითაც გააუქმა სადავო დებულებები.⁴⁴⁹

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან დაკავშირებით ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ განხილული საქმე – „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია და ზაალ ტყეშელაშვილი, ნინო ტყეშელაშვილი, მაია შარიქაძე, ნინო ბასიშვილი, ვერა ბასიშვილი და ლელა გურაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.⁴⁵⁰

მოსარჩელემ⁴⁵¹ დააყენა „შეკრებებისა და მანიფესტაციების შესახებ“ საქართველოს კანონის მრავალი დებულების კონსტი-

449 სავარაუდოა, რომ სასამართლო პროცესის მსვლელობის შედეგად მოპასუხეებმა წინასწარ განჭვრიტეს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსალოდნელი გადაწყვეტილება მოსარჩელეთა კონსტიტუციური სარჩელის დაკმაყოფილების სასარგებლოდ გადაწყვეტის შესახებ, რაც საქართველოს შესაბამის ნორმატიულ აქტში ცვლილებების შეტანის მიზეზი გახდა. ასევე საყურადღებოა საქმე – „მოქალაქეები: ლელა ინკვირველი და ეკატერინე ჩაჩანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, რომელშიც დავის საგანი იყო საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილის „ვ“ ქვეპუნქტის კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველ პუნქტთან მიმართებით იმ ნაწილში, რომლითაც ფიზიკური პირის სანოტარო საქმიანობა არასამეწარმეო ეკონომიკურ საქმიანობას განეკუთვნება. მოსარჩელეთა აზრით, რომლებიც ნოტარიუსები არიან, სანოტარო საქმიანობის ეკონომიკურ საქმიანობად მიჩნევა და, შესაბამისად, ნოტარიუსის დაბეგვრა ეკონომიკური საქმიანობისათვის დაწესებული გადასახადით, ხელყოფს საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველი პუნქტით დადგენილ უფლებას. იხ. გადაწყვეტილება საქმეზე – „მოქალაქეები: ლელა ინკვირველი და ეკატერინე ჩაჩანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/1/107, 25 იანვარი, 2000 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2000 წელი, გვ. 122-134.

450 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის გადაწყვეტილება N2/2/180-183, 2002 წლის 5 ნოემბერი.

451 აღსანიშნავია, რომ საკონსტიტუციო სასამართლომ გაერთიანა 180-ე და 183-ე ნომრებით რეგისტრირებული სარჩელები მათი ერთობლივი განხილვის მიზნით, რადგან ორივე ეხებოდა „შეკრებებისა და მანიფესტაციების შესახებ“ კანონის ცალკეულ დებულებათა კონსტიტუციურობას. იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის განჩინება N2/2/183, 2002 წლის 27 მაისი.

ტუციურობის საკითხი.⁴⁵² წინამდებარე ნაშრომში შეუძლებელია ხსენებული კანონის ყველა იმ სადავო დებულების განხილვა, რომელთა კონსტიტუციურობაზე იმსჯელა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ამ საქმესთან დაკავშირებით. მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია, რომ მოსარჩელემ მოიშველია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად, რისი მიზანი იყო იმის დემონსტრირება, თუ როგორ განმარტა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ამ უფლების შინაარსი.

მოსარჩელე დაეყრდნო ევროპული სასამართლოს რამდენიმე გადაწყვეტილებას, მათ შორის გადაწყვეტილებას საქმეზე – სტანკოვი და მაკედონიელთა გაერთიანებული ორგანიზაცია „ილინდენი“ ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*).⁴⁵³ მიუხედავად იმისა, რომ მოსარჩელემ მოიშველია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები, რასაც სტიმული უნდა მიეცა საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის, რათა სადავო საკითხები განეხილა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გათვალისწინებით, სასამართლოს თავის გადაწყვეტილებაში არ მოუხდენია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტების ანალიზი.⁴⁵⁴

452 180-ე ნომრით რეგისტრირებულ სარჩელზე – „შეკრებებისა და მანიფესტაციების შესახებ“ კანონის მე-3 მუხლის „ა“ და „ბ“ პუნქტები, მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტი, მე-6 მუხლის პირველი პუნქტი, მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი, მე-8 მუხლის მე-5 პუნქტი, მე-9 მუხლის პირველი პუნქტი, მე-14 მუხლის პირველი პუნქტი საქართველოს კონსტიტუციის მე-19, 24-ე და 25-ე მუხლებთან მიმართებით;

183-ე ნომრით რეგისტრირებულ სარჩელზე – „შეკრებებისა და მანიფესტაციების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლის პირველი პუნქტის, მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის, მე-6 მუხლის პირველი პუნქტის, მე-7, მე-8, მე-9, მე-10, მე-11, მე-13, მე-14 მუხლების კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის პირველ და მეორე პუნქტებთან მიმართებით.

453 მოსარჩელემ ასევე მოიშველია ევროპული სასამართლოს შემდეგი გადაწყვეტილებები: თავისუფლებისა და დემოკრატიის პარტია თურქეთის წინააღმდეგ (*Freedom and Democracy Party v. Turkey*); ბართოლდი გერმანიის წინააღმდეგ (*Barthold v. Germany*); იანგი, ჯეიმსი და ვებსტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Young, James and Webster v. the United Kingdom*); ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Oberschlick v. Austria*); იერშილდი დანიის წინააღმდეგ (*Jersild v. Denmark*); ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Handyside v. the United Kingdom*); პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისათვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Plattform "Ärzte für das Leben" v. Austria*).

454 საკონსტიტუციო სასამართლომ გადაწყვეტილებაში გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ.

თუმცა აღსანიშნავია, რომ საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში მიუთითა: „სტრასბურგის სასამართლოს პრაქტიკიდან გამომდინარე, რომლის მიხედვითაც არა თუ ფიზიკურ პირებს, პროფესიულ კავშირებსა და არასამთავრობო ორგანიზაციებსაც არ შეუძლიათ მიმართონ სტრასბურგის სასამართლოს მხოლოდ იმიტომ, რომ პრინციპულად სურთ გაასაჩივრონ სახელმწიფოს ესა თუ ის ქმედება.“ „სტრასბურგის სასამართლოს პრაქტიკის“ მოხსენიების შემთხვევაშიც კი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ არ მიუთითა ევროპული სასამართლოს კონკრეტულ პრეცედენტზე (პრეცედენტებზე) და, მით უმეტეს, გადაწყვეტილებაში არ მოუხდენია მისი (მათი) ანალიზი.

აშკარაა, რომ ამ საქმეზე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ თავი შეიკავა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებისაგან. საკმარისი საფუძველია მტკიცებისათვის, რომ პრეცედენტული სამართლის გამოყენება სასამართლოს მიერ, ერთი მხრივ, მნიშვნელოვან ნვლილს შეიტანდა ამ საქმეზე მიღებულ გადაწყვეტილებაში, ხოლო, მეორე მხრივ, ხელს შეუწყობდა საქართველოს სასამართლოთა მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პოპულარიზაციას.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მცირე პრაქტიკის მიმოხილვის შედეგად შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოში ჯერჯერობით არ არის დამკვიდრებული ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა. ამ დასკვნას ადასტურებს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ნევრი ბესარიონ ზოიძე თავის სტატიაში, რომელიც 2002 წელს გამოქვეყნდა. მისი აზრით, „თუ განვლილ პრაქტიკას გადავხედავთ, საკმაოდ ფართოდ გამოგვიყენებია ჩვენ საერთაშორისო პაქტები და კონვენციები ადამიანის უფლებათა დაცვის დარგში. მაგრამ უშუალო ციტირება სტრასბურგის სასამართლოს გადაწყვეტილებებისა ჯერ არა გვქონია. ვფიქრობ, რომ ამ მიმართებით სერიოზული ნაბიჯები უნდა გადაიდგას.“⁴⁵⁵

მიუხედავად ამისა, 2003 წელს საკონსტიტუციო სასამართლომ უკვე ორჯერ გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტები, რომლებითაც დაასაბუთა თავისი

455 ბ. ზოიძე, ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 60.

პოზიცია.⁴⁵⁶ ამ პრეცედენტებმა საფუძველი ჩაუყარა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკას ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების თვალსაზრისით, რაც უდავოდ მისასაღმებელია.

მართალია, სადღეისოდ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ მხოლოდ ორჯერ გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ ნელ-ნელა მის პრაქტიკაში ფეხს მოიკიდებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტების გამოყენების პრაქტიკა. მით უმეტეს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს ენიჭება განსაკუთრებული როლი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებაში. როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეზიდენტმა აღნიშნა საკონსტიტუციო სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან დაკავშირებით:

„... ეროვნულმა სასამართლოებმა, **უწინარესად უზენაესმა და საკონსტიტუციომ** (ავტორის ხაზგასმა), მზერა უნდა მიაპყრონ ... სტრასბურგის სამოსამართლო სამართალს და შეინახონ იგი, რათა ღრმად გაიცნობიეროს სამართლებრივი სახელმწიფოს თანაარსი ისეთი განვითარებული პრინციპები, როგორიც არის სამართლიანი სასამართლო განხილვა, ან აზრის გამოხატვისა და გაერთიანების თავისუფლება“.⁴⁵⁷

456 გადანყვეტილება, საქმე - „საქართველოს მოქალაქეები: ფირუზ ბერიაშვილი, რევაზ ჯიმშერიშვილი და საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/3/182,185,191, 29 იანვარი, 2003 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2003 წელი, გვ. 202; გადანყვეტილება, საქმე „1. მოქალაქე ავთანდილ რიყამაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ; 2. მოქალაქე ნელი მუმლაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/6/205,232, 3 ივლისი, 2003 წელი.

457 ლ. ვილდჰაბერი, ადამიანის უფლება: როგორ უნდა იცავდეს მას სტრასბურგისა და ეროვნული სასამართლოები, ყურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2002 წელი, გვ. 63.

6.1. პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საქართველოს სასამართლოების მიერ ქვეყნის კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზების აღმოსაფხვრელად

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საქართველოს სასამართლოების მიერ მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ მოქმედი კანონმდებლობის სწორი გამოყენებისათვის, არამედ საქართველოს კანონმდებლობაში არსებული სამართლებრივი ხარვეზების აღმოსაფხვრელად.

ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოყვანილ იქნეს მაგალითი, რომელიც დაკავშირებულია სხვა სახელმწიფოსათვის პირთა გადაცემის მარეგულირებელ საქართველოს კანონმდებლობასთან.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის მე-3 ნაწილით, „არ შეიძლება სხვა სახელმწიფოს გადაეცეს შემოხიზნული, დანაშაულის ჩამდენი პირი, რომელსაც დევნიან პოლიტიკური მრწამსისათვის, აგრეთვე ის, ვინც ჩაიდინა ქმედება, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით დანაშაულად არ ითვლება, ან თუ ჩადენილი დანაშაულისათვის სიკვდილით დასჯაა დაწესებული იმ სახელმწიფოში, რომელიც გადაცემას მოითხოვს. [...]“

ასევე აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის მე-2 ნაწილით, „დანაშაულის ჩამდენი უცხო ქვეყნის მოქალაქე, აგრეთვე მოქალაქეობის არმქონე პირი, რომლებიც საქართველოს ტერიტორიაზე იმყოფებიან, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების შესაბამისად სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მისაცემად ან სასჯელის მოსახდელად შეიძლება გადაეცნენ სხვა სახელმწიფოს.“ ეს დებულება პირდაპირ მიუთითებს, რომ ასეთი გადაცემა განხორციელდება, თუ იგი გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, მიზანშეწონილია ადამიანის უფლებათა დაცვის იმ სტანდარტების განხილვა, რომლებიც ჩამოაყალიბა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ პირთა ექსტრადიციის საკითხზე.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განიხილა საქმე – *ზოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Soe-*

ring v. the United Kingdom).⁴⁵⁸ ზოერინგმა, რომელიც გერმანიის მოქალაქე იყო, 1985 წლის 30 მარტს ჩაიდინა თავისი მეგობარი გოგონას მშობლების მკვლელობა ამერიკის შეერთებული შტატების ვირჯინიის შტატში. მკვლელობის შემდეგ ზოერინგი და მისი მეგობარი გოგონა მიიძალნენ. მოგვიანებით ისინი დააკავეს ინგლისში. ზოერინგის დაკავების შემდეგ ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობამ გაერთიანებული სამეფოსაგან მოითხოვა მისი ექსტრადიცია, ამ სახელმწიფოებს შორის მოქმედი ხელშეკრულების თანახმად. სირთულეები ექსტრადიციის მიმართ წარმოიშვა იმასთან დაკავშირებით, რომ ზოერინგს, როგორც დანაშაულის მთავარ შემსრულებელს, ემუქრებოდა სიკვდილით დასჯა აშშ-ში, ინგლისში კი სასჯელის ეს ფორმა გაუქმებული იყო.⁴⁵⁹

ზოერინგმა შეიტანა განაცხადი ადამიანის უფლებათა ევროპულ კომისიაში.⁴⁶⁰ იგი ამტკიცებდა, რომ დიდი ალბათობა იყო მის მიმართ სასიკვდილო განაჩენის გამოტანისა აშშ-ისათვის მისი გადაცემის შემთხვევაში. მან ასევე აღნიშნა, რომ გადაცემის შემთხვევაში იგი განიცდიდა „სიკვდილმისჯილთა საკნის სინდრომს“, რის გამოც დაექვემდებარებოდა არაჰუმანურ და დამამცირებელ მოპყრობასა და სასჯელს, რაც იკრძალება ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლით.⁴⁶¹

საზგასმით უნდა აღინიშნოს, ზოერინგი არ მოითხოვდა ექსტრადიციის შესახებ ბრძანების გაუქმებას იმ მიზეზით, რომ მის მიმართ შეიძლებოდა გამოტანილი ყოფილიყო სასიკვდილო განაჩენი, რადგან ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლით სიკვდილით დასჯა არ განიხილება წამებად ან არაჰუმანურ მოპყრობად, არამედ მოითხოვდა ექსტრადიციის შესახებ ბრძანების გაუქმებას იმ მიზეზით, რომ, თუ მის მიმართ გამოტანილი იქნებოდა სასიკვდილო განაჩენი, რომლის აღსრულებას ვირჯინიის შტატში დიდი

458 1989 წლის 7 ივლისი, *Series A*, no. 161; ასევე იხ. A. Mowbray, *Cases and Materials on the European Convention on Human Rights*, 2001, 113-124.

459 R. Lillich, *Towards the Harmonization of International Human Rights Law*, in: *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt*, 1995, 466.

460 როგორც უკვე აღინიშნა, ევროპული კონვენციის საზედამხედველო სისტემის რეფორმამდე, რომელიც 1998 წელს დასრულდა, განაცხადის დასაშვებობას იხილავდა ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია, რომელიც იღებდა ინდივიდუალურ განაცხადებს.

461 „სიკვდილმისჯილთა საკნის სინდრომი“ ევროპულმა სასამართლომ აღწერა, როგორც ისეთი გარემოებების ერთობლიობა, რომელშიც აღმოჩნდებოდა განმცხადებელი, თუ მას მიუსჯიდნენ სიკვდილით დასჯას ვირჯინიის შტატისათვის გადაცემის შემთხვევაში, სადაც იგი უნდა წარმდგარიყო სასამართლოს წინაშე დამამძიმებელ გარემოებაში მკვლელობის ბრალდებით. იხ. 1989 წლის 7 ივლისი, *Series A*, no. 161, 81-ე პუნქტი.

დრო დასჭირდებოდა, იგი განაჩენის აღსრულების მოლოდინის ხანგრძლივი დროის გამო განიცდიდა „სიკვდილმისჯილთა საკუნის სინდრომს“, რითაც დაექვემდებარებოდა არაჰუმანურ და დამამცირებელ მოპყრობასა და სასჯელს.

თავის მხრივ, გაერთიანებული სამეფოს მთავრობა ამტკიცებდა: კონვენციის მე-3 მუხლი არ უნდა განიმარტოს ისე, რომ დააკისროს კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა იმ მოქმედებისათვის, რომელიც ხდება მისი იურისდიქციის ფარგლებს გარეთ. გაერთიანებული სამეფოს პოზიციით, ექსტრადიცია არ იწვევს პირის გამცემი სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას არაჰუმანური და დამამცირებელი მოპყრობისა და სასჯელისათვის, რომელსაც ეს პირი შეიძლება დაექვემდებაროს გამცემი სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებს გარეთ.

ამ საქმეზე ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა შემდეგი:

„პასუხგასაცემია კითხვა, იწვევს თუ არა კონვენციის მე-3 მუხლი მონაწილე სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას იმ პირის ექსტრადიცია სხვა სახელმწიფოში, სადაც იგი გახდება ან შეიძლება გახდეს წამების, არაჰუმანური, დამამცირებელი მოპყრობის ან სასჯელის მსხვერპლი. [...] საეჭვოა, რომ კონვენციის ძირითად ფასეულობებს, საკუთრივ „პოლიტიკური ტრადიციების, იდეალების, თავისუფლებისა და სამართლის უზენაესობის საერთო მემკვიდრეობას“, რომელზეც უთითებს კონვენციის პრეამბულა, შეესატყვისებოდეს ის, რომ მონაწილე სახელმწიფოებმა გადასცენ პირი სხვა სახელმწიფოს, თუ არსებობს საკმარისი საფუძველი ვარაუდისათვის, რომ იგი შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას, როგორი სასტიკიც არ უნდა იყოს მის მიერ ჩადენილი დანაშაული. ასეთ გარემოებაში ექსტრადიცია, მიუხედავად იმისა, რომ ამაზე პირდაპირ არ არის მითითებული მე-3 მუხლის მოკლე და ზოგად ფორმულირებაში, აშკარად წინააღმდეგობრივი იქნებოდა ამ მუხლის სულისკვეთებასა და შინაარსთან და, სასამართლოს აზრით, ეს ნაგულისხმევი ვალდებულება გადაცემისაგან თავის შეკავების შესახებ ასევე ვრცელდება იმ შემთხვევებზე, როდესაც პირი იმ სახელმწიფოში, რომელსაც გადაეცემა, აღმოჩნდება რეალური რისკის წინაშე, გახდეს მოცემული მუხლით აკრძალული არაჰუმანური, დამამცირებელი მოპყრობის ან სასჯელის მსხვერპლი.“⁴⁶²

ევროპული სასამართლოს ხსენებული გადაწყვეტილების მიხედვით, ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებს ეკრძალებათ პირის სხვა სახელმწიფოსათვის გადაცემა, თუ არსე-

462 1989 წლის 7 ივლისი, Series A, no. 161, 88-ე პუნქტი.

ბობს საკმარისი საფუძველი ვარაუდისათვის, რომ ეს პირი შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას, არაჰუმანურ, დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს.⁴⁶³

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის მე-3 ნაწილისა და ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის მოკლე მიმოხილვის შედეგად შეიძლება გაკეთდეს შემდეგი დასკვნა:

თუ საქართველოს სასამართლო არ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, იგი, სავარაუდოდ, ვერ დაასკვნის, რომ, ერთი მხრივ, საქართველოს კანონმდებლობა, და, მეორე მხრივ, ევროპული კონვენცია და მისი პრეცედენტული სამართალი განსხვავებულ პირობებს ადგენს პირის გადაცემაზე უარის გაცხადების სამართლებრივ საფუძველთან დაკავშირებით. საქართველოს სასამართლო, სავარაუდოდ, ვერც წარმოიდგენს, რომ ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლი შეიძლება ადგენდეს რაიმე მოთხოვნას ექსტრადიციასთან დაკავშირებით, კერძოდ იმას, რომ ეროვნულმა სასამართლომ, მისთვის საჩივრით მიმართვის შემთხვევაში, უნდა გააუქმოს ბრძანება პირის ექსტრადიციის შესახებ, თუ არსებობს საკმარისი საფუძველი ვარაუდისათვის, რომ ეს პირი გადასაცემ სახელმწიფოში შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას, არაჰუმანურ ან დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს.

შეიძლება გამოითქვას ეჭვი: იმ შემთხვევაშიც კი, თუ არსებობს საკმარისი საფუძველი ვარაუდისათვის, რომ ეს პირი გადასაცემ სახელმწიფოში შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას, არაჰუმანურ ან დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს, საქართველოს სასამართლო არ გააუქმებს ბრძანებას ექსტრადიციის შესახებ, რადგან ამ საფუძველით სხვა სახელმწიფოსათვის უარის გაცხადების საფუძველი გათვალისწინებული არ არის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის მე-3 ნაწილით. ამის შედეგი იქნება ის, რომ სახელმწიფო, რომელმაც გადასცა ეს პირი, დაარღვევს ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლს.⁴⁶⁴ ნიშანდობლივია, რომ ასეთ შემთხვევაში არა აქვს მნიშვნელობა იმას,

463 J. Frowein, *The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe*, in: *Collected Courses of the Academy of European Law*, 1990, vol. II(2) 1992, 316-317; ასევე იხ. M. O'Boyle, *Extradition and Expulsion under the European Convention on Human Rights: Reflection on the Soering Case*, in: *Human Rights and Constitutional Law, Essays in Honour of Brian Walsh*, J. O'Reilly (Ed.), 1992, 93.

464 A. Morawa & C. Schreuer, *The Role of Domestic Courts in the Enforcement of International Human Rights-A View from Austria*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 181.

არის თუ არა მეორე სახელმწიფო, რომელსაც გადაეცემა პირი, ევროპული კონვენციის მონაწილე.⁴⁶⁵

ამიტომაც საქართველოს სასამართლოს წინაშე ასეთი საქმის არსებობის შემთხვევაში მან, სისხლის სამართლის კოდექსთან და ევროპულ კონვენციასთან ერთად, უნდა გამოიყენოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი და მის მიხედვით განმარტოს სისხლის სამართლის კოდექსი. ეს საშუალებას მისცემს სასამართლოს, შეაფასოს კოდექსით, კონვენციითა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით დადგენილი საფუძვლები ექსტრადიციაზე უარის გაცხადების შესახებ და მიიღოს ისეთი გადაწყვეტილება, რომელიც არ დაარღვევს ევროპული კონვენციით დადგენილ ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტებს.

ამ მოკლე მიმოხილვიდან ნათელია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებით საქართველოს სასამართლოებს შეუძლიათ მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა საქართველოს კანონმდებლობაში არსებული სამართლებრივი ხარვეზების აღმოფხვრაში.

465 B. Simma, D.-E.Khan, M. Zöckler & R. Geiger, *The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 99.

7. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განმარტების პრინციპები

7.1. შესავალი

სამართლის ნორმათა განმარტება რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესია. გამონაკლისი არც საერთაშორისო სამართლის, მათ შორის საერთაშორისო ხელშეკრულების, ნორმებია. ერთ-ერთი მეცნიერის აზრით, საერთაშორისო ხელშეკრულების განმარტება უფრო ხელოვნებაა, ვიდრე პროცედურა, რომლის მეშვეობითაც გამოიყენება სამართლის ნორმები.⁴⁶⁶

როგორც აღინიშნა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია გახდა საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი, შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის წყარო, რომელიც შეიძლება სასამართლოებმა გამოიყენონ, როგორც საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივი საფუძველი. ამ გარემოების გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს სასამართლოებმა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებები განმარტონ იმ პრინციპების საფუძველზე, რომლებიც ჩამოყალიბებულია როგორც ზოგადად საერთაშორისო სამართლით, ისე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ. თუ საქართველოს სასამართლოებმა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია იმავე პრინციპებით არ განმარტეს, რომლებსაც იყენებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, ძალზე

⁴⁶⁶ R. Bernhardt, Thoughts on the Interpretation of Human-Rights Treaties, in: Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honour of G. Wiarda, F. Metscher & H. Petzold (Eds.), 1988, 65.

დიდი იქნება იმის ალბათობა, რომ ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა დებულებები უფრო შეზღუდვითად განიმარტოს ეროვნულ დონეზე, რის შედეგადაც ფიზიკური და იურიდიული პირები სრულად ვერ ისარგებლებენ იმ უფლებებით, რომლებიც მათ ევროპული კონვენციით ენიჭებათ.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, ნაშრომის ამ ნაწილში განიხილება როგორც საერთაშორისო სამართლით დადგენილი საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ნორმების განმარტების ზოგადი პრინციპები, ისე ის წესები, რომლებსაც იყენებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ევროპული კონვენციის განმარტებისათვის. ასევე მიმოიხილება ევროპულ სახელმწიფოთა პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების განმარტებასთან დაკავშირებით. ამ ანალიზის საფუძველზე გაკეთდება რამდენიმე დასკვნა საქართველოს სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განმარტების პრაქტიკის სრულყოფასთან დაკავშირებით.

7.2. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ნორმების განმარტების ზოგადი პრინციპები

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, განმარტებისათვის ამოსავალი წერტილია „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის 1969 წლის კონვენციის 31-ე-33-ე მუხლები, რომლებიც განსაზღვრავს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა განმარტების ზოგად წესებს.⁴⁶⁷

ფორმალურ-იურიდიული თვალსაზრისით, ვენის კონვენციის მოქმედება არ ვრცელდება ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციაზე, რადგან ეს უკანასკნელი უფრო ადრეა მიღებული (1950 წ.), ვიდრე ვენის კონვენცია (1969 წელი).⁴⁶⁸ მიუხედავად ამისა, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ აღიარა,

⁴⁶⁷ ვენის კონვენციის ქართულენოვანი არაოფიციალური ტექსტი იხ.: კ. კორკელია, საერთაშორისო ხელშეკრულება საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში, თბილისი, 1998 წელი, გვ. 268.

⁴⁶⁸ ვენის კონვენციის მე-4 მუხლის თანახმად, კონვენციას არა აქვს უკუქცევითი ძალა.

რომ ვენის კონვენციის 31-ე-33-ე მუხლები ასახავს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმებს საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმათა განმარტებასთან დაკავშირებით, რის გამოც ევროპული სასამართლო ევროპული კონვენციის განმარტებისას იხელმძღვანელებს ვენის კონვენციის დებულებებით.⁴⁶⁹

აღამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განმარტებასთან დაკავშირებით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ვენის კონვენციის 31-ე მუხლის პირველი პუნქტი, რომლის თანახმად: „ხელშეკრულება უნდა განიმარტოს კეთილსინდისიერად, ჩვეულებრივი მნიშვნელობის შესაბამისად, რომელიც უნდა მიეცეს ხელშეკრულების ტერმინებს მათ კონტექსტში, აგრეთვე ხელშეკრულების ობიექტისა და მიზნის გათვალისწინებით.“

ვენის კონვენციის 31-ე მუხლის პირველი პუნქტი პირდაპირ ადგენს, რომ ხელშეკრულების განმარტებისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს ხელშეკრულების ობიექტსა და მიზანზე.⁴⁷⁰ აქედან გამომდინარეობს, რომ ევროპული კონვენციის დებულებები უნდა განიმარტოს მისი ობიექტისა და მიზნის გათვალისწინებით.⁴⁷¹ ევროპული კონვენციის ობიექტი და მიზანია „აღამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვა და მათი შემდგომი რეალიზაცია“ „ეფექტიანი პოლიტიკური დემოკრატიისა“ და „სამართლის უზენაესობის“ საფუძველზე.⁴⁷² ევროპული კონვენციის დებულებათა განმარტება მისი ობიექტისა და მიზნის გათვალისწინებით მოითხოვს კონვენციის ტექსტის მიმართ უფრო შემოქმედებით მიდგომას, ვიდრე მხოლოდ ამა თუ იმ ტერმინის მნიშვნელობის დადგენას ლექსიკონის მეშვეობით.⁴⁷³

469 გოლდერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Goldier v. the United Kingdom*), 1975 წლის 21 თებერვალი, Series A, no. 35, 29-ე, 30-ე, 34-ე-36-ე პუნქტები; ჯონსტონი და სხვები ირლანდიის წინააღმდეგ (*Johnston and Others v. the United Kingdom*), 1986 წლის 18 დეკემბერი, Series A, no. 112, 51-ე-52-ე პუნქტები; ბანკოვიჩი და სხვები ნატოს წევრი სახელმწიფოების წინააღმდეგ (*Bankovic and Others v. NATO Member States*), 2001 წლის 12 დეკემბრის გადაწყვეტილება, 55-ე პუნქტი; ასევე იხ. J. Merrils, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 69-70.

470 P. van Dijk & G. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 1998, 72.

471 პრეტო და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Preto and Others v. Italy*), 1983 წლის 8 დეკემბერი, Series A, no. 71, 26-ე პუნქტი; აქსენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Axen v. Germany*), 1983 წლის 8 დეკემბერი, Series A, no. 72, 31-ე პუნქტი; ასევე იხ. R. Bernhardt, *Thoughts on the Interpretation of Human-Rights Treaties*, in: *Protecting Human Rights: The European Dimension*, Studies in Honour of G. Wiarda, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1988, 65-66.

472 იხ. ევროპული კონვენციის პრეამბულის მე-4-მე-6 პუნქტები.

473 J. Merrils, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 76.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია უნდა განიმარტოს იმგვარად, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვა. თავის ერთ-ერთ საქმესთან დაკავშირებით ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ჯერ კიდევ 70-იან წლებში განაცხადა, რომ აუცილებელია კონვენციის ისეთი განმარტება, რაც ყველაზე ადეკვატურად უზრუნველყოფს კონვენციის მიზნის მიღწევასა და ხელშეკრულების ობიექტის რეალიზებას, და არა ისეთი, რომელიც მაქსიმალურად შეზღუდავს სახელმწიფოთა მიერ აღებულ ვალდებულებებს.⁴⁷⁴

7.3. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ ჩამოყალიბებული განმარტების პრინციპები

1969 წლის ვენის კონვენციით გათვალისწინებული ზოგადი ნესების გარდა, რა პრინციპებით ხელმძღვანელობს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ევროპული კონვენციის განმარტებისას?

შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე პრინციპი, რომელთა საფუძველზე ევროპული სასამართლო განმარტავს ევროპული კონვენციის დებულებებს:

- ა) ევოლუციური (დინამიკური) განმარტების პრინციპი;
- ბ) ავტონომიური განმარტების პრინციპი;
- გ) ეფექტიანი განმარტების პრინციპი;
- დ) პროპორციულობის (თანაზომიერების) პრინციპი;
- ე) თავისუფალი შეფასების ფარგლების დოქტრინა;

7.3.1. ევოლუციური (დინამიკური) განმარტების პრინციპი

ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პრინციპი, რომელსაც იყენებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ევროპუ-

474 ვემპოფი გერმანიის წინააღმდეგ (*Wemhoff v. Germany*), 1968 წლის 27 ივნისი, Series A, no. 7, მე-8 პუნქტი; ეირი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Airey v. Ireland*), 1979 წლის 9 ოქტომბერი, Series A, no. 32, 24-ე პუნქტი; არტიკო იტალიის წინააღმდეგ (*Artico v. Italy*), 1980 წლის 13 მაისი, Series A, no. 37, 33-ე პუნქტი.

ლი კონვენციის დებულებათა განმარტებისას, ევოლუციური (დინამიკური) განმარტებაა. როგორც უკვე აღინიშნა, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ და ევროპულმა კომისიამ კონვენცია აღიარა „ცოცხალ“ დოკუმენტად, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისი დებულებები უნდა განიმარტოს საზოგადოებრივი ცნობიერების შეცვლისა და განვითარების კვალდაკვალ.

განმარტების ამ პრინციპის თანახმად, კონვენციაში გამოყენებული კონცეფციები უნდა იქნეს გაგებული ევროპული საზოგადოების დღევანდელი ცნობიერებისა და განვითარების გათვალისწინებით და არა კონვენციის შემუშავების დროს, ხუთი ათეული წლის წინ, არსებულის მიხედვით.⁴⁷⁵ დროთა განმავლობაში ევროპული საზოგადოების ცნობიერების შეცვლამ გავლენა მოახდინა საზოგადოებრივ ღირებულებებზე, მათ შორის ზნეობის საკითხებზე და ამიტომაც ამ ცვლილებათა გათვალისწინებით უნდა განიმარტოს ევროპული კონვენციის დებულებები.⁴⁷⁶

ევროპული საზოგადოების დღევანდელი ცნობიერებისა და განვითარების გათვალისწინებით, ევროპული კონვენციის განმარტება პირდაპირ გავლენას ახდენს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა დებულებების განმარტების ზოგად წესებზე, რომლებიც ჩამოყალიბებულია ვენის კონვენციაში. კონვენციის 32-ე მუხლით საერთაშორისო ხელშეკრულების მოსამზადებელი მასალები (*travaux préparatoires*) შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც ხელშეკრულების განმარტების დამხმარე საშუალება.⁴⁷⁷ თუ მოსამზადებელი მასალების როლი, როგორც მხარეთა განზრახვის დადგენის საშუალება, მნიშვნელოვანია ნორმების განმარტებისათვის ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულებათა მიმართ, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებების ევოლუციური (დინამიკური) განმარტების გათვალისწინებით, ხსენებული დამხმარე საშუალების როლი ძალიან მცირეა.⁴⁷⁸ ვინაიდან ევროპულ-

475 J. Merrills, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 90-91.

476 J. Polakiewicz, *The Implementation of the ECHR and of the Decisions of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation, The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe* (eds. E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski et al.), 1992, 154.

477 საქმე – ბანკოვიჩი და სხვები ნატოს წევრი სახელმწიფოების წინააღმდეგ (*Bankovic and Others v. NATO Member States*), 2001 წლის 12 დეკემბერი, მე-19-21-ე პუნქტები.

478 F. Mann, *Foreign Affairs in English Courts*, 1986, 109; R. Bernhardt, *Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights*, in: *Human Rights and Judicial Review: A Comparative Perspective*, D. Beaty (Ed.), 1994, 307; P. van Dijk & G. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 1998, 78.

მა სასამართლომ დაადგინა, რომ კონვენცია უნდა განიმარტოს დინამიკურად, ისტორიული (მათ შორის მოსამზადებელი მასალების გამოყენებით) განმარტების მნიშვნელობა ევროპულ კონვენციასთან დაკავშირებით კარგავს აქტუალობას. ამიტომ კონვენციის დინამიკური განმარტების გამო, განსაკუთრებული სიფრთხილეა საჭირო კონვენციის მოსამზადებელი მასალების გამოყენებასთან დაკავშირებით.⁴⁷⁹

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ ევროპული კონვენციის დინამიკური განმარტების საილუსტრაციოდ შეიძლება ევროპული სასამართლოს რამდენიმე პრეცედენტის მოშველიება.

თავის ერთ-ერთ საქმეზე – *თაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Tyrer v. the United Kingdom)* (1978 წ.), რომელიც ეხებოდა გაერთიანებული სამეფოს ზოგიერთ ნაწილში, კერძოდ, მენის კუნძულზე არასრულწლოვანთა მიმართ იმ დროისათვის შემორჩენილი სასჯელის ისეთ ფორმას, როგორიცაა განკეპვლა, – ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ „კონვენცია ცოცხალი დოკუმენტია, რომელიც [...] უნდა განიმარტოს დღევანდელი პირობების გათვალისწინებით.“⁴⁸⁰ იქვე ევროპულმა სასამართლომ მიუთითა, რომ: „არ შეიძლება, სასამართლოზე გავლენა არ მოეხდინა ამ დარგში ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოების სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკის განვითარებასა და საყოველთაოდ აღიარებულ სტანდარტებს.“⁴⁸¹ ამ საქმესთან დაკავშირებით, ევროპულმა სასამართლომ ჩათვალა, რომ სხეულებრივი სასჯელი (განკეპვლა) არის დამამცირებელი მოპყრობა, რაც იკრძალება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლით.⁴⁸²

საქმე – *მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (Marckx v. Belgium)* (1979 წ.) – ეხებოდა ბელგიის კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შეზღუდვებს უკანონო ქორწინების შედეგად დაბადებული ბავშვის უფლებრივ მდგომარეობასთან დაკავშირებით (კანონიერი ქორწინების შედეგად დაბადებულ ბავშვთან შედარებით). ამ საქმეზე ევროპული სასამართლოს განცხადებით, 50-იან წლებში განსხვავება კანონიერი და უკანონო ქორწინების შედეგად დაბადებული ბავშვების სტატუსთან დაკავშირებით დასაშვებია იყო მრავალ ევროპულ სახელმწიფოში, მაგრამ მიუთითა,

479 F. Jacobs & R. White, *The European Convention on Human Rights*, 1996, 33.

480 1978 წლის 25 თებერვალი, Series A, no. 26, 31-ე პუნქტი.

481 იქვე.

482 J. Merrills, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 79-80.

რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლი (პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება) უნდა განიმარტოს დღევანდელი მდგომარეობის გათვალისწინებით, რაც გამოიხატა ამ საკითხზე სახელმწიფოთა კანონმდებლობაში ასახული შეცვლილი მიდგომებით. ევროპული სასამართლოს აზრით, 50-იანი წლების შემდეგ ევროპულ სახელმწიფოთა მიდგომა კანონიერი და უკანონო ქორწინების შედეგად დაბადებული ბავშვების სტატუსთან დაკავშირებით შეიცვალა და დაადგინა, რომ ამჟამად ასეთი განსხვავება ეწინააღმდეგება კონვენციის მე-8 მუხლს.⁴⁸³

საქმეზე – დადჯენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dudgeon v. the United Kingdom*) (1981 წ.), რომელიც ეხებოდა ჰომოსექსუალურ ურთიერთობას სრულწლოვან მამაკაცებს შორის, რაც გაერთიანებული სამეფოს კანონმდებლობით სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ითვალისწინებდა, – ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ ამ კანონმდებლობის მიღების პერიოდთან შედარებით, ახლა ჰომოსექსუალიზმის საკითხის გაგება შეიცვალა მის მიმართ მზარდი შემწყნარებლობით. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოების დიდ უმრავლესობაში აღარ არის აუცილებელი და ადეკვატური, ასეთი აქტებისათვის გათვალისწინებულ იქნეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. მან ასევე მიუთითა, რომ იგი ვერ უგულვებლყოფს იმ უმნიშვნელოვანეს ცვლილებებს, რომლებიც განიცადა ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოთა ეროვნულმა კანონმდებლობამ ამ საკითხის მიმართ.⁴⁸⁴

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებათა განმარტება დროის სხვადასხვა მონაკვეთში ნათელს ჰფენს საზოგადოებრივი ცნობიერების შეცვლის დინამიკასა და იმ შინაარსს, რომლის საფუძველზეც დაცულია პირთა უფლებები.

7.3.2. ავტონომიური განმარტების პრინციპი

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ევროპული კონვენციით გათვალისწინებულ პრინციპებსა და სამართლებრივ ტერმინებს ავტონომიური მნიშვნელობით განმარტავს. მათი განმარტება შეიძლება არ ემთხვეოდეს იმ მნიშვნელობას, რომელიც

483 1979 წლის 13 ივლისი, Series A, no. 31, 41-ე პუნქტი.

484 1981 წლის 22 ოქტომბერი, Series A, no. 45, მე-60 პუნქტი; ასევე იხ. საქმე – ნორისი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Norris v. Ireland*), 1988 წლის 26 ოქტომბერი, Series A, no. 142, 46-ე პუნქტი.

ამ პრინციპებსა და ტერმინებს ენიჭებათ სახელმწიფოს ეროვნული კანონმდებლობით.⁴⁸⁵

ვინაიდან ევროპულ კონვენციასა და მის ოქმებში გამოყენებული მრავალი პრინციპი და სამართლებრივი ტერმინი კარგად ნაცნობია ეროვნული სასამართლოებისათვის, სავსებით გასაგებია სასამართლო საქმეების განხილვისას ეროვნული სასამართლოების მიერ ამ პრინციპებისა და სამართლებრივი ტერმინებისათვის იმ მნიშვნელობის მინიჭების ცდუნება, რა მნიშვნელობითაც გაიგება ისინი ეროვნული კანონმდებლობით.⁴⁸⁶ ასეთი ცდუნების მიუხედავად, კონვენციით გათვალისწინებული პრინციპებისა და სამართლებრივი ტერმინების განმარტება ეროვნული „მნიშვნელობით“ არასწორია, რადგან ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია მიღებულია ევროპის არა ერთი რომელიმე სახელმწიფოსათვის, არამედ განსხვავებული სამართლებრივი სისტემებისა და ტრადიციების მქონე ევროპის ყველა სახელმწიფოსათვის.⁴⁸⁷

თუ ეს პრინციპები და ტერმინები არ განიმარტა ავტონომიური მნიშვნელობით, მაშინ ისინი უნდა განიმარტონ იმ მნიშვნელობით, რომლებიც მათ ენიჭებათ სახელმწიფოთა ეროვნული კანონმდებლობით. ეროვნული კანონმდებლობით ამ პრინციპებისა და სამართლებრივი ტერმინებისათვის მინიჭებული მნიშვნელობით განმარტება, სავარაუდოდ, გამოიწვევს მათ განსხვავებულ განმარტებას. მაგალითად, ავტონომიური მნიშვნელობით კონვენციის პრინციპებისა და ტერმინების განმარტების გარეშე „სისხლისსამართლებრივ ბრალდებას“, „სამოქალაქო უფლებებსა და ვალდებულებებს“, „პირად და ოჯახურ ცხოვრებას“,⁴⁸⁸ „საცხოვრებელს“, „მიმონერას“, „დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელ სასამართლოს“ სხვადასხვა მონაწილე სახელმწიფოში განსხვავებული მნიშვნელობა მიენიჭება, რაც შეუძლებელს გახდის ყველა სახელმწიფოსათვის კონვენციით გათვალისწინებულ ადამიანის უფლებათა საერთო სტანდარტის დადგენასა და დაც-

485 W. Strasser, *The European Convention on Human Rights: Some Reflections on its Role in the Light of the Practice of the Convention Organs*, in: *Austrian-Soviet Round-Table on the Protection of Human Rights*, F. Matscher & W. Karl (Eds.), 1992, 105.

486 R. Bernhardt, *Thoughts on the Interpretation of Human-Rights Treaties*, in: *Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honour of G. Wiarda*, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1988, 66.

487 F. Matscher, *Methods of Interpretation of the Convention*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 70-71.

488 იხ. *კიგანი ირლანდიის წინააღმდეგ (Keegan v. Ireland)*, 1994 წლის 26 მაისი, 44-ე-45-ე პუნქტები.

ვას.⁴⁸⁹ ამან განაპირობა კონვენციით გათვალისწინებული პრინციპებისა და ტერმინების ავტონომიური მნიშვნელობით განმარტების აუცილებლობა.⁴⁹⁰

აღნიშნულის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ განხილული საქმე – ენგელი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Engel v. Netherlands*) (1976 წ.),⁴⁹¹ რომელიც ეხებოდა ნიდერლანდების შეიარაღებული ჯარების სამხედრო მოსამსახურეთათვის სამხედრო დისციპლინის დარღვევის გამო სხვადასხვა სასჯელის შეფარდებას. მოსარჩელენი ამტკიცებდნენ, რომ სამართალწარმოება მათ წინააღმდეგ განხორციელდა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის (სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება) დარღვევით, რომელიც ადგენს პროცესუალურ მოთხოვნებს „სისხლისსამართლებრივ ბრალდებასთან“ დაკავშირებული საქმეების მიმართ. ევროპული სასამართლოს წინაშე წამოიჭრა საკითხი: ვრცელდება თუ არა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლი დისციპლინურ სამართალდარღვევებზე? ნიდერლანდების კანონმდებლობით, ასეთი სამართალდარღვევა განეკუთვნება დისციპლინურს და არა სისხლისსამართლებრივს, მაგრამ, როგორც მან აღნიშნა, ევროპული სასამართლოსათვის აუცილებელი იყო იმის დადგენა, აქვს თუ არა გადამწყვეტი მნიშვნელობა, ევროპული კონვენციის თვალსაზრისით, სახელმწიფოს მიერ სამართალდარღვევის კლასიფიცირებას დისციპლინურად ან სისხლისსამართლებრივად.⁴⁹²

ევროპულმა სასამართლომ, ვინაიდან ჩათვალა, რომ „სისხლისსამართლებრივი ბრალდება“ ავტონომიურად განემარტა, განაცხადა: „ხელშემკვრელ მხარეებს რომ შეეძლოთ თავიანთი შეხედულებით სამართალდარღვევის კლასიფიცირება დისციპლინურად, ნაცვლად სისხლისსამართლებრივისა [...], მე-6 და მე-7 მუხლების ძირითად დებულებათა მოქმედება დაექვემდებარებოდა სახელმწიფოს სუვერენულ ნებას. ასეთ ფართო უფლებამოსილებას შეიძლება მოჰყვეს შედეგი, რომელიც შეუთავსებელია კონვენციის ობიექტსა და მიზანთან.“⁴⁹³

შეიძლება მოვიყვანოთ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ავტონომიური განმარტების სხვა მაგალითიც. ევრო-

489 J. Frowein, *The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe*, in: *Collected Courses of the Academy of European Law*, 1990, vol. I(2) 1992, 305.

490 P. van Dijk & G. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 1998, 77.

491 Series A, no. 22.

492 J. Merrills, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 71-72.

493 Series A, no. 22, 81-ე პუნქტი.

პული სასამართლოს ავტონომიური განმარტებით, ტერმინი „სასამართლო“, რომელიც მოხსენიებულია ევროპული კონვენციის მე-5 და მე-6 მუხლებში, შეიძლება არ ემთხვეოდეს ამ ტერმინის მნიშვნელობას ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით. თავის ერთ-ერთ საქმეში ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ ტერმინი „სასამართლო“, რომელიც მოხსენიებულია კონვენციის მე-5 და მე-6 მუხლებში, არ არის მაინცდამაინც „კლასიკური სახის სასამართლო, რომელიც ინტეგრირებულია ქვეყნის სასამართლო სისტემაში“.⁴⁹⁴ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ იმისათვის, რათა ორგანო ჩაითვალოს „სასამართლოდ“ ევროპული კონვენციის მნიშვნელობით, იგი არა მხოლოდ უნდა ხასიათდებოდეს საერთო ძირითადი ნიშნებით, რომელთაგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დამოუკიდებლობა აღმასრულებელი ხელისუფლებისა და პროცესის მხარეებისაგან, არამედ ასევე უნდა ითვალისწინებდეს პროცესუალურ გარანტიებს.⁴⁹⁵

რადგან ევროპული სასამართლო ევროპული კონვენციის ამა თუ იმ პრინციპსა და ტერმინს ავტონომიური მნიშვნელობით განმარტავს, აუცილებელია, ეროვნულმა სასამართლომ ამ პრინციპისა თუ ტერმინის მნიშვნელობის დასადგენად გამოიყენოს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. თუ ეროვნულმა სასამართლომ არ გაითვალისწინა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, მან ესა თუ ის უფლება შეიძლება ვერ დაიცვას იმ სტანდარტით, რაც დადგენილია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, ვინაიდან ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებულ პრინციპს ან ტერმინს ეროვნულმა კანონმდებელმა შეიძლება განსხვავებული, უფრო შეზღუდული მნიშვნელობა მიანიჭოს, ვიდრე ის, რომელიც მიანიჭა მას ევროპულმა სასამართლომ. ხსენებული კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ კონვენციის დებულებათა სწორი განმარტებისათვის ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ არა მხოლოდ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ტექსტი, არამედ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი.⁴⁹⁶

494 ვიქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Weeks v. the United Kingdom*), A-114 (1987) 10 EHRH 293, 61-ე პუნქტი.

495 დე ვილდი, ომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), Series A, no. 12, 78-ე პუნქტი.

496 კ. კორკელია, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლი საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში, „ადამიანის უფლებათა დაცვა ეროვნულ და საერთაშორისო სამართალში“, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2002 წ., გვ. 53-109.

ასევე აღსანიშნავია, რომ ცალკეულ შემთხვევაში ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო სამართლებრივი ტერმინების გამოყენებისას პირდაპირ ეყრდნობა შესაბამისი სახელმწიფოს კანონს. მაგალითად, თავისუფლების აღკვეთა პირისათვის დასაშვებად რომ ჩაითვალოს ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის (თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება) თანახმად, თავისუფლების ასეთი აღკვეთა უნდა განხორციელდეს *კანონით* განსაზღვრული პროცედურით და დაკავება ან დაპატიმრება მართლზომიერი უნდა იყოს. ასევე იმის შეფასებისას, მართლზომიერია თუ არა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა ევროპული კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლების მე-2 პუნქტების საფუძველზე, ევროპული სასამართლო უშუალოდ ეყრდნობა სახელმწიფოს კანონს. მიუხედავად ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული ზოგადი მითითებისა სახელმწიფოს კანონზე, ევროპული კონვენცია განსაზღვრავს „კანონისათვის“ დადგენილ მოთხოვნებს. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, სახელმწიფოს კანონი, იმისათვის, რათა მან დააკმაყოფილოს ევროპული კონვენციის მოთხოვნა, უნდა იყოს ხელმისაწვდომი და განჭვრეტადი. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით კანონის ხელმისაწვდომობა ნიშნავს მის გამოქვეყნებას (მაგ., შიდა (სამსახურებრივი) სარგებლობის ნორმატიული აქტი ვერ ჩაითვლება ხელმისაწვდომად). რაც შეეხება კანონის განჭვრეტადობას, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, კანონი რომ ასეთად ჩაითვალოს, იგი უნდა იყოს „ფორმულირებული საკმარისი სიცხადით, რაც მოქალაქეს მისცემს შესაძლებლობას, შეუსაბამოს მას თავისი მოქმედება: მოქალაქეს უნდა შეეძლოს [...] განჭვრეტა, შექმნილი გარემოებებისათვის გონივრულ ფარგლებში, იმ შედეგებისა, რომლებიც ასეთ მოქმედებას შეიძლება მოჰყვეს.“⁴⁹⁷

7.3.3. ეფექტიანი განმარტების პრინციპი

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ თავის გადწყვეტილებებში არაერთხელ აღნიშნა, რომ კონვენცია უზრუნველყოფს არა თეორიულ და ილუზიურ, არამედ პრაქტიკულ და ეფექტიან დაცვას.⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ სანდი თაიმსი *გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v. the United Kingdom)*, 1979 წლის 26 აპრილი, Series A, no. 30, 49-ე პუნქტი.

⁴⁹⁸ W. Strasser, *The European Convention on Human Rights: Some Reflections on its Role in the Light of the Practice of the Convention Organs*, in: *Austrian-Soviet Round-Table on the Protection of Human Rights*, F. Matscher & W. Karl (Eds.), 1992, 105-106.

ეირი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Airey v. Ireland*) ევროპული კონვენციის დებულებათა ეფექტიან განმარტებასთან დაკავშირებით ხშირად ციტირებადი საქმეა.⁴⁹⁹ ამ საქმეში ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განიხილა საკითხი იმის შესახებ, ჰქონდა თუ არა განმცხადებელს (ქ-ნ ეირის) სასამართლოში თავისი ინტერესების ეფექტიანი დაცვის უფლება განქორწინებასთან დაკავშირებით. განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ სასამართლოში მას არ წარმოადგენდა ადვოკატი, რადგან არ ჰქონდა საკმარისი სახსრები და არც ირლანდიის იურიდიული დახმარების სისტემა ითვალისწინებდა დახმარებას სამოქალაქო საქმეებზე. მოპასუხე (ირლანდიის მთავრობა) ამტკიცებდა, რომ განმცხადებელს არაფერი უშლიდა ხელს, მიემართა სასამართლოსათვის ადვოკატის დახმარების გარეშე. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ არ გაიზიარა მოპასუხის ეს არგუმენტი და განაცხადა, რომ არარეალისტურია ვარაუდი, თითქოს ასეთ სასამართლო საქმეში განმცხადებელს შეეძლო, ეფექტიანად დაიცვას თავისი ინტერესები. სასამართლომ განაცხადა, რომ „კონვენცია მიზნად ისახავს არა ისეთი უფლებების გარანტირებას, რომლებიც თეორიული ან ილუზიურია, არამედ უფლებებისას, რომლებიც პრაქტიკული და ეფექტიანია.“⁵⁰⁰

მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლი (სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება) არ ითვალისწინებს უფასო იურიდიულ დახმარებას სამოქალაქო საქმეებზე (ასეთი დახმარება გათვალისწინებულია კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტით, რომელიც სისხლის სამართლის საქმეებს ეხება), ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ კონვენციის მე-6 მუხლი ზოგიერთ შემთხვევაში ავალდებულებს სახელმწიფოს, უზრუნველყოს პირი ადვოკატის უფასო იურიდიული დახმარებით, თუ იგი აუცილებელია სასამართლოს ეფექტიანი ხელმისაწვდომობისათვის (მაგ., პროცედურის ან საქმის სირთულის გამო).⁵⁰¹

499 ეირი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Airey v. Ireland*), 1979 წლის 9 ოქტომბერი, Series A, no. 32; ასევე იხ. J. Frowein, *The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe*, in: *Collected Courses of the Academy of European Law*, 1990, vol. I(2) 1992, 287-288.

500 ეირი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Airey v. Ireland*), 1979 წლის 9 ოქტომბერი, Series A, no. 32, 24-ე პუნქტი.

501 ეირი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Airey v. Ireland*), 1979 წლის 9 ოქტომბერი, Series A, no. 32, 26-ე პუნქტი. შედარებისათვის იხ. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 47-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის თანახმად: „თუ მხარეს არ შეუძლია ადვოკატის ხარჯების ანაზღაურება, სასამართლოს უფლება აქვს ამ მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე მოინვიოს ადვოკატი სახელმწიფოს ხარჯზე, თუ განსახილველი საქმის მნიშვნელობისა და სირთულის გამო ადვოკატის მონაწილეობა ამ საქმის განხილვაში მიზანშეწონილია.“

ევროპული სასამართლოს მიერ კონვენციის ეფექტიანი განმარტების საილუსტრაციოდ შეიძლება ასევე სხვა მაგალითის მოშველიება. ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის თანახმად, ყველას, ვისაც ბრალად ედება სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენა, აქვს უფლება, *inter alia*, „დაიცვას თავი პირადად ან მის მიერ არჩეული დამცველის მეშვეობით, ან, თუ მას არ აქვს საკმარისი სახსრები იურიდიული დახმარების ასანაზღაურებლად, მიეცეს ამის შესაძლებლობა უფასოდ, მართლმსაჯულების ინტერესებიდან გამომდინარე“. ევროპული სასამართლოს მიერ განხილული საქმე – *არტიკო იტალიის წინააღმდეგ (Artico v. Italy)* (1980 წ.) – ეხება იტალიის საკასაციო სასამართლოს მიერ, განმცხადებლის თხოვნით, მისთვის ადვოკატის დანიშვნას, რათა ამ უკანასკნელს წარმოედგინა განმცხადებლის ინტერესები საკასაციო სასამართლოში. ამ საქმეში სახელმწიფოს მიერ დანიშნულ ადვოკატს ჯანმრთელობის მდგომარეობამ შეუშალა ხელი, რათა შეესრულებინა დაკისრებული მოვალეობა – დაეცვა განმცხადებლის ინტერესები საკასაციო სასამართლოში. ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო ადვოკატმა უარი განაცხადა თავისი კლიენტის ინტერესების დაცვაზე. სხვა ადვოკატის დანიშვნაზე განმცხადებლის არაერთი თხოვნის მიუხედავად, იტალიის სასამართლომ უარი განუცხადა მას ადრე დანიშნული ადვოკატის შემცვლელზე, რის შედეგადაც განმცხადებელს თავად მოუხდა თავისი ინტერესების დაცვა სასამართლოში.

ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში ამ საქმის განხილვისას განმცხადებელმა თავისი უფლებების დასაცავად მოიშველია ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტი, რაზეც იტალიის მთავრობამ განაცხადა, რომ იტალიამ შეასრულა კონვენციიდან გამომდინარე ვალდებულება, როდესაც განმცხადებელს დაუნიშნა ადვოკატი და არანაირი დამატებითი ღონისძიებების გატარება იტალიას არ მოეთხოვება კონვენციის მიხედვით. კერძოდ, იტალიის მთავრობამ აღნიშნა, რომ, რადგან ხელმეორედ ადვოკატის დანიშვნა არ არის გათვალისწინებული კონვენციით, სახელმწიფოს არ ეკისრება განმცხადებლისათვის სხვა ადვოკატის დანიშვნის ვალდებულება.⁵⁰²

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო არ დაეთანხმა იტალიის მთავრობის პოზიციას და განაცხადა:

„სასამართლო კიდევ ერთხელ აღნიშნავს, რომ კონვენცია მიზნად ისახავს არა ისეთი უფლებების გარანტირებას, რომლე-

502 J. Merrills, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 99.

ბიც თეორიული ან ილუზიურია, არამედ უფლებებისას, რომლებიც პრაქტიკული და ეფექტიანია; ეს განსაკუთრებით ეხება დაცვის უფლებას, რომელსაც მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს დემოკრატიულ საზოგადოებაში, ისევე როგორც სამართლიანი სამართლო განხილვის უფლებას, საიდანაც გამომდინარეობს იგი. [...] როგორც სწორად აღნიშნეს კომისიის წევრებმა, მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტში საუბარია „დახმარებაზე“ და არა „დამცველის დანიშვნაზე“. მხოლოდ დანიშვნა არ უზრუნველყოფს ეფექტიან დახმარებას, რადგან სამართლებრივი დახმარების აღმოსაჩენად დანიშნული ადვოკატი შეიძლება გარდაიცვალოს, სერიოზულად ავად გახდეს, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში არ ჰქონდეს შესაძლებლობა, განახორციელოს დაკისრებული მოვალეობა, ან თავი აარიდოს ამ მოვალეობას. თუ ხელისუფლება ინფორმირებულია ასეთი მდგომარეობის შესახებ, მან უნდა შეცვალოს ადვოკატი, ან აიძულოს იგი, შეასრულოს თავისი მოვალეობა. ამ ქვეპუნქტის შეზღუდულ განმარტებას სახელმწიფოს მიერ მივყავართ შედეგებამდე, რომლებიც არაგონივრული და შეუთავსებელია როგორც „გ“ ქვეპუნქტის ფორმულირებასთან, ისე მე-6 მუხლთან მთლიანობაში, რადგან ბევრ შემთხვევაში უფასო იურიდიული დახმარება შეიძლება გამოუსადეგარი აღმოჩნდეს.“⁵⁰³

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ეფექტიან განმარტებას უკავშირდება სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულება, უზრუნველყოს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები. იმისათვის, რათა სახელმწიფომ ეფექტიანად უზრუნველყოს ყველა უფლება და თავისუფლება, რომელნიც გათვალისწინებულია ევროპული კონვენციით, მან არა მხოლოდ ნეგატიური, არამედ ზოგიერთ შემთხვევაში პოზიტიური ღონისძიებებიც უნდა გაატაროს ამ გარანტიების უზრუნველსაყოფად.

ასეთი პოზიტიური ვალდებულების საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიშველიოთ საქმე – *პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისათვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ (Plattform „Ärzte für das Leben“ v. Austria)*, რომელიც ეხება ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლით გათვალისწინებულ შეკრების თავისუფლებას.⁵⁰⁴ ევროპულმა სასამართლომ ამ საქმეზე დაადგინა, რომ კონვენციის მე-11 მუხლით გათვალისწინებული უფლების ეფექტიანი განხორციელებისათვის არ არის საკმარისი, სახელმწიფომ თავი შეიკავოს დემონსტრაციაში ჩარევისა-

503 *არტიკო იტალიის წინააღმდეგ (Artico v. Italy)*, 1980 წლის 13 მაისი, Series A, no. 37, 33-ე პუნქტი.

504 1988 წელი, Series A, no 139.

გან. ევროპულმა სასამართლომ მე-11 მუხლით გათვალისწინებული უფლება განმარტა ეფექტიანობის პრინციპის საფუძველზე და დაადგინა, რომ სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, გაატაროს გონივრული და ადეკვატური ღონისძიებები, რათა უზრუნველყოს კანონიერი დემონსტრაციის მშვიდობიანი ჩატარება, მათ შორის დემონსტრანტთა ფიზიკური დაცვა ოპონენტებისაგან.⁵⁰⁵

ხსენებული მაგალითები ნათელს ჰყენს ევროპული სასამართლოს მიერ ჩამოყალიბებულ ეფექტიანი განმარტების პრინციპს, რომლის თანახმად, კონვენციის ესა თუ ის დებულება იმგვარად განიმარტება, რომ უზრუნველყოს ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვა.

7.3.4. პროპორციულობის (თანაზომიერების) პრინციპი

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ასევე იყენებს პროპორციულობის (თანაზომიერების) პრინციპს, რომლის საფუძველზე იგი ადგენს ბალანსს საჯარო და კერძო ინტერესებს შორის.⁵⁰⁶ ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული მრავალი დებულება ითვალისწინებს ადამიანის უფლებათა შეზღუდვას, თუ, კონვენციით დადგენილი სხვა პირობების დაკმაყოფილებასთან ერთად, დაცულია პროპორციულობის პრინციპი. ამ პრინციპით, კონვენციის ცალკეული უფლების შეზღუდვა უნდა იყოს კონვენციით გათვალისწინებული ერთ-ერთი მიზნის მიღწევის პროპორციული.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების მრავალ დებულებაში გათვალისწინებულია პროპორციულობის პრინციპის დაცვის აუცილებლობა, მათ შორის კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლების მე-2 პუნქტებში ჩამოყალიბებული დებულებებით, რომელთა თანახმად, ადამიანის უფლების შეზღუდვა უნდა იყოს „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“.⁵⁰⁷ პროპორციულობის პრინციპი ასევე გამოიყენება ევროპული

505 1988 წელი, Series A, no 139, 32-ე პუნქტი. ამ საკითხთან დაკავშირებით საქართველოს სასამართლო პრაქტიკის შესახებ იხ. კ. კორკელია, სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულება უზრუნველყოს ადამიანის უფლებათა დაცვა, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 5, N2-3, 2002 წ., გვ. 404-408.

506 K. Starmer, *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*, 1999, 169-176; P. Plowden & K. Kerrigan, *Advocacy and Human Rights: Using the Convention in Courts and Tribunals*, 2002, 39-40.

507 M.-A. Eissen, *The Principle of Proportionality in the Case-Law of the European Court of Human Rights*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 126.

კონვენციის მე-15 მუხლის მიმართ, რომელიც ეხება საომარი ან საგანგებო მდგომარეობის დროს ადამიანის უფლებათა დაცვას⁵⁰⁸ და ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლთან დაკავშირებით, რომელიც კრძალავს დისკრიმინაციას.⁵⁰⁹ თუმცა კონვენციის მე-14 მუხლით პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული, რომ ყველა განსხვავებული მოპყრობა არ ჩაითვლება კონვენციის მოთხოვნათა დარღვევად. მცდარია შეხედულება, თითქოს ყოველგვარი განსხვავებული მოპყრობა არღვევს ევროპული კონვენციის ხსენებულ მუხლს. სახელმწიფომ უნდა დაამტკიცოს, რომ ასეთი განსხვავებული მოპყრობა პროპორციულია ადამიანის უფლებათა შეზღუდვისა გარკვეული კატეგორიის პირების მიმართ.

გარდა მხოლოდ რამდენიმე უფლებისა, რომელნიც აბსოლუტური ხასიათისაა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებები მოითხოვს კონკრეტულ გარემოებებში ბალანსის დადგენას ურთიერთსაზიანააღმდეგო უფლებებსა და ინტერესებს შორის. კონვენციით დადგენილია სხვადასხვა პირობა ასეთი ბალანსის დასადგენად: ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა უნდა იყოს კანონით გათვალისწინებული, უნდა ისახავდეს კანონიერ მიზანს და იყოს დასახული მიზნის პროპორციული. ამ სამ პირობას შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პროპორციულობის პრინციპს.

იმის შეფასება, აუცილებელია თუ არა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა კანონიერი მიზნის მისაღწევად,⁵¹⁰ ან საგანგებო/საომარი მდგომარეობის დროს პროპორციულია თუ არა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა „მდგომარეობის სიმწვავისა“, მოითხოვს ბალანსის დადგენას მხარეთა უფლებებსა და ინტერესებს შორის. ერთ-ერთი მხარის უფლებასა და მეორე მხარის ინტერესს შორის ბალანსის დადგენისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, გამომდინარეობს თუ არა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა „მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებიდან“.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ თავის პრეცედენტულ სამართალში არაერთხელ განაცხადა, რომ ბალანსი პი-

508 იხ. კ. კორკელია, ადამიანის უფლებათა დაცვა საგანგებო მდგომარეობის დროს: ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, N3/4, 2000 წელი, გვ. 61-79.

509 J. Cremona, *The Proportionality Principle in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights, Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt, U. Beyerlin, M. Bothe, R. Hofmann & E.-U. Petersmann*, 1995, 323-324.

510 მაგალითად, ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისათვის, ჯანმრთელობის ან ზნეობის, ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.

რის უფლებასა და საზოგადოების ინტერესებს შორის შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში დადგინდეს, თუ პირის უფლების შეზღუდვა მკაცრად პროპორციულია (თანაზომიერი) იმ კანონიერი მიზნისა, რომლის მიღწევაც სურს სახელმწიფოს ამ შეზღუდვის დაწესებით. როდესაც სახელმწიფო ზღუდავს ადამიანის უფლებებს, მან უნდა დაამტკიცოს, რომ გატარებული ღონისძიება ადეკვატური და აუცილებელია იმ კანონიერი მიზნის მისაღწევად, რომელიც პირდაპირ გათვალისწინებულია ევროპული კონვენციით.⁵¹¹

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა რამდენიმე კრიტერიუმი, რომლის საფუძველზე განისაზღვრება იმ ღონისძიებათა პროპორციულობა, რომელიც ზღუდავენ კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებებს. მაგალითად, თუ სახელმწიფოს შეუძლია მიაღწიოს კანონიერ მიზანს ნაკლებად მკაცრი, მაგრამ თანაბრად ეფექტიანი ღონისძიების გატარებით, მაშინ უფრო მკაცრი ღონისძიების გატარება გაუმართლებელი იქნება და არ ჩაითვლება პროპორციულად დასახული მიზნის მისაღწევად. საქმეზე – *კემპბელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Campbell v. the United Kingdom)* – ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ყველა პატიმრის წერილის გახსნა იმის დასადგენად, შეიცავს თუ არა იგი აკრძალულ მასალას, არაპროპორციული იყო, რადგან ნაკლებად მკაცრი ღონისძიების გატარება – მხოლოდ იმ წერილების გახსნა, რომლებიც სავარაუდოდ შეიცავდნენ ასეთ მასალას, – საკმარისი იქნებოდა კანონიერი მიზნის მისაღწევად.⁵¹²

7.3.5. თავისუფალი შეფასების ფარგლებს ღმობრინა

პროპორციულობის პრინციპი მჭიდროდ არის დაკავშირებული თავისუფალი შეფასების ფარგლების დოქტრინასთან. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ და კომისიამ არაერთხელ განაცხადა, რომ, კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა დაცვასთან დაკავშირებით, სახელმწიფოებს აქვთ „თავისუფალი შეფასების ფარგლები“.⁵¹³ კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებს აქვთ გარკვეული თავისუფლება, დაადგინონ ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა ისეთი შეზღუდვები, რომლე-

511 იერშილდი დანიის წინააღმდეგ (*Jersild v. Denmark*), 1994 წლის 23 სექტემბერი, 31-ე პუნქტი.

512 K. Stamer, *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*, 1999, 173.

513 R. Macdonald, *The Margin of Appreciation*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 83 *et seq.*

ბიც აუცილებელია ქვეყნის ტრადიციებისა და კულტურული თავისებურებების გამო.⁵¹⁴ სახელმწიფოების მიერ ასეთი თავისუფლებით სარგებლობის გათვალისწინებით, ევროპული სასამართლო იმის შეფასებისას, უზრუნველყო თუ არა შესაბამისმა სახელმწიფომ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები, მხედველობაში იღებს ამ თავისებურებებს.⁵¹⁵ აქვე ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ სახელმწიფოს ასეთი თავისუფლება არ არის შეუზღუდავი და რომ იგი ექვემდებარება ზედამხედველობას ევროპული სასამართლოს მხრიდან.

ამდენად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო იმის შეფასებისას, დასაშვებია თუ არა სახელმწიფოს მიერ ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა, ითვალისწინებს თავისუფალი შეფასების ფარგლების დოქტრინას. ევროპულმა სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს, რომ სახელმწიფოს აქვს თავისუფალი შეფასების ფარგლები, რის გამოც მის მიერ ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა არ სცილდება დასაშვებ ფარგლებს, ანუ შეზღუდვა კონვენციით გათვალისწინებული კანონიერი მიზნის პროპორციულია.

უნდა გამოიყენონ თუ არა თავისუფალი შეფასების ფარგლების დოქტრინა საქართველოს სასამართლოებმა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის დაშვებადობის შეფასებისას?

მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით ეროვნულმა სასამართლოებმა (და ადმინისტრაციულმა ორგანოებმა) მხედველობაში უნდა მიიღონ ამ დოქტრინის თავისებურება, კერძოდ კი ის, რომ დოქტრინა ჩამოყალიბდა ევროპული სასამართლოს მიერ, რათა მან გაითვალისწინოს განსხვავებანი ევროპულ სახელმწიფოებს შორის ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა შეზღუდვის დასაშვებობის შეფასებისას.⁵¹⁶ მაგალითად, ევროპულმა სასამართლომ კონვენციით გათვალისწინებული უფლების შეზღუდვა ერთ სახელმწიფოში შეიძლება დაუშვებლად ჩათვალოს, ხოლო იმავე უფლების შეზღუდვა მეორე სახელმწიფოში შეიძლება და-

514 R. Bernhardt, Thoughts on the Interpretation of Human-Rights Treaties, in: Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honour of G. Wiarda, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1988, 68.

515 *Inter alia*, იხ.: ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Handyside v. the United Kingdom*), 1976 წლის 7 დეკემბერი, Series A, no. 24; დადჯენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dudgeon v. the United Kingdom*), 1981 წლის 22 ოქტომბერი, Series A, no. 45;

516 R. Bernhardt, Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights, in: Human Rights and Judicial Review: A Comparative Perspective, D. Beatty (Ed.), 1994, 309; P. Plowden & K. Kerrigan, Advocacy and Human Rights: Using the Convention in Courts and Tribunals, 2002, 105-107; ასევე იხ. დიდი ბრიტანეთის ლორდთა პალატის მიერ განხილული საქმე – *R v. DPP ex p Kebilene and Others*, 2000, 2 AC 380H.

საშვებად მიიჩნის იმის გამო, რომ ამ უკანასკნელში ასეთი შეზღუდვის დაწესება მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებიდან გამომდინარეობდა და, შესაბამისად, გამართლებული იყო.

მიუხედავად ამისა, საქართველოს სასამართლოებმა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებისას ასევე მხედველობაში უნდა მიიღონ ამ დოქტრინის არსი. თუ თავის პრეცედენტულ სამართალში ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ გარკვეული უფლების შეზღუდვა დასაშვებია სხვა სახელმწიფოში, რადგან იგი გამომდინარეობს ამ ქვეყანაში მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებიდან, საქართველოს სასამართლომ ავტომატურად არ უნდა ჩათვალოს, რომ მსგავს გარემოებაში კონვენციით გათვალისწინებული უფლების შეზღუდვა საქართველოშიც დასაშვებია. საქართველოში შეიძლება არ არსებობდეს ამ უფლების შეზღუდვის მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროება და, შესაბამისად, ამ უფლების შეზღუდვა გაუმართლებლად და დაუშვებლად უნდა ჩათვალოს საქართველოს სასამართლოს მიერ.

7.4. სახელმწიფოთა პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებათა განმარტებასთან დაკავშირებით

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განმარტებასთან დაკავშირებით, საქართველოს სასამართლოებმა უნდა გაითვალისწინონ როგორც საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპები და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ ჩამოყალიბებული განმარტების წესები, ისე ევროპულ სხვა სახელმწიფოთა პრაქტიკა საერთაშორისო ხელშეკრულებების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, განმარტებასთან დაკავშირებით.

7.4.1. „ბანმარტიზის“ პრინციპი

ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პრინციპი, რომლითაც ხელმძღვანელობენ ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოები საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, განმარტებისას, – ესაა „განმარტების“

პრინციპი.⁵¹⁷ ამ პრინციპით, თუ სასამართლომ აღმოაჩინა წინააღმდეგობა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტსა (მაგ., კანონს) და ევროპულ კონვენციას შორის, იგი შეეცდება, ისე განმარტოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი, რომ შეესაბამებოდეს სახელმწიფოს საერთაშორისო ვალდებულებას.⁵¹⁸ ამ გზით სასამართლო უზრუნველყოფს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების ისეთ განმარტებას, რომელიც თავიდან ააცილებს სახელმწიფოს საერთაშორისო ვალდებულებათა დარღვევას.⁵¹⁹

ამ პრინციპიდან ასევე გამომდინარეობს, რომ თუ ეროვნულ სასამართლოს შეუძლია შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის ორგვარი განმარტება, მან უნდა აირჩიოს ის, რომელიც უფრო კარგად მიესადაგება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით დაცულ უფლებებსა და თავისუფლებებს.⁵²⁰

განმარტების პრინციპი ევროპის სხვადასხვა სახელმწიფოში განსხვავებული გზით დამკვიდრდა: ზოგიერთ სახელმწიფოში ეს პრინციპი ჩამოყალიბდა ნორმატიული აქტის, ზოგიერთში კი სასამართლო პრაქტიკის საფუძველზე. *პოლონეთის* კონსტიტუციის 91-ე მუხლის მე-2 პუნქტით დადგინდა, რომ ხელშეკრულებას მიენიჭება უპირატესობა კანონის მიმართ, თუ შეუძლებელია კანონის მისადაგება ხელშეკრულების დებულებებთან. ამ წესის მიხედვით, თუ საეჭვო გახდა კანონის შესაბამისობა ხელშეკრულებასთან, პოლონეთის სასამართლო შეეცდება, იმგვარად განმარტოს კანონის სადავო დებულება, რომ იგი შეესატყვისებოდეს პოლონეთის შესაბამის საერთაშორისო ხელშეკრულებას. თუ სასამართლო შეუძლებლად ჩათვლის კანონის ასეთ განმარტებას, ის უპირატესობას მიანიჭებს რატიფიცირებულ საერთაშორისო ხელშეკრულებას.⁵²¹ *გაერთიანებუ-*

517 J. Polakiewicz, *The Implementation of the ECHR and of the Decisions of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation, The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe* (eds. E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski *et al.*), 1992, 153.

518 N. Mikkelsen, *The Implementation in National Law of the Rights and Freedoms Embodies in the European Convention on Human Rights*, in: *The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights*, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights, 28-29 October, 1988, 1989, 98.

519 C. Nørgaard, *Danish Perspectives on Incorporation of the Convention*, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 42.

520 S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 110.

521 L. Garlicki, *The European Convention on Human Rights and its Application before National Court*, written contribution made at the Annual Judicial Training Centers Meeting, 28-29 April 2002, Tbilisi, Georgia, 3.

ლი სამეფოს ადამიანის უფლებათა აქტის (1998 წელი) მე-3 მუხლის პირველი პუნქტი ადგენს: კანონმდებლობა უნდა იქნეს განმარტებული და გამოყენებული შედეგებისდაგვარად ისე, რომ იგი შეესაბამებოდეს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებებს.⁵²²

სახელმწიფოთა მეორე ჯგუფში განმარტების პრინციპი ჩამოყალიბდა სასამართლო პრაქტიკით. გერმანიის სასამართლოების პრაქტიკაში დამკვიდრდა წესი, რომლის თანახმად, გერმანიის კანონმდებლობა ისე უნდა განიმარტოს, რომ სასამართლოებმა უზრუნველყონ გერმანიის საერთაშორისო ვალდებულებების შესრულება.⁵²³ გერმანიის ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში განაცხადა, რომ სასამართლოს ერთ-ერთი ფუნქციაა, უზრუნველყოს კანონმდებლობის ისეთი განმარტება, რომელიც გერმანიას თავიდან ააცილებს საერთაშორისო ვალდებულებების დარღვევას, რაც გამოიწვევდა მის საერთაშორისო სამართლებრივ პასუხისმგებლობას.⁵²⁴ იტალიის სასამართლოებიც ხშირად იყენებენ განმარტების პრინციპს.⁵²⁵

განმარტების პრინციპის გამოყენების ფარგლები შეზღუდულია. იგი გამოიყენება მხოლოდ მაშინ, როდესაც შესაძლებელია ნორმატიული აქტის ისეთი განმარტება, რომელიც თავიდან ააცილებს სახელმწიფოს ნაკისრი საერთაშორისო ვალდებულებების დარღვევას. მიუხედავად ამ პრინციპისა, წინააღმდეგობა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტსა და ევროპულ კონვენციას შორის შეიძლება იმდენად აშკარა იყოს, რომ შეუძლებელი გახდეს განმარტების პრინციპის გამოყენება.

7.4.2. შესაბამისობის პრეზუმფციის პრინციპი

კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა პრაქტიკაში ასევე გამოიყენება შესაბამისობის პრეზუმფციის პრინციპი, რომელიც მჭიდროდ უკავშირდება „განმარტების“ პრინციპს. შესაბამისობის პრეზუმფციის პრინციპით, ეროვნული სასამართლოები მოქ-

522 ადამიანის უფლებათა აქტის ტექსტი იხ. K. Starmer, *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*, 1999, 718.

523 B. Simma, D.-E. Khan, M. Zöckler & R. Geiger, *The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 94.

524 საქმე BVerfGE 58, 34. ციტი. J. Frowein, *Federal Republic of Germany*, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 69.

525 *Bianco v. Istituto Nazionale della Previdenza Sociale and Istituto Nazionale per l'Assicurazione contro le malattie*, No. 527/1979, 5 *Italian Yearbook of International Law*, (1980-1981), 266.

მედებენ იმ პრეზუმფციით, რომ ეროვნული კანონმდებლობა შეესაბამება ქვეყნის საერთაშორისო ხელშეკრულებებს.⁵²⁶ ამ პრინციპის თანახმად, არსებობს პრეზუმფცია, რომ სახელმწიფოს საკანონმდებლო ხელისუფლებას არ სურს ისეთი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღება, რომელიც ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას.⁵²⁷ მრავალი ევროპული სახელმწიფო იყენებს შესაბამისობის პრეზუმფციის პრინციპს, რათა თავიდან აიცილოს ევროპული კონვენციიდან გამომდინარე ვალდებულებების დარღვევა.⁵²⁸

ამ პრინციპის საილუსტრაციოდ შეიძლება „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მოშველიება, რომელიც ეხება ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას. აღნიშნული კანონის მე-7 მუხლი ადგენს, რომ „საქართველოს ყველა მოქალაქეს უფლება აქვს ... მიიღოს ამომწურავი და ობიექტური ინფორმაცია ... საკუთარი ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ.“ თუ გავითვალისწინებთ, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლითა და კონვენციის მე-12 ოქმით იკრძალება დისკრიმინაცია რაიმე ნიშნით,⁵²⁹ შეიძლება იმის მტკიცება, რომ კანონის ხსენებული დებულება ადგენს დისკრიმინაციულ მოპყრობას საქართველოს მოქალაქეობის არმქონე საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ პირთა, სხვა ქვეყნის მოქალაქეთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა მიმართ.⁵³⁰ თუ საკუთარი ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ საქართველოს ყველა მოქალაქეს უფლება აქვს მიიღოს ამომწურავი და ობიექტური ინფორმაცია, მაშინ გამოდის, რომ საქართველოს მოქალაქეო-

526 J. Frowein, *International Law in Municipal Courts*, American Society of International Law, Proceedings of the 91st Annual Meeting 1997, (1998), 291.

527 Á. Rodríguez, *The European Convention on Human Rights in the Domestic Legal Order of Italy and Spain: A Comparison*, in: 49 Jahrbuch Des Öffentlichen Rechts Der Gegenwart 2001, 392; S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 14-15.

528 J. Polakiewicz, *The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law*, 17 Human Rights Law Journal, N11-12, 1996, 410; ასევე იხ. G. Gauksdóttir, *Iceland*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 402-403.

529 სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან ერთად, იხ. სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტი და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-12 ოქმი. ეს უკანასკნელი, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველომ მოახდინა მისი რატიფიკირება, ჯერ არ შესულა ძალაში, რადგან იგი არ არის რატიფიკირებული საკმარისი რაოდენობის სახელმწიფოს მიერ.

530 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ: 2001 წლის პირველი ნახევარი, თბილისი, 2001 წელი, გვ. 45.

ბის არმქონე საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ პირებსა და სხვა ქვეყნის მოქალაქეებს არ აქვთ უფლება, ან საერთოდ მიიღონ ინფორმაცია საკუთარი ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ, ან აქვთ ასეთი ინფორმაციის მიღების უფლება, თუმცა ეს ინფორმაცია შეიძლება არ იყოს ამომწურავი და ობიექტური.

კანონის ხსენებული დებულების ასეთი განმარტება ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას. თუ გავითვალისწინებთ, რომ სასამართლო უნდა შეეცადოს, იმგვარად განმარტოს საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები, კერძოდ კი ტერმინი „მოქალაქე“, რომ ასეთმა განმარტებამ არ დაარღვიოს სახელმწიფოს საერთაშორისო ვალდებულებები, მაშინ ეროვნული სასამართლოს მიერ ტერმინ „მოქალაქის“ განმარტებამ უნდა მოიცვას არა მხოლოდ საქართველოს მოქალაქე, არამედ ნებისმიერი ინდივიდი, მათ შორის საქართველოს მოქალაქეობის არმქონე საქართველოში მუდმივად მცხოვრები პირები და სხვა ქვეყნის მოქალაქეები.⁵³¹

შეიძლება ასევე სხვა მაგალითის განხილვა: საქართველოს კონსტიტუციის მე-14 მუხლით, „ყველა ადამიანი [...] კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა.“ კონსტიტუციის ამ მუხლისაგან განსხვავებით, ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლით ასევე იკრძალება დისკრიმინაცია „დაბადების“ საფუძველზე. ამას გარდა, თუ კონსტიტუციით ამომწურავად არის ჩამოთვლილი ის ნიშნები, რომელთა საფუძველზეც იკრძალება დისკრიმინაცია, ევროპული კონვენცია ასევე მიუთითებს, რომ დისკრიმინაცია უნდა აიკრძალოს სხვა ნიშნებითაც.⁵³² თუ მოსამართლე იხელმძღვანელებს შესაბამისობის პრეზუმფციის პრინციპით, კერძოდ, ისე განმარტავს კონსტიტუციისა და ევროპული კონ-

531 ასევე იხ.: საქართველოს კონსტიტუციის 35-ე მუხლის პირველი პუნქტი, რომლის თანახმად, ყველას აქვს განათლების მიღების უფლება და ამავე მუხლის მე-3 პუნქტი, რომელიც ადგენს, რომ მოქალაქეებს უფლება აქვთ, სახელმწიფო სასწავლებლებში უფასოდ მიიღონ საშუალო, პროფესიული და უმაღლესი განათლება. ამ საკითხზე უფრო დეტალურად იხ. Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols, HRCAD(2001)2, 2001, 120-121, 130-131.

532 იხ. Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols, HRCAD(2001)2, 2001, 64.

ვენციის დებულებებს, რომ ისინი არ მოვიდნენ წინააღმდეგობაში, სასამართლოს გადაწყვეტილება მაქსიმალურად ეფექტიანად დაიცავს ფიზიკური და იურიდიული პირების უფლებებს.

ხსენებულ პოზიციას ადასტურებს საერთაშორისო კონფერენციის დასკვნა, რომელიც მიეძღვნა ეროვნული მოსამართლის როლს საერთაშორისო სამართლის ნორმების გამოყენებისას. კონფერენციის დასკვნის თანახმად, „მოსამართლემ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა უნდა განმარტოს ისე, რომ იგი შეესაბამებოდეს საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და საერთაშორისო სამართლის სხვა წყაროებს.“⁵³³

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში უნდა დამკვიდრდეს შესაბამისობის პრეზუმფციის პრინციპი, რომლის თანახმად, ნორმატიული აქტის მიმღები ორგანო მიზნად არ ისახავს ისეთი აქტის მიღებას, რომელიც გამოიწვევს სახელმწიფოს მიერ საერთაშორისო ვალდებულებების დარღვევას.⁵³⁴

7.4.3. ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის დებულებათა ავტონომიური განმარტება

როგორც უკვე აღინიშნა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული პრინციპები და სამართლებრივი ტერმინები ავტონომიური მნიშვნელობით განიმარტება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ და მათი მნიშვნელობა შეიძლება არ ემთხვეოდეს მნიშვნელობას, რომელსაც სახელმწიფოს ეროვნული კანონმდებლობა ანიჭებს ამ პრინციპებსა და სამართლებრივ ტერმინებს. აქედან გამომდინარე, ეროვნულმა სასამართლოებმა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული პრინციპებისა და ტერმინების განმარტებისას უნდა გამოიყენოს არა ეროვნულ, არამედ საერთაშორისო (ევროპულ) დონეზე დამკვიდრებული მეთოდები.⁵³⁵

533 „მოსამართლე და საერთაშორისო სამართალი“, ქ ბუქარესტი, 1995 წლის 28-30 ნოემბერი, კონფერენციის დასკვნები, „სამართლიანი სასამართლოს უფლება“, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის გამოცემა, თბილისი, 2001 წელი, გვ. 187.

534 კ. კორკელია, სასამართლოს როლი საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენებაში, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1998 წელი, გვ. 108.

535 K. Starmer, *European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*, 1999, 18; G. Gauksdóttir, Iceland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 405.

თუ ეროვნულმა სასამართლომ არ გამოიყენა ეს პრინციპები და მეთოდები ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებების განმარტებისათვის, დიდი იქნება იმის ალბათობა, რომ ამ სასამართლომ განსხვავებული მნიშვნელობა მიანიჭოს კონვენციის ამა თუ იმ პრინციპს ან ტერმინს და ადამიანის უფლებათა დაცვა უზრუნველყოს უფრო დაბალი სტანდარტით, ვიდრე დაწესებულია ევროპული კონვენციითა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით.⁵³⁶

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის (ისევე, როგორც ზოგადად ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების) განმარტებისას შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით ჩამოყალიბებული მეთოდების გამოყენება ეროვნული სასამართლოების მიერ ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზია, რომელიც იწვევს კონვენციის დებულებების არასწორ განმარტებას.⁵³⁷ იმის გათვალისწინებით, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია გამოცხადებულია სახელმწიფოს კანონმდებლობის ნაწილად, ეროვნული სასამართლოები ევროპული კონვენციის დებულებების განმარტებისათვის ქვეცნობიერად იყენებენ იმ მეთოდებს, რომლებიც გამოიყენებიან მათ მიერ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების (მაგ., კანონის) განმარტებისათვის.⁵³⁸

დასაშვებია, რომ ერთსა და იმავე სამართლებრივ ტერმინს ევროპული კონვენციითა და საქართველოს კანონმდებლობით შეიძლება განსხვავებული მნიშვნელობა ჰქონდეს, ან მათი გამოყენების არეალი სრულად არ ემთხვეოდეს ერთმანეთს.⁵³⁹ ამის გამო ეროვნულმა სასამართლომ ევროპული კონვენცია უნდა განმარტოს იმ მნიშვნელობით, რა მნიშვნელობაც ენიჭება მას, როგორც საერთაშორისო აქტს, და არა საქართველოს კანონმდებლობის „მნიშვნელობით“. მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული კონვენცია საქართველოს კანონმდებლობის შემადგენელი ნაწილია, კონვენციის დებულებები მაინც იმ პრინციპებით უნდა განიმარტოს, რაც ჩამოყალიბდა ზოგადად საერთაშორისო სამართლით და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ.

536 T. Scovazzi, *The Application by Italian Court of Human Rights Treaty Law*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 63-64.

537 J. Velu, *Report on "Responsibilities for States Parties to the European Convention"*, in: *Proceedings of the Sixth International Colloquy about The European Convention on Human Rights*, 13-16 November 1985, 1988, 592.

538 *Second Report, Committee on International Law in National Courts*, International Law Association, 1996, 12.

539 C. Schreuer, *The Interpretation of Treaties by Domestic Courts*, 45 *British Yearbook of International Law* 1971, 264.

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა იმ მეთოდებით განმარტება, რომლებიც გამოიყენებიან საერთაშორისო სასამართლოების (ორგანოების) მიერ, დასტურდება არა მხოლოდ სახელმწიფოთა პრაქტიკით, არამედ მეცნიერული გამოკვლევებითაც. საერთაშორისო სამართლის კვლევითმა ინსტიტუტმა, რომელიც სწავლობდა ეროვნული მოსამართლის როლს სახელმწიფოს საერთაშორისო ურთიერთობაში, 1993 წელს მიღებულ რეზოლუციაში აღნიშნა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა საერთაშორისო ხელშეკრულებები უნდა განმარტონ ისე, როგორც ისინი განიმარტებიან საერთაშორისო სასამართლოების მიერ.⁵⁴⁰

7.5. ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის სწორი განმარტების უზრუნველყოფის მექანიზმი

როგორც ზემოაღნიშნული ანალიზიდან ჩანს, სახელმწიფოთა პრაქტიკაში ჩამოყალიბდა რამდენიმე პრინციპი, რომელთა საფუძველზეც განიმარტება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ეროვნული სასამართლოების მიერ.

რა ღონისძიებები უნდა გატარდეს საქართველოში, რათა სასამართლო პრაქტიკაში დამკვიდრდეს ის პრინციპები და მეთოდები, რომელთა საფუძველზეც უნდა განიმარტოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია?

7.5.1. რეკომენდაციის მიღება საერთაშორისო აქტების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებათა, განმარტების შესახებ

სახელმწიფოთა პრაქტიკა განსხვავდება ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის დებულებათა სწორი განმარტების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით. მიუხედავად ასეთი გან-

540 იხ. რეზოლუცია „ეროვნული მოსამართლეების საქმიანობა და მათი სახელმწიფოების საერთაშორისო ურთიერთობანი“ (1993 წლის 7 სექტემბერი), მე-5 პუნქტის მე-3 ქვეპუნქტი, Institut de Droit international, Annuaire, Vol. 65, Tome II, Session de Milan 1993, 323.

სხვაგვებისა, სახელმწიფოთა დიდ ნაწილში საერთაშორისო ხელშეკრულებათა სწორი გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებაში მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვით უმაღლესი ინსტანციის სასამართლოებს.⁵⁴¹ ზოგიერთ სახელმწიფოში უზენაესი (უმაღლესი) სასამართლოს როლი საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების სწორი პრაქტიკის დასამკვიდრებლად იმით გამოიხატება, რომ იგი იღებს სახელმძღვანელო წესებს ან რეკომენდაციას, რომლითაც ქვემდგომი სასამართლოებისათვის განიმარტება, ერთი მხრივ, ის პრინციპები და მეთოდები, რომლებიც ჩამოყალიბებულია საერთაშორისო დონეზე, მათ შორის ევროპული სასამართლოს მიერ და რომელთა საფუძველზეც უნდა განიმარტოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებები, ხოლო, მეორე მხრივ, პრინციპები, რომელთა საფუძველზეც ეროვნულმა სასამართლომ ისე უნდა განმარტოს ევროპული კონვენციის დებულებები, რომ არ დაარღვიოს სახელმწიფოს საერთაშორისო ვალდებულებები და მისმა გადანაცვლებამ არ გამოიწვიოს სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა.⁵⁴² მაგალითად, რუსეთის უზენაესმა სასამართლომ 1995 წელს მიიღო დადგენილება, რომლის ერთ-ერთი მიზანი იყო რუსეთის სასამართლოების მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრების ხელშეწყობა.⁵⁴³

რაც შეეხება საქართველოს, აღსანიშნავია, რომ სასამართლო რეფორმამდე მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით საქართველოს უზენაესი სასამართლო უფლებამოსილი იყო, მიეღო დადგენილება, რომლითაც განმარტავდა ამა თუ იმ ნორმატიული აქტის შინაარსს და რომელიც იურიდიულად სავალდებულო იყო ქვემდგომი სასამართლოებისათვის. ამჟამად მოქმედი კანონმდებლობით საქართველოს უზენაეს სასამართლოს არა აქვს უფლება, იურიდიულად სავალდებულო ფორმით ქვემდგომ სასამართლოებს დაუდგინოს ნორმათა განმარტების პრინციპები. მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად, საქართველოს უზენაეს სასამართლოს არა აქვს რეკომენდაციის მიღების უფლებაც კი, რომელიც განუმარტავდა საქართველოს საერთო სასამართლოებს იმ პრინციპებსა და მეთოდებს, რომლებითაც მათ უნდა იხელმძღვანელონ საერთაშორისო აქტების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გამოყენებასთან დაკავშირებით.

541 *Compatibility of Hungarian Law with the European Convention on Human Rights: Preparatory Work Prior to Ratification*, March 1995, H(95)2, para. 8.

542 *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, xxx.

543 G. Danilenko, *International Law in the Russian Legal System*, American Society of International Law, Proceedings of the 91st Annual Meeting 1997, (1998), 297.

მართალია, უზენაესი სასამართლო არ არის უფლებამოსილი, მიიღოს ასეთი აქტი, მაგრამ საქართველოს უზენაეს სასამართლოსთან შექმნილია სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭო, რომელიც მოწოდებულია, ხელი შეუწყოს სწორი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბება-განვითარებას.⁵⁴⁴ თუმცა ასეთი საბჭო უფლებამოსილია შეიმუშაოს მხოლოდ სარეკომენდაციო ხასიათის აქტები, შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ ამ საკითხებთან დაკავშირებით რეკომენდაციების შემუშავება დადებით გავლენას მოახდენს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებათა, სწორი განმარტების პრაქტიკის დამკვიდრებაზე.

7.5.2. აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან საკონსულტაციო დასკვნის მიღება

საქართველოს სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებაში მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა შეუძლია ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში საქართველოს გენერალური წარმომადგენლის სამსახურს, რომელიც შექმნილია საქართველოს იუსტიციის სამინისტროში. ეს სამსახური, რომელიც წარმოადგენს საქართველოს ხელისუფლებას ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს წინაშე, კომპეტენტურია ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან დაკავშირებით. თუ საერთო სასამართლოს გაუჩნდა ეჭვი იმისა, რომ მისმა გადაწყვეტილებამ შეიძლება გამოიწვიოს ევროპული კონვენციით დადგენილი ადამიანის უფლებათა სტანდარტების დარღვევა, სასამართლოს არ უნდა აეკრძალოს საკონსულტაციო დასკვნის მისაღებად ამ სამსახურისათვის მიმართვა. სასამართლოს ასეთ დასკვნაში შეიძლება განემარტოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციითა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით დაწესებული ადამიანის უფლების დაცვის სტანდარტი, ასევე ის, თუ როგორ განიმარტება ევროპული სასამართლოს მიერ ევროპული კონვენციის ესა თუ ის სადავო დებულება, დაცულია თუ არა ევროპული კონვენციით კონკრეტული უფლება (რაც ხშირად მხოლოდ ევროპული სასამარ-

544 იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭოს დებულება (ახალი რედაქცია), დებულების ტექსტი ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე: [www.supremecourt.ge].

თლოს პრეცედენტული სამართლიდან ჩანს და არა კონვენციის ტექსტიდან), აკმაყოფილებს თუ არა ამა თუ იმ უფლების შეზღუდვა კონვენციით დადგენილ სტანდარტებს და ა.შ. ამ დასკვნაში შეიძლება ჩამოყალიბდეს ევროპული სასამართლოს პოზიცია მსგავს საქმესთან დაკავშირებით.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ გენერალური წარმომადგენლის სამსახურის საკონსულტაციო დასკვნა შეიძლება იყოს მხოლოდ და მხოლოდ სარეკომენდაციო ხასიათის. ყოვლად დაუშვებელია, რომ ეს დასკვნა იურიდიულად სავალდებულო იყოს საქართველოს სასამართლოებისათვის, რაც ხელყოფდა მათ დამოუკიდებლობას.⁵⁴⁵ სასამართლოები უნდა იყვნენ უფლებამოსილნი, სრული დამოუკიდებლობით განმარტონ და გამოიყენონ ევროპული კონვენცია (ისევე როგორც ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულებები).

საქმის განმხილველი სასამართლოს მიერ აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან საკონსულტაციო დასკვნის მიღების შესაძლებლობა აღიარებულია საერთაშორისო სამართლის ინსტიტუტის კვლევაში, რომელიც ეხება სასამართლოების როლს სახელმწიფოს საერთაშორისო ურთიერთობაში. ამ ინსტიტუტის რეზოლუციით, „არაფერმა უნდა შეუშალოს ხელი ეროვნულ სასამართლოებს, რათა მიმართონ აღმასრულებელ ხელისუფლებას დასკვნის გაცემის თხოვნით, თუ ასეთი საკონსულტაციო დასკვნა არ არის იურიდიულად სავალდებულო.“⁵⁴⁶

ნიშანდობლივია, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ ეროვნული სასამართლოსათვის იურიდიულად სავალდებულო დასკვნის გაცემის პრაქტიკა განიხილა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმას, რამდენად მდიდარია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. საქმის – *ბომარტანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Beaumartin v. France)*, რომელიც ეხებოდა დამოუკიდებელი სასამართლო პროცესის ჩატარებას, როდესაც საფრანგეთის ადმინისტრაციულმა სასამართლომ გამოიყენა საფრანგეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს იურიდიულად სავალდებულო გადანყვეტილება, – განხილვისას ევროპულმა სასამართლომ ასეთი პრაქტიკა ჩათვალა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის საწინა-

545 J. de da Rochère, France, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 51-52.

546 იხ. რეზოლუცია „ეროვნული მოსამართლეების საქმიანობა და მათი სახელმწიფოების საერთაშორისო ურთიერთობანი“ (1993 წლის 7 სექტემბერი), მე-5 პუნქტის მე-3 ქვეპუნქტი, *Institut de Droit international, Annuaire, Vol. 65, Tome II, Session de Milan 1993*, 321.

აღმდეგოდ, დამოუკიდებელი სასამართლოს მიერ საქმის განხილვის მოთხოვნის დარღვევად.⁵⁴⁷

აღსანიშნავია, რომ როგორც საკონსულტაციო ჯგუფის დაარსება, ისე იუსტიციის სამინისტროსაგან საკონსულტაციო დასკვნების მიღების პრაქტიკა, ალბათ, მხოლოდ დროებითი ღონისძიებები უნდა იყოს. თუ საქართველოს სასამართლოებში ჩამოყალიბდა ევროპული კონვენციის სწორი განმარტების პრაქტიკა, აღარ იქნება აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან საკონსულტაციო დასკვნების მიღების პრაქტიკის შენარჩუნების აუცილებლობა.

7.5.3. ევროპული კონვენციის შესახებ საკონსულტაციო ჯგუფის ჩამოყალიბება

საქართველოს სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის სწორ განმარტებას ხელს შეუწყობს საქართველოს უზენაეს სასამართლოში ექსპერტებით დაკომპლექტებული საკონსულტაციო ჯგუფის შექმნა, რომელიც უფლებამოსილი იქნება, მიიღოს სასამართლოების თხოვნა საკონსულტაციო დასკვნის გაცემის შესახებ.⁵⁴⁸ განსხვავებით საქართველოს უზენაეს სასამართლოში უკვე შექმნილი სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭოსაგან, ევროპული კონვენციის შესახებ შექმნილ საკონსულტაციო ჯგუფს შეიძლება მიენიჭოს უფლებამოსილება, რათა მან გასცეს დასკვნები კონკრეტულ სასამართლო დავასთან დაკავშირებით.

საკონსულტაციო ჯგუფის ძირითადი მიზანი უნდა იყოს სასამართლოსათვის ობიექტური დასკვნის გაცემა კონკრეტულ დავასთან დაკავშირებით ამა თუ იმ საკითხის საერთაშორისო ხელშეკრულებით, მათ შორის ევროპული კონვენციით და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, რეგულირების შესახებ.

ასეთი პრაქტიკის დამკვიდრების ძირითადი დადებითი მხარე ისაა, რომ ის ხელს შეუწყობს სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელებას. საკონსულტაციო დასკვნები სასამართლოს მისცემს საშუალებას, ობიექტურად შეაფასოს მის წინაშე არსებული საქმე და გადანყვიტოს იგი არა მხოლოდ საქართვე-

547 *ბომარტანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Beaumartin v. France)*, 1994 წლის 24 ნოემბერი, Series A, no. 296-B, 38-ე პუნქტი; J. Frowein, *International Law in Municipal Courts*, American Society of International Law, Proceedings of the 91st Annual Meeting 1997, (1998), 292; Report of the Sixty-Eighth Conference, International Law Association (1998), 1998, 669-670.

548 Report of the Sixty-Eighth Conference, International Law Association (1998), 1998, 668.

ლოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების, არამედ ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით ჩამოყალიბებული სტანდარტების საფუძველზე.

ამ ჯგუფის დასკვნას იურიდიულად სავალდებულო ძალა არ უნდა ჰქონდეს სასამართლოსათვის. მნიშვნელოვანია, რომ ექსპერტების დასკვნები მიუკერძოებელი იყოს. ექსპერტთა ჯგუფი მიზანშეწონილია შეიქმნას საქართველოს საოლქო სასამართლოებთან, ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლეს სასამართლოებსა და საქართველოს უზენაეს სასამართლოსთან.

7.6. ნორმატიული აქტების იერარქიული

უპირატესობის პრინციპის

გამოუყენებლობა ადამიანის უფლებათა

ეფექტიანი დაცვის პრინციპის მიმართ

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განმარტებისა და გამოყენებისას მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ ევროპული კონვენცია ადგენს ადამიანის უფლებათა დაცვის მხოლოდ მინიმალურ სტანდარტებს, რაც გამოიხატა კონვენციის 53-ე მუხლით. ამ მუხლით: „[...] კონვენციაში არაფერი განიმარტება, როგორც შეზღუდვა ან გადახვევა ადამიანის რომელიმე უფლებისა და ძირითადი თავისუფლებისაგან, რომელიც შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნეს ნებისმიერი მაღალი ხელშემკვრელი მხარის კანონმდებლობით ან სხვა შეთანხმებით, რომლის მხარეც ის არის.“

კონვენციის ხსენებული დებულებიდან გამომდინარეობს, რომ თუ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი აწესებს ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტებს, ვიდრე ევროპული კონვენცია, ეროვნულმა სასამართლოებმა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით უნდა იხელმძღვანელონ და მის საფუძველზე უზრუნველყონ ადამიანის უფლებათა დაცვა.⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ E. Alkema, Responsibilities Deriving from the Implementation of the European Convention on Human Rights: Responsibilities for States Parties to the Convention, in: Proceedings of the Sixth International Colloquy about the European Convention on Human Rights, 13-16 November 1985, 1988, 712.

თუ ევროპული კონვენცია და შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი აწესებენ ადამიანის უფლებათა დაცვის განსხვავებულ სტანდარტებს, დგება ამ აქტებს შორის უპირატესი იურიდიული ძალის მქონე აქტის გამოყენების საკითხი. თუკი ეროვნულმა სასამართლომ დაადგინა ადამიანის უფლებათა დაცვის განსხვავებული სტანდარტი ორ ნორმატიულ აქტს შორის, მოსალოდნელია, რომ მათი გამოყენების საკითხი გადაწყდება ამ აქტებს შორის ეროვნულ დონეზე დადგენილი უპირატესი იურიდიული ძალის მიხედვით. როგორც ცნობილია, საქართველოში საერთაშორისო ხელშეკრულებებს ენიჭებათ უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებთან (მაგ., კანონთან) შედარებით. მაგრამ საერთაშორისო ხელშეკრულების უპირატესი ძალა არ უნდა იქნეს ისე გაგებული, რომ მან შეზღუდოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით დადგენილი ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალი სტანდარტი.⁵⁵⁰ თუ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი აწესებს ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს, ვიდრე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, საქართველოს სასამართლომ უნდა გამოიყენოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი), მიუხედავად იმისა, რომ ევროპულ კონვენციას ენიჭება უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების (მაგ., კანონის) მიმართ (გარდა საქართველოს კონსტიტუციისა და კონსტიტუციური შეთანხმებისა).

თუ საქართველოს სასამართლო განიხილავს საკითხს, რომელიც წესრიგდება როგორც ევროპული კონვენციით, ისე ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით (მაგ., კანონით), მაშინ, როდესაც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი აწესებს ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს, ეროვნული სასამართლოსათვის ადამიანის უფლებათა დაცვის გამოსაყენებელი სტანდარტი უნდა იყოს საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი. მართალია, საქართველოს კანონმდებლობით საერთაშორისო ხელშეკრულებას, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, ენიჭება უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ (გარდა კონსტიტუციისა და კონსტიტუციური შეთანხმებისა), მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ევროპული

550 პ. ცნობილადე, ეროვნული კანონმდებლობისა და საერთაშორისო სამართლის ურთიერთქმედება, „საქართველო და საერთაშორისო სამართალი“, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2001 წელი, გვ. 60-61.

კონვენციით დადგენილი სტანდარტი ეროვნულმა სასამართლოებმა იმისათვის უნდა გამოიყენონ, რათა შეზღუდონ ეროვნული კანონმდებლობით დადგენილი ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალი სტანდარტი. ევროპული კონვენციის გამოყენებით საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით დადგენილი სტანდარტების შეზღუდვა ეწინააღმდეგება ევროპული კონვენციისა და ზოგადად ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპის სულისკვეთებას. სხვა სიტყვებით, სასამართლოს არა აქვს უფლება, დაეყრდნოს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა უპირატეს იურიდიულ ძალას, რათა გაამართლოს ევროპული კონვენციის გამოყენება, საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით გათვალისწინებული უფრო მაღალი სტანდარტის გამოყენების ნაცვლად.

კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ეროვნული სასამართლოები კონკრეტულ სასამართლო საქმესთან დაკავშირებით აფასებენ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტითა და ევროპული კონვენციით დადგენილი უფლების ეფექტიანობას.⁵⁵¹ იმის მიხედვით, თუ რომელი მათგანი უფრო ეფექტიანად, ანუ უფრო მაღალი სტანდარტით, უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებათა დაცვას, ეროვნული სასამართლო იმ აქტს ანიჭებს უპირატესობას.⁵⁵²

ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობა პირდაპირ აწესებს, რომ, ნორმატიული აქტების იერარქიული თანაფარდობის მიუხედავად, კოლიზიის შემთხვევაში უნდა იქნეს გამოყენებული ის ნორმატიული აქტი, რომელიც ადგენს ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს. მაგალითად, სლოვაკეთის კონსტიტუციის მე-11 მუხლის თანახმად:

„სლოვაკეთის რესპუბლიკის მიერ რატიფიცირებულ და კანონმდებლობის მოთხოვნათა მიხედვით გამოქვეყნებულ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს ენიჭება უპირატესი ძალა შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის მიმართ, თუ ასეთი ხელშეკრულებები უფრო მაღალი სტანდარტით იცავენ ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს.“

551 M. Nowak, *The Implementation of the European Convention on Human Rights*, in: *The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights*, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights, 28-29 October, 1988, 1989, 39.

552 H. Tretter, Austria, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 105-106.

მიუხედავად იმისა, რომ სლოვაკეთში ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს ენიჭებათ უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ,⁵⁵³ კონსტიტუცია პირდაპირ ადგენს: შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა, თუ დადგინდა, რომ ეს უკანასკნელი ადამიანის უფლებებს უფრო მაღალი სტანდარტით იცავს, ვიდრე ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც უფრო მაღალ იერარქიულ ადგილზე დგას სლოვაკეთში.⁵⁵⁴ ამდენად, თუ დადგინდა, რომ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულება და შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები ადამიანის უფლებათა დაცვის განსხვავებულ სტანდარტებს ადგენენ, სლოვაკეთის სასამართლოები ვალდებული არიან, გამოიყენონ ის აქტი, რომელიც ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს აწესებს, ანუ აქტი, რომელიც ადამიანის უფლებებს უფრო ეფექტიანად იცავს.

საკმარისი საფუძველია მტკიცებისათვის, რომ ზემოხსენებული გზით უნდა გადაწყდეს საკითხი იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ეროვნული სასამართლო აღმოაჩენს, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციითა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით დადგენილი ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტი უფრო მაღალია, ვიდრე საქართველოს კონსტიტუციით დადგენილი სტანდარტი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ქვეყნის კონსტიტუციას ენიჭება უფრო მაღალი იერარქიული ადგილი, ვიდრე ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, თუ ეროვნული სასამართლო აღმოაჩენს, კონსტიტუციით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტი უფრო დაბალია, ვიდრე ევროპული კონვენციისა, სასამართლომ უნდა იხელმძღვანელოს ევროპული კონვენციით დადგენილი სტანდარტით. მართალია, ევროპული კონვენცია ითვალისწინებს, რომ ის ადგენს მხოლოდ მინიმალურ სტანდარტებს, რაც ქმნის იმის პრეზუმფციას, რომ ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა, განსაკუთრებით კი კონსტიტუცია, ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტებს აწესებს, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში ეს პრეზუმფცია შეიძლება უარყოფილ იქნეს, თუ, სასამართლოს დასკვნით, კონვენციის სტანდარტი უფრო მაღალია, ვიდრე საქართველოს კონსტიტუციისა.

553 სლოვაკეთის კანონმდებლობით შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები მოიცავს ყველა აქტს, გარდა კონსტიტუციისა.

554 M. Blaško, Slovakia, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 760.

ნორმატიული აქტების, მათ შორის კონსტიტუციის, იერარქიული უპირატესობის პრინციპის გამოუყენებლობა ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპის მიმართ უცხო არ არის ევროპული სახელმწიფოებისათვის. მაგალითად, საბერძნეთში, სადაც ქვეყნის კონსტიტუციას ენიჭება უფრო მაღალი იერარქიული ადგილი, ვიდრე ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას,⁵⁵⁵ თუ სასამართლომ დაადგინა, რომ ევროპული კონვენცია უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებათა დაცვას უფრო მაღალი სტანდარტით, ვიდრე საბერძნეთის კონსტიტუცია,⁵⁵⁶ იგი იყენებს კონვენციას.⁵⁵⁷

ასევე საინტერესოა მალტის მაგალითი. მალტის კანონმდებლობით ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას ენიჭება უპირატესობა მალტის კანონმდებლობასთან შედარებით, თუმცა კონსტიტუციას აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა ევროპულ კონვენციასთან შედარებით. მალტის კონსტიტუციის უპირატესობა ევროპულ კონვენციასთან შედარებით არაერთხელ დადასტურდა მალტის სასამართლო პრაქტიკით.⁵⁵⁸ მალტის პარლამენტში „ევროპული კონვენციის აქტის“ (1987 წელი) გარშემო საპარლამენტო დებატების დროს, რომელმაც მოახდინა ევროპული კონვენციის ინკორპორაცია მალტის კანონმდებლობაში, განისაზღვრა, რომ, თუ დადგინდა, კონვენციით უფრო ეფექტიანად არის დაცული პირთა უფლებები, ვიდრე კონსტიტუციით, უნდა იქნეს გამოყენებული კონვენციის დებულებები.⁵⁵⁹

მიუხედავად იმისა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა დაცვის მხოლოდ მინიმალურ სტანდარტებს აწესებს, მცდარი იქნებოდა იმის მტკიცება, რომ ზოგადად საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები (როგორც კონსტიტუცია, ისე სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები) *a priori* ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტებს ადგენს, ვიდრე ევროპული კონვენცია.⁵⁶⁰ რომელი სამართლებრივი აქტი – ევროპული კონვენცია

555 K. Ioannou, Greece, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 358, 361.

556 მე-4-25-ე მუხლები.

557 K. Ioannou, Greece, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 360.

558 J. S. Pullicino, Malta, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 566.

559 იქვე.

560 S. Jensen, The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study, 1992, 237.

თუ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი – აწესებს ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს, უნდა განისაზღვროს სასამართლოს მიერ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში. ამდენად, საქმეთა განხილვისას სასამართლოს მიერ ევროპული კონვენციის გამოყენებაზე უარის თქმა მხოლოდ იმის გამო, რომ ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა დაცვის მინიმალურ სტანდარტს აწესებს და, აქედან გამომდინარე, საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი უფრო მაღალი სტანდარტებით იცავს ადამიანის უფლებებს, არ იქნებოდა მართებული. მით უმეტეს გასათვალისწინებელია, რომ ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტები არ შემოიფარგლება მხოლოდ ევროპული კონვენციით (და მისი ოქმებით), არამედ ასევე გულისხმობს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით დადგენილ სტანდარტებსაც. ეს უკანასკნელი, როგორც უკვე აღინიშნა, აზუსტებს, აკონკრეტებს და სულ უფრო ავითარებს კონვენციით გათვალისწინებულ ადამიანის უფლებათა სტანდარტებს. ეროვნული სასამართლოებისა და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკამ არაერთხელ ცხადყო, რომ, მართალია, ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა დაცვის მინიმალურ სტანდარტებს აწესებს, პრაქტიკაში ხშირია მათ მიერ საპირისპიროს დადგენა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს სტანდარტები მინიმალურია, ისინი საკმაოდ მაღალია.⁵⁶¹ აქედან გამომდინარე, მართლმსაჯულების განხორციელებისას ეროვნულმა სასამართლოებმა არა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები, არამედ ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი უნდა განიხილონ, რაც საშუალებას მისცემს მათ, განსაზღვრონ, თუ რომელი მათგანი ადგენს უფრო მაღალ სტანდარტებს და გამოიყენონ ის სამართლებრივი აქტი, რომელიც უფრო ეფექტიანად იცავს ადამიანის უფლებებს.

561 Á. Rodríguez, *The European Convention on Human Rights in the Domestic Legal Order of Italy and Spain: A Comparison*, in: 49 *Jahrbuch Des Öffentlichen Rechts Der Gegenwart* 2001, 408.

7.7. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, როგორც კონსტიტუციის დებულებათა განმარტების საშუალება

7.7.1. შმსავალი

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გავლენა საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაზე არ შემოიფარგლება მხოლოდ მისი პირდაპირი გამოყენებით ქვეყნის სასამართლოების მიერ. ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს ასევე შეუძლია მოახდინოს გავლენა საქართველოს კონსტიტუციის ადამიანის უფლებათა შესახებ დებულებების განმარტებაზე.⁵⁶² საქართველოს კონსტიტუციის დებულებების განმარტება ევროპული კონვენციის მიხედვით გამომდინარეობს იმ სამართლებრივი პრეზუმფციიდან, რომლის თანახმად, ქვეყანაში მოქმედი ყველა ნორმატიული აქტი შეესაბამება ერთმანეთს.

ნაშრომის ამ ნაწილის მიზანია: განიხილოს სახელმწიფოთა პრაქტიკა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით კონსტიტუციის დებულებათა განმარტებასთან დაკავშირებით და გააანალიზოს ასეთივე პრაქტიკის დამკვიდრების მიზანშეწონილობა საქართველოში.

7.7.2. ევროპულ სახელმწიფოთა კანონმდებლობა და პრაქტიკა

ევროპულ სახელმწიფოებში განსხვავებული ფორმით დადგინდა კონსტიტუციის დებულებათა განმარტების აუცილებლობა საერთაშორისო აქტების (ძირითადად საერთაშორისო ხელშეკრულებების) მიხედვით. ზოგიერთ სახელმწიფოში კანონმდებლობა, ზოგიერთში კი სასამართლო პრაქტიკა განსაზღვრავს კონსტიტუციის დებულებათა განმარტების აუცილებლობას საერთაშორისო აქტების მიხედვით.⁵⁶³ ევროპულ სახელმწიფოებში არსე-

⁵⁶² ზოგადად იხ. J. Trone, *Federal Constitutions and International Relations*, 2001, 118-119.

⁵⁶³ ზოგადად იხ. Y. Iwasawa, *International Human Rights Adjudication in Japan*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 257.

ბული მდგომარეობის საილუსტრაციოდ შეიძლება რამდენიმე მაგალითის მოშველიება.

ერთ-ერთი იმ სახელმწიფოთაგან, რომელშიც ქვეყნის კანონმდებლობამ განსაზღვრა კონსტიტუციის განმარტების აუცილებლობა საერთაშორისო აქტების მიხედვით, *ესპანეთი*. ესპანეთის კონსტიტუციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს, რომ კონსტიტუციით აღიარებულ ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებთან დაკავშირებული ნორმები უნდა განიმარტოს ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციისა და ესპანეთის მიერ რატიფიცირებული საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების მიხედვით.⁵⁶⁴ ამ დებულების საფუძველზე ესპანეთის სასამართლოები განმარტავენ კონსტიტუციას არა მხოლოდ ევროპული კონვენციის, არამედ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით.⁵⁶⁵

პორტუგალიის კონსტიტუციის მე-16 მუხლის მე-2 პუნქტი განსაზღვრავს, რომ კონსტიტუციითა და სხვა შიდასახელმწიფოებრივი აქტებით გათვალისწინებული დებულებები, რომლებიც ანესრიგებენ ადამიანის უფლებათა დაცვას, უნდა განიმარტოს ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის შესაბამისად.

რუმინეთის კონსტიტუციის მე-20 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების შესახებ კონსტიტუციის დებულებები განიმარტება ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის, იმ პაქტებისა და სხვა ხელშეკრულებების შესაბამისად, რომელთა მონაწილეც არის რუმინეთი.⁵⁶⁶

მოლდოვის კონსტიტუციის მე-4 მუხლის პირველი პუნქტით, ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა შესახებ კონსტიტუციური დებულებები უნდა იქნეს გაგებული ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციისა და მოლდოვის საერთაშორისო ხელშეკრულებების გათვალისწინებით.

564 G. E. Roca, Spain, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 813.

565 Á. Rodríguez, *The European Convention on Human Rights in the Domestic Legal Order of Italy and Spain: A Comparison*, in: 49 *Jahrbuch Des Öffentlichen Rechts Der Gegenwart* 2001, 398. ასევე იხ. S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 235; T. Buergenthal, *Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law*, 235 *Recueil des Cours* IV 1992, 355.

566 G. Uglean, *The European Convention on Human Rights and the Romanian Internal Law*, in: *Protecting Human Rights: European Perspective: Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber* (Eds.), 2000, 1456.

ევროპულ სხვა სახელმწიფოებში ქვეყნის კონსტიტუციის განმარტების აუცილებლობა, საერთაშორისო აქტების, განსაკუთრებით ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, მიხედვით, განისაზღვრა სასამართლო პრაქტიკით. გერმანიის ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ ერთ-ერთ გადანყვეტილებაში აღნიშნა, რომ გერმანიის ძირითადი კანონის განმარტებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი.⁵⁶⁷

პოლონეთის უზენაესმა სასამართლომ თავის გადანყვეტილებაში ასევე მიუთითა პოლონეთის კანონმდებლობის განმარტების აუცილებლობაზე ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით.⁵⁶⁸

საყურადღებოა ასევე *კვიპროსის* მაგალითი. მიუხედავად იმისა, რომ კვიპროსის კონსტიტუციას მინიჭებული აქვს უფრო მაღალი იერარქიული ადგილი, ვიდრე ევროპულ კონვენციას, კვიპროსის უზენაესი სასამართლო რეგულარულად იყენებს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს ადამიანის უფლებათა შესახებ კონსტიტუციის დებულებების განმარტების მიზნით.⁵⁶⁹

შვედეთში, სადაც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის იერარქიული სტატუსი გათანაბრებულია საკანონმდებლო აქტებთან (გარდა კონსტიტუციისა), უზენაესი სასამართლო თავის პრაქტიკაში ხშირად იყენებს კონვენციას, როგორც ქვეყნის კონსტიტუციის დებულებათა განმარტების საშუალებას.⁵⁷⁰

ბულგარეთის საკონსტიტუციო სასამართლომ 1998 წლის 18 თებერვლის გადანყვეტილებაში განაცხადა, რომ ადამიანის უფ-

567 იხ. BVerfGE 74, 370. ციტ. B. Simma, D.-E.Khan, M. Zöckler & R. Geiger, The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights, in: Enforcing International Human Rights in Domestic Courts, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 94. ასევე იხ. A. Zimmermann, Germany, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 339.

568 III ARN 75/94, 11 January 1995.

569 G. Ress, The Effect of Judgments and Decisions in Domestic Law, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 842.

570 J. Polakiewicz, The Status of the Convention in National Law, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 44, 48-49.

ლებათა დაცვის შესახებ კონსტიტუციის დებულებები უნდა განიმარტოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით.⁵⁷¹

ლატვიის საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში დაადგინა, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი უნდა იქნეს გამოყენებული არა მხოლოდ ევროპული კონვენციის, არამედ ლატვიის კონსტიტუციის შესაბამისი დებულებების განმარტებისათვის.⁵⁷²

იმის საილუსტრაციოდ, როგორ განიმარტება სასამართლო პრაქტიკაში ადამიანის უფლებათა შესახებ კონსტიტუციის დებულებები ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, შეიძლება ესპანეთის საკონსტიტუციო ტრიბუნალის ერთ-ერთ საქმის მოშველიება.

ესპანეთის ორმა მოსამართლემ, რომელთაც ესპანეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით უნდა განეხორციელებინათ საქმის წინასწარი გამოძიება, ხოლო შემდეგ ამავე საქმესთან დაკავშირებით უნდა მიეღოთ მონაწილეობა სასამართლო საქმის განხილვაში, მიმართა ესპანეთის საკონსტიტუციო ტრიბუნალს კანონმდებლობის ამ დებულების კონსტიტუციურობის შესახებ. საკონსტიტუციო სარჩელში დასმული იყო კითხვა: შეესაბამება თუ არა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ხსენებული ნორმა კონსტიტუციის იმ ნორმას, რომელიც ინდივიდს სასამართლო პროცესის დროს ანიჭებს „ყველა გარანტიას“ (ესპანეთის კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-2 პუნქტი). მოსარჩელეთა აზრით, კონსტიტუციის დებულება, რომელიც ინდივიდს სასამართლო პროცესის დროს ანიჭებდა „ყველა გარანტიას“, უნდა განმარტებულიყო ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით, რომელიც ადგენს პირის უფლებას საქმის განხილვაზე „დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს“ მიერ. ამას გარდა, მოსარჩელებმა მოიშველიეს ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე – *დე კუბერი ბელგიის წინააღმდეგ (De Cubber v. Belgium)*.⁵⁷³ ამ საქმეზე ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის პირველი პუნქტი (მოთხოვნა სასამართლოს მიუკერძოებლობის შესა-

571 A. Arabadjiev, Bulgaria, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 196, 201-202.

572 იხ. ლატვიის საკონსტიტუციო სასამართლოს 2000 წლის 30 აგვისტოს გადაწყვეტილება, N2000-03-01. გადაწყვეტილება ხელმისაწვდომია ლატვიის საკონსტიტუციო სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე: [www.satv.tiesa.gov.lv].

573 *დე კუბერი ბელგიის წინააღმდეგ (De Cubber v. Belgium)*, 1984 წლის 26 ოქტომბერი, Series A, No. 86.

ხებ), რადგან გამომძიებელი მოსამართლე, რომელმაც გასცა ბრძანება განმცხადებლის დაკავების შესახებ, წევრი იყო მოსამართლეთა პალატისა, რომელმაც გაასამართლა იგი.

მიუხედავად სასამართლოს წინაშე გამოხატული სახელმწიფოს წარმომადგენლის პოზიციისა, რომლის მიხედვით, ესპანეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ეს ნორმა არ ახდენდა გავლენას მოსამართლის მიუკერძოებლობაზე, საკონსტიტუციო ტრიბუნალმა კონსტიტუციის ნორმა განმარტა ევროპული კონვენციისა და ხსენებული სასამართლო პრეცედენტის მიხედვით და არაკონსტიტუციურად ცნო სისხლის სამართლის კანონმდებლობის სადავო მუხლი.⁵⁷⁴

ევროპული სახელმწიფოების კანონმდებლობისა და პრაქტიკის მიმოხილვის შედეგად შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ ამ სახელმწიფოთა უმრავლესობაში კონსტიტუციის დებულებები ადამიანის უფლებათა შესახებ განიმარტება ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით.

7.7.3. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით კონსტიტუციის დებულებათა განმარტების მოტივები

რა განაპირობებს საქართველოს კონსტიტუციის განმარტებას ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით?

საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავით გათვალისწინებულ დებულებათა განმარტება, ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, ეროვნულ სასამართლოებს დაეხმარება კონსტიტუციის დებულებათა ისეთი განმარტების თავიდან აცილებაში, რომელიც ადამიანის უფლებებს დაიცავს უფრო დაბალი სტანდარტით, ვიდრე ეს გათვალისწინებულია ევროპული კონვენციით.

ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, კონსტიტუციის დებულებების განმარტების ერთ-ერთი განმაპირობებელი ფაქტორია ის, რომ ევ-

574 იხ. საქმე *Cuestión de unconstitucionalidad sobre la Ley Orgánica 10/1980, Sentencia del Tribunal Constitucional 145/88 of 12 July 1988* in *Boletín de Jurisprudencia Constitucional* 88-89, 1168-76. ციტ. Á. Rodríguez, *The European Convention on Human Rights in the Domestic Legal Order of Italy and Spain: A Comparison*, in: *49 Jahrbuch Des Öffentlichen Rechts Der Gegenwart* 2001, 406-407.

როპული კონვენცია აღიარებულია „ცოცხალ“ დოკუმენტად. ასეთად კონვენციის აღიარება ნიშნავს, რომ მისი დებულებები უნდა განიმარტოს საზოგადოებრივი ცნობიერების განვითარების მიხედვით.⁵⁷⁵ თუ საქართველოს კონსტიტუციის დებულებები არ განიმარტა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, შეიძლება, კონსტიტუციური ნორმების შინაარსი „ჩამორჩეს“ ევროპული კონვენციით დაცულ უფლებათა შინაარსს, რომელიც სულ უფრო ვითარდება ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების ზრდასთან ერთად. თუ ეროვნული სასამართლო არ გამოიყენებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს კონსტიტუციის განმარტებისათვის, შეიძლება, კონსტიტუციური დებულებები უფრო შეზღუდულად განიმარტოს, რის გამოც დაირღვევა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები.⁵⁷⁶

კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით საქართველოს კონსტიტუციის განმარტება ხელს შეუწყობს ევროპული კონვენციითა და საქართველოს კონსტიტუციით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების ჰარმონიზებას. ცხადია, რომ ასეთი ჰარმონიზება უნდა მოხდეს ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების გაზრდის მიზნით. თუ საქართველოს კონსტიტუციის ნორმა განიმარტა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით და ეროვნულმა სასამართლომ დააკვნა, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს ადგენს, ეროვნულმა სასამართლომ ისე უნდა განმარტოს კონსტიტუციური დებულებები, რომ ისინი შეესაბამებოდნენ პრეცედენტულ სამართალს; მეორე მხრივ, თუ ეროვნულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ კონსტიტუციის განმარტებას ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით სანინააღმდეგო ეფექტი აქვს, ანუ კონსტიტუციური უფლება შეიძლება შეიზღუდოს ასეთი განმარტებით, მაშინ საქართველოს სასამართლომ არ უნდა განმარტოს კონსტიტუცია ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით დადგენილი უფრო დაბალი სტანდარტით.

კონსტიტუციურ დებულებათა განმარტებას ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით ხელს უწყობს საქარ-

575 S. Jensen, *The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study*, 1992, 236.

576 W. Binchy, *The Bill, the Advantages and Disadvantages of the Approach Taken, and Possible Alternatives*, paper presented at the Conference of the Law Society of Ireland on the European Convention on Human Rights Bill (2001), 19 October 2002.

თველოს კონსტიტუციისა და ევროპული კონვენციის დებულებათა მსგავსება. ასეთი მსგავსება განაპირობა იმან, რომ საქართველოს კონსტიტუციის შემუშავების დროს მხედველობაში იქნა მიღებული ევროპული კონვენციის დებულებები. ევროპული კონვენციის დებულებები საქართველოს კონსტიტუციის ზოგიერთ მუხლს საფუძვლად კი დაედო. როგორც გერმანელი მკვლევარი ვ. გაული აღნიშნავს თავის ნაშრომში, რომელშიც შეისწავლა საქართველოს კონსტიტუციის შემუშავების პროცესი, „ვენეციის კომისიის მიერ განხორციელებული ანალიზისა და დახმარების შედეგად უკვე ადრეულ ეტაპზე დადგინდა კონსტიტუციის პროექტის ნორმათა ევროპის საბჭოს ნორმებთან, უპირველეს ყოვლისა კი, ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან შესაბამისობა.“⁵⁷⁷

ასეთი მსგავსება განსაკუთრებით თვალსაჩინოა საქართველოს კონსტიტუციის 22-ე მუხლის მე-3 პუნქტსა და 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტთან დაკავშირებით, რომელთა ფორმულირებები მსგავსია ევროპული კონვენციის შესაბამისი დებულებების ფორმულირებებისა. იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპულმა სასამართლომ მნიშვნელოვნად განავითარა და დააზუსტა ევროპული კონვენციის მატერიალური მუხლების შინაარსი, ევროპულმა კონვენციამ და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულმა სამართალმა შეიძლება, ორიენტირის როლი შეასრულოს საქართველის კონსტიტუციის ადამიანის უფლებათა შესახებ დებულებების განმარტებისათვის.

ამ მსგავსების საილუსტრაციოდ შეიძლება ისეთი უფლების რეგულირების საკითხის განხილვა, როგორცაა გამოხატვის თავისუფლება. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს, რომ იმისათვის, რათა გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა მართლზომიერად ჩაითვალოს, მან უნდა დააკმაყოფილოს სამი პირობა, კერძოდ, ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა უნდა: ა) იყოს კანონით განსაზღვრული; ბ) ემსახურებოდეს კანონიერ მიზანს;⁵⁷⁸ და გ) იყოს აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.⁵⁷⁹

577 იხ. ვ. გაული, კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება საქართველოში (გერმანული გამოცემის ქართული თარგმანის ავტორი კ. კუბლაშვილი), 2002 წელი, გვ. 374; ასევე იხ. გვ. 32.

578 მაგალითად, ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უნცესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვისათვის, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვისათვის, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილების ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებისათვის.

579 ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი: „ამ თავისუფლებათა განხორციელება [...] შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ ფორმალობებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალისწინებულია

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ამ სამი პირობის საფუძველზე აფასებს, მართლზომიერია თუ არა ევროპული კონვენციის ხსენებული უფლების შეზღუდვა. თუ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არის დაკმაყოფილებული ერთ-ერთი პირობა მაინც, იგი მიიჩნევს, რომ ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა არამართლზომიერია და შესაბამისმა სახელმწიფომ დაარღვია ევროპული კონვენციის შესაბამისი დებულება.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მსგავსად, საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტი ადგენს სამ ანალოგიურ პირობას სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვასთან დაკავშირებით. კერძოდ, 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტში აღნიშნულია, რომ: „ამ მუხლის პირველ და მეორე პუნქტებში ჩამოთვლილ უფლებათა განხორციელება შესაძლებელია კანონით შეიზღუდოს ისეთი პირობებით, რომლებიც აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, სხვათა უფლებებისა და ღირსების დასაცავად, კონფიდენციალურად აღიარებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად.“

სიტყვის (გამოხატვის) თავისუფლებასთან დაკავშირებით საქართველოს კონსტიტუციისა და ევროპული კონვენციის დებულებების შედარებიდან ნათელია, რომ ამ აქტებით დადგენილი პირობები სიტყვის (გამოხატვის) თავისუფლების შეზღუდვის მიმართ მსგავსია.⁵⁸⁰ ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტის მსგავსად საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს სამ პირობას, რომელთა დაკმაყო-

კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვისათვის, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვისათვის, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილების ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შესანარჩუნებლად.“

580 სიტყვის თავისუფლებასთან დაკავშირებით, მიუხედავად კონსტიტუციისა და კონვენციით გათვალისწინებული დებულებების მსგავსებისა, გასათვალისწინებელია, რომ ევროპული კონვენცია ასევე მოიხსენიებს კიდევ ერთ კანონიერ მიზანს – ჯანმრთელობისა და ზნეობის დაცვას, რომლის საფუძველზეც შეიძლება შეიზღუდოს ადამიანის უფლებები, რასაც კონსტიტუციის 24-ე მუხლი არ ითვალისწინებს. იხ. Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols, HRCAD(2001)2, 2001, 24.

ფილების შემთხვევაში შეიძლება მართლზომიერად შეიზღუდოს სიტყვის თავისუფლება. საქართველოს სასამართლოს შეუძლია გამოიყენოს ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი და მის საფუძველზე შეაფასოს სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვის მართლზომიერება. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საქართველოს სასამართლოებს შესაძლებლობას მისცემს, მიიღონ ისეთი გადაწყვეტილება, რომელიც შეესაბამება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს. ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი იქნება ის ორიენტირი, რომელიც დაეხმარება საქართველოს სასამართლოს სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში.⁵⁸¹

ასევე აღსანიშნავია, რომ, თუ საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლი აწესრიგებს „სიტყვის თავისუფლებას“, კონვენციის მე-10 მუხლი აწესრიგებს „გამოხატვის თავისუფლებას“. ეს უკანასკნელი უფრო ფართოა და მოიცავს არა მხოლოდ „სიტყვით“ გამოხატულ შეხედულებას, არამედ ნებისმიერი სხვა ფორმით (მაგ., ხელოვნების ნაწარმოებით, ნახატით).⁵⁸² საქართველოს სასამართლოებმა ასეთი განსხვავება კონვენციითა და კონსტიტუციით მონესრიგებული უფლების ფარგლებთან დაკავშირებით შეიძლება გამოიყენონ საქართველოს კონსტიტუციის ისეთი განმარტებისათვის, რომელიც შეესაბამება საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას.

ადამიანის უფლებათა კონსტიტუციური დებულებების განმარტება ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის. იმდენად, რამდენადაც საკონსტიტუციო სასამართლოს ფუნქცია საქართველოს კონსტიტუციის უზენაესობის, კონსტიტუციური კანონიერებისა და კონსტიტუციურ უფლებათა და თავისუფლებათა უზრუნველყოფაა, საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია გამოიყენოს ევროპული კონვენცია და, განსაკუთრებით, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, როგორც კონსტიტუციის ადამიანის უფლებათა შესახებ დებულებების შინაარსის დადგენის საშუალება. ევროპული კონვენციისა და ევ-

581 J. Polakiewicz, *The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law*, 17 *Human Rights Law Journal*, N11-12, 1996, 407.

582 *მიულერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Muller v. Switzerland)*, 1988 წლის 24 მაისი, Series A, no. 133, 27-ე პუნქტი.

როპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მეშვეობით საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია დაადგინოს ნორმატიული აქტების კონსტიტუციურობა.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო შედარებით ახალი ინსტიტუტია, რომლის პრაქტიკა ჩამოყალიბების პროცესშია. ამიტომ მას, ბუნებრივია, ვერ ექნება მდიდარი გამოცდილება ამა თუ იმ უფლების განმარტებასა და გამოყენებასთან დაკავშირებით. სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებისა და დახვეწის პროცესში საკონსტიტუციო სასამართლომ შეიძლება განიხილოს ადამიანის უფლებათა განმარტების ის გზები, რომლებიც გამოიყენა ევროპულმა სასამართლომ. ვინაიდან ევროპული სასამართლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში იხილავს ადამიანის უფლებათა დაცვის საკითხებს და, ბუნებრივია, მას ამ პერიოდში მოუხდა არაერთი სამართლებრივი პრობლემის გადაწყვეტა, ეს გამოცდილება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ შეიძლება გამოიყენოს თავისი პრაქტიკის სწორად განვითარებისათვის.

8. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებლობის მიზანები და ღონისძიებები მათი გამოყენების პრაქტიკის დასამკვიდრებლად

მიუხედავად დადებითი ტენდენციისა, რომელიც ვითარდება საქართველოში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებასთან დაკავშირებით, ჯერ კიდევ იშვიათობაა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება, მათ შორის სასამართლო საქმეთა განხილვისას. ამიტომ მნიშვნელოვანია კონვენციის იშვიათი გამოყენების მიზეზების განხილვა და იმ ღონისძიებების განსაზღვრა, რომლებიც უნდა გატარდეს საქართველოში ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დასამკვიდრებლად.

რა მიზეზები აბრკოლებს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებას სასამართლო საქმეთა განხილვისას და რა ღონისძიებები უნდა გატარდეს ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დასამკვიდრებლად?

შეიძლება გამოიყოს ორი ძირითადი მიზეზი, რომლებიც აბრკოლებენ ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას საქართველოში:

- ა) საინფორმაციო
- ბ) ფსიქოლოგიური

8.1. საინფორმაციო ბარიერები ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან დაკავშირებით

8.1.1. სასწავლო (ბანათილეზის) სისტემა

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც განაპირობებს ადამიანის უფლებათა ეფექტიან დაცვას, კარგად ფუნქციონირებადი სასწავლო (განათლების) სისტემაა. ევროპული კონვენციის მიღებიდან 50-ე წლისთავისადმი მიძღვნილ კონფერენციაზე მიღებულ რეზოლუციაში ევროპის საბჭოს წევრმა ქვეყნებმა ყურადღება გაამახვილეს ადამიანის უფლებათა დაცვის ეფექტიანი სასწავლო სისტემის მნიშვნელობაზე. რეზოლუციით სახელმწიფოებს ეთხოვათ ადამიანის უფლებათა შესახებ, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შესახებ, სასწავლო კურსების შემოღება.⁵⁸³

იმ მიზეზებს შორის, რომლებიც აბრკოლებენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებას სასამართლო საქმეთა განხილვისას, ალბათ ყველაზე მნიშვნელოვანია ის, რომ სასამართლო პროცესის მხარეებს არა აქვთ საკმარისი ცოდნა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის შესახებ.⁵⁸⁴

ბოგადად შეიძლება აღინიშნოს, რომ ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებში იურიდიული პროფესიის იმ წარმომადგენელთა სასწავლო პროგრამები, რომლებიც მონაწილეობენ სასამართლო პროცესში, ითვალისწინებენ სწავლებას ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს ძირითადი პრეცედენტების შესახებ.⁵⁸⁵ აქვე ისიც აღსანიშნავია, რომ ამ სახელ-

583 Para. 14(iv), Resolution I, Institutional and Functional Arrangements for the Protection of Human Rights at National and European Level, Ministerial Conference and Commemorative Ceremony of the 50th Anniversary of the Convention, H/Conf(2000)1, Rome, 3-4 November 2000, 2.

584 იხ. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში „საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ: 2001 წლის მეორე ნახევარი“, 2002 წელი, გვ. 18-19.

585 იხ. T. Barkhuysen & M. van Emmerik, Legal Protection Against Violations of the European Convention on Human Rights: Improving (Co-)operation of Strasbourg and Domestic Institutions, 12 Leiden Journal of International Law, 1999, 839.

მნიფოებში საწყის ეტაპზე ევროპული კონვენციის გამოუყენებლობის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი ევროპული კონვენციის შესახებ სასწავლო პროგრამების არარსებობა იყო.⁵⁸⁶

რა მდგომარეობაა საქართველოში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ზოგადად საერთაშორისო სამართლის სწავლებასთან დაკავშირებით?

ა) უმაღლესი სასწავლებლები

გასაკვირი არ იქნება იმის აღნიშვნა, რომ საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში უმნიშვნელო ყურადღება ექცეოდა საერთაშორისო სამართლის სწავლებას საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში.⁵⁸⁷ საერთაშორისო სამართლის დისციპლინა, რომელიც უმაღლეს სასწავლებლებში ისწავლებოდა, ძირითადად თეორიული საკითხებით შემოიფარგლებოდა და მსმენელს არ უვითარებდა საერთაშორისო სამართლის, მათ შორის საერთაშორისო ხელშეკრულებების, უშუალო გამოყენების ჩვევებს. საერთაშორისო სამართლის სწავლებისათვის უმნიშვნელო როლის მინიჭება განპირობებული იყო პოლიტიკურ-სამართლებრივი მიზეზებით. საბჭოთა კავშირი ემხრობოდა საერთაშორისო სამართლისა და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის თანაფარდობის დუალისტურ დოქტრინას, ანუ აღიარებდა მათ ორ დამოუკიდებელ სამართლებრივ სისტემად, რომლებიც უმნიშვნელო გავლენას ახდენდნენ ერთმანეთზე.⁵⁸⁸ საერთაშორისო სამართალი, მათ შორის საერთაშორისო ხელშეკრულება, არ იყო საბჭოთა კავშირის შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის წყარო. საბჭოთა კავშირის, მათ შორის საქართველოს, სასამართლოებს პრაქტიკულად არანაირი შეხება არ ჰქონდათ საერთაშორისო სამართალთან. იმის გამო, რომ საერთაშორისო სამართლის, მათ შორის საერთაშორისო ხელშეკრულებების, გავლენა იურისტების საქმიანობაზე ძალზე უმნიშვნელო იყო, არ არსებობდა საერთაშორისო სამართლის შესახებ ცოდნის შეძენის მწვავე საჭიროება. ამიტომაც, იურისტებს, რომლებმაც იური-

586 მაგალითისათვის იხ. K. Ioannou, Greece, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 356.

587 საბჭოთა კავშირის დროს ორი ელიტარული უმაღლესი სასწავლებელი – მოსკოვსა და კიევში – ამზადებდა საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტებს.

588 ამას გარდა, საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკები, გარდა უკრაინისა და ბელორუსიისა, უშუალოდ არ მონაწილეობდნენ საერთაშორისო ურთიერთობებში. იხ. ლ. ალექსიძე, წინასიტყვაობა, საქართველო და საერთაშორისო სამართალი, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2001 წელი, გვ. 8.

დიული განათლება საბჭოთა კავშირის პერიოდში მიიღეს საქართველოში, არ ჰქონდათ შექმნილი სათანადო პირობები საერთაშორისო სამართლის შესახებ პრაქტიკული ცოდნის შესაძენად, რადგან არც იყო ამის აუცილებლობა.

საქართველოს მიერ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ საერთაშორისო სამართლის სწავლების მდგომარეობა ნაწილობრივ შეიცვალა საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში. ეს განაპირობა საერთაშორისო სამართლის გავლენის ზრდამ საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე. ამჟამად საერთაშორისო სამართალი ისწავლება როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო უმაღლესი სასწავლებლების იურიდიული განხრის სპეციალობებზე.⁵⁸⁹ რამდენიმე უმაღლეს სასწავლებელში დაარსდა საერთაშორისო სამართლის ფაკულტეტი. ზოგიერთში სპეციალური კურსიც კი შემოიღეს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში.

მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო სამართლის სასწავლო პროგრამა განსხვავებულია საქართველოს სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში. უმრავლესობა უმაღლესი სასწავლებლების სასწავლო პროგრამებისა არასაკმარისად ასახავს იმ როლსა და მნიშვნელობას, რომელიც საერთაშორისო სამართალს, განსაკუთრებით საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, ენიჭება საქართველოში. ასევე საყურადღებოა, რომ უმაღლესი სასწავლებლების უმრავლესობაში საერთაშორისო სამართლის (ისევე როგორც სხვა დისციპლინების) სწავლება მიზნად ისახავს სტუდენტის მიერ მხოლოდ თეორიული ცოდნის შექენას და არა პრაქტიკული ჩვევების გამომუშავებას.

ბ) მოსამართლეები

უდავოა, რომ მოსამართლეებს ენიჭებათ მნიშვნელოვანი როლი საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენებაში. ამ როლმა განაპირობა ის, რომ მოსამართლის თანამდებობის დასაკავებლად პირმა უნდა გაიაროს საკვალიფიკაციო გამოცდა, სხვა საკითხებთან ერთად, ისეთ საკითხებში, როგორებიცაა: „ადამიანის უფლებების შესახებ საერთაშორისო აქტები და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები“.⁵⁹⁰

⁵⁸⁹ საერთაშორისო სამართალი ასევე ისწავლება რამდენიმე უმაღლესი სასწავლებლის საერთაშორისო ურთიერთობებზე სპეციალიზებულ ფაკულტეტებზე.

⁵⁹⁰ „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 68-ე მუხლი.

„საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანიზმმა კანონმა დაანესა ხსენებულ საკითხებზე საკვალიფიკაციო გამოცდის ჩატარების აუცილებლობა და დაადგინა, რომ საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამას საქართველოს იუსტიციის საბჭოს წარდგინებით ამტკიცებს საქართველოს პრეზიდენტი.

მიზანშეწონილია მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამის იმ ნაწილის განხილვა, რომელიც ეხება „ადამიანის უფლებების შესახებ საერთაშორისო აქტებს და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს“.⁵⁹¹

საგამოცდო პროგრამის ნაწილი, რომელიც ეხება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო აქტებსა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, შედგება ოთხი თემისაგან:

- ა) ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლებრივი დაცვა;
- ბ) ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმები;
- გ) საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები მართლმსაჯულების საკითხებში;
- დ) საქართველოს საერთაშორისო შეთანხმებები და ხელშეკრულებები.

ამ ნაშრომის თემატიკის გათვალისწინებით, ყურადღება გამახვილდება მხოლოდ პირველ ორ თემაზე. მიზანშეწონილია მათი შინაარსის სრულად ასახვა ნაშრომში.

პირველი თემა („ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლებრივი დაცვა“) ითვალისწინებს შემდეგ საკითხებს:

„ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტები. ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია. საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ. სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ პაქტის ფაკულტატიური ოქმი. საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია. ევროპის სოციალური ქარტია.“

მეორე თემა („ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმები“) მოიცავს შემდეგ საკითხებს:

591 იხ. „მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამა“, საქართველოს იუსტიციის საბჭო, თბილისი, 2000 წელი, გვ. 69-70. საგამოცდო პროგრამის ახალი რედაქცია დამტკიცებულია საქართველოს პრეზიდენტის 2000 წლის 4 აგვისტოს N347 ბრძანებულებით.

„გაერო და მისი საერთაშორისო სასამართლო. საერთაშორისო სასამართლოს სავალდებულო იურისდიქცია. გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი. ევროპის საბჭო და მისი როლი ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში. ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია. ადამიანის უფლებათა ევროპული (ქ. სტრასბურგის) სასამართლო.“

სრულყოფილია თუ არა საკვალიფიკაციო პროგრამის ხსენებული ორი ნაწილი და საკმარისია თუ არა ამ საკითხების ცოდნა საქართველოს მოსამართლეებისათვის ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, ეფექტიანი გამოყენებისათვის მართლმსაჯულების განხორციელებისას?

უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია, თავისთავად ის ფაქტი, რომ მოსამართლეობის საგამოცდო პროგრამაში გათვალისწინებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ხელშეკრულებებთან, დაკავშირებული საკითხები, დადებითი მოვლენაა. ის ადასტურებს მნიშვნელოვან როლს, რომელიც ენიჭებათ საქართველოს სასამართლოებს მართლმსაჯულების განხორციელების დროს საერთაშორისო აქტების გამოყენებაში. მიუხედავად ამისა, შეიძლება გამოითქვას რამდენიმე მოსაზრება საგამოცდო პროგრამის ამ ნაწილის სრულყოფის შესახებ.

პროგრამით გათვალისწინებულია ისეთი საკითხი, როგორცაა „ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტები“. მიუხედავად იმისა, რომ თემა „ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლებრივი დაცვა“ მოიცავს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტებს, ძალზე რთულია, თუ საერთოდ შესაძლებელია ამ საკითხის ფარგლების დადგენა. ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტები მოიცავს ადამიანის უფლებათა სფეროში საერთაშორისო დონეზე მიღებულ ნებისმიერ აქტს, მიუხედავად მისი ბუნებისა და იურიდიული ძალისა. იგი მოიცავს როგორც სახელმწიფოებისათვის იურიდიულად სავალდებულო ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს (მაგ., სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტი; ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია), ისე სარეკომენდაციო ხასიათის საერთაშორისო აქტებს (მაგ., ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია⁵⁹²). სარეკომენდაციო ხასიათის საერთაშორისო აქტები მოიცავს რო-

592 ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის სამართლებრივი ბუნების შესახებ იხ. კ. კორკელია, საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში, „საქართველო და საერთაშორისო სამართალი“, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2001 წელი, გვ. 72-73.

გორც საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ მიღებულ რეზოლუციებს,⁵⁹³ ისე ადამიანის უფლებათა საზედამხედველო ორგანოთა სხვადასხვა სახის აქტებს (მაგ., ადამიანის უფლებათა კომიტეტის „საერთო კომენტარები“). ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო აქტებს ასევე განეკუთვნება საერთაშორისო დოკუმენტები, რომლებიც სახელმწიფოს აკისრებენ არა სამართლებრივ, არამედ პოლიტიკურ ვალდებულებებს ადამიანის უფლებათა სფეროში (მაგალითად, ჰელსინკის დასკვნითი აქტით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა სტანდარტები, ისევე როგორც ზოგადად, ევროპის უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის ადამიანის უფლებათა დოკუმენტებში განმტკიცებული სტანდარტები).

ამდენად, „ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტები“ ძალზე ფართო ცნებაა და მოიცავს ადამიანის უფლებათა დაცვასთან დაკავშირებით საერთაშორისო დონეზე მიღებულ ნებისმიერ აქტს. ისმის კითხვა: მიზანშეწონილია თუ არა ასეთი ზოგადი საკითხის გათვალისწინება საგამოცდო პროგრამით და რეალისტურია თუ არა მოლოდინი, რომ მოსამართლეობის კანდიდატი შეძლებს ამ კითხვაზე პასუხის გაცემას? ამ კითხვაზე უარყოფითი პასუხი უნდა გაიცეს. ადამიანის უფლებათა დაცვის ყველა საერთაშორისო სტანდარტის ან მისი უმრავლესობის ცოდნა მოსამართლეობის კანდიდატის მიერ პრაქტიკულად შეუძლებელია. ყველა ასეთი სტანდარტის ცოდნა შეუძლებელია არა მხოლოდ მოსამართლეობის კანდიდატისათვის, რომელიც საკვალიფიკაციო გამოცდას აბარებს კიდევ ექვს სხვა საგანში, არამედ საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტისათვისაც კი.⁵⁹⁴ ხსენებულიდან გამომდინარე, აუცილებელია ამ საკითხის დაზუსტება.

საგამოცდო პროგრამა ასევე ითვალისწინებს ისეთ საკითხს, როგორიცაა „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია“. როგორც უკვე აღინიშნა, ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია გაეროს გენერალური ასამბლეის რე-

593 მხოლოდ გაეროს ფარგლებში ადამიანის უფლებათა სფეროში ყოველწლიურად მიიღება ათეულობით რეზოლუცია.

594 როგორც ცნობილია, მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო გამოცდა, გარდა „ადამიანის უფლებების შესახებ საერთაშორისო აქტების და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების“ საგნისა, ტარდება ისეთ საგნებში, როგორიცაა: საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, სისხლის სამართალი, სისხლის სამართლის პროცესი, სამოქალაქო სამართალი, სამოქალაქო სამართლის პროცესი და ადმინისტრაციული სამართალი და პროცესი. იხ. „საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანული კანონის 68-ე მუხლის მე-3 პუნქტი.

ზოლუციაა და, შესაბამისად, არ აკისრებს სახელმწიფოებს მისი შესრულების იურიდიულ ვალდებულებას. საერთაშორისო ხელშეკრულებებისაგან განსხვავებით, საყოველთაო დეკლარაცია, ისევე როგორც სხვა სარეკომენდაციო ხასიათის რეზოლუციები, არ არის საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი. ის თავისთავად არ წარმოშობს ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის უფლებებს. დეკლარაციაში განმტკიცებულია ადამიანის უფლებათა დაცვის ის სტანდარტები, რომელთა შესრულებასაც სახელმწიფოები უნდა ესწრაფვოდნენ. აქვე ისიც აღსანიშნავია, რომ საყოველთაო დეკლარაციაში განმტკიცებული ნორმების დიდი ნაწილი საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმებად ჩამოყალიბდა. დეკლარაციით განმტკიცებული სტანდარტების უმრავლესობა ასევე გათვალისწინებულია სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებებისა და ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების საერთაშორისო პაქტებით, რომლებიც აკისრებენ სახელმწიფოებს საერთაშორისო ვალდებულებებს. თუმცა საყურადღებოა, რომ სხვადასხვა სახელმწიფოში დეკლარაცია მართლმსაჯულების განხორციელებისას გამოიყენება როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების განმარტების საშუალება. მიუხედავად ამისა, საყოველთაო დეკლარაცია სახელმწიფოებისათვის მაინც სარეკომენდაციო ხასიათის რეზოლუციად რჩება. ხსენებულის გათვალისწინებით, უპრიანი იქნებოდა, პროგრამით გამიჯნული ყოფილიყო სახელმწიფოსათვის იურიდიულად სავალდებულო აქტები (საერთაშორისო ხელშეკრულებები) და სარეკომენდაციო აქტები.

საგამოცდო პროგრამით ასევე გათვალისწინებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ფარგლებში მიღებული რამდენიმე საერთაშორისო ხელშეკრულება (სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტი, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის ფაკულტატიური ოქმი და ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების საერთაშორისო პაქტი). შეჭველია, ხსენებული აქტები გაეროს უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო ხელშეკრულებებია ადამიანის უფლებათა სფეროში და აუცილებელია მათი შინაარსის ცოდნა საქართველოს მოსამართლეთათვის. ამასთანავე, საინტერესოა, ნიშნავს თუ არა მხოლოდ ხსენებული აქტების შეტანა პროგრამაში იმას, რომ საქართველოს მოსამართლეები არ არიან ვალდებულნი, იცნობდნენ ადამიანის უფლებათა შესახებ სხვა მნიშვნელოვან საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, რომლებიც მიღებულია გაეროს ფარგლებში? რა თქმა უნდა, არა. ისინი უნდა

იცნობდნენ ადამიანის უფლებათა შესახებ ყველა ძირითად საერთაშორისო ხელშეკრულებას. გაეროს ეგიდით მიღებულ ადამიანის უფლებათა შესახებ სხვა უმნიშვნელოვანეს ხელშეკრულებებს განეკუთვნება, *inter alia*: კონვენცია წამების წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ, კონვენცია ბავშვის უფლებათა შესახებ, კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ. ყველა ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილია. ისინი წარმოშობენ უფლებებსა და ვალდებულებებს ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის და შეიძლება გამოყენებულ იქნენ მართლმსაჯულების განხორციელებისას. ხსენებულიდან გამომდინარე, გამართლებული იქნებოდა საერთაშორისო ხელშეკრულებების სიის გონივრულ ფარგლებში გაზრდა და ადამიანის უფლებათა ძირითადი საერთაშორისო ხელშეკრულებების შეტანა მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო პროგრამაში.

საგამოცდო პროგრამით ასევე გათვალისწინებულია რეგიონულ დონეზე მიღებული ადამიანის უფლებათა ორი საერთაშორისო ხელშეკრულება: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპის სოციალური ქარტია.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საგამოცდო პროგრამაში ჩართვა უდავოდ მნიშვნელოვანია, რადგან ამ კონვენციით შექმნილია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო დაცვის ყველაზე ეფექტიანი სისტემა. რაც შეეხება ევროპის სოციალურ ქარტიას, აღსანიშნავია, რომ საქართველომ, მართალია, ხელი მოაწერა მას, იგი ჯერ არ არის რატიფიცირებული საქართველოს მიერ, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი არ არის ქვეყნისათვის სავალდებულო და, შესაბამისად, არ არის მისი კანონმდებლობის ნაწილი. ამასთან ერთად, გასათვალისწინებელია, რომ არსებობს ევროპის სოციალური ქარტიის ორი ტექსტი: ერთი მიღებულია 1961 წელს („ევროპის სოციალური ქარტია“), ხოლო მეორე, განახლებული ტექსტი – 1996 წელს („ევროპის სოციალური ქარტია (განახლებული)“). საქართველომ ხელი მოაწერა ევროპის სოციალური ქარტიის განახლებულ ვარიანტს და, აქედან გამომდინარე, მითითება ევროპის სოციალური ქარტიის წინა ვერსიაზე მოკლებულია ლოგიკურ საფუძველს. იმის გამო, რომ საქართველოს ჯერ არ მოუხდენია ევროპის სოციალური ქარტიის რატიფიცირება, მიზანშეუწონელია საგამოცდო პროგრამით ამ საკითხის გათვალისწინება.

რაც შეეხება პროგრამის მეორე თემას („ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმები“), მის მიმართაც შეიძლება გამოითქვას რამდენიმე მოსაზრება.

ხსენებული თემა ითვალისწინებს ისეთ საკითხს, როგორცაა „გაერო და მისი საერთაშორისო სასამართლო. საერთაშორისო სასამართლოს სავალდებულო იურისდიქცია.“ გაერო, როგორც ცნობილია, უნივერსალური საერთაშორისო ორგანიზაციაა და მისი საქმიანობის სფერო მოიცავს საერთაშორისო თანამშრომლობის პრაქტიკულად ყველა სფეროს, მათ შორის ადამიანის უფლებათა დაცვას. გაეროს საქმიანობის მრავალფეროვნებიდან გამომდინარე, პრაქტიკულად შეუძლებელია იმის განსაზღვრა, თუ რისი ცოდნა მოეთხოვება მოსამართლეობის კანდიდატს. შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ ამ საკითხში იგულისხმება გაეროს საქმიანობა ადამიანის უფლებათა სფეროში, მაგრამ არც ეს არის საკმარისად ზუსტი დეფინიცია იმისა, თუ რა უნდა იცოდეს მოსამართლეობის კანდიდატმა. როგორც ცნობილია, გაეროს საქმიანობა ადამიანის უფლებათა სფეროში ხორციელდება ძირითადად სახელშეკრულებო (მაგ., ადამიანის უფლებათა კომიტეტი ან წამების წინააღმდეგ ბრძოლის კომიტეტი) და არასახელშეკრულებო ორგანოების (მაგ., ადამიანის უფლებათა კომისია) მიერ. ამ ორგანოთა საქმიანობის მასშტაბებიდან გამომდინარე, პრაქტიკულად შეუძლებელია, რომ მოსამართლეობის კანდიდატმა მეტ-ნაკლები დეტალურობით იცოდეს ამ ორგანოთა საქმიანობის შესახებ.

რაც შეეხება საკვალიფიკაციო პროგრამით გათვალისწინებულ საკითხს საერთაშორისო სასამართლოს შესახებ, პროგრამა აქაც საჭიროებს დაზუსტებას. საერთაშორისო სასამართლო გაეროს ერთ-ერთი ძირითადი ორგანოა, მაგრამ გაეროს ფარგლებში დაარსებულია სხვა საერთაშორისო სასამართლოები, მათ შორის საერთაშორისო ტრიბუნალი ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულების შესახებ და რუანდის ტრიბუნალი. 2002 წელს ამოქმედდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო. მეორე საკითხიდან (საერთაშორისო სასამართლოს სავალდებულო იურისდიქცია) გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მოსამართლეობის კანდიდატს პროგრამის მიხედვით მოეთხოვება გაეროს ერთ-ერთი ძირითადი ორგანოს საქმიანობის ცოდნა. საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამით ამა თუ იმ საკითხის გათვალისწინება უნდა გამომდინარეობდეს იქიდან, აუცილებელია თუ არა მოსამართლისათვის ამ საკითხების ცოდნა. ამიტომ შეიძლება ეჭვის შეტანა იმაში, მოსამართლეს დასჭირდება თუ არა თავის საქმიანობაში ისეთი საკითხის ცოდნა, როგორცაა საერთაშორისო სასამართლოს სავალდებულო იურისდიქცია. საერთაშორისო სასამართლოს სავალდებულო იურისდიქციის საკითხი ეხება იმას, თუ რა ფორმითა და

ხერხით აღიარებს სახელმწიფო სასამართლოს კომპეტენციას, განიხილოს საერთაშორისო დავა და მიიღოს მასზე გადაწყვეტილება. მით უმეტეს, რომ გაეროს საერთაშორისო სასამართლო, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსაგან განსხვავებით, არ განიხილავს ფიზიკური და იურიდიული პირების განაცხადებს. მისი იურისდიქცია ვრცელდება მხოლოდ სახელმწიფოთაშორის დავეებზე.⁵⁹⁵ ამიტომ ეროვნულ სასამართლოს პრაქტიკულად არანაირი შეხება არა აქვს გაეროს საერთაშორისო სასამართლოსთან, რის გამოც პროგრამით მისი გათვალისწინება მიზანშეუწონლად უნდა ჩაითვალოს.

პროგრამა ასევე ითვალისწინებს საკითხს გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის შესახებ.⁵⁹⁶ ადამიანის უფლებათა კომიტეტი საერთაშორისო საზედამხედველო ორგანოა, რომელიც დაარსებულია სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტით. მიუხედავად იმისა, რომ ამ საკითხს მოიცავს პირველი თემის ერთ-ერთი საკითხი (სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტი), მაინც მიზანშეუწონილია მისი გათვალისწინება პროგრამით. მაგრამ, თუ მოსამართლის კანდიდატს მოეთხოვება, იცოდეს ამ საზედამხედველო ორგანოს საქმიანობის შესახებ, მან ასევე უნდა იცოდეს სხვა საზედამხედველო ორგანოთა, მათ შორის: ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტის, წამების წინააღმდეგ ბრძოლის კომიტეტის, რასობრივი დისკრიმინაციის წინააღმდეგ ბრძოლის კომიტეტის საქმიანობის შესახებ.

ასევე ზოგადია საკითხი „ევროპის საბჭოსა და მისი როლის შესახებ ადამიანის უფლებათა სფეროში“. ის მოიცავს ევროპის საბჭოს ნებისმიერ საქმიანობას ადამიანის უფლებათა სფეროში, რაც ძალზე ფართოა. პრაქტიკულად რთულია, რომ მოსამართლემ იცოდეს ყველა ამ საქმიანობის შესახებ და, რაც მთავარია, ასეთი ცოდნა გამოუსადეგარია მოსამართლისათვის. მოსამართლეობის კანდიდატმა უნდა იცოდეს ის, რაც მოსამართლეს შეიძლება გამოადგეს თავის საქმიანობაში. ამიტომ მიზანშეუწონილია ამ საკითხის დაზუსტება. მოსამართლის საქმიანობისათვის მნიშვნელოვანია არა ზოგადად ევროპის საბჭოს, როგორც საერთაშორისო ორგანიზაციის, როლი ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში, არამედ ორგანიზაციის ფარგლებში მიღებუ-

595 როგორც ცნობილია, საერთაშორისო სასამართლოს ასევე აქვს საკონსულტაციო იურისდიქცია. იხ. საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის 65-ე მუხლი.

596 ამ საერთაშორისო ორგანოს სახელწოდებაა „ადამიანის უფლებათა კომიტეტი“ და არა „გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი“.

ლი ის საერთაშორისო ხელშეკრულებები, რომლებიც აწესრიგებენ ადამიანის უფლებათა დაცვას. ამას გარდა, საქართველოს მოსამართლეებისათვის მნიშვნელოვანია ის ხელშეკრულებები, რომელთა მონაწილეცაა საქართველო, რადგან მხოლოდ ასეთი ხელშეკრულებებია საქართველოს კანონმდებლობის შემადგენელი ნაწილი.

პროგრამით ასევე გათვალისწინებულია ისეთი საკითხი, როგორიცაა „ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული კომისია.“ იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპულმა კომისიამ შეწყვიტა საქმიანობა 1998 წლის 1 ნოემბერს ევროპული კონვენციის მე-11 ოქმის (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საზედამხედველო სისტემის რესტრუქტურის შესახებ) ძალაში შესვლის შედეგად,⁵⁹⁷ უცნაურია, რომ 2000 წლის 4 აგვისტოს დამტკიცებულ საგამოცდო პროგრამის ახალ რედაქციაში მაინც გათვალისწინებულია საკითხი ევროპული კომისიის შესახებ. ამიტომ აუცილებელია საგამოცდო პროგრამიდან ამ საკითხის ამოღება.

პროგრამის ამ ნაწილით ასევე გათვალისწინებულია შემდეგი საკითხი: „ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული (ქ. სტრასბურგის) სასამართლო“.⁵⁹⁸ მიუხედავად იმისა, რომ ამ საკითხს მოიცავს პროგრამით გათვალისწინებული სხვა საკითხი („ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია“), მაინც აუცილებელია, რომ საქართველოს მოსამართლე გათვითცნობიერებული იყოს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ფუნქციონირებაში.

საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამის იმ ნაწილიდან გამომდინარე, რომელიც ზემოთ იქნა განხილული, შეიძლება ურთიერთსაწინააღმდეგო დასკვნის გაკეთება. ერთი მხრივ, პროგრამით გათვალისწინებულია იმდენად ზოგადი და განუსაზღვრელი საკითხი (მაგ., ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტები), რომ პრაქტიკულად შეუძლებელია მისი ცოდნა მოსამართლეობის კანდიდატისათვის; მეორე მხრივ, პროგრამა ითვალისწინებს ისეთ საკითხებს, რომლებიც ან უშუალოდ არ ეხება საქართველოს სასამართლოების საქმიანობას (საერთაშორისო სასამართლოს სავალდებულო იურისდიქცია), ან საერთოდ აღარ არის აქტუალური (ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია). პროგრამის ყველაზე მნიშვნელოვანი ხარვეზია ის, რომ ის

597 ადამიანის უფლებათა ევროპულმა კომისიამ, ევროპული კონვენციის მე-11 ოქმის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის თანახმად, კიდევ ერთი წლით გააგრძელა საქმიანობა განუხილავ საქმეებზე მუშაობის დასასრულებლად.

598 სასამართლოს სწორი სახელწოდებაა „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო“.

არ ითვალისწინებს რამდენიმე ისეთ საკითხს, რომელთა შესახებაც მოსამართლეებს ზუსტი წარმოდგენა უნდა ჰქონდეთ. პროგრამაში არ არის შეტანილი რამდენიმე საკითხი, რომელთა ცოდნა აუცილებელია მოსამართლეებისათვის, მათ შორის: საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების როლი საქართველოს კანონმდებლობაში, მისი იერარქიული ადგილი და გამოყენების წინაპირობები, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებით განმტკიცებული მატერიალური უფლებები, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებათა იურიდიული ბუნება, ევროპული კონვენციის დამატებითი ოქმებით (მე-4, მე-6, მე-7 და მე-13 ოქმი) გათვალისწინებული საკითხები.

საგამოცდო პროგრამა არ ითვალისწინებს საკითხს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის შესახებ. აუცილებელია, რომ მოსამართლეები იცნობდნენ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული მნიშვნელობის გადაწყვეტილებებს. ამასთანავე, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის დიდი მოცულობის გამო მოსამართლეობის კანდიდატებს გონივრულ ფარგლებში უნდა მოეთხოვოთ მისი ცოდნა. საკმარისია, რომ მოსამართლეობის კანდიდატები იცნობდნენ ევროპული სასამართლოს საკვანძო გადაწყვეტილებებს ცალკეულ მუხლებთან დაკავშირებით, რომლებიც განმარტავენ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების შინაარსს.

საგამოცდო პროგრამაში მიზანშეწონილია შეტანილ იქნეს შემდეგი საკითხები, რომლებიც, რა თქმა უნდა, ამომწურავი არ არის:

1. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების როლი საქართველოს კანონმდებლობაში, მისი იერარქიული ადგილი და გამოყენების წინაპირობები;
2. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით ადამიანის შემდეგი ძირითადი უფლებების რეგულირება, მათ შორის ევროპული სასამართლოს ძირითადი პრეცედენტები ამ უფლებებთან და თავისუფლებებთან დაკავშირებით:
 - სიცოცხლის უფლება;
 - წამების ან არაჰუმანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან სასჯელის აკრძალვა;
 - მონობის, იძულებითი ან სავალდებულო შრომის აკრძალვა;
 - თავისუფლებისა და პირადი უსაფრთხოების უფლება;
 - საქმის სამართლიანი განხილვის უფლება;
 - სისხლის სამართლის კანონმდებლობის უკუქცევითი გამოყენების აკრძალვა;
 - პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება;

- აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება;
 - გამოხატვის თავისუფლება;
 - შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება;
 - ქორწინებისა და ოჯახის შექმნის უფლება;
 - ეფექტიანი შიდასახელმწიფოებრივი დაცვის ხელმისაწვდომობის უფლება;
 - დისკრიმინაციის აკრძალვა;
 - საკუთრების უფლება;
 - განათლების მიღების უფლება;
 - თავისუფალ არჩევნებში მონაწილეობის უფლება;
 - სახელშეკრულებო ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო თავისუფლების აღკვეთის აკრძალვა;
 - თავისუფალი გადაადგილების უფლება;
 - საკუთარი ქვეყნიდან მოქალაქეთა გაძევების აკრძალვა;
 - უცხოელთა კოლექტიური გაძევების აკრძალვა;
 - სახელმწიფოს ტერიტორიაზე კანონიერად მყოფ უცხოელთა გაძევების აკრძალვა;
 - ზემდგომ სასამართლოში განაჩენის გასაჩივრების უფლება;
 - კომპენსაციის მიღების უფლება არამართებული მსჯავრდებისათვის;
 - ერთი და იმავე დანაშაულისათვის პირის ხელმეორედ გასამართლებისა ან დასჯის აკრძალვა;
 - მეუღლეთა შორის თანასწორობის უფლება.
3. ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის პირობები საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით;
 4. ადამიანის უფლებათა დაცვის საზედამხედველო ორგანოებისადმი ინდივიდუალური განაცხადით მიმართვის პირობები;
 5. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანაცვებილეთა იურიდიული ბუნება და მათი როლი მართლმსაჯულების განხორციელებაში.

გ) მოსამართლეთა თანაშემწეები

სასამართლოების მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გამოყენებაში მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა შეუძლიათ მოსამართლეთა თანაშემწეებს. „საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანული კანონის 73-ე მუხლის თანახმად, „მოსამართლის თანა-

შემნე [...] ამზადებს საქმეებს სასამართლო სხდომის განსახილველად, მოსამართლის დავალებით ასრულებს საქმის განხილვასთან დაკავშირებულ სხვა მოვალეობებს.⁵⁹⁹

„საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შესახებ“ კანონის მე-15 მუხლის პირველი პუნქტი უფრო დეტალურად განსაზღვრავს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლის თანაშემწის ფუნქციებს. იგი ადგენს, რომ „მოსამართლის თანაშემწე [...] ამზადებს საქმეებს სასამართლო სხდომებზე განსახილველად, მოიძიებს სათანადო სამართლებრივ ლიტერატურას და სასამართლო პრაქტიკის მასალებს, ადგენს სათანადო დოკუმენტების პროექტებს, ასრულებს მოსამართლის სხვა სამსახურებრივ დავალებებს.“

შემუშავებულია საკვალიფიკაციო პროგრამა მოსამართლის თანაშემწეობის პრეტენდენტებისათვის.⁶⁰⁰ ეს პროგრამა, მსგავსად მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამისა, შვიდი ნაწილისაგან შედგება. პროგრამის მეშვიდე ნაწილი ეხება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლებრივ დაცვას. პროგრამა თანაშემწეობის პრეტენდენტებისათვის შედგენილია მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამის მიხედვით და პრაქტიკულად იმეორებს მას.⁶⁰¹

მოსამართლის თანაშემწეობის პრეტენდენტების პროგრამასა და მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამას შორის მსგავსების გათვალისწინებით, იმ შენიშვნათა უმრავლესობა, რომელნიც გამოითქვა მოსამართლეობის კანდიდატთა საგამოცდო პროგრამის მიმართ, თანაბრად ვრცელდება მოსამართლის თანაშემწეობის პრეტენდენტთა პროგრამაზეც.

599 ორგანული კანონის 73-ე მუხლის მე-2 პუნქტით დადგენილია პირის მოსამართლის თანამდებობაზე დანიშვნის საკმაოდ მაღალი მოთხოვნები, კერძოდ, „მოსამართლის თანაშემწედ შეიძლება დანიშნოს პირი, რომელსაც აქვს უმაღლესი იურიდიული განათლება და როგორც წესი, გავლილი აქვს სამთვიანი სასწავლო კურსი სამოსამართლო სწავლების ცენტრში, ან აქვს მოსამართლედ, პროკურორად, გამომძიებლად, აგრეთვე ადვოკატად მუშაობის ერთი წლის გამოცდილება, ანდა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უზენაესი (უმაღლესი), სასამართლოების, თბილისის საქალაქო სასამართლოს კონსულტანტად მუშაობის არანაკლებ 1 წლის გამოცდილება, აგრეთვე პირი, რომელსაც ჩაბარებული აქვს მოსამართლის საკვალიფიკაციო გამოცდა.“

600 სასწავლო პროგრამა მოსამართლის თანაშემწეობის პრეტენდენტთათვის, თბილისი, 2002 წელი.

601 მხოლოდ ორი განსხვავებაა მოსამართლის თანაშემწეობის პრეტენდენტებისათვის სასწავლო პროგრამასა და მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამას შორის. საგამოცდო პროგრამისაგან განსხვავებით, სასწავლო პროგრამაში არ მოიხსენიება „სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ პაქტის ფაკულტატიური ოქმი“ (თემა I) და „გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი“ (თემა II).

დ) ადვოკატები

საქართველოს კანონი „ადვოკატთა შესახებ“ ითვალისწინებს, რომ ადვოკატად გახდომისათვის პირმა უნდა გაიაროს ტესტირება ისეთ საგანში, როგორცაა „ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი“.⁶⁰² კანონის თანახმად, ტესტირება არის საერთო და სპეციალიზაციის (სამოქალაქო სამართალი და სისხლის სამართალი) მიხედვით. მიუხედავად სპეციალიზაციისა, კანდიდატმა ტესტირება ყველა შემთხვევაში უნდა გაიაროს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში.

საყურადღებოა, რომ მოსამართლეობის კანდიდატებისაგან განსხვავებით, რომლებიც გამოცდას აბარებენ ისეთ საკითხზე, როგორცაა „ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო აქტები და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები (შეთანხმებები)“, კანონის თანახმად, ადვოკატობის კანდიდატებს მოეთხოვებათ ტესტირების გავლა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში. ხსენებული ორი საგანი არ არის იდენტური. თუ ადვოკატობის კანდიდატებს მოეთხოვებათ ტესტირების გავლა მხოლოდ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში, მოსამართლეობის კანდიდატებმა მოსამართლის თანამდებობის დასაკავებლად უნდა ჩააბარონ გამოცდა არა მხოლოდ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო დაცვის საკითხებზე, არამედ საერთაშორისო სამართლის სხვა საკითხებზეც (მაგ., საერთაშორისო სამართლებრივი ურთიერთდახმარება).⁶⁰³ ასეთი განსხვავებული მოთხოვნის დანესება მიზანშეუწონელია, რადგან ადვოკატს შეიძლება მოუხდეს პირის ინტერესების წარმოდგენა, მაგალითად, ისეთ საკითხზე, როგორცაა ექსტრადიცია ან ზოგადად საერთაშორისო სამართლებრივი ურთიერთდახმარება.

ასევე არსებობს მეორე განსხვავება მოსამართლეობისა და ადვოკატობის კანდიდატთა საგამოცდო (ტესტირების) პროგრამას შორის. კერძოდ, მოსამართლეობის კანდიდატებს მოეთხოვებათ გამოცდის ჩაბარება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებზე, მათ შორის ადამიანის უფლებების საერთაშორისო ხელშეკრულებებზე და სარეკომენდაციო ხასიათის აქტებზე, ად-

602 იხ. „ადვოკატთა შესახებ“ საქართველოს კანონის (2000 წლის 20 ივნისი) მე-11 მუხლი.

603 საგამოცდო პროგრამით გათვალისწინებულია ისეთი საკითხები, როგორცაა: ევროპული კონვენცია მსჯავრდებულთა გადაცემის შესახებ, დსთ-ის კონვენცია სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი ურთიერთდახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ, უცხო სახელმწიფოთა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულების შესახებ ნიუ-იორკის 1958 წლის კონვენცია.

ვოკატობის კანდიდატებს კი მოეთხოვებათ ტესტირების გავლა არა მხოლოდ საერთაშორისო ხელშეკრულებებზე, როგორც საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთ წყაროზე, არამედ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალზე ზოგადად. ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი მოიცავს როგორც საერთაშორისო ხელშეკრულებებით გათვალისწინებულ ადამიანის უფლებათა დაცვის ნორმებს, ისე საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმებს. ამ თვალსაზრისით, ადვოკატობის კანდიდატთა მიერ ჩასაბარებელი საგანი უფრო ფართოა, ვიდრე მოსამართლეობის კანდიდატთა საგამოცდო საგანი.

რაც შეეხება ადვოკატობის კანდიდატთა ტესტირების პროგრამას, ის მიღებულია 2002 წლის 16 იანვარს.⁶⁰⁴ მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც უკვე აღინიშნა, შესაბამისი კანონებით დადგენილი ადვოკატობისა და მოსამართლეობის კანდიდატთა საგამოცდო (ტესტირების) პროგრამები არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, ადვოკატთა ტესტირების პროგრამა ძირითადად იმეორებს მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო პროგრამას. რამდენიმე საკითხი, რომელნიც გათვალისწინებულია ადვოკატთა ტესტირების პროგრამით, სცილდება „ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის“ თემას. კერძოდ, „ნიუ-იორკის 1958 წლის კონვენცია უცხო სახელმწიფოთა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ“ განეკუთვნება საერთაშორისო კერძო სამართლის საკითხს. რაც შეეხება „ევროპულ კონვენციას მსჯავრდებულთა გადაცემის შესახებ“ და „დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის კონვენციას სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი ურთიერთდახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ“, – ეს ორი დოკუმენტი ანესრიგებს საერთაშორისო ურთიერთდახმარების საკითხებს და მხოლოდ არაპირდაპირი კავშირი აქვს „ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალთან“.

ე) პროკურორები

მართლმსაჯულების განხორციელებისას ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გამოყენებასთან დაკავშირებით ასევე მნიშვნელოვანია პროკურორთა როლი. პროკურორი კარგად უნდა იცნობდეს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამარ-

604 საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება N16.

თლებრივ სტანდარტებს, განსაკუთრებით კი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოთხოვნებს. ამიტომ აუცილებელია პროკურორთა კორპუსის ეფექტიანი სწავლების სისტემის არსებობა.

მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლებრივი სტანდარტები მნიშვნელოვანია პროკურორთა საქმიანობაში, საქართველოს ორგანულ კანონში „პროკურატურის შესახებ“ შეტანილი ცვლილებები და დამატებები,⁶⁰⁵ რომლებიც ეხება პროკურატურის მუშაკთა საკვალიფიკაციო გამოცდის ჩატარებას, არ ითვალისწინებს გამოცდას ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტებთან დაკავშირებით.⁶⁰⁶

ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ პროკურორის თანამდებობის დაკავების ერთ-ერთ წინაპირობად განისაზღვროს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტების ცოდნა, როგორც ეს მოხდა მოსამართლეების, მოსამართლეების თანაშემწეთა და ადვოკატების შემთხვევაში. პროკურორი უნდა იცნობდეს ამ სტანდარტებს, რათა თავის პრაქტიკაში გამოიყენოს სისხლის სამართლის პროცესუალური სტანდარტები, რომლებიც დადგენილია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციითა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, რომლის მრავალი მუხლი მჭიდროდ არის დაკავშირებული პროკურორთა ყოველდღიურ საქმიანობასთან.

ევროპული კონვენციის სტანდარტების გამოყენებას ეროვნულ დონეზე ხელს შეუწყობს ამ დარგის საფუძვლიანი სწავლება იუსტიციის უმაღლესი სკოლის მსმენელთათვის. ასეთი სასწავლებლის დაარსება დღესდღეობით დღის წესრიგშია.⁶⁰⁷ იუსტიცი-

605 იხ. საქართველოს ორგანული კანონი „პროკურატურის შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის თაობაზე, 2002 წლის 21 ივნისი.

606 „პროკურატურის შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონში შეტანილი ცვლილებები და დამატებები ითვალისწინებს საკვალიფიკაციო გამოცდის ჩატარებას შემდეგ დისციპლინებში: საკონსტიტუციო სამართალი, სისხლის სამართალი, სისხლის სამართლის პროცესი, სასჯელალსრულებითი სამართალი და ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის საფუძვლები. იხ. კანონის 31-ე მუხლის „ა“ პუნქტი.

607 L. Chanturia, *Judicial Reform: The Georgian Experience*, 2002, 27; ასევე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ლ. ჭანტურიას მოხსენება საქართველოში მართლმსაჯულების მდგომარეობის შესახებ, რომელიც გაკეთდა საქართველოს მოსამართლეთა პირველ კონფერენციაზე. მოხსენების თანახმად, უკვე შემუშავებულია კანონპროექტი „იუსტიციის უმაღლესი სკოლის შესახებ“. მოხსენების ტექსტი იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე: [www.supremecourt.ge].

ის უმაღლეს სკოლას, სადაც მოსამართლეები, პროკურორები და გამომძიებლები შეიძენენ პროფესიულ უნარ-ჩვევებს, შეუძლია დიდი წვლილი შეიტანოს იმ სამართლებრივი ხარვეზის გამოსწორებაში, რომელიც საქართველოში ჯერ კიდევ არსებობს უმაღლესი განათლების სისტემაში ამ საგნის ჯეროვან დონეზე სწავლებასთან დაკავშირებით. იუსტიციის უმაღლესი სკოლის მსმენელთათვის უნდა იქნეს შემოღებული სპეციალური სასწავლო კურსები საერთაშორისო სამართალსა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში.

8.1.2. ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის შესახებ

ეფექტიანი საინფორმაციო პოლიტიკა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავრცელებასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ეროვნულ დონეზე ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას.⁶⁰⁸ ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავრცელებაზე ყურადღება გამახვილდა ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოების მინისტრთა კონფერენციაზე (2000 წლის 3-4 ნოემბერი), რომელიც მიეძღვნა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიღების 50-ე წლისთავს. კონფერენციაზე მიღებული რეზოლუციით ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებს მოეწოდათ, რომ მათ „უზრუნველყონ კონვენციის ტექსტის თარგმნა და ფართოდ გავრცელება სახელმწიფო ორგანოებში, განსაკუთრებით სასამართლოებში და [ადამიანის უფლებათა ევროპული] სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის განვითარების ხელმისაწვდომობა სახელმწიფო ენაზე (ენებზე)“.⁶⁰⁹

კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცე-

608 Para. 14(iii), Resolution I, Institutional and Functional Arrangements for the Protection of Human Rights at National and European Level, Ministerial Conference and Commemorative Ceremony of the 50th Anniversary of the Convention, H/Conf(2000)1, Rome, 3-4 November 2000, 2.

609 Resolution I, Institutional and Functional Arrangements for the Protection of Human Rights at National and European Level, Ministerial Conference and Commemorative Ceremony of the 50th Anniversary of the Convention, H/Conf(2001)1, Rome 3-4 November 2000, Para. 14(iii), 2.

დენტული სამართლის გავრცელებას მიეძღვნა ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2002 წლის რეკომენდაცია.⁶¹⁰ რეკომენდაციაში ყურადღება გამახვილდა იმაზე, რომ „სახელმწიფოებმა უზრუნველყონ კონვენციის ტექსტის გამოქვეყნება და გავრცელება სახელმწიფო ენაზე (ენებზე), რათა იგი ცნობილი გახდეს სახელმწიფო ორგანოებისათვის, განსაკუთრებით სასამართლოებისათვის და მათ გამოიყენონ კონვენცია.“⁶¹¹ რეკომენდაციაში ხაზგასმულია სახელმწიფო ენაზე (ენებზე) ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული მნიშვნელობის გადანიშნულებათა გავრცელების საჭიროება. რეკომენდაციის მიხედვით, ევროპული სასამართლოს გადანიშნულებები შეიძლება გავრცელდეს მათი მთლიანი ტექსტის ან რეზიუმეს სახით ოფიციალური ბეჭდვითი ორგანოს, კომპეტენტური სამინისტროს საინფორმაციო ბიულეტენის, იურიდიული ხასიათის ჟურნალებისა და ინფორმაციის სხვა საშუალებების მეშვეობით. რეკომენდაციაში ასევე აღნიშნულია, რომ ევროპული სასამართლოს გადანიშნულებები შეიძლება გავრცელდეს როგორც სამთავრობო, ისე არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ.⁶¹²

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის ხელმიწვდომლობა ეროვნულ დონეზე, მათ შორის ეროვნული სასამართლოებისათვის, მნიშვნელოვანი ხელისშემშლელი ფაქტორია მათი გამოყენებისათვის. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის ხელმიწვდომლობის პირობებში შეუძლებელია, სასამართლოებს მოეთხოვოთ მათი გამოყენება. ყველაზე სრულყოფილი საკანონმდებლო დებულება ციკი, რომელიც საერთაშორისო ხელშეკრულებას ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად აცხადებს, ვერ უზრუნველყოფს მის გამოყენებას ეროვნულ დონეზე, თუ საერთაშორისო ხელშეკრულების ტექსტი არ არის ხელმისაწვდომი სასამართლოსათვის.⁶¹³ ამდენად, მართლმსაჯულების განხორციელებისას ევროპული კონვენციის გამოყენება არსებითად არის დამოკიდებული ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის ხელმისაწვდომობაზე.

610 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2002 წლის 18 დეკემბრის რეკომენდაცია Rec(2002)13. რეკომენდაციის ტექსტი ხელმისაწვდომია ევროპის საბჭოს ინტერნეტ-გვერდზე: [www.coe.int].

611 იქვე, 1-ლი პუნქტი.

612 იქვე, მე-2 პუნქტი.

613 Report by A.-W. Heringa, Existing Forms of Interaction: their Potential and their Limits, Seminar "Partners for the Protection of Human Rights: Reinforcing Interaction Between the European Court of Human Rights and National Courts", 9-10 September 2002, Strasbourg.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო და ზოგადად ევროპის საბჭო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის ხელმისაწვდომობას ეროვნულ დონეზე, რადგან ევროპული სასამართლოს საქმიანობის ეფექტიანობა არსებითად არის დამოკიდებული ევროპულ სასამართლოში შეტანილი განაცხადების რაოდენობაზე. რაც უფრო ნაკლებად ხელმისაწვდომია ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ეროვნულ დონეზე, მით უფრო დიდია იმის ალბათობა, რომ ეროვნული სასამართლოები მიიღებენ კონვენციის სტანდარტებისათვის შეუსაბამო გადაწყვეტილებას და, შესაბამისად, მით უფრო მეტი განაცხადი იქნება შეტანილი ევროპულ სასამართლოში. ევროპულ სასამართლოში დიდი რაოდენობით განაცხადების შეტანა უარყოფით გავლენას ახდენს საქმეთა განხილვის ხანგრძლივობასა და, ზოგადად, ევროპული სასამართლოს ეფექტიანობაზე.⁶¹⁴

ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის შესახებ ინფორმაციის გავრცელებასთან დაკავშირებით, როგორც წესი, ძირითადი პრობლემაა არა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების, არამედ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავრცელება.

ზოგადად შეიძლება აღინიშნოს, რომ ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებში მდგომარეობა გაუმჯობესდა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებით. თუ დაახლოებით ათი წლის წინ ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები იოლად ხელმისაწვდომი არ იყო, დღეისათვის მდგომარეობა რადიკალურად შეიცვალა უკეთესობისაკენ.⁶¹⁵ მდგომარეობის გაუმჯობესებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა თანამედროვე ელექტრონულმა საშუალებებმა, რომელთა მეშვეობით იოლად შეიძლება ევროპული სასამართლოს ნებისმიერი გადაწყვეტილების მიღება სასამართლოს ოფიციალურ ენებზე (ინგლისური და ფრანგული). მიუხედავად მდგომარეობის გაუმჯობესებისა, ევროპული სახელმწიფოები, რომელთათვისაც ევროპული სასამართლოს ოფიციალური ენები არ არის სახელმწიფო ენა, მაინც

614 კ. კორკელია, კრიზისის საფრთხე ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში: საერთაშორისო და ეროვნულ დონეზე გასატარებელი ღონისძიებები არსებული მდგომარეობის დასაძლევად, ქართული სამართლის მიმოხილვა, №3/4, 2001 წელი, გვ. 21-28.

615 J. Frowein, *The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe*, *Collected Courses of the Academy of European Law*, 1990, vol. I, 2, 295.

ანყდებიან პრობლემებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის ეროვნულ დონეზე გავრცელებასთან დაკავშირებით. ამ სახელმწიფოებს უხდებათ ევროპული სასამართლოს ძირითადი პრეცედენტების სახელმწიფო ენაზე თარგმნა და გავრცელება.

კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებში ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ვრცელდება როგორც სამთავრობო, ისე არასამთავრობო (სამეცნიერო) ორგანიზაციების მიერ. პრაქტიკაში ევროპული სახელმწიფოები ეროვნულ დონეზე ავრცელებენ ევროპული სასამართლოს არა ყველა, არამედ მხოლოდ იმ გადაწყვეტილებებს, რომლებსაც პრეცედენტული მნიშვნელობა აქვთ. პრეცედენტული მნიშვნელობის გადაწყვეტილებები ევროპულ სახელმწიფოებში ქვეყნდება სრულად ან მათი რეზიუმეს სახით.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების გავრცელების მდგომარეობა საქართველოში ჯერ კიდევ არ არის დამაკმაყოფილებელი. „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეში“ ოფიციალურად გამოქვეყნდა ევროპული კონვენციის ქართულენოვანი ოფიციალური ტექსტი. რაც შეეხება ევროპული კონვენციის ოქმებს (მე-4, მე-6, მე-7 და მე-13), ისინი დღემდე არ არის ოფიციალურად გამოქვეყნებული.⁶¹⁶ მიუხედავად ამისა, ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების ტექსტები არაოფიციალურ გამოცემაში უკვე რამდენჯერმე გამოქვეყნდა ქართულ ენაზე.⁶¹⁷

ევროპული კონვენციის ქართულენოვანი ოფიციალურ ტექსტთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ იგი შეიცავს ზოგიერთ უზუსტობას, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს კონვენციის დებულებათა არასწორი განმარტება და გამოყენება საქართველოს სასა-

616 ევროპული კონვენციის 1-ლი ოქმი საქართველოსათვის ძალაში შევიდა 2002 წლის 7 ივნისს; მე-4 ოქმი – 2000 წლის 13 აპრილს; მე-6 ოქმი – 2000 წლის 1 მაისს; მე-7 ოქმი – 2000 წლის 1 ივლისს; მე-11 ოქმი – 1999 წლის 20 მაისს; მე-13 ოქმი – 2003 წლის 1 სექტემბერს. როგორც უკვე აღინიშნა, ევროპული კონვენციის მე-12 ოქმი, რომლის რატიფიცირება საქართველომ მოახდინა, ჯერ არ შესულა ძალაში.

617 შეიძლება დასახელდეს რამდენიმე პუბლიკაცია: „საქართველოს კანონები: ადამიანის უფლებათა შესახებ საერთაშორისო აქტები და კონვენციები“, საქართველოს იუსტიციის საბჭოს გამოცემა, თბილისი, 1998 წელი; ლ. ბოძაშვილი, „ევროპის საბჭო და ადამიანის უფლებების დაცვა“, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გამოცემა, თბილისი, 1998 წელი; პ. ცნობილაძე, „ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი: საკანონმდებლობო აქტების კრებული“, თბილისი, 2000 წელი; ა. მიქაბერიძე, „ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლო“, თბილისი, 2000 წელი; ლ. ფაფიაშვილი, „როგორ მივმართოთ ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ სასამართლოს“, თბილისი, 2001 წელი; ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო დოკუმენტები, ადამიანის უფლებათა საინფორმაციო და სადოკუმენტაციო ცენტრის გამოცემა, თბილისი, 2003 წელი.

მართლოების მიერ.⁶¹⁸ ამიტომ აუცილებელია, რომ ევროპული კონვენციის ქართულენოვან ოფიციალურ ტექსტში შეტანილ იქნეს ცვლილებები, რომლებიც მაქსიმალურად ზუსტად ასახავენ ევროპული კონვენციის ავთენტურ (ინგლისურენოვან და ფრანგულენოვან) ტექსტებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება დამკვიდრდეს კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების არასწორი განმარტებისა და გამოყენების პრაქტიკა.

რაც შეეხება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავრცელების მდგომარეობას საქართველოში, იგი ნელ-ნელა უმჯობესდება. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი სხვადასხვა პერიოდულობით გამოიციემა როგორც სახელმწიფო, ისე არასახელმწიფო (არასამთავრობო) ორგანიზაციების მიერ. საქართველოს უზენაესმა და საკონსტიტუციო სასამართლოებმა დაიწყეს ევროპული სასამართლოს ცალკეული გადაწყვეტილების ქართულ ენაზე გამოცემა. საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ გამოსცა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე – *კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ* (2001 წელი), რომელიც ეხება ევროპული კონვენციის მე-5 და მე-6 მუხლების დარღვევას.⁶¹⁹ უზენაესმა სასამართლომ გამოსცა ასევე სხვა ორი კრებული: ერთში თავმოყრილია ევროპული სასამართლოს მიერ მიღებული 41 გადაწყვეტილების ანოტაცია;⁶²⁰ მეორე კრებულში შეტანილია ევროპული სასამართლოს 20 მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების რეზიუმე.⁶²¹

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის პოპულარიზაციაში. საკონსტიტუციო სასამართლომ 2000 წლიდან დაიწყო ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებათა რეგულარული გამოქვეყნება თავის ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში.⁶²²

618 იხ. Study on the Compatibility of Georgian Law with the Requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols, HRCAD(2001)2, 2001, 21.

619 ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე *კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ*, თბილისი, 2001 წელი.

620 ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლოს სამოსამართლო სამართლის მიმოხილვა, თბილისი, 2001 წელი.

621 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განჩინებათა მიმოხილვა (შეადგინა ე. გოცირიძემ), თბილისი, 2001 წელი.

622 იხ.: საქმეები: *კოკინაჰისი საბერძნეთის წინააღმდეგ*, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2000 წელი, გვ. 133-149; *ჯეიმსი და სხვები დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ*, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2001 წელი, გვ. 115-123; ამავე საქმის გაგრძელება, *იქვე*, N3, 2001 წელი, გვ. 124-139; *ტელფურენი ავსტრიის წინააღმდეგ*, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუ-

საქართველოს არასამთავრობო ორგანიზაციები ასევე უწყობენ ხელს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავრცელებას ქართულ ენაზე. გამოიცა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს რჩეული გადაწყვეტილებების პირველი ტომი, რომელშიც თავმოყრილია ევროპული სასამართლოს მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები.⁶²³ საქართველოში ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის პოპულარიზაციაში თავისი წვლილი შეაქვს ჟურნალ „სამართალს“, რომელიც 1999 წლიდან აქვეყნებს ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს.⁶²⁴ ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები ასევე ქვეყნდება სხვა სამეცნიერო ჟურნალებში.⁶²⁵ ამას გარდა, გამოიცა დოკუმენტების კრებული სამართლიანი სასამართლოს უფლების შესახებ, რომელშიც გამოქვეყნებულია ევროპული სასამართლოს რამდენიმე გადაწყვეტილება.⁶²⁶ კრებულში სიტყვის თავისუფლების შესახებ შევიდა ევროპული სასამართლოს რამდენიმე მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება.⁶²⁷

ცია“, N4, 2001 წელი, გვ. 111-117; *რეჟენი უნგრეთის წინააღმდეგ*, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2002 წელი, გვ. 142-162; *ბენსაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი, გვ. 190-207; *ვალასინასი ლიტვის წინააღმდეგ*, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 2002 წელი, გვ. 162-191; *ლიანდერი შვედეთის წინააღმდეგ*, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი, გვ. 161-184; *ბრუმარესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ*, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2003 წელი, გვ. 144-171.

623 იხ. „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო: რჩეული გადაწყვეტილებები“, საქართველოს ევროპის საბჭოს მიზნების მხარდამჭერი ასოციაციის გამოცემა, ტომი I, თბილისი, 2001 წელი.

624 საქმეები: „ა“ *გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ* (1998 წელი), ჟურნალი „სამართალი“, N4, 1999 წელი; *ჩილაკლარი თურქეთის წინააღმდეგ* (1998 წელი), ჟურნალი „სამართალი“, N5, 1999 წელი; *ბელციუკი პოლონეთის წინააღმდეგ* (1998 წელი); *მეჰემი საფრანგეთის წინააღმდეგ* (1997 წელი), ჟურნალი „სამართალი“, N6-7, 1999 წელი; *კატიკარიდისი საბერძნეთის წინააღმდეგ* (1997 წელი), ჟურნალი „სამართალი“, N1, 2000 წელი; *კანეას კათოლიკური ეკლესია საბერძნეთის წინააღმდეგ* (1997 წელი), ჟურნალი „სამართალი“, N2, 2000 წელი; *ვალსამისი საბერძნეთის წინააღმდეგ* (1996), ჟურნალი „სამართალი“, N3, 2000 წელი; *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ* (1986 წელი), ჟურნალი „სამართალი“, N4-5, 2000 წელი; *ზანა თურქეთის წინააღმდეგ* (1997 წელი), ჟურნალი „სამართალი“, N6-7, 2000 წელი.

625 „საერთაშორისო სამართალი“, ჟურნალი, IV, N1, 2001, გვ. 263-270.

626 იხ. „სამართლიანი სასამართლოს უფლება“, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის გამოცემა, თბილისი, 2001 წელი.

627 *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ* (1986 წელი); *კასტელსი ესპანეთის წინააღმდეგ* (1992 წელი); *თორგეირ თორგეირსონი ისლანდიის წინააღმდეგ* (1992 წელი); *იერმილდი დანის წინააღმდეგ* (1994 წელი); *პრავერი და ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ* (1995 წელი); *დე ჰაესი და ჯეისელსი ბელგიის წინააღმდეგ* (1997 წელი). იხ. „სიტყვის თავისუფლება“, ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, თბილისი, 2002 წელი.

ასევე აღსანიშნავია, რომ ქართულ ენაზე დაიბეჭდა რამდენიმე პუბლიკაცია, რომლებშიც განხილულია ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპულ სასამართლოსთან დაკავშირებული საკითხები.⁶²⁸

საქართველოში ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის პოპულარიზაციისათვის გატარებული ღონისძიებები მისასაღმებელია, თუმცა მდგომარეობა ჯერჯერობით მაინც არადადამაკმაყოფილებელია. ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ხელმისაწვდომი უნდა გახდეს ყველასათვის, ვისაც შეეხება აქვს ადამიანის უფლებათა დაცვასთან, განსაკუთრებით მოსამართლეებისა და ადვოკატებისათვის. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავრცელება ქართულ ენაზე უდავოდ უნდა გაგრძელდეს. ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებები რეგულარულად უნდა გამოქვეყნდეს, რაც მოსამართლეებს, ადვოკატებსა და სხვა დაინტერესებულ პირებს მისცემს შესაძლებლობას, თვალ-ყური ადევნონ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის განვითარებას, მათ შორის ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების დებულებების ახლებურ განმარტებას.⁶²⁹ ვინაიდან ევროპული კონვენცია მიჩნეულია „ცოცხალ“ დოკუმენტად, აუცილებელია, დაინტერესებულ პირებს, მათ შორის მოსამართლეებსა და ადვოკატებს, ჰქონდეთ ინფორმაცია ევროპული სასამართლოს მიერ კონვენციის ამა თუ იმ დებულების ამჟამინდელი განმარტების შესახებ.

არ არის აუცილებელი ევროპული სასამართლოს მიერ მიღებული ყველა გადანყვეტილების გამოქვეყნება სახელმწიფო ენაზე. საჭიროა გამოქვეყნდეს ევროპული სასამართლოს მხოლოდ ის გადანყვეტილებები, რომლებსაც პრეცედენტული მნიშვნელო-

628 ლ. ბოძაშვილი, ევროპის საბჭო და ადამიანის უფლებების დაცვა, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გამოცემა, თბილისი, 1998 წელი; ა. მიქაბერიძე, ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლო, თბილისი, 2000 წელი; ლ. ფაფიაშვილი, როგორ მივმართოთ ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ სასამართლოს, თბილისი, 2001 წელი; ლ. ბოძაშვილი, როგორ მივმართოთ ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს, თბილისი, 2002 წელი; დ. გომიენი, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოკლე მეგზური, თბილისი, 2002 წელი; მ. ძამუკაშვილი, ადამიანის უფლებები, რომელთა დარღვევისას უნდა მივმართოთ ევროპის სასამართლოს, არასამთავრობო ორგანიზაცია „კონსტიტუციის 42-ე მუხლის“ გამოცემა, თბილისი, 2002 წელი; ასევე იხ. ადამიანის უფლებათა დაცვა ეროვნულ და საერთაშორისო სამართალში, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2002 წელი.

629 A. Drzemczewski & M. Nowicki, Poland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 676.

ბა აქვთ, ანუ გადაწყვეტილებები, რომლებიც განმარტავენ კონვენციისა და მისი ოქმების დებულებებს. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოები თავისუფალნი არიან განსაზღვრონ, თუ რომელი გადაწყვეტილება გამოქვეყნდეს სახელმწიფო ენაზე, ევროპულ სასამართლოში ამჟამად მიმდინარეობს მუშაობა იმისათვის, რათა სასამართლომ აღმოუჩინოს დახმარება სახელმწიფოებს პრეცედენტული მნიშვნელობის გადაწყვეტილებათა განსაზღვრაში.

ევროპული სასამართლოს პრეცედენტები შეიძლება გავრცელდეს არა მხოლოდ მათი გამოქვეყნების გზით – ისინი შეიძლება ასევე გავრცელდეს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს, კერძოდ, ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში საქართველოს წარმომადგენლის სამსახურის მიერ, რომელსაც შეუძლია შეარჩიოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული მნიშვნელობის გადაწყვეტილებები და დაუგზავნოს საქართველოს შესაბამის სახელმწიფო უწყებებს, რათა მათ თავიანთი საქმიანობა შეუსაბამონ ამ პრეცედენტებით დადგენილ სტანდარტებს. იუსტიციის სამინისტროს მიერ სახელმწიფო უწყებებისათვის ევროპული სასამართლოს მნიშვნელოვანი პრეცედენტების მიწოდების პრაქტიკა დამკვიდრებულია ევროპის რამდენიმე სახელმწიფოში (მაგ., გერმანია, დანია, იტალია, ნიდერლანდები, ნორვეგია, შვეიცარია, ხორვატია). საქართველოს იუსტიციის სამინისტრომ შეიძლება თავისი განმარტებითი კომენტარი დაურთოს ამ გადაწყვეტილებებს.⁶³⁰

ასევე აღსანიშნავია, რომ ევროპული კონვენცია და, განსაკუთრებით, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი უნდა გავრცელდეს არა მხოლოდ სახელმწიფო ორგანიზაციებში (მაგ., სასამართლოებში), არამედ ისეთ არასახელმწიფო (არასამთავრობო) ორგანიზაციებში, რომლებსაც უშუალო შეხება აქვთ ადამიანის უფლებათა დაცვასთან (მაგ., ადვოკატთა ასოციაციები, პროფესიული კავშირები).

ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებათა გამოქვეყნების ფორმასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია, რომ გადაწყვეტილებები შეიძლება გამოქვეყნდეს როგორც სრულად, ისე რეზიუმეს სახით. მთავარია, შესაბამისი პირებისათვის, რომლებმაც უნდა გამოიყენონ ისინი, ნათელი იყოს, თუ როგორ განმარტა ევროპულმა სასამართლომ სადავო მუხლის შინაარსი.

ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები ასევე შეიძლება გავრცელდეს ინტერნეტით. როგორც ცნობილია, ევროპუ-

630 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2002 წლის 18 დეკემბრის რეკომენდაცია Rec(2002)13, მე-6 პუნქტი.

ლი სასამართლო ავრცელებს თავის გადაწყვეტილებებს სასამართლოს ოფიციალურ ენებზე (ინგლისური და ფრანგული) ინტერნეტის საშუალებით.⁶³¹ ამ პირებისათვის, რომლებიც ფლობენ სასამართლოს ოფიციალურ ენებს, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები ადვილად ხელმისაწვდომია. იმავე საშუალებით შეიძლება გავრცელდეს ევროპული სასამართლოს რჩეული გადაწყვეტილებები ქართულ ენაზე. ამ გადაწყვეტილებებით ისარგებლებს ყველა დაინტერესებული პირი, მათ შორის მოსამართლეები და ადვოკატები.

ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები ასევე შეიძლება გავრცელდეს სასამართლოებისათვის სპეციალურად შექმნილი კომპიუტერული ქსელის მეშვეობით.⁶³² მით უმეტეს, რომ მუშაობა კომპიუტერული ქსელის შექმნაზე, რომელიც მოემსახურება საქართველოს სასამართლოებს, უკვე მიმდინარეობს.⁶³³ ამ ქსელში, რომელიც შესაძლებლობას მისცემს სასამართლოებს, მოიძიონ საქართველოს სასამართლოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები, ასევე შეიძლება მათთვის ხელმისაწვდომი გახდეს ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები. ასეთი კომპიუტერული ქსელის არსებობის უარყოფითი მხარე ის იქნება, რომ მისი გამოყენების საშუალება, ალბათ, ექნებათ მხოლოდ სასამართლოებს და არა სხვა დაინტერესებულ მხარეებს, მათ შორის ადვოკატებს.

ეროვნულ დონეზე ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავრცელების გარდა, მნიშვნელოვანია, გამოიცეს სახელმძღვანელო, რომელშიც ყურადღება გამახვილდება ევროპული კონვენციით დაცულ უფლებებსა და თავისუფლებებზე, გაანალიზდება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი კონკრეტულ უფლებებთან დაკავშირებით, განიხილება ევროპული სასამართლოს ფუნქციონირების საკითხები და საქმეთა განხილვის პროცედურა. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შესახებ სახელ-

631 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები ხელმისაწვდომია შემდეგ მისამართზე: [www.echr.coe.int].

632 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2002 წლის 18 დეკემბრის რეკომენდაცია **Rec(2002)13**, მე-4 პუნქტი.

633 იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ლ. ჭანტურიას ინტერვიუ, „სასამართლო არქივში 1937 წლის საქმის ნახვაც შეიძლება“, გაზ. „ახალი თაობა“ (ინტერნეტ-ვერსია), **N169**, 2001 წლის 22 ივნისი; ასევე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ლ. ჭანტურიას მოხსენება უზენაესი სასამართლოს პლენუმზე (2001 წლის 31 დეკემბერი), გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“ (ინტერნეტ-ვერსია), **N8(4067)**, 2002 წლის 10 იანვარი.

მძღვანელოებისა და სხვა საინფორმაციო მასალების გამოქვეყნების აუცილებლობაზე ყურადღება გამახვილდა ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2002 წლის მოხსენიებულ რეკომენდაციაში.⁶³⁴

აღნიშნული სახელმძღვანელოს გარდა, ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებაში მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა შეუძლია კომენტარების გამოქვეყნებას ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული კონკრეტული უფლებების შესახებ (მაგ., თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება, რელიგიის თავისუფლება, პირადი და ოჯახური ცხოვრების უფლება, სამართლიანი სასამართლო პროცესის უფლება, წამების აკრძალვა). ასეთ კომენტარებში გაანალიზდება ევროპული კონვენციის შესაბამისი მუხლი და ამ მუხლთან დაკავშირებული პრეცედენტული სამართალი, რაც შესაძლებლობას მისცემს დაინტერესებულ პირებს, მათ შორის მოსამართლეებსა და ადვოკატებს, დეტალურად გაეცნონ, თუ როგორ განმარტავს ევროპული სასამართლო კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებას და დაეხმარება მათ კონვენციის სწორად გამოყენებაში.

8.2. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების დამაბრკოლებელი ფსიქოლოგიური ფაქტორები

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრების საწყის ეტაპზე ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოებში არსებული მდგომარეობის მსგავსად,⁶³⁵ საქართველოს სასამართლოების ნაწილი საერთაშორისო ხელშეკრულებებს განიხილავს არა ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად, არამედ „უცხო სხეულად“, რის გამოც თავს იკავებს მათი გამოყენე-

634 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2002 წლის 18 დეკემბრის რეკომენდაცია Rec(2002)13, მე-3 პუნქტი.

635 Report by A.-W. Heringa, Existing Forms of Interaction: their Potential and their Limits, Seminar "Partners for the Protection of Human Rights: Reinforcing Interaction Between the European Court of Human Rights and National Courts", 9-10 September 2002, Strasbourg.

ბისაგან სასამართლო საქმეთა განხილვისას.⁶³⁶ მოსამართლეების უმეტესობას არ სურს იმსჯელოს სამართლის იმ დარგზე, რომელშიც არა აქვს გამოცდილება, რადგან ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს მათ მიერ მცდარი გადაწყვეტილების მიღების დიდი რისკი.

საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენების დამაბრკოლებელ ფსიქოლოგიურ ფაქტორს მიეკუთვნება მოსამართლეთა და ადვოკატთა ნაწილის შეხედულება, რომლის თანახმად, საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენებას არა აქვს აზრი, რადგან ის ან საერთოდ არ აწესრიგებს იმ სადავო საკითხს, რომელიც განიხილება სასამართლოს მიერ, ან ამ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტი უფრო დაბალია, ვიდრე საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტითაა დადგენილი, რის გამოც საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენება არ მოახდენს გავლენას სასამართლო საქმეზე. ასეთი შეხედულება მცდარია. უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია, თუ მოსამართლე ან ადვოკატი ევროპულ კონვენციასთან ერთად არ განიხილავს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს და დაეყრდნობა მხოლოდ კონვენციის ტექსტს, იგი ადვილად დაასკვნის, რომ კონვენცია არ აწესრიგებს სადავო საკითხს. არ არის გამორიცხული, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს შორის არ მოიძებნოს კონვენციის ისეთი განმარტება, რომელიც გავლენას მოახდენს ეროვნული სასამართლოს წინაშე არსებულ დავაზე. როგორც უკვე აღინიშნა, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები აზუსტებს და აკონკრეტებს კონვენციის ამა თუ იმ უფლებას. აქედან გამომდინარე, მოსამართლისა და ადვოკატის შეხედულება, რომ სადავო საკითხი არ რეგულირდება ევროპული კონვენციით, ადვილად შეიძლება შეიცვალოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის ანალიზის შედეგად.

მცდარი შეხედულების მიზეზი, რომლის თანახმად, ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო დაბალ სტანდარტს ადგენს, ვიდრე საქართველოს კანონმდებლობა, რის გამოც კონვენციის გამოყენებას არანაირი დადებითი ნვლილის შეტანა არ შეუძლია საქმის გადაწყვეტაში, ისაა, რომ ევროპული კონვენცია პირდაპირ ითვალისწინებს დებულებას, რომლის თა-

636 „მოსამართლეების მომზადება საერთაშორისო კონვენციების გამოყენებაში“, ქ. ბორდო, 1997 წლის 2-4 ივლისი, კონფერენციის დასკვნები, „სამართლიანი სასამართლოს უფლება“, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის გამოცემა, თბილისი, 2001 წელი, გვ. 172.

ნახმად, იგი ადგენს ადამიანის უფლებათა დაცვის მინიმალურ სტანდარტებს (კონვენციის 53-ე მუხლი). მართალია, ევროპული კონვენციით გათვალისწინებულია, რომ იგი ადგენს ადამიანის უფლებათა დაცვის მინიმალურ სტანდარტებს, ისინი, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის განვითარების გათვალისწინებით, ხშირად უფრო მაღალია, ვიდრე სახელმწიფოთა კანონმდებლობით დადგენილი ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტები. სასამართლოების მიერ ამ მიზეზით საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოუყენებლობა უცხო არ არის ევროპული სახელმწიფოებისათვის. ეს სახელმწიფოები მსგავსი პრობლემების წინაშე იდგნენ ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრების საწყის ეტაპზე, რის ნათელსაყოფადაც საკმარისია ერთი მაგალითის მოშველიება: იმის გამო, რომ გერმანიის ძირითადი კანონი მიიჩნეოდა აქტად, რომელიც ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტებს ადგენდა, ვიდრე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, გერმანიის სასამართლოები იშვიათად იყენებდნენ ევროპულ კონვენციას. მდგომარეობა შეიცვალა იმ გადწყვეტილებების შედეგად, რომლებშიც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა გერმანიის მიერ ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული სტანდარტების დარღვევა. გერმანიის სასამართლოებმა ამ პერიოდიდან მოყოლებული დაიწყეს ევროპული კონვენციისა და სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის ხშირად გამოყენება სასამართლო საქმეთა განხილვისას.⁶³⁷ ეროვნულ დონეზე ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების თვალსაზრისით მსგავსი მდგომარეობა იყო სხვა სახელმწიფოებშიც.⁶³⁸

თუ იმ ევროპულმა სახელმწიფოებმაც კი, რომლებსაც აქვთ მდიდარი სამართლებრივი ტრადიციები ადამიანის უფლებათა

637 B. Simma, D.-E.Khan, M. Zöckler & R. Geiger, The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 107-108; E. Riedel, Assertion and Protection of Human Rights, *International Treaties and their Impact in the Basic Law*, in: *Rights, Institutions and Impact of International Law according to the German Basic Law*, C. Starck (Ed.), 1987, 207-208.

638 A. Morawa & C. Schreuer, The Role of Domestic Courts in the Enforcement of International Human Rights-A View from Austria, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 176. იაპონიის მაგალითისათვის იხ. Y. Iwasawa, *International Human Rights Adjudication in Japan*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 267.

დაცვასთან დაკავშირებით, უარყვეს *a priori* მიდგომა, რომ მათი შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა უფრო ეფექტიანად, ანუ უფრო მაღალი სტანდარტებით, იცავს ადამიანის უფლებებს, ვიდრე ევროპული კონვენცია, გაუმართლებელი იქნებოდა, აღმოსავლეთი ევროპის სახელმწიფოები (მათ შორის საქართველო), რომელთა სამართლებრივი სისტემები ამჟამად მხოლოდ ფორმირების სტადიაშია, რაც ადამიანის უფლებათა შესახებ ნორმატიული ბაზის ხარვეზების შედარებით დიდ აღზატობას ნიშნავს, მიემხრონ პოზიციას, რომ მოქმედი კანონმდებლობა საკმარისად ეფექტიანად იცავს ადამიანის უფლებებს, რის გამოც ევროპული კონვენციის გამოყენება არ მოახდენს დადებით გავლენას ადამიანის უფლებათა დაცვის ხარისხზე.⁶³⁹

სასამართლო საქმეთა განხილვისას საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენების დამაბრკოლებელ ფაქტორად ასევე უნდა იქნეს მიჩნეული შეხედულება, რომლის თანახმად, შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი და საერთაშორისო ხელშეკრულება იდენტურად ანესრიგებს საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რის გამოც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის გამოყენება საკმარისია საქმის გადაწყვეტისათვის.⁶⁴⁰ ამ შეხედულების თანახმად, საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტები და ევროპული კონვენცია ადგენენ ადამიანის უფლებათა დაცვის პარალელურ ნორმებს და საკმარისია გამოყენებულ იქნეს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტით გათვალისწინებული ნორმა, აღარ არის საჭირო ევროპული კონვენციის გამოყენება, რადგან იგი ვერ შეიტანს დადებით წვლილს კონკრეტული საქმის გადაწყვეტაში. ამ პოზიციის თანახმად, რომელიც პირველი შეხედვით შეიძლება მისაღებად იქნეს მიჩნეული, არ არის საჭირო, სასამართლომ გამოიყენოს საერთაშორისო ხელშეკრულება, რადგან კონსტიტუცია ან სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი ადგენს ადამიანის უფლებათა დაცვის იმავე სტანდარტს, თუ უფრო მაღალს არა, ვიდრე ევრო-

639 E. Myjer, Dutch Interpretation of the European Convention: A Double System? in: Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honour of G. Wiarda, F. Metscher & H. Petzold (Eds.), 1988, 421-422; Б. Бауринг, Долгий путь Великобритании к европейским стандартам прав человека: в авангарде и далеко позади, в: Конституционное Право: Восточноевропейское Обозрение, N1(38), 2002, 44.

640 S. Jensen, The European Convention on Human Rights in Scandinavian Law: A Case Law Study, 1992, 222; ასევე იხ. P. van Dijk, Domestic Status of Human-Rights Treaties and the Attitude of the Judiciary: the Dutch Case, in: Fortschritt im Bewußtsein der Grund- und Menschenrechte, Festschrift für Felix Ermacora, M. Nowak, D. Steurer & H. Tretter (Hrsg.) 1988, 640.

პული კონვენცია. ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლოების პრაქტიკამ ასეთი შეხედულება არაერთხელ უარყო.

ცხადია, სახელმწიფოს კანონმდებლობამ შეიძლება დაადგინოს ევროპული კონვენციის იდენტური (ან მსგავსი) ნორმები. ასევე დასაშვებია, რომ ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი ადამიანის უფლებათა დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს ადგენდეს. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მცდარია საკითხისადმი ასეთი მიდგომა წინასწარჩამოყალიბებული პრეზუმფციის საფუძველზე. როგორც უკვე აღინიშნა, მოსამართლე, თუ განიხილავს ევროპულ კონვენციას და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, შეიძლება განსხვავებულ დასკვნამდე მივიდეს, ვიდრე მაშინ, როდესაც განიხილავს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს და არ განიხილავს ევროპულ კონვენციას (პრეცედენტულ სამართალთან ერთად).

რაც შეეხება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებლობას, აღსანიშნავია, რომ იმ მიზეზთა გარდა, რომლებიც კონვენციის გამოყენების დამაბრკოლებელ ფაქტორებად დასახელდა, პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას ასევე აბრკოლებს ის, რომ მოსამართლეების ნაწილმა არ იცის, თუ რა როლი უნდა მიენიჭოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს სასამართლო საქმეთა განხილვისას, კერძოდ, რომ ევროპული კონვენციის ტექსტი უნდა განიმარტოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით.

სასამართლო საქმეთა განხილვის დროს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებლობის ერთ-ერთ მიზეზად შეიძლება ჩაითვალოს სასამართლოთა გადატვირთულობა. მოსამართლისათვის ბევრად უფრო ადვილია გამოიყენოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგალითად, კანონი), ვიდრე შეუდგეს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით ჩამოყალიბებული ნორმების ძიების ხანგრძლივ და შრომატევად პროცესს, რათა დაადგინოს, კონკრეტული შემთხვევისათვის თუ როგორ განიმარტება ევროპული კონვენცია. ბუნებრივია, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით ჩამოყალიბებული ნორმის დასადგენად აუცილებელია ევროპული სასამართლოს არაერთი გადაწყვეტილების გაანალიზება, რაც ხანგრძლივ დროს მოითხოვს.

ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ადვოკატების როლი სასამართლოს მიერ ევროპული კონვენციის გამოყენების სტიმულირებაში. პრაქტიკაში ადვოკატები კონკრეტულ სასამართლო საქმესთან დაკავშირებით აანალიზებენ შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებს და, როგორც წესი, არ აქცევენ ყურადღებას

კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს. საქართველოში ძალზე იშვიათი ადვოკატი თუ ევრდნობა სასამართლოს წინაშე ევროპულ კონვენციისა და, მით უმეტეს, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად. შესაბამისად, მოსამართლეებს, რომლებიც ისედაც გადატვირთულნი არიან განსახილველი საქმეების რაოდენობით, არა აქვთ კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გაანალიზების სტიმული. მით უმეტეს, ამას მნიშვნელოვნად აბრკოლებს კონვენციისა და შესაბამისი პრეცედენტების მოძიებასთან დაკავშირებული სირთულეები. სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას ხელს შეუწყობს, თუ ადვოკატი თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად აქტიურად მოიშველიებს ევროპულ კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.

სასამართლოების მიერ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის გამოყენებისათვის უპირატესობის მინიჭებას ევროპულ კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან შედარებით ხელს უწყობს ამ უკანასკნელის განსხვავებული, საქართველოს მოსამართლისათვის შეუჩვეველი ფორმა. მოსამართლისათვის უფრო იოლია, გამოიყენოს შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმა, რომელიც მკაფიოდ აყალიბებს ქცევის წესს, ვიდრე გამოიყენოს ქცევის ის წესები, რომლებიც, ჩვეულებრივ, გაფანტულია ევროპული სასამართლოს სხვადასხვა გადაწყვეტილებაში.⁶⁴¹

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების დამაბრკოლებელ ფსიქოლოგიურ ფაქტორს უკავშირდება სახელმწიფო ორგანოების, მათ შორის სასამართლოების, მიერ ევროპული კონვენციისა და მის საფუძველზე შექმნილი ევროპული სასამართლოს როლის სწორი გაგება. სახელმწიფო ორგანოებმა, მათ შორის სასამართლოებმა, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო უნდა დაინახონ არა როგორც საერთაშორისო ორგანო, რომელიც იღებს გადაწყვეტილებებს კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა, მათ შორის საქართველოს, წინააღმდეგ და აიძულებს მათ, შეასრულონ ეს გადაწყვეტილებები, არამედ როგორც ორგანო, რომელიც ხელს უწყობს სახელმწიფოს კანონმდებლობისა და პრაქტიკის სრულყოფას და, ზოგადად, ადამია-

641 A. Drzemczewski, *The Council of Europe and the Issue of Incorporation*, in: *Human Rights in Domestic Law and Development Assistance Policies of the Nordic Countries*, L. Rehof & C. Gulman (Eds.), 1989, 131.

ნის უფლებათა დაცვის ეროვნული სისტემის გაუმჯობესებას. ასეთ მიდგომას განამტკიცებს ისიც, რომ საქართველო, ისევე როგორც კონვენციის მონაწილე სხვა სახელმწიფოები, ნებაყოფლობით გახდნენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილენი და დაუქვემდებარეს თავი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს იურისდიქციას.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ საქართველოში საერთაშორისო ხელშეკრულებათა, მათ შორის ევროპული კონვენციის, გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებისათვის აუცილებელია, გატარდეს პრაქტიკული ღონისძიებები, განსაკუთრებით, სრულყოფილ იქნეს სასწავლო პროგრამები და გავრცელდეს ინფორმაცია ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის შესახებ.

9. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ახდენს გავლენას არა მხოლოდ სასამართლო, არამედ საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე.

რა გავლენას ახდენს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე?

9.1. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა საკანონმდებლო ხელისუფლების საქმიანობაზე

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა საკანონმდებლო ხელისუფლების საქმიანობაზე დიდია, ვინაიდან ძირითადად ხელისუფლების ეს განშტოება პასუხისმგებელი ისეთი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიღებაზე,

რომლებიც ანესრიგებენ ადამიანის უფლებათა დაცვას.⁶⁴² ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამართლის ისეთ დარგებზე, როგორებიცაა: კონსტიტუციური, სისხლის, სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართალი.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებული არიან, თავიანთი ეროვნული კანონმდებლობა შეუსაბამონ ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტებს. სახელმწიფოთა ეს ვალდებულება დაადასტურა ევროპულმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ საქმეში, რომელშიც აღნიშნა, რომ სახელმწიფოებს ეკისრებათ ვალდებულება, უზრუნველყონ თავიანთი ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობა კონვენციასთან და, თუ საჭიროა, შეიტანონ შესაბამისი ცვლილებები კანონმდებლობაში.⁶⁴³ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ საქმეზე – *იანგი, ჯეიმსი და ვებსტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Young, James and Webster v. the United Kingdom)* – განაცხადა, რომ: „თუ ერთ-ერთი უფლებისა და თავისუფლების დარღვევა შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის მიღების ვალდებულების შეუსრულებლობის შედეგია, დგება ამ სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა ასეთი დარღვევისათვის.“⁶⁴⁴ ამდენად, თუ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევა გამოწვეულია ისეთი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის გამოყენებით, რომელიც ეწინააღმდეგება კონვენციას, კანონმდებლობაში ცვლილების შეტანით შეიძლება თავიდან იქნეს აცილებული კონვენციით გათვალისწინებული უფლების დარღვევა მომავალში.⁶⁴⁵

642 G. Gauksdóttir, Iceland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 407.

643 *დე ბეკერი ბელგიის წინააღმდეგ (De Becker v. Belgium)*, 1958 წლის 9 ივნისი, განაცხადი N214/56, (1958-1959) 2 Yearbook 214, 234; ასევე იხ. S. Marcus-Helmons & P. Marcus-Helmons, Belgium, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 185-186.

644 1981 წლის 13 სექტემბერი, 49-ე პუნქტი; ასევე იხ.: K. Drzewicki, The Status of International Human Rights Instruments in Domestic Law, in: *International Human Rights Norms in Domestic Law: Finnish and Polish Perspectives*, A. Rosas (Ed.), 1990, 3; E.A. Alkema, The Third-Party Applicability or “Drittwirkung” of the European Convention on Human Rights, in: *Protecting Human Rights: The European Dimension*, Studies in Honour of G. Wiarda, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1988, 42.

645 E. Klein, Should the Binding Effect of the Judgments of the European Court of Human Rights be Extended? in: *Protecting Human Rights: The European*

საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უნდა უზრუნველყოს როგორც უკვე მოქმედი ნორმატიული აქტების, ისე ნორმატიული აქტების პროექტების შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან.⁶⁴⁶ ამ გზით საკანონმდებლო ხელისუფლება, ერთი მხრივ, აღმოფხვრის შესაძლო კოლიზიას უკვე მოქმედ ნორმატიულ აქტებსა და კონვენციის სტანდარტებს შორის, ხოლო, მეორე მხრივ, თავიდან აიცილებს ისეთი ნორმატიული აქტის მიღებას, რომელიც ეწინააღმდეგება ევროპული კონვენციის სტანდარტებს.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების პროექტების შესაბამისობის შემოწმების პრაქტიკა დამკვიდრებულია ევროპულ სახელმწიფოთა უმრავლესობაში. შეიძლება რამდენიმე მაგალითის მოშველიება: მაგალითად, *ბულგარეთის* ეროვნული ასამბლეის (პარლამენტი) ადამიანის უფლებათა კომიტეტი რეგულარულად ამოწმებს ადამიანის უფლებათა საკითხებზე ნორმატიული აქტების პროექტების შესაბამისობას საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან;⁶⁴⁷ *ირლანდიის* პარლამენტის კანონშემოქმედების სამსახური რეგულარულად ითვალისწინებს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტებს ნორმატიული აქტების პროექტების შემუშავების დროს;⁶⁴⁸ *ლუქსემბურგის* პარლამენტი ასევე ითვალისწინებს ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ

Perspective, Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000, 707; J. Polakiewicz, The Implementation of the ECHR and of the Decisions of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation, The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe (eds. E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski *et al.*), 1992, 169.

⁶⁴⁶ J. Polakiewicz, The Status of the Convention in National Law, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 50.

⁶⁴⁷ A. Arabadjiev, Bulgaria, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 198; სხვა ქვეყნებში არსებულ პრაქტიკასთან დაკავშირებით იხ. K. Ioannou, Greece, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 361.

⁶⁴⁸ D. O'Connell, Ireland, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 436.

სამართალს ნორმატიული აქტების შემუშავებისას;⁶⁴⁹ თურქეთის პარლამენტში 1980-იანი წლების დასაწყისში დამკვიდრდა ნორმატიული აქტების პროექტების შემონმების პრაქტიკა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად.⁶⁵⁰

ასევე საინტერესოა ლიტვის სეიმის (პარლამენტი) პრაქტიკა. ლიტვის სეიმის დებულება ადგენს, რომ კანონებისა და სხვა ნორმატიული აქტების პროექტებს, რომლებიც ლიტვის პარლამენტს წარედგინება, მათ შორის აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ, უნდა დაერთოს ინფორმაცია ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპის გაერთიანების აქტებთან მათი შესაბამისობის შესახებ.⁶⁵¹ ამას გარდა, სეიმის დებულება ადგენს, რომ საპარლამენტო კომიტეტები, რომელთა კომპეტენციის შიგნით შედის სეიმის მიერ განსახილველი კანონის ან სხვა ნორმატიული აქტის პროექტი, ვალდებულია დაადგინოს მათი შესაბამისობა ლიტვის საერთაშორისო ვალდებულებებთან.⁶⁵² საპარლამენტო კომიტეტების ეს ვალდებულება მოიცავს კანონებისა და სხვა ნორმატიული აქტების შესაბამისობის დადგენას ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ნორმატიული აქტები შესაბამისობაში იქნეს მოყვანილი ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან.⁶⁵³ თუ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მის მიერ უკვე განხილულ საქმესთან დაკავშირებით დაასკვნა, რომ ნორმა, რომელიც გამოყენებულ იქნა კონკრეტულ გარემოებაში, ადამიანის უფლებათა დარღვევის მიზეზია, სავარაუდოა, ანალოგიურ გარემოებაში ის იმავეს დაასკვნის. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან ნორმატიული აქტის პროექტის შემონმების შედეგად სახელმწიფო უზრუნველყოფს ნორმატიული შეუსაბამობის გამო კონვენციის დარღვევის თავიდან აცილებას.

649 D. Spielmann, Luxembourg, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 533-535.

650 Y. Özdek & E. Karacaoglı, Turkey, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 877 *et seq.*

651 V. Vadapalas, Lithuania, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 510.

652 იქვე.

653 A. Jensen, *Incorporation of the European Convention Seen From a Danish Point of View*, in: *Human Rights in Domestic Law and Development Assistance Policies of the Nordic Countries*, L. Rehof & C. Gulman (Eds.), 1989, 167.

მიუხედავად ამისა, საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ მოქმედი ნორმატიული აქტების ან ნორმატიული აქტების პროექტთა შესაბამისობის უზრუნველყოფა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან არ შეიძლება ჩაითვალოს იმის გარანტიად, რომ მომავალში არ იარსებებს წინააღმდეგობა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტსა და ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტებს შორის.⁶⁵⁴ ვინაიდან ევროპული კონვენცია აღიარებულია „ცოცხალ“ დოკუმენტად, რაც ნიშნავს, რომ კონვენციის მოთხოვნები იცვლება და ვითარდება დროთა განმავლობაში, აუცილებელია, საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უზრუნველყოს მის კომპეტენციაში შემავალი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების რეგულარული შემოწმება, რათა ისინი შეესაბამებოდნენ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების ახლებურ განმარტებას.⁶⁵⁵ თუ რეგულარულად არ მოხდა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების კორექტირება დროთა განმავლობაში განვითარებადი პრეცედენტული სამართლის შესაბამისად, შესაძლოა, რომ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით დადგენილი ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტები „ჩამორჩეს“ ევროპული კონვენციის სტანდარტებს, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ევროპული კონვენციის დარღვევა.⁶⁵⁶ საკანონმდებლო ხელისუფლებას შეუძლია გამოიყენოს ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, როგორც ეროვნული კანონმდებლობის სრულყოფის ორიენტირი.

ამდენად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანის პროცესი არ უნდა შემოიფარგლოს ერთჯერადი ღონისძიებით, რომლის მიზანი იქნება შესაბამისობის დადგენა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტსა და ევროპულ კონვენციას შორის. შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების შემოწმებამ ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან შესაბამისობის თვალსაზრისით რეგულარული ხასიათი უნდა მიიღოს. ასე-

654 P. Kúris, *The Impact of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms on the Legislation of the Republic of Lithuania*, in: *Protecting Human Rights: European Perspective: Studies in Memory of R. Ryssdal*, P.Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000, 726-727.

655 J.P. Gardner, *Preface*, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, xix.

656 J. Polakiewicz, *The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law*, 17 *Human Rights Law Journal*, N11-12, 1996, 408.

თი პრაქტიკის ჩამოყალიბება სასარგებლო იქნება ევროპული კონვენციის ყველა მონაწილე სახელმწიფოსათვის, განსაკუთრებით ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის სახელმწიფოებისათვის, სადაც კანონმდებლობა ფორმირების პროცესშია.⁶⁵⁷

არანაკლები მნიშვნელობა ენიჭება იმას, რომ საკანონმდებლო ხელისუფლებამ არა მხოლოდ აღმოფხვრას წინააღმდეგობანი შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ევროპულ კონვენციას შორის, არამედ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის საფუძველზე დაადგინოს საკითხთა ის წრე, რომელიც საჭიროებს სამართლებრივ რეგულირებას. სხვა სიტყვებით, პრეცედენტული სამართლის გამოყენებით საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უნდა შეავსოს ის სამართლებრივი ხარვეზი, რომელიც არსებობს ქვეყნის კანონმდებლობაში.⁶⁵⁸ საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უნდა გააანალიზოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი და, საჭიროების შემთხვევაში, მიიღოს ახალი ნორმატიული აქტი, ან შეიტანოს დამატება მოქმედ ნორმატიულ აქტში, რომლის მიზანი იქნება ადამიანის უფლებათა დაცვის ისეთი საკითხის მონესრიგება, რომელიც აქამდე არ რეგულირდებოდა ქვეყნის კანონმდებლობით და რომლის რეგულირების აუცილებლობა გამომდინარეობს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლიდან.⁶⁵⁹

როგორც ცნობილია, კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის მიზეზი შეიძლება იყოს როგორც კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზები, ისე კონვენციის სტანდარტებთან შესაბამისობაში მყოფი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების არასწორი გამოყენება. თუ საკანონმდებლო ხელისუფლება უზრუნველყოფს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების შესაბამისობას ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევა შეიძლება გამოიწვიოს კონვენციის სტანდარტებთან შესაბამისობაში მყოფი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მხოლოდ არასწორმა გამოყენებამ.

657 A. Drzemczewski & M. Nowicki, Poland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 660.

658 იხ. G. Gauksdóttir, Iceland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 400.

659 R. Bernhardt, *The Convention and Domestic Law*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 32.

ასეთ შემთხვევაში კონვენციის დარღვევათა საერთო რაოდენობა შემცირდება.

მართალია, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი გავლენას ახდენს ყველა ევროპული სახელმწიფოს კანონმდებლობაზე, მაგრამ ასეთი გავლენა განსაკუთრებით დიდია ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის იმ სახელმწიფოთა კანონმდებლობაზე, რომლებიც უკანასკნელ პერიოდში გახდნენ ევროპული კონვენციის მონაწილენი.⁶⁶⁰ ამ სახელმწიფოებმა სპეციალური ღონისძიებები გაატარეს, რათა უზრუნველყოთ ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან. ამ სახელმწიფოთა უმრავლესობამ, ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების რატიფიცირებამდე, შეისწავლა კანონმდებლობა და პრაქტიკა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან შესაბამისობის თვალსაზრისით და შესაბამისობის შემონგების შედეგად აღმოაჩინეს მრავალი წინააღმდეგობა ეროვნულ კანონმდებლობასა და ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტებს შორის, ისევე როგორც ეროვნულ სამართალში არსებული სამართლებრივი ხარვეზი ევროპული კონვენციით მონესრიგებულ საკითხებთან მიმართებით, რის შედეგადაც შეიტანეს შესაბამისი ცვლილებები და დამატებები ქვეყნის კანონმდებლობაში. ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის სახელმწიფოებში ეროვნული კანონმდებლობის შესწავლას ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან შესაბამისობის თვალსაზრისით ახორციელებდნენ უწყებათაშორისი კომისიები (კომიტეტები) ან დამოუკიდებელ ექსპერტთა ჯგუფები.⁶⁶¹

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საკანონმდებლო ხელისუფლებას ენიჭება მნიშვნელოვანი როლი ევროპულ კონვენციასთან დაკავშირებით. მან უნდა გაატაროს შესაბამისი ღონისძიებები, რათა უზრუნველყოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებისა და მათი პროექტების შესაბამისობა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან.

660 J. Polakiewicz, *The Status of the Convention in National Law*, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 50.

661 H. Bokor-Szegő & M. Weller, Hungary, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 385.

9.2. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ასევე ახდენს გავლენას აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე, კერძოდ, აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიულ აქტებზე, მის მიერ შემუშავებულ კანონპროექტებსა და ადმინისტრაციულ პრაქტიკაზე.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ მიღებულ ნორმატიულ აქტებზე იმით გამოიხატება, რომ აღმასრულებელმა ხელისუფლებამ ნორმატიული აქტების პროექტების შემუშავებისას უნდა გაითვალისწინოს ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიული აქტები უნდა შეესაბამებოდეს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, ამიტომ ნორმატიული აქტების პროექტებმა სამართლებრივი ექსპერტიზა უნდა გაიაროს ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან შესაბამისობის თვალსაზრისით. ასეთი ექსპერტიზა უნდა განხორციელდეს პირველ რიგში იმ სახელმწიფო უწყებაში, რომლის კომპეტენციაში შედის ნორმატიული აქტით მონესრიგებული საკითხები. ნორმატიული აქტის პროექტმა ასევე უნდა გაიაროს შესაბამისი ექსპერტიზა საქართველოს იუსტიციის სამინისტროში. ეს წესი უნდა გავრცელდეს იმ კანონპროექტებზე, რომლებიც მუშავდება აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ.

ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან შესაბამისობის თვალსაზრისით ნორმატიული აქტების პროექტების სამართლებრივი ექსპერტიზის განხორციელების პრაქტიკა დამკვიდრებულია ევროპის მრავალ სახელმწიფოში, მათ შორის: გერმანიაში, დანიაში, ისლანდიაში, ლიტვაში, ნიდერლანდებში, ნორვეგიაში, უნგრეთსა და შვეიცარიაში.⁶⁶²

662 P. Germer, Denmark, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001, 261; M. Borghi, Switzerland, *იქვე*, 874.

შეხედულება, რომლის თანახმად, ნორმატიული აქტების პროექტების შემუშავებისას უნდა მოხდეს მათი სამართლებრივი ექსპერტიზა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან ნორმატიული აქტების პროექტების შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად, შეიძლება არ იქნეს გაზიარებული იმ მოტივით, რომ საქართველოში დადგენილი ნორმატიული აქტების იერარქიით, ევროპულ კონვენციას მიენიჭება უპირატესობა აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიულ აქტებთან წინააღმდეგობის აღმოჩენის შემთხვევაში. მართალია, უდავოა ამ პოზიციის მართებულობა, საკმარისი საფუძველია იმის მტკიცებისათვის, რომ იგი არ გაამართლებს პრაქტიკაში. თუმცა ევროპულ კონვენციას ენიჭება უპირატესობა აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიული აქტების მიმართ, ნაკლებად სავარაუდოა, სახელმწიფო მოხელე, რომელიც იღებს გადაწყვეტილებას პირთა უფლებათა და თავისუფლებათა შესახებ, კარგად იცნობდეს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და, განსაკუთრებით, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.

მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული კონვენცია საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილია, სავარაუდოა, სახელმწიფო მოხელე გამოიყენებს აღმასრულებელი ხელისუფლების იმ ნორმატიულ აქტს (მაგ., ინსტრუქცია ან უწყების ხელმძღვანელის ბრძანება), რომელიც აწესრიგებს ამ სამართლებრივ საკითხს. ამის მიზეზია ის, რომ სახელმწიფო მოხელისათვის შეიძლება უბრალოდ უცნობი იყოს, თუ რა წესებია დადგენილი ევროპული კონვენციით და მით უმეტეს, მან შეიძლება არ იცოდეს, თუ როგორ განმარტა ევროპულმა სასამართლომ თავის პრეცედენტულ სამართალში ესა თუ ის უფლება და რა ვალდებულება ეკისრება სახელმწიფოს ამ უფლებათა უზრუნველსაყოფად. ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიული აქტების შესაბამისობაში მოყვანის პრაქტიკა მრავალ სახელმწიფოშია დამკვიდრებული, რომელშიც, საქართველოში არსებული წესის მსგავსად, ევროპულ კონვენციას უპირატესობა ენიჭება აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიული აქტების მიმართ.⁶⁶³

ამიტომ, პრაქტიკული თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიული აქტები შესაბამისობაში იქნეს მოყვანილი ევროპულ კონვენციასა და ევრო-

⁶⁶³ N. Bratza, *The Treatment and Interpretation of the European Convention on Human Rights by the English Court*, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993, 73.

პული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან. იმ ნორმატიულმა აქტებმა, რომლებიც ანესრიგებენ ადმინისტრაციული ორგანოების საქმიანობას, უნდა ასახონ ევროპული კონვენციისა და, განსაკუთრებით, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით დადგენილი სტანდარტები.⁶⁶⁴

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი გავლენას ახდენს არა მხოლოდ აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიულ აქტებზე, არამედ ასევე ადმინისტრაციულ პრაქტიკაზე. ვინაიდან ევროპული კონვენცია საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილია, ადმინისტრაციულმა ორგანოებმა უნდა იხელმძღვანელონ ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტებით. ამ ორგანოებმა არ უნდა მიიღონ ისეთი ადმინისტრაციული აქტი, რომელიც ეწინააღმდეგება ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.

მართალია, სახელმწიფო მოხელეები ვალდებული არიან შეასრულონ ევროპული კონვენციიდან გამომდინარე ვალდებულებები, სახელმწიფო რეალისტურად უნდა მიუდგეს იმის მოთხოვნას, რომ სახელმწიფო მოხელეებმა დაიცვან ევროპული კონვენცია და, განსაკუთრებით, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. ალბათ, ნაკლებად რეალისტური იქნება სახელმწიფო მოხელეებისაგან იმის მოთხოვნა, რომ მათ თვალყური ადევნონ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის განვითარებას და, ამ პრეცედენტებიდან გამომდინარე, უზრუნველყონ ადამიანის უფლებათა დაცვა. ამისათვის სახელმწიფომ უნდა გადადგას ნაბიჯები, რათა გააცნოს მათ ამა თუ იმ უფლებასთან დაკავშირებით ჩამოყალიბებული ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული სტანდარტები.

664 C. Nørgaard, *The Implementation of International Human Rights Agreements within a Domestic Legal System, The Relationship between International and Domestic Law: Proceedings of the UniDem Seminar* (1993), 1993, 16.

10. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევა და სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, გარდა იმისა, რომ გახდა საქართველოს ნორმატიული აქტი, რჩება სახელმწიფოს საერთაშორისო ხელშეკრულებად, რომელიც საერთაშორისო დონეზე აკისრებს ქვეყანას კონვენციით გათვალისწინებული გარანტიების შესრულების ვალდებულებას.

ზოგადად, საერთაშორისო სამართალი აკისრებს სახელმწიფოს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კეთილსინდისიერი შესრულების ვალდებულებას.⁶⁶⁵ აქედან გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფომ არ უნდა გაატაროს ისეთი ღონისძიება, რომელიც ეწინააღმდეგება მის საერთაშორისო ვალდებულებებს. საქართველომ თავი უნდა შეიკავოს ისეთი მოქმედებისაგან, რომელიც დაარღვევს ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია შეიძლება დაირღვეს ორი მიზეზით. ეს მიზეზები შეიძლება იყოს ნორმატიული ან პრაქტიკული. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის „ნორმატიულ“ დარღვევად შეიძლება ჩაითვალოს ევროპული კონვენციით დადგენილი მოთხოვნების ისეთი შეუსრულებლობა, რომელიც გამომწვეულია შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის შეუსაბამობით ევროპულ კონვენციასთან.⁶⁶⁶ ასეთ

665 იხ. „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის კონვენციის (1969 წელი) 26-ე მუხლი.

666 R. Bernhardt, *Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights*, in: *Human Rights and Judicial Review: A Comparative Perspective*, D. Beaty (Ed.), 1994, 316-317.

შემთხვევაში სასამართლო იყენებს ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს, რომელიც ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას. ამასთან, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკამ ნათელი მოჰფინა, რომ ნორმატიული აქტის არარსებობაც შეიძლება გახდეს ევროპული კონვენციის დარღვევის მიზეზი.⁶⁶⁷

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის „პრაქტიკულ“ დარღვევად უნდა ჩაითვალოს ეროვნული სასამართლოს ან ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ ევროპული კონვენციის ისეთი გამოყენება, რომელიც ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს არ ანიჭებს ან ნაწილობრივ ანიჭებს იმ უფლებებსა და თავისუფლებებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კონვენციის დებულებებით. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია უმრავლეს შემთხვევაში ირღვევა ისეთი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის არასწორი გამოყენებით, რომელიც შეესაბამება ევროპული კონვენციის მოთხოვნებს.⁶⁶⁸ ევროპული კონვენციის „პრაქტიკული“ დარღვევის შემთხვევაში, როგორც წესი, სასამართლოს ან ადმინისტრაციული ორგანოს გადაწყვეტილება არღვევს ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტსაც.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევა შეიძლება გამოიწვიოს როგორც სახელმწიფოს ნებისმიერი ორგანოს, ისე ფიზიკური ან იურიდიული პირის ქმედებამ.

საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, სახელმწიფოს ნებისმიერი ორგანოს ქმედებამ შეიძლება გამოიწვიოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევა. საერთაშორისო სამართლისათვის მნიშვნელოვანია არა ის ორგანო, რომლის ქმედებამ გამოიწვია ევროპული კონვენციის დარღვევა, არამედ დარღვევის ფაქტი.⁶⁶⁹ მიუხედავად იმისა, თუ რომელმა ორგანომ არ შეასრულა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული მოთხოვნები, პასუხისმგებლობა ყოველთვის დაეკისრება სახელმწიფოს, რადგან სახელმწიფო არის კონვენციის მონაწილე, რომელსაც ეკისრება ვალდებულება, შეასრულოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია. ამიტომ არის, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასა-

667 X და Y ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*X and Y v. Netherlands*), 1985 წლის 26 მარტი, Series A, no. 91.

668 M. Pellonpää, *The Implementation of the European Convention on Human Rights in Finland*, in: *International Human Rights Norms in Domestic Law: Finnish and Polish Perspectives*, A. Rosas (Ed.), 1990, 60.

669 *ლუკანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Loukanov v. Bulgaria)*, 1997 წლის 20 მარტი, მე-40 პუნქტი.

მართლოში მოპასუხე ყოველთვის სახელმწიფოა და არა ის ორგანო, რომლის მოქმედების ან უმოქმედობის შედეგად შეიძლება დაირღვეს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, ისევე როგორც ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულების, დარღვევა შეიძლება გამოიწვიოს ხელისუფლების სამივე განმტკიცების – საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლების – ქმედებამ. საკანონმდებლო ხელისუფლებამ შეიძლება მიიღოს ისეთი ნორმატიული აქტი, რომელიც ეწინააღმდეგება ევროპული კონვენციით გარანტირებულ უფლებას. ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიმართ ასეთი ნორმატიული აქტის გამოყენების შედეგად დაირღვევა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია. ევროპული კონვენცია შეიძლება დაირღვეს როგორც აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ მიღებული ნორმატიული აქტით, რომელიც ეწინააღმდეგება ევროპული კონვენციით გარანტირებულ უფლებას, ისე ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ ისეთი ადმინისტრაციული აქტის გამოყენებით, რომელიც არღვევს ევროპულ კონვენციას. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ასევე შეიძლება დაირღვეს სასამართლო ხელისუფლების მიერ ისეთი გადაწყვეტილების მიღებით, რომელიც ეწინააღმდეგება ევროპულ კონვენციას და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს.⁶⁷⁰ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია შეიძლება დაირღვეს როგორც ცენტრალური, ისე ადგილობრივი ხელისუფლების ქმედებით.

რაც შეეხება ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული დებულებების დარღვევას, აღსანიშნავია, რომ ევროპული კონვენციის პირველი მუხლის თანახმად, სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, არა მხოლოდ თავი შეიკავოს კონვენციით განმტკიცებული უფლებებისა და თავისუფლებების თავად დარღვევისაგან, არამედ გაატაროს ღონისძიებები, რათა უზრუნველყოს ამ უფლებათა დარღვევის აღკვეთა მესამე მხარის, ფიზიკური და იურიდიული პირების მიერ.⁶⁷¹ მართალია, სახელმწიფო უშუალოდ შეიძლება არ მონაწილეობდეს პირის უფლების დარღვევაში, მაგრამ მას

670 I. Brownlie, *System of the Law of Nations: State Responsibility*, part 1, 1983, 144.

671 A. Clapham, *The "Drittwirkung" of the Convention*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993, 170-171; L. Clements, N. Mole & A. Simmons, *European Human Rights: Taking a Case Under the Convention*, 1999, 20; J. Merrills, *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993, 109-110.

ეკისრება პასუხისმგებლობა, რათა გაატაროს შესაბამისი ღონისძიებები პირისათვის გარანტირებული უფლებების დარღვევის აღსაკვეთად. თუ სახელმწიფო პირისათვის ვერ უზრუნველყოფს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებას, მას დაეკისრება პასუხისმგებლობა ევროპული კონვენციის დარღვევისათვის.

მიუხედავად იმისა, რომ ყველა სახელმწიფო ორგანოს ეკისრება ვალდებულება, არ დაარღვიოს ევროპული კონვენციით გარანტირებული უფლებები, ამ საკითხში განსაკუთრებული როლი სასამართლო ხელისუფლებას მიუძღვის.⁶⁷² ვინაიდან ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო დაფუძნებულია სუბსიდიურობის პრინციპზე, რაც ნიშნავს, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსათვის მიმართვამდე ფიზიკურმა და იურიდიულმა პირებმა ჯერ ქვეყნის შიგნით უნდა ამოწირონ სამართლებრივი დაცვის ყველა საშუალება (რომელთაგანაც ყველაზე მნიშვნელოვანია ეროვნული სასამართლოსათვის მიმართვა), იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევის მიზეზია საკანონმდებლო (მაგ., კონვენციასთან შეუსაბამო კანონის მიღება) ან აღმასრულებელი ხელისუფლების მოქმედება, სასამართლო ხელისუფლებას შეუძლია გამოასწოროს ხელისუფლების სხვა განშტოების (საკანონმდებლო და აღმასრულებელი) შეცდომა, თუ გამოიყენებს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს. მაღალი ინსტანციის სასამართლოს ასევე შეუძლია გამოასწოროს დაბალი ინსტანციის სასამართლოს კონვენციასთან შეუსაბამო გადაწყვეტილება.⁶⁷³

თუ საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ მიღებული ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი) არღვევს ევროპულ კონვენციას, კონკრეტული სასამართლო საქმის განხილვის შემთხვევაში სასამართლომ წარმოშობილი დავა უნდა გადაწყვიტოს იმგვარად, რომ არ დაირღვეს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები. თუ აღმასრულებელი ხელისუფ-

672 B. Simma, D.-E.Khan, M. Zöckler & R. Geiger, The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997, 71; E. Klein, Should the Binding Effect of the Judgments of the European Court of Human Rights be Extended? in: *Protecting Human Rights: The European Perspective*, Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000, 709.

673 ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ქუთაისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა სააპელაციო პალატის 2002 წლის 18 დეკემბრის გადაწყვეტილება (ნომერი მითითებული არ არის).

ლების მოქმედება (მაგ., ადმინისტრაციული აქტი) არღვევს ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, კონკრეტული საქმის განხილვისას საქართველოს სასამართლომ უნდა შეამოწმოს აღმასრულებელი ხელისუფლების მოქმედება, და თუკი ჩათვლის, რომ ეს მოქმედება არღვევს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, მან უნდა აღკვეთოს ასეთი აქტი, რათა არ დაირღვეს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლება.

ამ გზით სასამართლო ხელისუფლება ახორციელებს ზედამხედველობას საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე, რათა მათმა მოქმედებამ არ შეზღუდოს კონვენციით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა გარანტიები. სასამართლომ უნდა აღკვეთოს ხელისუფლების სხვა განშტოების მიერ ევროპული კონვენციის დარღვევა.

დასკვნა

ნაშრომის დასასრულს შეიძლება გაკეთდეს რამდენიმე დასკვნა და გამოითქვას რეკომენდაციები საქართველოში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან დაკავშირებით. მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომში განხილული საკითხები ძირითადად ეხება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებას საქართველოში, მრავალი დასკვნა, მოსაზრება და რეკომენდაცია თანაბრად ეხება ადამიანის უფლებათა სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებების გამოყენებას საქართველოში.

1. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია აღიარებულია საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად, ნორმატიულ აქტად, რომლის საფუძველზეც შეიძლება გადაწყდეს სასამართლო საქმე. საქართველოში ევროპულ კონვენციას შეუძლია წარმოშვას უფლებები და მოვალეობები ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის. ნებისმიერ ფიზიკურ და იურიდიულ პირს შეუძლია, სასამართლო ან ადმინისტრაციული ორგანოს წინაშე დაეყრდნოს ევროპული კონვენციის დებულებებს და მათ საფუძველზე ამტკიცოს ადამიანის უფლებათა დარღვევა. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა სტატუსი საქართველოს კანონმდებლობაში განისაზღვრა როგორც საქართველოს კონსტიტუციით, ისე სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით, მათ შორის კანონებით: „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ და „ნორმატიული აქტების შესახებ“. საქართველოში საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენებასთან დაკავშირებით საკანონმდებლო დონეზე არსებული მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენებას სახელმწიფო ორგანოების, მათ შორის სასამართლოების, მიერ ჩაე-

ყარა საკმაოდ მყარი სამართლებრივი საფუძველი როგორც კონსტიტუციით, ისე სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით.

საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, სახელმწიფოს კანონმდებლობის განუყოფელ ნაწილად აღიარების შედეგად არ კარგავს კავშირს საერთაშორისო სამართალთან. საერთაშორისო ხელშეკრულება რჩება საერთაშორისო სამართლის წყაროდ. იგი კვლავინდებურად აგრძელებს მოქმედებას საერთაშორისო დონეზე და სახელმწიფოსათვის წარმოშობს საერთაშორისო ვალდებულებებს. ასეთი საერთაშორისო ხელშეკრულება სახელმწიფოსათვის წარმოშობს ვალდებულებებს არა მხოლოდ საერთაშორისო დონეზე, როგორც საერთაშორისო ხელშეკრულება, არამედ ასევე ეროვნულ დონეზე, როგორც ქვეყნის ნორმატიული აქტი.

საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილი ხდება მისი ტექსტის ოფიციალურად გამოქვეყნების მომენტიდან. როდესაც საერთაშორისო ხელშეკრულება ძალაში შედის საქართველოსათვის (საერთაშორისო დონეზე), მისი ტექსტის ოფიციალური გამოქვეყნების შედეგად იგი ხდება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი. ვინაიდან ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია 1999 წლის 4 ივნისს გამოქვეყნდა საქართველოს ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში, იგი გამოქვეყნების მომენტიდან ითვლება საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად.

საქართველოს პრაქტიკაში მნიშვნელოვანი სირთულეებია საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ოფიციალურად გამოქვეყნებასთან დაკავშირებით. ხელშეკრულებათა დიდი ნაწილი ტექნიკური მიზეზების გამო ვერ ქვეყნდება, რაც ფორმალურ დაბრკოლებას ქმნის საერთაშორისო ხელშეკრულებათა საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილად აღიარებასთან დაკავშირებით. ასეთი ტექნიკური მიზეზების გამო არ გამოქვეყნებულა ევროპული კონვენციის 1-ლი, მე-4, მე-6, მე-7 და მე-13 ოქმები, რომლებიც მატერიალურ უფლებებს ადგენენ. თუმცა ასევე აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სასამართლოები იყენებენ ისეთ საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, რომლებიც არ არის ოფიციალურად გამოქვეყნებული.

2. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ნორმებს მისი მონაწილე თითქმის ყველა სახელმწიფო აღიარებს „თვითშემსრულებლად“, რის შედეგადაც ეროვნული სასამართლოები იყენებენ მათ, როგორც სასამართლო საქმის გადანწყვეტის სამარ-

თლებრივ საფუძველს. თუ ზოგადად ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები ყოველთვის ვერ გამოიყენება ევროპული სახელმწიფოების სასამართლოების მიერ მათი ნორმების „არათვითმემსრულებლური“ ხასიათის გამო, ევროპული კონვენცია რეგულარულად გამოიყენება ეროვნული სასამართლოების მიერ, როგორც სასამართლო საქმის გადაწყვეტის სამართლებრივი საფუძველი.

3. საქართველოს კანონმდებლობა მკაფიოდ განსაზღვრავს საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების იერარქიულ ადგილს ქვეყანაში მოქმედ ნორმატიულ აქტებს შორის. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, ენიჭება საკმაოდ მაღალი იერარქიული ადგილი. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა საქართველოს ნორმატიული აქტების მიმართ, გარდა საქართველოს კონსტიტუციისა და კონსტიტუციური შეთანხმებისა.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა მკაფიოდ განსაზღვრავს საერთაშორისო ხელშეკრულების იერარქიულ ადგილს ქვეყანაში მოქმედ ნორმატიულ აქტებს შორის, პრაქტიკაში სასამართლოები და ადმინისტრაციული ორგანოები შეიძლება აღმოჩნდნენ სირთულეების წინაშე, რომლებიც დაკავშირებულია სამართლებრივ კოლიზიასთან საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებს შორის. საერთაშორისო ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი კოლიზიის მოგვარების საკითხი განსაკუთრებით რთულია, რადგან საერთაშორისო ხელშეკრულება, გარდა იმისა, რომ ხდება ქვეყნის ნორმატიული აქტი, მაინც რჩება საერთაშორისო სამართლის ნაწილად. იმის გამო, რომ საქართველოში საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედებისა და შეწყვეტის წესი რეგულირდება როგორც შიდასახელმწიფოებრივი, ისე საერთაშორისო სამართლით, საქართველოს სასამართლომ და ადმინისტრაციულმა ორგანომ უნდა დააკმაყოფილოს როგორც საერთაშორისო, ისე შიდასახელმწიფოებრივი სამართლით დადგენილი მოთხოვნები.

საქართველოს კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებს შორის კოლიზიის აღბათობა მცირეა იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს კონსტიტუციის შემუშავების დროს მხედველობაში მიიღეს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტები. მიუხედავად ამისა, არ იქნებოდა მართებული კოლიზიის გამორიცხვა კონსტიტუციასა და ევროპულ კონ-

ვენციას შორის. შეიძლება, რომ სასამართლო საქმის განხილვის დროს სასამართლომ აღმოაჩინოს კოლიზია კონსტიტუციასა და კონვენციას შორის.

თუ საქართველოს საერთო სასამართლო კონკრეტული საქმის განხილვისას დააკენის, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, რათა ევროპული კონვენცია, რომელიც უნდა გამოიყენოს სასამართლომ, მიჩნეულ იქნეს საქართველოს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ, საერთო სასამართლომ უნდა შეაჩეროს საქმის განხილვა და მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის მიმართვის შემთხვევაში მან შეიძლება დაადგინოს, რომ ევროპული კონვენცია შეესაბამება ან არ შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას.

თუ საკონსტიტუციო სასამართლო დაადგენს, რომ ევროპული კონვენცია შეესაბამება კონსტიტუციას, საერთო სასამართლოს ეჭვი, რომ ევროპული კონვენცია შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს კონსტიტუციას, გაქარწყლება და საერთო სასამართლოს მიეცემა შესაძლებლობა, განაახლოს სასამართლო საქმის განხილვა.

თუ საკონსტიტუციო სასამართლო დაადგენს ევროპული კონვენციის არაკონსტიტუციურობას, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანონის 23-ე მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად, საკონსტიტუციო სასამართლო უფლებამოსილია, ბათილად ცნოს ევროპული კონვენცია ან მისი ცალკეული დებულება საქართველოსათვის.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ საერთაშორისო ხელშეკრულების ბათილად ცნობისას უნდა გაითვალისწინოს ქვეყნის საერთაშორისო ვალდებულებები და არ უნდა მიიღოს ისეთი გადაწყვეტილება, რომელიც დაარღვევს სახელმწიფოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს. ამიტომ საერთაშორისო ხელშეკრულების ბათილად ცნობისას საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს „საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ ვენის 1969 წლის კონვენცია. ვენის კონვენცია საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტის ორ ფორმას – გაუქმებას და დენონსირებას – იცნობს.

იმის გამო, რომ ვენის კონვენცია არ იცნობს საერთაშორისო ხელშეკრულების გაუქმების შესაძლებლობას მისი არაკონსტიტუციურობის გამო, საქართველოს არ შეუძლია ევროპული კონვენციის გაუქმება ამ მიზეზით. რაც შეეხება საერთაშორისო ხელშეკრულების დენონსირებას, საქართველოს აქვს ევროპული კონვენციის დენონსირების უფლება, თუმცა იმ პირობების გათვალისწინებით, რომლებიც განმტკიცებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით.

ევროპული კონვენციის დენონსირების შესაძლებლობის მიუხედავად, პრაქტიკაში ამ შესაძლებლობის გამოყენების ალბათობა მინიმალურია, თუ საერთოდ არ გამოირიცხება. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ევროპული კონვენციის არაკონსტიტუციურობის დადგენის შემთხვევაში საქართველო მაინც ვერ აარიდებს თავს კოლიზიას კონვენციასა და კონსტიტუციას შორის დროის იმ მონაკვეთში, რომელიც აუცილებელია კონვენციის დენონსირებისათვის.

ხსენებულიდან გამომდინარეობს, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილების შედეგად საქართველო ვერ გააუქმებს ევროპულ კონვენციას მისი დარღვევის გარეშე. რაც შეეხება ევროპული კონვენციის დენონსირებას, მიუხედავად იურიდიული შესაძლებლობის არსებობისა, მისი განხორციელების ალბათობა ძალზე მცირეა.

ამიტომ არ უნდა გამოირიცხოს საქართველოს კონსტიტუციასა და ევროპულ კონვენციას შორის კოლიზიის მოგვარება სხვა გზით. კოლიზია მათ შორის შეიძლება მოგვარდეს არა ევროპული კონვენციის ბათილად გამოცხადების, არამედ საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამის დებულებაში ცვლილების შეტანის გზით, მით უმეტეს, რომ საქართველოს კანონმდებლობა არ გამოიციხავს საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებათა შეტანას, საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მიზეზთა გამო.

რაც შეეხება ისეთ შემთხვევებს, როდესაც სასამართლოს აქვს არა ეჭვი, რომ ევროპული კონვენცია შეიძლება მიჩნეულ იქნეს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ, არამედ, მისი აზრით, იგი არის კონსტიტუციასთან შეუსაბამო, საქართველოს კანონმდებლობა ამ საკითხს შემდეგნაირად წყვეტს: თუ საქმის განმხილველი სასამართლო მიიჩნევს, რომ კონსტიტუციას არ შეესაბამება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება, სასამართლო იღებს გადანყვეტილებას კონსტიტუციის შესაბამისად.

ხსენებულიდან გამომდინარე, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ, თუ საერთო სასამართლოსათვის აშკარაა საერთაშორისო ხელშეკრულების შეუსაბამობა საქართველოს კონსტიტუციასთან, მან უნდა გამოიყენოს საქართველოს კონსტიტუციით დადგენილი ნორმა, ანუ კოლიზია საქართველოს კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის საერთო სასამართლომ უნდა გადანყვიტოს კონსტიტუციის სასარგებლოდ. კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის კოლიზიის შემთხვევაში კონსტიტუციისათვის უპირატესობის მინიჭება სავარაუდოდ გამოიწვევს საერთაშორისო ხელშეკრულების დარღვევას.

რაც შეეხება კოლიზიას შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის, აღსანიშნავია, რომ მრავალი სამართლებრივი საკითხი, რომელნიც შეიძლება წამოიჭრას კონსტიტუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის კოლიზიის შემთხვევაში, არ იჩენს თავს საქართველოს სხვა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და ევროპულ კონვენციას შორის შეუსაბამობის შემთხვევაში. ამის მიზეზია ის, რომ კონსტიტუციასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის იერარქიული თანაფარდობისაგან განსხვავებით, სხვა შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებსა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის შეუსაბამობის შემთხვევაში, უპირატესობით სარგებლობს ხელშეკრულება, რომელსაც საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებზე (გარდა კონსტიტუციისა და კონსტიტუციური შეთანხმებისა) მაღალი იერარქიული ადგილი ენიჭება.

თუ საერთო სასამართლოში კონკრეტული საქმის განხილვისას დადგება ევროპულ კონვენციასა და საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტს (მაგ., კანონს) შორის შეუსაბამობის საკითხი, სასამართლოს არაფერი აბრკოლებს, გამოიყენოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია.

ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპთან დაკავშირებით აღსანიშნავია: თუ საერთო სასამართლო დაადგენს, რომ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი (მაგ., კანონი) პირს უზრუნველყოფს უფრო ეფექტიანი დაცვით, ვიდრე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, საერთო სასამართლომ უპირატესობა უნდა მიანიჭოს და გამოიყენოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი, თუმცა საქართველოს კანონმდებლობით მას უფრო დაბალი იერარქიული ადგილი ენიჭება, ვიდრე ევროპულ კონვენციას. ასეთი მიდგომა გამართლებულია ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპით. საქართველოს სასამართლომ უნდა იხელმძღვანელოს იმ აქტით, რომელიც უფრო ეფექტიანად უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებათა დაცვას.

რაც შეეხება იერარქიულ თანაფარდობას კონსტიტუციურ შეთანხმებასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას შორის, საქართველოს კონსტიტუციაში შეტანილი ცვლილების მიხედვით, კონსტიტუციურ შეთანხმებას მიენიჭა საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე მაღალი იერარქიული ადგილი.

კონსტიტუციური შეთანხმების დადება საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან თავისთავად არ უნდა იქნეს გაგებული სხვა რელიგიების დისკრიმინაციად, რაც იკრძალება რო-

გორც საქართველოს კანონმდებლობით, ისე საერთაშორისო ხელშეკრულებებით. საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან ასეთი შეთანხმების დადება, რომელმაც შეასრულა განსაკუთრებული როლი საქართველოს ისტორიაში, გამართლებულია ისტორიული თვალსაზრისით.

4. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობამ აღიარა ევროპული კონვენცია ქვეყნის კანონმდებლობის ნაწილად, მისი ასეთად აღიარების ფაქტი თავისთავად არ არის საკმარისი იმისათვის, რათა დამკვიდრდეს კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა სასამართლოების (და ადმინისტრაციული ორგანოების) საქმიანობაში. საკანონმდებლო დონეზე გატარებული ლონისძიებების გარდა, აუცილებელია გადაიდგას პრაქტიკული ნაბიჯები სასამართლო საქმეთა განხილვის დროს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების პრაქტიკის დასამკვიდრებლად.

უდავოა, რომ სასამართლო ხელისუფლებას ენიჭება ძირითადი როლი იმ ნორმატიული აქტების ცხოვრებაში გასატარებლად, რომლებიც ქმნიან საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ეროვნულ დონეზე გამოყენების სამართლებრივ საფუძველს. სასამართლოების სურვილზე, გამოიყენონ საერთაშორისო ხელშეკრულებები სასამართლო დავების მოგვარებისას, დამოკიდებულია, განხორციელდება თუ არა პრაქტიკაში კონსტიტუციისა და სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების დებულებები საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ქვეყნის ნორმატიულ აქტად აღიარების შესახებ და შეიტანს თუ არა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები, მათ შორის ევროპული კონვენცია, დადებით წვლილს ქვეყანაში ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო (ევროპული) სტანდარტების დამკვიდრებაში.

5. იმ სახელმწიფოებში, რომლებშიც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (ისევე როგორც ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულებები) აღიარებულია ქვეყნის ნორმატიულ აქტად, ეროვნული სასამართლოები სხვადასხვა ფორმით იყენებენ მას სასამართლო საქმეთა განხილვისას. ეროვნულმა სასამართლომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია შეიძლება გამოიყენოს ძირითადად შემდეგი სამი ფორმით: ა) როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის განმარტების საშუალება; ბ) შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან კოლიზიის შემთხვევაში; გ) როგორც სასამართლო საქმის გადაწყვეტის ერთადერთი სამართლებრივი საფუძველი.

6. მართალია, ეროვნულ სასამართლოს არ ეკრძალება ევროპული კონვენციის გამოყენება არც ერთ საქმესთან დაკავშირებით, პრაქტიკული თვალსაზრისით ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება სასამართლოს მიერ მნიშვნელოვანია იმ შემთხვევაში, თუ ასეთი გამოყენების შედეგად სასამართლო მიიღებს გადაწყვეტილებას, რომელსაც იგი ვერ მიიღებდა კონვენციის გამოყენებლად. სხვა სიტყვებით, კონვენციის გამოყენების სამართლებრივი ეფექტი მაშინ არის დიდი, როდესაც მისი გამოყენების შედეგად სასამართლო უზრუნველყოფს პირის უფლებათა დაცვას უფრო მაღალი სტანდარტით, ვიდრე ასეთი დაცვა უზრუნველყოფილი იქნებოდა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის საფუძველზე.

7. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების ინიციატივა შეიძლება მოდიოდეს როგორც პროცესის მხარისაგან, ისე სასამართლოსაგან. პროცესის მხარეს უფლება აქვს, ევროპული კონვენციის საფუძველზე დაასაბუთოს თავისი პოზიცია და ამტკიცოს, რომ დაირღვა კონვენციით მათთვის მინიჭებული უფლებები. რაც შეეხება ევროპული კონვენციის გამოყენებას სასამართლოს ინიციატივით, აღსანიშნავია, რომ სასამართლოს აქტიურობის ხარისხი ისეთი ნორმატიული აქტის გამოყენებისას, რომელსაც არ იშველიებს პროცესის მხარე, განსხვავდება იმის მიხედვით, განიხილება სისხლის სამართლის თუ სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმე.

სასამართლომ თავისი ინიციატივით უნდა გამოიყენოს ევროპული კონვენცია, თუ თვლის, რომ ხელშეკრულების გამოყენება ხელს შეუწყობს საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენას. სამართლიანი სასამართლოს პრინციპიდან გამომდინარე, მიუხედავად სასამართლო საქმისა, თუ კონკრეტულ საქმესთან დაკავშირებით ევროპულმა კონვენციამ შეიძლება დადებითი წვლილი შეიტანოს სასამართლოს მიერ ობიექტური გადაწყვეტილების მიღებაში, სასამართლომ უნდა გამოიყენოს იგი, მიუხედავად იმისა, მოიშველია თუ არა პროცესის მხარემ ევროპული კონვენცია.

8. თუ მხარე თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად იშველიებს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, ეროვნულმა სასამართლომ უნდა გააანალიზოს სასამართლო საქმე მათი გათვალისწინებით. მან არ უნდა მოახდინოს ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალზე დაფუძნებული არგუმენტების იგნორირება. სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში შეიძლება

გააქარწყლოს წამოყენებული არგუმენტები, მხარი დაუჭიროს მათ, ან უარყოს ევროპული კონვენციის ნორმის ისეთი განმარტება, რომელსაც მხარე ასაბუთებს კონვენციის საფუძველზე. მხარის შეხედულება ამა თუ იმ ნორმის განმარტების შესახებ შეიძლება განსხვავდებოდეს სასამართლოს განმარტებისაგან. თავის გადაწყვეტილებაში სასამართლომ უნდა გამოხატოს საკუთარი პოზიცია, შეიძლება თუ არა კონკრეტულ დავაში ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება, უნდა დაასაბუთოს, რატომ იყენებს ან არ იყენებს იგი მათ საქმის გადასაწყვეტად.

თუ ადვოკატი სასამართლო საქმესთან დაკავშირებით დაეყრდნო ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ერთ-ერთ მუხლს და მიუთითა, როგორ განიმარტება ეს მუხლი ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, ეროვნულმა სასამართლომ უნდა დაასაბუთოს თავისი პოზიცია გადაწყვეტილებაში, ეთანხმება თუ არა იგი ადვოკატის მიერ კონვენციაზე დამყარებულ არგუმენტებს. თუ სასამართლო არ ეთანხმება ასეთ არგუმენტებს, მან უნდა დაასაბუთოს ის მიზეზები, რომელთა გამოც იგი არ ეთანხმება ადვოკატის პოზიციას. სასამართლომ შეიძლება მიუთითოს, რომ კონვენციის ეს მუხლი არ გამოიყენება ამ საქმესთან დაკავშირებით, რადგან მისი რეგულირების სფერო განსხვავდება, ან, რომ ადვოკატი არასწორად განმარტავს ევროპული კონვენციის კონკრეტული მუხლის შინაარსს.

9. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ითვალისწინებს სახელმწიფოს უფლებას, გარკვეულ შემთხვევაში მართლზომიერად შეზღუდოს კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები, რისთვისაც აწესებს სამ პირობას. ძირითადად ასეთი უფლებების შეზღუდვის შესაძლებლობა გათვალისწინებულია კონვენციის მე-8-მე-11 მუხლებით (პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება; აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება; გამოხატვის თავისუფლება; შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება).

ეროვნულმა სასამართლოებმა ამ პირობების საფუძველზე უნდა შეაფასოს ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის მართლზომიერება. ამისათვის ეროვნულმა სასამართლომ პასუხი უნდა გასცეს შემდეგ კითხვებს: ა) ეხება თუ არა ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა მე-8-მე-11 მუხლების პირველი პუნქტებით მოწესრიგებულ საკითხებს? ბ) ითვალისწინებს თუ არა ქვეყნის კანონმდებლობა ამ შეზღუდვას? გ) გათვალისწინებულია თუ არა ამ მუხლების მე-2 პუნქტებით ის მიზნები (მაგ.: ეროვნული უშიშრო-

ების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვა), რომელთა გამოც იზღუდება ადამიანის უფლებები? დ) განპირობებულია თუ არა ეს შეზღუდვა მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროებით?

ყველა ამ კითხვაზე დადებითი პასუხი უნდა გაიცეს, რათა მართლზომიერად ჩაითვალოს ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა.

10. საქართველოს სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ ევროპული კონვენციის ოფიციალურად გამოქვეყნებული ქართულენოვანი ტექსტი. მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული კონვენციის ინგლისურენოვანი და ფრანგულენოვანი ავთენტურ ტექსტებს არა აქვთ ოფიციალური ძალა საქართველოში, ალბათ არ იქნებოდა მართებული, სასამართლოებს აეკრძალოთ მათი გამოყენება ისეთ შემთხვევაში, როდესაც კონვენციის (და მისი ოქმების) ქართულენოვანი ტექსტი შეიძლება განსხვავებულად განიმარტოს.

11. საქართველოს სასამართლოებში ნელ-ნელა მკვიდრდება საერთაშორისო აქტების გამოყენების პრაქტიკა, რაც, ცხადია, მისასაღმებელია. საქართველოს სასამართლოები იყენებენ არა მხოლოდ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, არამედ ისეთ საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, რომლებიც არ აწესრიგებენ ადამიანის უფლებათა დაცვას. სასამართლოების პრაქტიკაში აღმოჩენილია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების გამოყენების 10 შემთხვევა (ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებებში არ შედის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია). რაც შეეხება საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, რომლებიც არ აწესრიგებენ ადამიანის უფლებათა დაცვას, სასამართლოები იყენებენ ხელშეკრულებებს, რომლებიც ეხებიან თავისუფალ ვაჭრობას, საერთაშორისო სამართლებრივ ურთიერთდახმარებას, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვას და სხვა საკითხებს. საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში აღმოჩენილია ასეთი საერთაშორისო ხელშეკრულებების გამოყენების დაახლოებით 30 შემთხვევა.

სასამართლოები იყენებენ ასევე იურიდიულად არასავალდებულო (სარეკომენდაციო) აქტებს. სასამართლოების პრაქტიკის მიმოხილვის შედეგად აღმოჩენილია სარეკომენდაციო აქტების გამოყენების 9 შემთხვევა. ასეთ აქტებს შორის საქართველოს სასამართლოები ძირითადად იყენებენ ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციას.

საქართველოს სასამართლოები საერთაშორისო ხელშეკრულებებს შორის ყველაზე ხშირად ადამიანის უფლებათა ევროპულ

კონვენციას იყენებენ. საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკის შესწავლის შედეგად აღმოჩენილია ევროპული კონვენციის გამოყენების 41 შემთხვევა.

თუ 2000 წლიდან, როდესაც ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკამ დაიწყო დამკვიდრება, გაანალიზდება ევროპული კონვენციის გამოყენების ინტენსივობა, აშკარაა, რომ სულ უფრო ხშირია კონვენციის გამოყენების შემთხვევები საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში. ამჟამინდელი პრაქტიკის მიხედვით, სასამართლოები ევროპულ კონვენციას ძირითადად იყენებენ სამოქალაქო და ადმინისტრაციული საქმეების განხილვისას, თუმცა კონვენციის გამოყენების რამდენიმე შემთხვევაა სისხლის სამართლის საქმეებთან დაკავშირებით.

ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას ყველაზე ინტენსიურად იყენებს საქართველოს უზენაესი სასამართლო. მან თავის პრაქტიკაში ევროპული კონვენცია გამოიყენა 32 შემთხვევაში. კონვენციის გამოყენების თვალსაზრისით საკმაოდ აქტიურია თბილისის საოლქო სასამართლო, რომელმაც კონვენცია 5 შემთხვევაში გამოიყენა. სამწუხაროდ, ევროპული კონვენციის გამოყენების მდგომარეობა არადაამაკმაყოფილებელია საქართველოს სხვა სასამართლოებში – განსახილველი პერიოდის განმავლობაში საქართველოს რაიონულმა სასამართლოებმა მხოლოდ 2 შემთხვევაში გამოიყენეს ევროპული კონვენცია. კონვენცია ერთადერთხელ გამოიყენა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესმა სასამართლომ.

რაც შეეხება ევროპული კონვენციის გავლენას სასამართლო გადაწყვეტილებებზე, თუ გაანალიზდება ის სასამართლო საქმეები, რომლებშიც საქართველოს სასამართლოებმა გამოიყენეს ევროპული კონვენცია, აშკარაა, რომ ევროპული კონვენციის გამოყენების გავლენა სასამართლო გადაწყვეტილებებზე ძირითადად უმნიშვნელოა. ვინაიდან საქართველოს სასამართლო მხოლოდ საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის (მაგ., კანონი) გამოყენებით მიიღებდა ისეთ გადაწყვეტილებას, რომელიც მან მიიღო კანონისა და ევროპული კონვენციის გამოყენებით, არ შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ევროპული კონვენციის გამოყენებამ მოახდინა მნიშვნელოვანი, ან საერთოდ რაიმე, გავლენა სასამართლოს ყველა გადაწყვეტილებაზე.

12. რაც შეეხება კონვენციის გამოყენების ფორმას, საქართველოს სასამართლოები ყველაზე ხშირად ევროპულ კონვენციას იყენებენ როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის (აქტების) განმარტების საშუალებას. პრაქტიკაში აღმოჩენი-

ლია ერთი შემთხვევა, როდესაც სასამართლომ კონვენცია გამოიყენა როგორც სასამართლო საქმის გადანყვეტის ერთადერთი სამართლებრივი საფუძველი.

13. იმ სასამართლო გადანყვეტილებათა უმრავლესობაში, რომლებშიც გამოყენებულია ევროპული კონვენცია, სასამართლოები თავიანთი ინიციატივით იყენებენ მას (და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს). სასამართლოთა ასეთი აქტიური როლი, განსაკუთრებით სამოქალაქო/ადმინისტრაციულ საქმეებთან დაკავშირებით, უდავოდ, დადებით ტენდენციად უნდა ჩაითვალოს.

რაც შეეხება საქმეებს, რომლებშიც ევროპული კონვენცია სასამართლომ გამოიყენა პროცესის მხარის ინიციატივით, საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში აღმოჩენილია რამდენიმე ასეთი საქმე. ამ საქმეებში პროცესის მხარემ თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად მოიშველია ევროპული კონვენცია, სასამართლომ კი გადანყვეტილების მისაღებად გამოიყენა ევროპული კონვენციის შესაბამისი მუხლები (ზოგიერთ შემთხვევაში, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი).

სამწუხაროდ, საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში აღმოჩენილია ორი შემთხვევა, როდესაც პროცესის მხარემ თავისი პოზიციის დასასაბუთებლად მოიშველია ევროპული კონვენცია, მაგრამ სასამართლომ თავის გადანყვეტილებაში არც კი მოიხსენია იგი.

14. საქართველოს სასამართლოთა იმ გადანყვეტილებების ანალიზის შედეგად, რომლებშიც გამოყენებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ მდგომარეობა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით საქართველოს სასამართლო გადანყვეტილებათა დასაბუთების თვალსაზრისით ჯერჯერობით არაადამაკმაყოფილებელია. ამ საქმეების უმრავლესობაში სასამართლო გადანყვეტილებები არასაკმარისად დეტალურად არის დასაბუთებული ევროპულ კონვენციასთან დაკავშირებით.

მიუხედავად ამისა, პრაქტიკის შესწავლამ გამოავლინა რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც სასამართლომ საკმარისად დეტალურად იმსჯელა პროცესის მხარის მიერ ევროპულ კონვენციაზე დაფუძნებულ არგუმენტებზე. ამ საქმეებში სასამართლომ გააანალიზა საქმე პროცესის მხარის მიერ კონვენციაზე დაფუძნებული არგუმენტების საფუძველზე და დაასაბუთა სასამართლოს პოზიცია ამ არგუმენტების მიხედვით.

15. საქართველოს საერთო სასამართლოების იმ გადანყვეტილებების ანალიზმა, რომლებშიც გამოყენებულია ევროპული კონვენცია, ცხადყო, რომ სასამართლოები იყენებენ ევროპული კონვენციის არაოფიციალურ ტექსტებს, რასაც, სავარაუდოდ, ნაწილობრივ განაპირობებს კონვენციის ქართულენოვან ოფიციალურ ტექსტში არსებული რიგი ხარვეზებისა.

16. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ არაერთხელ გამოიყენა საერთაშორისო აქტები თავის პრაქტიკაში. იგი იყენებს სხვადასხვა სახისა და იურიდიული ბუნების საერთაშორისო აქტებს. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები გამოიყენა დაახლოებით 10 შემთხვევაში (ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებებში არ შედის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია). საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო ასევე იყენებს სარეკომენდაციო ხასიათის საერთაშორისო აქტებს. სასამართლო პრაქტიკაში აღმოჩენილია ასეთი აქტების გამოყენების 7 შემთხვევა.

უშუალოდ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ ნელ-ნელა მკვიდრდება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში. სასამართლო პრაქტიკის შესწავლის შედეგად აღმოჩენილია ევროპული კონვენციის გამოყენების 7 შემთხვევა. თუ წლების მიხედვით განალიზდება ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკა, იკვეთება კონვენციის გამოყენების პრეცედენტების ზრდის ტენდენცია.

რაც შეეხება საერთაშორისო აქტების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გავლენას საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილებებზე, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ მათი გავლენა ჯერჯერობით არ არის არსებითი, რადგან უმრავლეს შემთხვევაში სასამართლო მაინც მიიღებდა გადანყვეტილებას, რომც არ გამოეყენებინა საერთაშორისო აქტი (აქტები).

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, გამოყენების ინიციატივასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია: საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს იმ გადანყვეტილებათა ანალიზმა, რომლებშიც გამოყენებულია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები, მათ შორის ევროპული კონვენცია, ცხადყო, რომ სასამართლო საკმაოდ ხშირად

თავისი ინიციატივით იყენებს ევროპულ კონვენციას სასამართლო გადანყვეტილების მისაღებად. სასამართლოს ასეთი პრაქტიკა მისასაღებელია და იგი კიდევ უფრო უნდა განვითარდეს. საკონსტიტუციო სასამართლო ასევე იყენებს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს პროცესის მხარის ინიციატივით.

რაც შეეხება საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილების დასაბუთებას საერთაშორისო აქტებით, სასამართლო პრაქტიკა საჭიროებს შემდგომ განვითარებას. საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკამ ცხადყო, რომ იმ საქმეების უმრავლესობაში, რომლებშიც გამოყენებულია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო აქტები, სასამართლო გადანყვეტილებები არასაკმარისად დეტალურად არის დასაბუთებული ამ აქტებთან დაკავშირებით. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა საჭიროებს შემდგომ განვითარებას საერთაშორისო ხელშეკრულებების საფუძველზე სასამართლო გადანყვეტილებათა დასაბუთების თვალსაზრისით, პრაქტიკაში აღმოჩენილია შემთხვევები, როდესაც სასამართლომ საკმარისად დეტალურად დასაბუთა თავისი გადანყვეტილებები ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან დაკავშირებით.

17. ეროვნულ სასამართლოებს ენიჭებათ უმნიშვნელოვანესი როლი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებაში. ეროვნულმა სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ არა მხოლოდ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, არამედ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი.

18. ევროპული სახელმწიფოების სასამართლოების უმრავლესობა, ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან ერთად, რეგულარულად იყენებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს. ევროპული სასამართლოს იმ გადანყვეტილებათა გამოყენება ეროვნული სასამართლოების მიერ, რომლებიც ეხება კონვენციის სხვა მონაწილე სახელმწიფოებს, გამომდინარეობს არა კონვენციით გათვალისწინებული სახელმწიფოს ვალდებულებიდან, არამედ განპირობებულია პრაგმატული მოსაზრებით.

ძირითადი მოტივი, რომელიც განაპირობებს ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებათა გამოყენებას ეროვნული სასამართლოების მიერ, არის ის, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ახდენს ადამიანის უფლებათა ევროპუ-

ლი კონვენციის დებულებათა ავტორიტეტულ განმარტებას (ინტერპრეტაციას).

მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო იღებს გადაწყვეტილებას კონკრეტულ საქმეზე, ის ასეთი გადაწყვეტილების (პრეცედენტის) მეშვეობით განმარტავს კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა და თავისუფლებათა შინაარსს. კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღებით სასამართლო ადგენს სტანდარტს, რომლის მნიშვნელობა სცილდება კონკრეტულ სასამართლო საქმეს.

ეროვნული სასამართლოები ათვისებენ იერებენ, რომ ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის, მისი პრეცედენტული სამართლის გაანალიზების გარეშე ძალზე რთულია კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა შინაარსის დადგენა და, შესაბამისად, კონვენციის დებულებათა სწორი გამოყენება. კონვენციაში ჩამოყალიბებული მრავალი ნორმა ძალზე ზოგადად არის ფორმულირებული. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებით ზუსტდება ამა თუ იმ უფლების შინაარსი და ფარგლები, რაც შესაძლებლობას აძლევს ეროვნულ სასამართლოს, სწორად განმარტოს ეს უფლებები და თავისუფლებები.

იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი აზუსტებს კონვენციის დებულებათა შინაარსსა და ფარგლებს, ისევე როგორც გამოყენების სფეროს, ევროპულ სახელმწიფოთა ეროვნული სასამართლოები არ განიხილავენ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გარეშე, რადგან კონვენციის სტანდარტები გამოიხატება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში.

ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა სტანდარტები არ განისაზღვრება მხოლოდ კონვენციის ტექსტით. ისინი დადგენილია როგორც კონვენციის ტექსტით, ისე მის საფუძველზე მიღებული პრეცედენტული სამართლით. სხვა სიტყვებით, ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა სტანდარტებში მოიაზრება არა მხოლოდ თავად კონვენციის ტექსტით გათვალისწინებული სტანდარტები, არამედ ასევე ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებით ჩამოყალიბებული სტანდარტები. ეროვნულმა სასამართლოებმა ევროპული კონვენცია უნდა განმარტოს და გამოიყენოს იმ მნიშვნელობით, რომელიც მას მიაინიჭა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ.

ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება ეროვნული სასამართლოების მიერ განპირობებულია ასევე იმით, რომ იგი აძლევს ეროვნულ სასამართლოებს იმ გადაწყვეტილების განჭვრეტის შესაძლებლობას, რომელსაც

სავარაუდოდ მიიღებს ევროპული სასამართლო ამ სახელმწიფოს წინააღმდეგ ევროპულ სასამართლოში განაცხადების შეტანის შემთხვევაში. თუ ეროვნულმა სასამართლომ არ გაითვალისწინა ევროპული სასამართლოს მიერ ადრე მიღებული გადაწყვეტილებები ანალოგიურ საქმეებთან დაკავშირებით, რომლებშიც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა კონვენციის დარღვევა, სავარაუდოა, რომ ამ სახელმწიფოს წინააღმდეგ სარჩელის შეტანის შემთხვევაში ევროპული სასამართლო იმავეს დაადგენს.

იმის გამო, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი განიხილება კონვენციის დებულებათა ავტორიტეტულ განმარტებად, ეროვნული სასამართლოებისათვის არა მხოლოდ მიზანშეწონილი, არამედ აუცილებელიცაა, კონვენციასთან ერთად, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება.

19. ადვოკატებს ენიჭებათ მნიშვნელოვანი როლი ეროვნული სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებაში და, შესაბამისად, ადამიანის უფლებათა დაცვაში ევროპული სტანდარტებით.

ეროვნული სასამართლოების წინაშე ადვოკატებმა უნდა მოიშველიონ არა მხოლოდ ევროპული კონვენციის ტექსტი, არამედ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი. ადვოკატის არგუმენტები ბევრად უფრო დამაჯერებელი იქნება, თუ იგი დაეყრდნობა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებს, დაასაბუთებს, რომ კონვენციით გათვალისწინებული უფლება ისე უნდა განიმარტოს, როგორც ეს გააკეთა ევროპულმა სასამართლომ, რაც, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს ეროვნული სასამართლოს დარწმუნებას ადვოკატის პოზიციის მართებულობაში. თუ ადვოკატი მხოლოდ კონვენციის ტექსტს დაეყრდნო და არ მიუთითა ევროპული სასამართლოს კონკრეტულ პრეცედენტზე იმის დასტურად, როგორ განმარტა და გადაწყვიტა ევროპულმა სასამართლომ მსგავსი საქმე, ადვოკატის მიერ კონვენციის მოშველიების ეფექტი შეზღუდული იქნება და, შესაბამისად, მცირე იქნება სასამართლოს მიერ ადვოკატის პოზიციის გაზიარების ალბათობაც.

20. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი უნდა იქნეს გამოყენებული არა მხოლოდ სასამართლო საქმეთა განხილვისას, არამედ ასევე სამართალშე-

მოქმედებით პროცესში. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს შეუძლია მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა არა მხოლოდ ეროვნული სასამართლოების პრაქტიკაზე, არამედ სახელმწიფოს კანონმდებლობაზე. მას შეუძლია დიდი წვლილი შეიტანოს ეროვნული კანონმდებლობის დახვეწაში.

თუ სახელმწიფო უზრუნველყოფს ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისობას ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან, მცირე იქნება ევროპული კონვენციის დარღვევის რისკი ქვეყნის ნორმატიული აქტის ევროპულ სტანდარტებთან შეუსაბამობის გამო. თუ სახელმწიფო მოქმედ ნორმატიულ აქტში ან ნორმატიული აქტის პროექტში აღმოაჩენს იმავე ნორმას, რომელიც ევროპულმა სასამართლომ თავის ადრინდელ პრეცედენტში უკვე მიიჩნია კონვენციის დარღვევად, ამ სახელმწიფომ უნდა მოახდინოს თავისი კანონმდებლობის კორექტირება, რაც უზრუნველყოფს ასეთი ნორმატიული აქტის (ან მისი პროექტის) შესაბამისობას ევროპულ სტანდარტებთან. თუ სახელმწიფო მოახდენს თავისი კანონმდებლობის კორექტირებას, აღარ იარსებებს კონვენციით გათვალისწინებული უფლების დარღვევის ნორმატიული საფუძველი.

ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ როგორც მოქმედი ნორმატიული აქტები, ისე მათი პროექტები შემონმდეს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან შესაბამისობის თვალსაზრისით. საკანონმდებლო ხელისუფლებას განსაკუთრებული როლი ენიჭება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისობის უზრუნველყოფაში.

ამდენად, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება საშუალებას მისცემს ქვეყანას, შეაფასოს თავისი კანონმდებლობა და პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სტანდარტებთან შესაბამისობის თვალსაზრისით და მოახდინოს კანონმდებლობისა და პრაქტიკის კორექტირება, რაც ხელს შეუწყობს ზოგადად ამ სფეროში საქართველოს კანონმდებლობისა და პრაქტიკის დახვეწას.

21. ეროვნულ სასამართლოებს მნიშვნელოვანი როლი ენიჭებათ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებით სახელმწიფოს კანონმდებლობაში არსებული სამართლებრივი ხარვეზის გამოსწორებაში. კონკრეტული საქმის განხილვისას ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება აღმოაჩინოს, რომ სადავო საკითხი არ არის, ან მხოლოდ ნაწილობრივ არის მონესრიგებული ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული

აქტით (მაგალითად, კანონით). ასეთ შემთხვევაში ეროვნულმა სასამართლომ შეიძლება გამოიყენოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი და მის მიხედვით გადაწყვიტოს საქმე. კანონმდებლობაში არსებული სამართლებრივი ხარვეზების გამოსასწორებლად პრეცედენტული სამართლის გამოყენება ასევე შეუწყობს ხელს ქვეყანაში ადამიანის უფლებათა მარეგულირებელი კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის დახვეწას.

22. რაც შეეხება უშუალოდ საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკას ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია შემდეგი:

საქართველოს სასამართლოების საქმიანობის შესწავლამ დაადასტურა, რომ პრაქტიკაში უკვე არის საერთო სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების რამდენიმე შემთხვევა. საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკის მოკლე მიმოხილვამაც კი ცხადყო, რომ საქართველოში ნელ-ნელა იცვლება იურისტების, მათ შორის მოსამართლეების, შეხედულება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლის შესახებ.

თუ ერთ-ერთ პირველ სასამართლო საქმეში, რომელშიც წარმოიშვა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების საკითხი, საქართველოს სასამართლომ ვერ გაათვითცნობიერა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლი, საქართველოს სასამართლოების მომდევნო გადაწყვეტილებათა ანალიზი ცხადყოფს, რომ ნელ-ნელა მკვიდრდება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის სწორი გამოყენების სასამართლო პრაქტიკა. საქართველოს სასამართლოებში თანდათანობით ფეხს იკიდებს პრეცედენტული სამართლის საფუძველზე ამა თუ იმ უფლების განმარტებისა და სასამართლო საქმის გადაწყვეტის პრაქტიკა.

ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში, რომელშიც გამოყენებულ იქნა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, თბილისის საოლქო სასამართლომ პირდაპირ აღნიშნა, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტებით დადგენილი სტანდარტები ავსებს და აზუსტებს ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული ნორმების შინაარსს. ამით საოლქო სასამართლომ დაადასტურა, ევროპულ კონვენციასთან ერთად,

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობა სასამართლო საქმეთა განხილვისას.

მართალია, ნელ-ნელა მკვიდრდება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა, რაც უდავოდ დადებითი მოვლენაა, საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკის მიმოხილვა ადასტურებს, რომ საქართველოს ყველა სასამართლოს ჯერ არ გაუთვითცნობიერებია ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან ერთად ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების აუცილებლობა. ერთ-ერთი მიმოხილული საქმის ანალიზის შედეგად შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ, მართალია, სასამართლომ გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მაგრამ იმის გამო, რომ მან არ გამოიყენა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, ევროპული კონვენცია საქართველოს სასამართლომ არ განმარტა იმ მნიშვნელობით, რა მნიშვნელობითაც იგი განმარტა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ.

რაც შეეხება საქართველოს სასამართლოების მიერ ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებათა გამოყენების ფორმას, აღსანიშნავია შემდეგი: საკმარისი არ არის, რომ ეროვნულმა სასამართლომ თავის გადანყვეტილებაში მიუთითოს მის მიერ გამოყენებული პრეცედენტის მხოლოდ სახელწოდებაზე. აუცილებელია, ეროვნულმა სასამართლომ თავის გადანყვეტილებაში გააანალიზოს გამოყენებული პრეცედენტი, დაასაბუთოს, თუ რატომ იყენებს ეროვნული სასამართლო ამ პრეცედენტს და, საჭიროების შემთხვევაში, მოახდინოს პრეცედენტის იმ ნაწილის ციტირება, რომელიც უშუალოდ ეხება ეროვნული სასამართლოს წინაშე განსახილველ სადავო საკითხს. ეროვნული სასამართლოს გადანყვეტილება ბევრად უფრო დამაჯერებელი იქნება, თუ ის კონკრეტულად მიუთითებს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტზე, რომელმაც განაპირობა უფლების ასეთი განმარტება და სასამართლოს მიერ ასეთი გადანყვეტილების მიღება.

ზოგადად აღსანიშნავია, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ძირითადად გამოიყენება საქართველოს უზენაეს სასამართლოსა და თბილისის საოლქო სასამართლოში, თუმცა საყურადღებოა, რომ აღმოჩენილია პირველი ინსტანციის ერთი გადანყვეტილება, რომელმაც ასევე გამოიყენა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი.

რაც შეეხება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოში ჯერჯერობით არ არის დამკვიდრებული ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა. მიუხედავად ამისა, 2003 წელს საკონსტიტუციო სასამართლომ უკვე ორჯერ გამოიყენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტები, რომლებითაც დაასაბუთა თავისი პოზიცია. ამ პრეცედენტებმა საფუძველი ჩაუყარა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკას, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების თვალსაზრისით. საკონსტიტუციო სასამართლოს განსაკუთრებული როლის გათვალისწინებით კონსტიტუციურ მართლმსაჯულებაში, შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ ნელ-ნელა დამკვიდრდება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენების პრაქტიკა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში.

23. მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია გახდა საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი, ანუ შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის წყარო, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია სასამართლოებმა უნდა განმარტონ იმ პრინციპების საფუძველზე, რომლებიც ჩამოყალიბდა როგორც ზოგადად საერთაშორისო სამართლით, ისე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ. წინააღმდეგ შემთხვევაში საქართველოს სასამართლოებმა შეიძლება უფრო შეზღუდვითა და განმარტონ ევროპული კონვენცია და მისი ოქმები, რის გამოც ფიზიკური და იურიდიული პირები სრულად ვერ ისარგებლებენ ევროპული კონვენციით მათთვის მინიჭებული უფლებებით.

საერთაშორისო სამართლით დადგენილი განმარტების ზოგად პრინციპებს შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კონვენციის განმარტება მისი ობიექტისა და მიზნის გათვალისწინებით. რაც შეეხება ევროპული სასამართლოს მიერ ჩამოყალიბებულ განმარტების პრინციპებს, საქართველოს სასამართლოებმა უნდა გაითვალისწინონ ისეთი პრინციპები, როგორებიცაა: კონვენციის დებულებათა ევოლუციური (დინამიკური) განმარტება, ავტონომიური განმარტება, ეფექტიანი განმარტება, პროპორციულობა, ისევე როგორც თავისუფალი შეფასების ფარგლების დოქტრინა.

საქართველოს სასამართლოებმა ასევე უნდა მიიღონ მხედველობაში განმარტების ის პრინციპები, რომლებიც ჩამოყალიბდა ევროპულ სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკაში. ამ პრინ-

ციპებს შორის განსაკუთრებით საყურადღებოა „განმარტებისა“ და შესაბამისობის პრეზუმფციის პრინციპები.

რაც შეეხება ეროვნული სასამართლოების მიერ ევროპული კონვენციის სწორი განმარტების პრაქტიკის დამკვიდრების მექანიზმს, შეიძლება გამოითქვას რამდენიმე წინადადება ამ თვალსაზრისით. სხვადასხვა წინადადებას შორის, რომლებიც შეიძლება არსებობს ამ საკითხთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია: საერთაშორისო აქტების, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, დებულებათა განმარტების პრაქტიკის სრულყოფის შესახებ რეკომენდაციის მიღება, აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან საკონსულტაციო დასკვნის მიღება და ევროპული კონვენციის საკითხებზე ჩამოყალიბება ისეთი საკონსულტაციო ჯგუფისა, რომელიც უფლებამოსილი იქნება, გასცეს საკონსულტაციო დასკვნები კონკრეტულ სასამართლო დავასთან დაკავშირებით ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის შესახებ.

24. ევროპის სახელმწიფოების უმრავლესობაში კანონმდებლობით ან სასამართლო პრაქტიკით დადგენილია ქვეყნის კონსტიტუციის განმარტების აუცილებლობა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით.

საქართველოს სასამართლოებმა უნდა განმარტონ საქართველოს კონსტიტუციის დებულებები ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით. მათი გამოყენებით სასამართლოები თავს აარიდებს კონსტიტუციის ისეთ განმარტებას, რომელიც ადამიანის უფლებებს უზრუნველყოფს უფრო დაბალი სტანდარტით, ვიდრე ეს გათვალისწინებულია კონვენციით. საქართველოს სასამართლომ ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი შეიძლება გამოიყენოს როგორც ორიენტირი, რომელიც დაეხმარება სასამართლოს სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში.

ადამიანის უფლებათა კონსტიტუციური დებულებების განმარტება ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის.

25. საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკამ ცხადყო, რომ ძირითადად ორი სახის მიზეზი აბრკოლებს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს

პრეცედენტული სამართლის გამოყენებას სასამართლო საქმეთა განხილვისას – საინფორმაციო და ფსიქოლოგიური.

არაეფექტიანი საინფორმაციო (საგანმანათლებლო) სისტემა მნიშვნელოვნად აბრკოლებს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებას სასამართლოების მიერ. თუ მოსამართლესა და პროცესის მხარეებს არა აქვთ საკმარისი ცოდნა ევროპული კონვენციის შესახებ, ისინი არ გამოიყენებენ მას.

ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებისათვის უნდა გატარდეს კომპლექსური სასწავლო (საგანმანათლებლო) ღონისძიებები როგორც საქართველოს უმაღლესი სასწავლებლების, ისე იურიდიული პროფესიების წარმომადგენელთა სასწავლო პროგრამების გაუმჯობესების თვალსაზრისით.

საერთაშორისო სამართლის კურსის გარდა, უმაღლესი სასწავლებლების იურიდიული განხრის ფაკულტეტებზე უნდა იქნეს შემოღებული ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის კურსი, რომლის მსმენელები შეისწავლიან ადამიანის უფლებათა დაცვის როგორც უნივერსალურ, ისე რეგიონულ სისტემებს. იურიდიული განხრის ფაკულტეტებმა ასევე უნდა განიხილონ სპეცკურსის შემოღების საკითხი ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ სისტემაზე. ასეთი სასწავლო პროგრამა უნდა მოიცავდეს როგორც კონვენციით დაცული უფლებებისა და ევროპული სასამართლოს ფუნქციონირების საკითხების, ისე კონვენციის გამოყენების პირობებისა და მისი განმარტების პრინციპების შესწავლას.

მიზანშეწონილია საქართველოს უმაღლესი სასწავლებლების ერთიანი საბაზისო პროგრამის შემუშავება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში. ასეთი ერთიანი პროგრამა დაეხმარება პროფესორ-მასწავლებლებს ლექციების კურსების შემუშავებაში. რაც შეეხება სწავლის მეთოდოლოგიას, სასწავლო პროგრამა ისე უნდა შემუშავდეს, რომ მსმენელმა შეიძინოს არა მხოლოდ თეორიული ცოდნა, არამედ ასევე გამოიმუშაოს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა გამოყენების პრაქტიკული ჩვევები. სასწავლო პროგრამამ უნდა დაანახვოს სტუდენტებს, რომ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი (ისევე როგორც ზოგადად საერთაშორისო სამართალი) სამართლის დარგია, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენს მათ პრაქტიკულ საქმიანობაზე.

მოსამართლეების, მათი თანაშემწეებისა და ადვოკატების საკვალიფიკაციო საგამოცდო (ტესტირების) პროგრამები საჭიროებს გაუმჯობესებას. ამ პროგრამებმა უნდა გაითვალისწინონ

როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული საკითხები. საგამოცდო (ტესტირების) პროგრამებში ამა თუ იმ საკითხის გათვალისწინება უნდა განაპირობოს იმან, გამოადგებათ თუ არა მათ ამ საკითხების ცოდნა პრაქტიკულ საქმიანობაში. აქედან გამომდინარე, უნდა გადაისინჯოს საგამოცდო (ტესტირების) პროგრამები.

მოსამართლეებისათვის, მოსამართლეთა თანაშემწეების, ადვოკატებისა და ამ სფეროში მომუშავე სხვა პირებისათვის პერიოდულად უნდა ჩატარდეს სასწავლო კურსები ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის საკითხებთან დაკავშირებით. ამ კურსებზე სსენებული პირები, გარდა იმისა, რომ მათ მიეცემათ ევროპული კონვენციის უკეთ შესწავლის შესაძლებლობა, გაეცნობიან ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის უახლეს ტენდენციებს.

მართალია, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სასწავლო კურსების ჩატარებას ადამიანის უფლებათა საკითხებზე მომუშავე სპეციალისტებისათვის, მხედველობიდან არ უნდა იქნეს გამორჩენილი იმ პედაგოგიური კადრების სათანადოდ მომზადების აუცილებლობა, რომლებმაც უნდა წაიყვანონ სასწავლო კურსები ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში, მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შესახებ. ცხადია, თუ თავად პედაგოგები არ არიან ჯეროვნად მომზადებულნი, ძნელია მათგან ველოდოთ მაღალკვალიფიცირებული კადრების აღზრდას, რომლებიც შეძლებენ ეფექტიანად გამოიყენონ ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი თავიანთ პრაქტიკაში.

ადამიანის უფლებათა საკითხებზე მომუშავე პირებისათვის პერიოდულად უნდა მოეწიოს სემინარები და კონფერენციები, რომლებზეც ისინი გაეცნობიან ევროპულ კონვენციას და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს, გაუზიარებენ ერთმანეთს თავიანთ პრაქტიკაში წამოჭრილ პრობლემებს და ერთობლივად შეეცდებიან პრობლემათა გადაწყვეტის გზების ძიებას.

26. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების გავრცელების მდგომარეობა საქართველოში ჯერ კიდევ არ არის დამაკმაყოფილებელი. „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეში“ ოფიციალურად გამოქვეყნდა ევროპული კონვენციის ქართულენოვანი ტექსტი. რაც შეეხება ევროპული კონვენციის ოქმებს (მე-4, მე-6, მე-7 და მე-13), ისინი დღემდე ოფიციალურად არ გამოქვეყნებულა. მიუხედავად ამისა, ევროპული კონვენციისა

და მისი ოქმების ტექსტები არაოფიციალურ გამოცემაში უკვე რამდენჯერმე გამოქვეყნდა ქართულ ენაზე.

ევროპული კონვენციის ქართულენოვან ოფიციალურ ტექსტთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ იგი შეიცავს ზოგიერთ უზუსტობას, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს კონვენციის დებულებათა არასწორი განმარტება და გამოყენება საქართველოს სასამართლოების მიერ. ამიტომ აუცილებელია, რომ ევროპული კონვენციის ქართულენოვან ოფიციალურ ტექსტში შეტანილ იქნეს ცვლილებები, რომლებიც მაქსიმალურად ზუსტად ასახავენ ევროპული კონვენციის ავთენტურ (ინგლისურ და ფრანგულ) ტექსტებს.

რაც შეეხება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავრცელების მდგომარეობას საქართველოში, იგი ნელ-ნელა უმჯობესდება, თუმცა ჯერ კიდევ არადაამაკმაყოფილებელია. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი სხვადასხვა პერიოდულობით გამოიცემა როგორც სახელმწიფო, ისე არასახელმწიფო (არასამთავრობო) ორგანიზაციების მიერ. საქართველოს უზენაესი სასამართლო პერიოდულად გამოსცემს საინფორმაციო მასალას ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან დაკავშირებით. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წვლილი ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის პოპულარიზაციაში, რომელიც 2000 წლიდან მოყოლებული რეგულარულად აქვეყნებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებებს.

ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ხელმისაწვდომი უნდა გახდეს ყველასათვის, ვისაც შეეხება აქვს ადამიანის უფლებათა დაცვასთან, განსაკუთრებით, მოსამართლეებისა და ადვოკატებისათვის. დაინტერესებულ მხარეებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, თვალ-ყური ადევნონ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის განვითარებას, მათ შორის ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების დებულებების ახლებურ განმარტებას.

ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები ასევე შეიძლება გავრცელდეს ელექტრონული საშუალებებით (ინტერნეტი, კომპიუტერულ მონაცემთა ბაზა).

ეროვნულ დონეზე ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავრცელების გარდა, მნიშვნელოვანია, გამოიცეს სახელმძღვანელო, რომელშიც ყურადღება გამახვილდება ევროპული კონვენციით დაცულ უფლებებსა და თავისუფლებებზე, გაანალიზდება ევროპული სასა-

მართლოს პრეცედენტული სამართალი კონკრეტულ უფლებებთან დაკავშირებით, განიხილება ევროპული სასამართლოს ფუნქციონირების საკითხები და საქმეთა განხილვის პროცედურა. ხსენებული სახელმძღვანელოს გარდა, ევროპული კონვენციის გამოყენების პრაქტიკის დამკვიდრებაში მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა შეუძლია კომენტარების გამოქვეყნებას ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების შესახებ (მაგ.: თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება; რელიგიის თავისუფლება; პირადი და ოჯახური ცხოვრების უფლება; სამართლიანი სასამართლო პროცესის უფლება; წამების აკრძალვა).

27. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია ახდენს გავლენას არა მხოლოდ სასამართლო, არამედ საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე. ზოგადად დიდია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა საკანონმდებლო ხელისუფლების საქმიანობაზე, რადგან ძირითადად ხელისუფლების ეს განშტოებაა პასუხისმგებელი ისეთი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიღებაზე, რომლებიც აწესრიგებენ ადამიანის უფლებათა დაცვას.

საქართველოს საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უნდა უზრუნველყოს როგორც უკვე მოქმედი ნორმატიული აქტების, ისე ნორმატიული აქტების პროექტების შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან. შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების შემომწებამ ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან შესაბამისობის თვალსაზრისით რეგულარული ხასიათი უნდა მიიღოს. იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპული კონვენცია აღიარებულია „ცოცხალ“ დოკუმენტად, აუცილებელია, საქართველოს საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უზრუნველყოს თავის კომპეტენციაში შემავალი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების რეგულარული შემოწმება, რათა ისინი შეესაბამებოდნენ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების ახლებურ განმარტებას. თუ საკანონმდებლო ხელისუფლება უზრუნველყოფს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების შესაბამისობას ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევა შეიძლება გამოიწვიოს კონვენციის სტანდარტებთან შესაბამისობაში მყოფი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მხოლოდ არასწორმა გამოყენებამ.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენებით საკანონმდებლო ხელისუფლებას ასევე შეუძლია გამოსასწოროს ის სამართლებრივი ხარვეზები, რომლებიც არსებობენ ქვეყნის კანონმდებლობაში. ეს ხარვეზები შეიძლება გამოვლინდეს განვითარებადი პრეცედენტული სამართლის ანალიზის შედეგად.

28. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ასევე ახდენს გავლენას აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე. კერძოდ, ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი გავლენას ახდენს აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიულ აქტებსა და ადმინისტრაციულ პრაქტიკაზე.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გავლენა აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიულ აქტებზე იმით გამოიხატება, რომ აღმასრულებელმა ხელისუფლებამ ნორმატიული აქტების პროექტების შემუშავებისას უნდა გაითვალისწინოს ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რათა ეს ნორმატიული აქტები შეესაბამებოდეს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სტანდარტებს.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი გავლენას ახდენს არა მხოლოდ აღმასრულებელი ხელისუფლების ნორმატიულ აქტებზე, არამედ ადმინისტრაციულ პრაქტიკაზე. ვინაიდან ევროპული კონვენცია საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილია, ადმინისტრაციულმა ორგანოებმა უნდა იხელმძღვანელონ ევროპული კონვენციის ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტებით. ამ ორგანოებმა არ უნდა გამოსცენ ისეთი ადმინისტრაციული აქტი, რომელიც ეწინააღმდეგება ევროპული კონვენციის სტანდარტებს.

29. საქართველომ თავი უნდა შეიკავოს ისეთი მოქმედებისაგან, რომელიც დაარღვევს ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას. საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, სახელმწიფოს ნებისმიერი ორგანოს ქმედებამ შეიძლება გამოიწვიოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დარღვევა. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის, ისევე როგორც ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულების, დარღვევა შეიძლება გამოიწვიოს ხელისუფლების სამივე განშტოების – საკანონმდებლო, აღმასრუ-

ლებელი და სასამართლო ხელისუფლების – ქმედებამ. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია შეიძლება დაირღვეს როგორც ცენტრალური, ისე ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ.

მიუხედავად იმისა, რომ ყველა სახელმწიფო ორგანოს ეკისრება ვალდებულება, არ დაარღვიოს ევროპული კონვენციით გა-რანტირებული უფლებები, ამ საკითხში განსაკუთრებული როლი სასამართლო ხელისუფლებას მიუძღვის. სასამართლო ხელისუფ-ლებამ უნდა გამოასწოროს ხელისუფლების სხვა განშტოების (სა-კანონმდებლო და აღმასრულებელი) შეცდომა, რაშიც დაეხმარე-ბა ევროპული კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცე-დენტული სამართალი.

დაბოლოს, უნდა აღინიშნოს, რომ ადამიანის უფლებათა ევ-როპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტ-ული სამართლის გამოყენება ეროვნული სასამართლოების მი-ერ არ არის თვითმიზანი. ევროპული კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება იძლევა საქართველოს კანონმდებლობისა და პრაქტიკის დახვეწის შესაძ-ლებლობას ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის უზრუნ-ველსაყოფად.

APPLICATION OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS IN GEORGIA

Summary in English

1. The introduction considers the significance of carrying out a study on the application of the European Convention on Human Rights in Georgia. It emphasises the circumstances which conditioned the study on the influence of the European Convention on Human Rights on Georgian legislation and practice, in particular judicial practice.

Georgian legislation determines the status of international treaties. They are recognised as part of Georgian legislation, as a source of law from which rights and obligations may be derived at the national level. Natural and legal persons may protect their rights on the basis of international treaties, including the European Convention. International treaties are granted higher legal status than legal acts in Georgia (except for the Constitution and the Constitutional Agreement).

Even though legislation established a solid basis for the application of international treaties at the national level, their application by state institutions, including courts, remains rare.

Therefore, on the basis of the experience of other European states, the study analyses the reasons for the rare application of the European Convention on Human Rights by Georgian courts, examines the factors impeding the application of the Convention by the courts and considers measures to be

taken to establish the practice of applying the European Convention and the case-law of the European Court by Georgian courts in a relatively short period of time.

The establishment of the practice of applying the European Convention on Human Rights at the national level depends on the will of the state, its legislative, executive and in particular, judicial branches. The Convention may have an influence on legislation and practice of the state and strengthen the system of human rights protection in Georgia. To have such an influence the measures aimed at establishing the practice of applying the European Convention are to be taken in the state.

The application of the European Convention by state institutions and in particular, the courts is a means of improving human rights protection. If state institutions do not apply the European Convention, the Convention in itself will not influence the protection of human rights. Therefore, it will not contribute positively to the improvement of human rights protection.

What rights are protected under the European Convention on Human Rights (ECHR)? How does the European Court of Human Rights operate? What is the legal status of the ECHR in the Georgian legal system? What influence does the Convention have on legislation and practice? Why should Georgian courts and administrative bodies apply the European Convention and the case-law of the European Court? How can the European Convention improve Georgian legislation and practice and most importantly, how may the European Convention strengthen the human rights situation in Georgia? – These are the main questions which are discussed in the study.

While the purpose of this study is to examine the influence of the European Convention on Human Rights on Georgian legislation and practice, the study does not exclude an analysis of other international treaties on human rights. It also examines the issues relating to other international human rights treaties. This is inevitable because of the similarities between the provisions of these international treaties and those of the European Convention. Taking into consideration these similarities and the fact that the legal status of the European Convention in Georgia is not different from that of other international treaties, many of the opinions, critical remarks or conclusions expressed with regard to the application of the European Convention, are equally applicable to other international treaties.

2. Chapter 1 is primarily of a descriptive nature. It examines the rights defined in the European Convention, the operation of the system of the European Court and the restrictions which may be legitimately applied by the state with respect to these rights.

After a short historical overview of the European Convention on Human Rights consideration is made of the rights and freedoms provided in the European Convention on Human Rights and its protocols. The issues relating to the operation of the European Court of Human Rights, *inter alia*, the procedure for the examination of applications and the admissibility conditions of applications are dealt with.

The Chapter considers several aspects relating to the operation of the European Convention. Namely, the following issues deriving from Article 1 are dealt with: a) the application of the Convention to “everyone”; b) the territorial application of the Convention; and c) the obligation of the state to “provide” everyone with the rights and freedoms of the Convention.

The study emphasises the legal nature of judgments of the Court and the obligations stemming from them.

Chapter 1 also discusses the conditions for the legitimate restriction of the rights provided in the European Convention. Three conditions to be met by the state to legitimately restrict human rights are examined in particular detail.

3. Chapter 2 is devoted to the status of the European Convention on Human Rights in the legal system of Georgia and the preconditions for applying the Convention at the national level.

Although the European Convention itself does not oblige its states parties to recognise the Convention as part of their national legislation, almost all these states recognise the Convention as such. By now out of all parties to the Convention only Ireland has not [yet] recognised the Convention as part of its legislation.

States have recognised the Convention as part of their national legislation in various forms. Some states determined the status of the European Convention on Human Rights in their legal system by legislation, while others did it by judicial practice.

Like most parties to the European Convention, Georgia has recognised the Convention as part of its legislation. In Georgia, the rights and freedoms provided in the Convention may be

derived for natural and legal persons. Any natural and legal person may invoke the provisions of the European Convention before the courts or administrative agencies and claim violations of their rights on the basis of the Convention.

The legal status of international treaties in the legislation of Georgia is determined by several legal acts:

a) Under Article 6, para. 2 of the Constitution “International treaty or agreement of Georgia, if it does not contradict the Constitution of Georgia, the Constitutional Agreement, has superior legal force over domestic legal acts.”;

b) The Law on Normative Acts specifies Article 6 of the Constitution with regard to the status of international treaty in the Georgian legal system. Under Article 4 of the Law, an international treaty of Georgia is a legal act of Georgia;

c) The Law on International Treaties is of particular significance. Paragraph 1 of Article 6 of the Law states that “an international treaty of Georgia is an inseparable part of the Georgian legislation”.

Being recognised as part of legislation, an international treaty of Georgia does not lose its link with international law. An international treaty remains a source of international law. It continues to operate at the international level and gives rise to international obligations. Such an international treaty gives rise to obligations not only at the international level as an international treaty as such, but also at the national level as a legal act of Georgia.

Chapter 2 also examines the preconditions for applying international human rights treaties in general. Particular attention has been drawn to the “self-executing” and “non-self-executing” norms of international treaties on human rights.

As regards the European Convention on Human Rights specifically, the judicial practice of the states parties makes it clear that almost all these states recognise the norms of the Convention as “self-executing” and national courts apply them as a legal basis for judicial decisions.

Chapter 2 deals in particular detail with the legal status of the European Convention on Human Rights in the legislation of states. After an overview of the legal status of the European Convention in countries’ legislation, the study analyses the status of the Convention in the Georgian legal system.

Georgian legislation clearly determines the legal status of

international treaties among its legal acts. International treaties of Georgia, including the European Convention on Human Rights are granted high legal status. They have higher legal status than domestic legal acts, except for the Constitution and the Constitutional Agreement.

Although legislation clearly determines the legal status of international treaties among the legal acts of Georgia, in practice the courts and administrative bodies may confront difficulties relating to legal conflicts between an international treaty and domestic legal acts. The prevention of a legal conflict relating to an international treaty is particularly difficult. An international treaty, although it becomes a legal act of the state, remains a part of international law. Since the rules on the operation and termination of international treaties are governed by both national law and international law, Georgian courts and administrative bodies should meet the requirements set by both national law and international law.

The likelihood of a legal conflict between the Constitution and the European Convention on Human Rights is small because the standards of the European Convention were taken into consideration at the time of drafting the Constitution. However, it would not be correct to exclude a legal conflict between the Constitution and the European Convention. A court may find a conflict between the Constitution and the Convention in examining a specific judicial case.

Under Georgian legislation if a general court in the examination of a specific case concludes that there is a sufficient ground that the European Convention to be applied by the court may be regarded as incompatible with the Constitution, it should discontinue examining the case and apply to the Constitutional Court which is competent to determine the constitutionality of international treaties. The Constitutional Court in such a case may determine that the European Convention is or is not compatible with the Constitution.

If the Constitutional Court finds that the European Convention is compatible with the Constitution, the doubt of the general court that the European Convention may be incompatible with the Constitution will vanish and the general court will be given an opportunity to renew the examination of the judicial case concerned.

However, if the Constitutional Court establishes that the

European Convention is unconstitutional, under para. 5 of Article 23 of the Law on the Constitutional Court, it is competent to declare the European Convention or its specific provision void for Georgia.

The Constitutional Court in making a decision on declaring an international treaty void should take into consideration international obligations of the state and should not make a decision that violates international obligations. In declaring an international treaty void, the Constitutional Court should take into account the Vienna Convention of the Law of Treaties (1969). The Vienna Convention recognises two forms of termination of international treaties – annulment and denouncement.

As the Vienna Convention does not recognise the possibility of declaring an international treaty void due to its unconstitutionality, Georgia may not invalidate the European Convention for such a reason. As regards denouncement of an international treaty, Georgia has the right to denounce the European Convention, under the conditions provided in the European Convention on Human Rights.

Despite the possibility of denouncement of the European Convention, in practice it seems that the likelihood of applying such a possibility is minimal, if not excluded. In case of the establishment of unconstitutionality of the European Convention by the Constitutional Court, it is impossible to avoid legal conflict between the Convention and the Constitution in the period of time necessary for the denouncement of the Convention.

Thus, as a result of the decision of the Constitutional Court, Georgia will be unable to annul the European Convention without a violation of the Convention. As regard the denouncement of the European Convention, despite a legal possibility, the likelihood of making such a decision is extremely small.

Therefore, the resolution of a legal conflict between the Georgian Constitution and the European Convention should not be excluded by another way. The conflict between them may be resolved not by declaring the European Convention void, but by the modification of the relevant provision of the Constitution. Furthermore, Georgian legislation does not exclude a modification of the Constitution for the reasons originating from an international treaty.

As regards cases in which the court has no doubt that the European Convention may be regarded as incompatible with the

Constitution, but in the opinion of the court it is incompatible with the Constitution, Georgian legislation solves this issue in the following way. If the court examining the judicial case considers that an international treaty is not compatible with the Constitution, the court decides the case in accordance with the Constitution.

Therefore, it may be concluded that if the incompatibility of an international treaty with the Constitution is obvious for the general court, it should apply the norm prescribed by the Constitution, i.e. the legal conflict between the Constitution and an international treaty is resolved in favour of the Constitution. Giving superiority to the Constitution in case of legal conflict between the Constitution and an international treaty will presumably cause a violation of the international treaty concerned.

As far as the legal conflict between domestic legal acts and the European Convention on Human Rights is concerned, many legal problems which may arise in case of a conflict between the Constitution and the European Convention will not arise in case of a conflict between domestic legal acts (for example, the law) and the European Convention. The reason is that unlike the hierarchical relationship between the Constitution and an international treaty, in case of the incompatibility between domestic legal acts and an international treaty, the latter is given higher legal status. As noted, international treaties have higher legal status than domestic legal acts (except for the Constitution and the Constitutional Agreement).

If the issue of the incompatibility between the European Convention and a domestic legal act (for example, the law) arises before the general court in examining a specific case, nothing prevents the court from applying the European Convention on Human Rights.

With regard to the principle of the effective protection of human rights the following should be pointed out: if a general court establishes that a domestic legal act (for example, the law) secures a person with more effective protection than the European Convention, the general court should give legal superiority to and apply the domestic legal act, despite the fact that under Georgian legislation its legal status is lower than that of the European Convention. This view is justified by the principle of the effective protection of human rights. Georgian courts should be guided by the legal act, which secures more effective protection of human rights.

With respect to the hierarchical relationship between the Constitutional Agreement between the Georgian State and the Georgian Apostolic Autocephalous Orthodox Church and the European Convention of Human Rights, pursuant to the amendments made to the Constitution, the Constitutional Agreement is given higher legal status than an international treaty.

The conclusion of the Constitutional Agreement with the Georgian Orthodox Church in itself should not be understood as discrimination of other religions. Such discrimination is prohibited by both Georgian legislation and international treaties. The conclusion of such an Agreement with the Georgian Orthodox Church which played the special role in the history of Georgia may be justified from a historical point of view.

4. Chapter 3 deals with the application of the European Convention on Human Rights by national courts, including the forms of application of the Convention, the initiative of application of the Convention and the reasoning of decisions of the national courts on the basis of the Convention.

The mere recognition of the European Convention on Human Rights as part of Georgian legislation is not sufficient for the establishment of the practice of applying the Convention by national courts and administrative bodies. The measures taken at the legislative level, although they establish the legal basis for applying international treaties domestically, may not be regarded as a guarantee for applying international treaties, including the European Convention by the national courts and administrative bodies. Besides the measures taken at the legislative level, it is necessary that practical steps are taken to establish the practice of applying international treaties at the time of examination of the cases by national courts.

There is no doubt that the judiciary plays a pivotal role in putting into practice legal acts, which create the basis for applying international treaties at the national level. Whether the provisions of the Constitution and the other legal acts on the recognition of international treaties as a legal act of Georgia will be implemented in practice and whether international treaties on human rights, including the European Convention will positively contribute to the establishment of international (European) legal standards for the protection of human rights depends on the role of the judiciary. The will of the courts to

apply international treaties in deciding judicial cases will shed light on whether or not the will of parliament, on the recognition of international treaties as part of the legislation and their direct effect, is duly reflected in practice.

There are various reasons for the non-application of international treaties by national courts. In general, in almost all countries, in which at present courts regularly apply the European Convention on Human Rights, some time was necessary to establish the practice of applying the European Convention. This is shown by the practice of many states, including those which adopted from the outset solid legislation on the application of international treaties at the national level. For almost all states which became parties to the European Convention on Human Rights and recognised the Convention as part of their national legislation, some time was needed to change the position of national courts in applying the European Convention from a negative to a positive.

Chapter 3 also deals with the forms of applying the European Convention (as well as international treaties in general) by national courts. In states that recognised the European Convention on Human Rights as part of their legislation, the forms of applying it in deciding judicial cases by the national courts vary. National courts may give the European Convention either a main or subsidiary role. National courts may apply the European Convention on Human Rights (as well as international treaties in general) mainly in the following three forms:

- a) As a means of interpretation of domestic legal acts;
- b) In case of a legal conflict with a domestic legal act;
- c) As the only legal basis for a decision on a case.

The same chapter considers whether it is necessary to invoke the European Convention in all judicial cases. If the European Convention governs a dispute, a Georgian court may invoke the Convention in any case. The court may base its decision on a domestic legal act (for example, the law) and the European Convention.

If a court decides a case on the basis of the legal standards of the similar content of the law and of the European Convention, the application of the Convention plays an insignificant role. If the legal standards of the law and the Convention are similar, even if the court does not apply the Convention and bases its decision merely on the law, its decision will not

be different from the decision which it would make by applying the law along with the European Convention. In other words, if the judicial decision made as a result of the application of merely the law, would be similar to the decision for the adoption of which the court applied both the law and the Convention, the role of the application of the Convention will be of minor importance. In such cases by applying the Convention along with the law, the court wishes to confirm the accuracy and fairness of the decision in the sense that for making such a decision it was guided not only by a domestic legal act, but also international standards on human rights protection.

Thus, the application of the European Convention on Human Rights is important in cases when as a result of such application, the court adopts a decision which it would not be able to make without its application. In other words, the legal effect of the application of the Convention is great only if as a result of its application, the court secures the protection of the rights of a person by higher legal standards than would be guaranteed on the basis of only domestic legal acts. Therefore, whether it is important to apply the European Convention on Human Rights along with domestic legal acts in a specific judicial case, may be determined by answering the following question. By applying the European Convention along with domestic legal acts will a Georgian court adopt a decision which it would not be able to adopt without the application of the European Convention?

The chapter examines issues relating to the initiative of applying the European Convention on Human Rights and the reasoning of the decisions of national courts by the European Convention. The study considers whether national courts should reason their position with respect to the arguments of the parties based on the Convention and the case-law of the European Court.

If a party to a case invokes the European Convention and the case-law of the European Court in support of their position, the court should analyse the case in the light of the arguments presented. It should not ignore these arguments. The court in its decision may dispel the arguments presented, support them or deny such an interpretation of the European Convention as argued by the party on the basis of the Convention. The position of the party to the case with regard to the interpretation of a specific norm may differ from the interpretation of the court.

In its decision, the court should express its opinion whether or not the European Convention and the case-law of the European Court may be applied and should reason why it applies or not in the case concerned. The requirement of reasoning of the decision of the court should not be understood in such a way that the court should discuss in detail in its decision all arguments made at the judicial proceedings. Putting such a requirement on the court would be unreasonable. However, if a party to a case argues its position invoking two legal acts (for example, the law and the European Convention) the court should examine both acts in its decision.

Therefore, the court may not simply ignore the Convention based argument of the party without reasoning why it may not be applied to a specific case. It will certainly make the burden of judges heavier, but this burden should not be eased on account of the principle of fairness, the expression of which is the reasoning of judicial decisions.

Chapter 3 also examines two other issues. The establishment of the legitimate restriction of human rights under the conditions determined by the European Convention and the text of the European Convention on Human Rights by which the Georgian courts should be guided.

5. Chapter 4 analyses the practice of Georgian courts in the application of the European Convention on Human Rights in the light of issues examined in Chapter 3.

The study of the practice of the general courts of Georgia makes it clear that there has been an increasing trend in applying international legal acts. The application of international acts started in 1999/2000, after the Georgian Constitution (1995) provided a legal basis. This period (from 1995 to 1999/2000) may be regarded as a period of 'acclimatisation' to applying international acts, including international treaties. Starting from this period the negative approach to the application of international acts gradually changed to a positive.

The general courts apply not only international treaties on human rights, but also treaties which do not govern the protection of human rights. About thirty cases of applying international treaties not relating to human rights have been found.

As noted, courts also apply international treaties on human rights. Ten cases have been found in the practice of the gen-

eral courts (these international treaties do not include the European Convention on Human Rights). In these cases the courts mainly applied the International Covenant on Civil and Political Rights and the Convention on the Rights of the Child.

Apart from international treaties, the general courts apply legally non-binding (recommendatory) acts. There have been ten such cases. Among such acts the courts mainly apply the Universal Declaration of Human Rights.

As far as the European Convention on Human Rights is concerned, the courts apply the European Convention most frequently among all international treaties. There have been forty one cases of applying the European Convention.

The practice of applying the European Convention on Human Rights and its protocols should be welcomed. If the practice of applying the European Convention is analysed, there is a gradual increase in applying the European Convention each year. Of a total number of cases of applying the Convention (41), in 2000 the Georgian courts applied the Convention in 6 cases, in 2001 in 14 cases and in 2002 in 19 cases.¹

As regards the application of the European Convention with regard to the categories of cases (civil, criminal and administrative), the analysis of the total number of judicial cases makes it clear that the majority of cases is civil (18). The European Convention is applied approximately with the same intensity in administrative cases (16). Under existing practice, the European Convention is relatively rarely applied in criminal cases (7).

If the practice of applying the European Convention is analysed by judicial instances, it is applied most intensively by the Supreme Court of Georgia. From the total number of cases of applying the Convention, the Supreme Court applied it in 32 cases. From the point of view of applying the Convention the Tbilisi Regional Court is pretty active. It applied the Convention in 5 cases. Unfortunately, the situation with regard to applying the Convention is extremely unsatisfactory in other general courts of Georgia. In the period under examination (the beginning of

1. Out of a total number of cases of applying the Convention (41) the decisions on two cases (the Supreme Court, decision N3k/1240-02, 24 April, 2003; decision, N3g-ad-405-k-02, 27 February, 2003, SUSG, Administrative and Other Categories of Cases, N4, 2003, 847.) were adopted in 2003 and therefore, they do not fall in the classification for the years of 2000-2002.

2000 - the end of 2002) district courts applied the European Convention only in two instances, once by the Kutaisi Regional Court and the High Court of Abkhazian Autonomous Republic.

If those 41 cases in which the general courts applied the European Convention on Human Rights are analysed, it is clear the influence of the European Convention on judicial decisions is insignificant. In most cases the court applies the Convention along with the domestic legal act (acts). The general courts examine domestic legal acts followed by a mention of a relevant article of the European Convention (in the best case, the court cites it). As a result the court concludes that the rules established under domestic law and the European Convention are similar and the court decides a case on the basis of the two legal instruments.

Since Georgian courts could adopt a decision by applying only domestic legal acts (for example, the law) which it adopted on the basis of applying both the law and the European Convention, it may not be regarded that the application of the European Convention made a great or any impact on judicial decisions.

The analysis of the decisions in which the European Convention on Human Rights was applied sheds light on the trends with regard to the form of its application.

Similar to the courts of other European states, Georgian courts apply most frequently the European Convention as a means for interpretation of domestic legal act (acts). The courts examine a legal dispute on the basis of both domestic legal acts and the European Convention (and the case-law of the European Court), but the Convention is mainly applied to secure the correct interpretation of domestic legal acts (for example, the law).

With regard to the second form of applying the European Convention - its application in cases of a legal conflict with domestic legal acts, no such case has yet been identified in the practice of Georgian courts.

With regard to the third form of applying the European Convention, which provides for the application of the Convention as the only legal basis for deciding a case, one such case has been found – the Supreme Court in its decision of 10 May 2001 applied the European Convention as the only basis for deciding the case.

Chapter 4 also discusses the practice of general courts with respect to the initiative of applying the European Convention on Human Rights.

In the majority of judicial decisions in which the Convention has been applied, the courts applied the European Convention (and the case-law of the European Court) on their own initiative.

As regards judicial cases in which the European Convention has been applied on the initiative of the party to the judicial process, there have been several cases. In these cases the party to the judicial process invoked the European Convention in order to reason its position and the court applied the relevant article of the European Convention (in some cases, the case-law of the European Court) for deciding the case. Unfortunately, in two cases the court did not even mention the Convention in its decision.

With regard to the practice of reasoning the decisions of general courts of Georgia by the European Convention, it may be concluded that the situation is still unsatisfactory. In the majority of these cases judicial decisions are not reasoned in sufficient detail with regard to the European Convention.

Nevertheless, the study of the practice revealed several cases when the court examined in sufficient detail the Convention based arguments of the party to the judicial process. In these cases the court analysed the case on the basis of the arguments of the party and reasoned why it did or did not apply the relevant norm of the European Convention. Such decisions are more convincing to the party to the judicial process, including to the party against which the decision was adopted, than the decision which contains only a 'dry' reference to the European Convention.

The study deals not only with the practice of general courts with regard to the application of the European Convention, but also with the practice of the Constitutional Court of Georgia.

From the beginning of its activity the Constitutional Court of Georgia applied international treaties in numerous cases. It applied international treaties of various types and legal nature. The Constitutional Court applies both international treaties dealing with the protection of human rights and those dealing with other issues.

The Constitutional Court applied international treaties on human rights in about ten cases (the European Convention is not included in these international treaties). The Constitutional Court mainly applies the International Covenant on Civil and Political Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

The Constitutional Court also applies international acts of a recommendatory nature. Seven cases of applying such acts have been identified. In most cases it applies the Universal Declaration of Human Rights. The practice of applying the European Convention is gradually developing. There have been seven such cases, with three of those occurring in 2002.

As regards the influence of international acts, including the European Convention on Human Rights on the decisions of the Constitutional Court, it may be concluded that it is still not significant since in most cases the Court would have taken the same decision, if it had not applied international act (acts). The Constitutional Court primarily applies international acts to confirm that the legal act of Georgia protects human rights similarly to those provided in the international acts concerned.

At the same time the specificity of applying international acts by the Constitutional Court as a judicial body of constitutional control should be mentioned. With regard to the protection of human rights, the Constitutional Court should apply international acts mainly to provide the correct interpretation of the Constitution and other domestic legal acts.

As regards the initiative of applying international treaties on human rights, including the European Convention on Human Rights, the analysis of the decisions of the Constitutional Court makes it clear that it frequently applies the European Convention on its own initiative to decide a case. Such a practice should be welcomed and should be further developed.

The Constitutional Court also applies international treaties on human rights on the initiative of a party to the judicial process. There have been several cases when a party to the process reasoned its position on the basis of an international treaty, while the Court applied this international treaty to decide a legal dispute. Despite this positive trend, unfortunately, there was a case when a party to a process in order to reason its position invoked the Convention along with the Constitution, but the Court did not examine the Convention based arguments in its decision.

As regards the reasoning of the decisions of the Constitutional Court by international acts, the judicial practice needs further development. As already mentioned, under the legislation on the Constitutional Court, the Court should reason its decision. In general, it should be mentioned that if a party to a process invokes international acts to reason its position, the

Constitutional Court in its decision should express its position whether or not such an international treaty may be applied. The Court should reason why it applies or does not apply these norms for deciding the case. The Court may not simply ignore arguments based on an international treaty. It should examine the argument and express its position. In the majority of cases in which international treaties on human rights were applied, the judicial decisions were not reasoned in sufficient detail with regard to these treaties. Although the practice of the Constitutional Court requires further development with regard to the reasoning of judicial decisions on the basis of international treaties, several cases have been identified when the Court reasoned its decisions with respect to international treaties on human rights in sufficient detail.

6. Chapter 5 deals with the role of national courts in applying the case-law of the European Court of Human Rights.

Lawyers, including judges, in particular in the countries of the continental legal system, frequently put the following question: which legal act determines that national courts should apply the case-law of the European Court of Human Rights?

Putting such a question is partly caused by the mistaken view of the role of the case-law of the European Court. The authors of the question invoke the analogy of the European Convention of Human Rights and put the following question: if the application of the European Convention at the national level is determined by a specific legal act (for example, the constitution or a special law), on the basis of which the Convention is recognised as part of the national law, which legal act of the state regulates the necessity of applying the case-law of the European Court at the national level, including at the time of judicial examination of a case?

In general, the parties to the European Convention determine the necessity of applying it at the national level in various forms. In some states a legislative act determines that national courts should apply the case-law of the European Court. In the majority of European states it is the practice of national courts that determines the necessity of applying the case-law of the European Court.

The study makes a detailed overview of the practice of European states with regard to the application of the case-law of the European Court of Human Rights.

Chapter 5 examines the motives of applying the case-law of the European Court of Human Rights.

Although under the European Convention the judgments of the European Court are legally binding only for the states parties to the case, national courts of European states apply the case-law of the European Court from a pragmatic point of view. The parties to the European Convention, including national courts draw principal attention to the fact that the European Convention of Human Rights, as a supervisory organ of the Convention, makes an authoritative interpretation of the European Convention, which explains its application at the national level.

Although the European Court of Human Rights makes a decision on a specific case, by such a decision it interprets the essence of the rights and freedoms provided for in the Convention. By adoption of a specific decision, the European Court sets the legal standards the significance of which is beyond the specific case. Pursuant to interpretation reflected in its case-law, the European Court carries out a function of setting legal standards of human rights protection.

National courts realise that without the analysis of the case-law of the European Court, it is very difficult to determine properly the essence of the rights stated in the Convention and therefore, to apply properly the provisions of the Convention. Many legal norms of the Convention are generally worded. The essence of the provisions of the Convention is expressed in the case-law of the European Court. The case-law specifies the essence and the sphere of application of the provisions of the Convention and its protocols. The interpretation of the provisions of the Convention in the light of the case-law of the European Court sheds light on the essence and the sphere of application of the provisions of the Convention, which is frequently not easily, if at all, comprehensible from the text of the Convention.

As the case-law of the European Court specifies the essence and the sphere of application of the provisions of the Convention, national courts apply the European Convention on Human Rights in the light of the case-law of the European Court. The human rights standards of the European Convention are not determined merely by the text of the Convention. They are established not only by the text of the Convention, but also by the case-law developed on the basis of relevant articles of the Convention.

National courts should apply the case-law of the European Court because if they do not, there is a likelihood that the provisions of the European Convention will be interpreted differently. The role of the case-law of the European Court is of particular significance in the determination of the essence of the rights provided in the European Convention as it is not a static, but a 'living' instrument.

The European Convention is a 'dry' instrument. Similar provisions as those of the Convention may be found in other international treaties on human rights and the national legislation of states. However, the case-law of the European Court enriches these provisions, interprets the norms of the Convention and determines the possibilities of its application with regard to specific circumstances.

National courts should apply the case-law of the European Court of Human Rights to interpret the provisions of the Convention. The case-law of the European Court may assist national courts in applying the provisions of the Convention.

Thus, it is very significant that national courts apply the case-law of the European Court of Human Rights which makes it possible to determine the essence of a legal notion or principle provided in the Convention. Without the case-law of the European Court the correct application of the Convention would be very difficult.

The case-law of the European Court of Human Rights also plays an important role in the determination of guarantees secured by the Convention. The rights and freedoms provided in the European Convention and its protocols are not exhaustive. It is impossible to find in the Convention all the fundamental rights and freedoms which may be given to natural and legal persons. While nothing refers in the Convention to the circumstances on which the specific provisions of the Convention will be applicable, it should not be regarded that the application of the right of the Convention is excluded with respect to these circumstances. The sphere of applicability of the guarantees of the Convention may be extended by the case-law of the European Court and applied to those circumstances which are not directly pointed out in the Convention.

It is essential that national courts take into consideration that it would be very difficult to determine the legal standards of the European Convention by familiarising only with its text.

It may not mention the legal relationship to which rights and freedoms of the Convention are applicable. The application of the case-law of the European Court gives judges an opportunity to understand in-depth the essence of the rights and freedoms of the Convention. The application of the case-law of the European Court also gives national courts an opportunity to foresee a decision which will possibly be adopted by the European Court in case of an application to the European Court against a state. If the European Court has already established a violation in a previous case, there is a likelihood that it will adopt a similar decision.

If national courts do not take into consideration the case-law of the European Court, do not correct the legislation and practice, in particular the judicial practice to bring them in line with previous decisions of the European Court on analogous cases, they face the danger that the European Court finds a violation of the European Convention. In other words, if the national court does not take into account previously adopted decisions of the European Court it may be assumed that the European Court makes the same decision in case of applying with a similar application against this state.

Chapter 5 also examines the role of advocates in applying the case-law of the European Court by national courts. The advocates may play an important role in applying the case-law of the European Court of Human Rights by national courts. Advocates should invoke not only the European Convention, but also the case-law of the European Court before the national courts. The arguments of an advocate will be more convincing, if he invokes the cases of the European Court and reasons that the rights set forth in the Convention should be interpreted in such a way as was done by the European Court. This will help the advocate's position. If an advocate invokes only the text of the Convention without pointing out the specific cases of the European Court to manifest how the European Court interpreted the relevant provision of the Convention and decided the case, the legal effect of invoking the Convention will be limited and therefore, there will be a little likelihood that the court shares the position of the advocate.

The same chapter deals with the application of the case-law of the European Court in the law-making process. Case-law of the European Court of Human Rights should be applied not

only in the process of deciding a judicial case, but also in the law-making process. It bears a great influence not only upon the practice of national courts, but also on legislation, as manifested by the practice of the states parties to the Convention. Under this practice, European states keep an eye on the case-law of the European Court and make corrections in their legislation.

Case-law of the European Court of Human Rights may contribute to the improvement of the legislation of a state. It interprets the essence of the rights of the Convention. If a state secures that its legislation is in compliance with the Convention and the case-law of the European Court, there is little risk of a legislative violation.

If the state after an analysis of the case-law of the European Court of Human Rights discovers the decision against another state in which the European Court found a violation since the norm of the national law (for example, the law) in conflict with the Convention standards was applied, there is a likelihood of adoption of a similar decision in case of applying to the European Court by a person alleging a violation of the Convention in the analogous circumstances. If the state discovers in its legislation a similar norm, the application of which was regarded by the European Court in its previous case-law as a violation of the Convention, as a result of which this state makes corrections in its legislation, there will not be the basis for violation of the rights set forth in the Convention. Therefore, it is important that draft legal acts are checked for their compatibility with the case-law of the European Court.

The influence of case-law of the European Court upon the legislation of the state is not limited to the determination of legal acts in conflict with standards of the Convention. Case-law of the European Court has a significant role in filling the legislative gaps. In examining a specific case, national courts may discover that the disputed issue is not or is only partly governed by legislation. In such circumstances a national court may apply the case-law of the European Court and decide a case pursuant to it. The application of case-law in filling legislative gaps contributes to the improvement of the human rights legislation and judicial practice.

7. Chapter 6 draws attention to the practice of Georgian courts with regard to the application of the case-law of the

European Court of human rights. A study of the practice of Georgian courts confirms that there are several cases of the general courts in which the case-law of the European Court of Human Rights has been applied. Even a brief overview of the practice makes it clear that the view of lawyers, including judges towards the role of the case-law of the European Court of Human Rights is gradually changing.

In one of the first judicial cases, in which the issue of the application of the case-law of the European Court of Human Rights was examined, a Georgian court did not realise the role of the case-law of the European Court. An analysis of the subsequent decisions makes it clear that the judicial practice of applying the case-law of the European Court of Human Rights is progressing. The practice of interpretation of the rights and freedoms on the basis of the case-law of the European Court and deciding a judicial case is increasing.

In one of the decisions in which the case-law of the European Court of Human Rights was applied, the Tbilisi Regional Court expressly held that the standards established by the case-law of the European Court details and specifies the essence of the norms of the European Convention. By this decision the Regional Court confirmed the necessity of applying the case-law of the European Court of Human Rights along with the European Convention in examining judicial cases.

While the practice of applying the case-law of the European Court of Human Rights is undoubtedly a positive development, an analysis of the practice of Georgian courts confirms that not all courts have realised the necessity of applying the case-law of the European Court along the European Convention on Human Rights. It may be concluded from the analysis of one of the judicial cases that although the court applied the European Convention on Human Rights, but because it did not apply the case-law of the European Court, the European Convention was not similarly interpreted by the Georgian court as was done by the European Court of Human Rights.

As regards the form of applying the decisions of the European Court, the following should be pointed out. It is not sufficient that a national court in its decision invokes only the designation of the case it has applied. It is necessary that the court reasons why it applied the case concerned and, if nec-

essary, the court may cite the relevant part of the case, which directly relates to the legal dispute under consideration. A decision will be much more convincing, if the court invokes a specific case of the European Court, which conditioned such an interpretation of the rights concerned.

In general, the case-law of the European Court is mainly applied by the Supreme Court and the Tbilisi Regional Court, although it is noteworthy to mention that a decision of the first instance court has been found which also applied the case-law of the European Court.

As far as the application of the case-law of the European Court of Human Rights by the Constitutional Court of Georgia is concerned, it has not yet been established. However, in 2003 the Constitutional Court applied the cases of the European Court of Human Rights in two cases by which it reasoned its position. These cases laid the legal basis for the establishment of the practice of the Constitutional Court in applying the case-law of the European Court of Human Rights. Taking into consideration the pivotal role of the Constitutional Court in reinforcing constitutional justice, it may be assumed that the practice of applying the case-law of the European Court of Human Rights will gradually be established.

This chapter also deals with the application of the case-law of the European Court to fill legislative gaps. The application of the case-law of the European Court of Human Rights is significant not only for the correct application of the existing legislation, but also for filling legislative gaps.

8. Chapter 7 is devoted to the principles of interpretation of the European Convention of Human Rights, on the basis of which Georgian courts should interpret the provisions of the European Convention while examining judicial cases.

Although the European Convention on Human Rights became part of Georgian legislation, i.e. the source of national law, national courts should interpret the European Convention on Human Rights on the basis of those principles, which have been established under international law in general and the European Court of Human Rights. Otherwise Georgian courts may narrowly interpret the European Convention and its protocols, as a result of which natural and legal persons may not fully enjoy the rights provided by the Convention.

Among the general principles of interpretation established under international law, the interpretation of the Convention in the light of its object and purpose is of particular importance. With regard to the principles of interpretation established by the European Court, Georgian courts should take into consideration the principles such as: the evolutive (dynamic) interpretation, autonomous interpretation, effective interpretation, proportionality, as well as the doctrine of the margin of appreciation.

Georgian courts should also take into consideration the principles established in the judicial practice of European states. The principle of 'interpretation' and the principle of presumption of compatibility are of particular significance.

With regard to the machinery of establishing the practice of correct interpretation of the European Convention by national courts, a number of proposals may be made. The following seems to be of particular importance: the adoption of the recommendation on improvement of the practice of interpretation of the provisions of international acts, including the European Convention on Human Rights; the receipt of legal opinion from the government and the establishment of an advisory group on the European Convention which will be authorised to give legal opinions on the European Convention and the case-law of the European Court of Human Rights with regard to specific judicial cases.

Although state practice may vary in respect of securing the correct interpretation of the provisions of the European Convention, in a majority of states, the supreme (high) court plays an essential role in establishing the practice of correct interpretation of international treaties. In some states, the supreme (high) court, in order to promote the establishment of correct judicial practice of applying international treaties, adopts guiding principles or recommendations by which other courts are given interpretation, on the one hand, of the principles and methods established at the international level, including by the European Court and which should serve as a basis for interpretation of the provisions of the Convention, on the other hand, of the principles on the basis of which national courts should interpret the provisions of the Convention to avoid violations of international obligations of the state. For example, the Supreme Court of Russia adopted a decree in 1995 aimed, *inter alia*, to promote the establishment of the application of international treaties by Russian courts.

In Georgia, it should be noted that under existing legislation before the beginning of judicial reform, the Supreme Court was empowered to adopt a decree by which it interpreted a legal act and such an interpretation was legally binding on other courts. At present under existing legislation, the Supreme Court is not competent to interpret legal acts for other courts in a legally binding form. Under existing legislation, the Supreme Court is not even competent to adopt recommendations which would determine the principles and methods by which the courts should be guided with regard to applying international acts, including the European Convention on Human Rights.

While the Supreme Court is not competent to adopt such an act, the Scientific-Advisory Council established at the Supreme Court in order to promote the establishment and the development of correct judicial practice, may do so. This Council is competent to adopt only recommendatory acts, it may be assumed that the preparation of recommendations in this respect will bear a positive influence on the establishment of the practice of correct interpretation of international treaties, including the European Convention on Human Rights.

The office of the government agent of Georgia before the European Court of Human Rights set up within the Ministry of Justice may contribute greatly to the establishment of the practice of applying the European Convention on Human Rights by Georgian courts. The office, which represents the government before the European Court of Human Rights, is well-qualified on the Convention and the case-law of the European Court. If a general court has any doubt whether its decision may violate the human rights standards provided by the European Court, the court should not be prevented from applying to the office of the government agent to obtain a legal opinion. Such an opinion may explain to the court the human rights standards provided by the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court, as well as how the European Court interprets the provision of the Convention concerned, whether the European Convention protects such a right (which frequently may only be established under the case-law of the European Court and not from the text of the Convention) and whether the interference in the rights meets the Convention standards. The opinion may describe the legal position taken by the European Court on a similar case. It should be empha-

sised that such a legal opinion should only be of recommendatory nature. It is absolutely inadmissible that such an opinion may be legally binding for the courts, which would infringe the impartiality of judges. The court should be empowered to interpret and apply the European Convention (as well as international treaties in general) with full independence.

The possibility of obtaining a legal opinion from the government by the court examining a specific case has been recognised in the study of the Institute of International Law, which considered the role of national courts in the foreign relations of states. Under the resolution of the Institute: "Nothing should prevent national courts from requesting the opinion of the executive, provided that such consultation has no binding effect." It should be noted that both the establishment of the advisory group and the establishment of the practice of obtaining legal opinions from the office of the government agent should probably be only temporary measures. If the practice of the correct application of the European Convention by the courts is established, the necessity of the maintenance of the practice of obtaining the legal opinions from the Executive will no longer exist.

The correct interpretation of the European Convention by Georgian courts will be promoted by the establishment at the Supreme Court of an advisory group of experts on the European Convention competent to accept the requests of the courts to issue legal opinions. Unlike the Scientific-Advisory Council, this advisory group on the European Convention may be granted the power to issue legal opinions on specific judicial cases. The primary purpose of the advisory group should be to provide the court with an objective legal opinion on the specific case on how the issue concerned is regulated by the European Convention standards.

The main positive element in the establishment of such a practice is that it will promote fair judicial process. The advisory opinions will give the court an opportunity to assess objectively the cases before it and make a decision not only on the basis of the legal standards of domestic legal acts, but also those of the European Convention and the case-law of the European Court.

The legal opinion of the group should not have a legally binding effect for national courts. It is significant that the opin-

ions of the experts are impartial. Such a group may be established at the regional courts, the High Courts of the Autonomous Republics and the Supreme Court.

Chapter 8 also deals with the interpretation of the Constitution of the country in the light of the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court. In the majority of European states either the legislation or judicial practice establishes the necessity of interpretation of the constitution of the state in the light of the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court.

Georgian courts should interpret the provisions of the Constitution in the light of the European Convention and the case-law of the European Court. By applying them the court will avoid such an interpretation of the Constitution that would secure human rights by lower legal standards than those provided by the Convention. Georgian courts should use the European Convention and the case-law of the European Court as a guide to help them in making a correct judicial decision. The interpretation of the Constitutional provisions on human rights in the light of the European Convention and the case-law of European Court is of particular significance for the Constitutional Court.

9. Chapter 8 examines the reasons for the non-application of the European Convention and the case-law of the European Court in Georgia and the measures to be taken to establish the practice for their application. The practice of Georgian courts made it clear that mainly two kinds of reasons hinder the application of the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court when deciding judicial cases: informational and psychological.

Ineffective information (educational) system greatly hinders the application of the European Convention on Human Rights by the courts. If the judge and the party to a legal process have insufficient knowledge of the European Convention, they will not apply it.

In order to establish the practice of applying the European Convention training (educational) measures should be taken with a view to improving the training programmes of both the higher education institutions and the representatives of legal professions.

Besides international law courses, law faculties should introduce a course on international human rights law during which students should study the protection of human rights both at the universal and regional levels. Such faculties should also consider the introduction of a special course on the European system of the protection of human rights. The programme should cover the rights protected by the Convention, the operation of the European Court and the conditions for applying the Convention at the national level.

It is reasonable to elaborate the basic programme on international human rights law for higher education institutions of Georgia. Such a programme will assist professors and lecturers to elaborate their study programmes. As regards the methodology, the study programmes should be elaborated in such a way that the participants acquire not only theoretical knowledge, but also develop practical skills for applying international treaties. The programme should demonstrate that international law on human rights (as well as international law in general) is the field of law, which will have a strong influence on their practical work.

The examination (testing) programmes for the candidates to judges, their assistants and advocates need improvement. These programmes should take into consideration both theoretical and practical issues. The inclusion of the issues into the examination (testing) programmes should be conditioned by whether the knowledge of such issues will be of use in their practical work. Therefore, the examination (testing) programmes should be revised.

Training courses on the European Convention and the case-law of the European Court should be organised for serving judges, assistants to judges, advocates and the legal specialists working in this field. Besides being able to deepen knowledge on the European Convention, they should be given opportunity to familiarise with the development of the case-law of the European Court.

While training courses on human rights are of great significance, the necessity of training of trainers who should lead the training courses on international human rights law, including the European Convention on Human Rights should not be overlooked. It is clear that if the trainers are not properly trained, it is difficult to expect that they will prepare qualified legal person-

nel who can effectively apply the European Convention and the case-law of the European Court in their practice.

Seminars and conferences should be organised periodically for persons working on human rights issues at which they will have an opportunity to familiarise with the European Convention and the case-law of the European Court, and to share issues and seek resolution.

The situation with regard to the availability of the European Convention on Human Rights and their protocols in Georgia is not yet satisfactory. The text of the European Convention in Georgian has been published in the Official Gazette of Georgia. As regards the protocols to the European Convention (4, 6, 7 and 13), they are not yet officially published. However, the European Convention and its protocols have been published several times in Georgian in unofficial publications.

With regard to the official translation of the European Convention in Georgian, it should be mentioned that it contains some flaws which may cause incorrect interpretation and application of the European Convention by the Georgian courts. Therefore, it is necessary to amend the official translation so that it reflects the authentic texts of the European Convention (in English and French).

With regard to the availability of the case-law of the European Court of Human Rights in Georgia, the situation is gradually improving, although it is still unsatisfactory. The case-law of the European Court is published in varying periodicity by both state and non-state (non-governmental) institutions. The Supreme Court periodically publishes material on the case-law of the European Court of Human Rights. The contribution of the Constitutional Court in the popularisation of the case-law of the European Court should be emphasised. Since 2000 it has regularly published important cases of the European Court of Human Rights.

The European Convention and the case-law of the European Court should be readily available for everyone concerned with the protection of human rights, in particular judges and advocates. Interested persons should have an opportunity to follow the developments of the case-law of the European Court, including new interpretations of the provisions of the European Convention and its protocols. The case-law of the European Court may also be made available by electronic means (internet; computer database).

Besides making available the European Convention and the case-law of the European Court, it would be useful to publish a textbook that describes the rights and freedoms protected by the European Convention, analyses the case-law of the European Convention with regard to the specific rights and considers the functioning of the European Court and the procedures for examination of cases. In addition, publication of the commentaries on the rights secured by the European Convention (for example: prohibition of torture; right to liberty and security; right to a fair trial; right to respect for private and family life; freedom of religion) may greatly contribute to the practice of establishing the application of the European Convention in Georgia.

10. Chapter 9 deals with the influence of the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court on the activities of the legislative and executive branches. The European Convention on Human Rights bears influence not only on the judiciary, but also on the legislative and executive. In general, the influence of the European Convention and the case-law of the European Court on the legislative branch is great as mainly this branch is responsible for the adoption of domestic legal acts governing the protection of human rights.

Parliament should secure the compatibility of the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court with both acting legal acts and draft legal acts. The control of the compatibility of domestic legal acts with the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court should be made on a regular basis. Taking into consideration that the European Convention has been recognised as a 'living' instrument, it is necessary that parliament provides regular control over domestic legal acts to secure their compliance with new interpretations of the rights of the Convention. If it secures the compatibility of domestic legal acts with the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court, the violation of the European Convention may only be caused by such an application of domestic legal acts which conflicts with the standards of the Convention.

By applying the case-law of the European Court of Human Rights, parliament may also fill legislative gaps. These gaps may be revealed as a result of analysis of the developing case-law of the European Court.

The European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court may also have an influence on the activities of the government. Namely, the Convention and the case-law may have an influence on the legal acts of the executive and administrative practice. The influence is that the executive branch should take into consideration the European Convention and the case-law of the European Court while preparing draft legal acts in order that these legal acts are compatible with them. Since the European Convention is part of Georgian legislation, the administrative bodies should be guided by the human rights standards of the European Convention. These bodies should not issue administrative acts conflicting with European Convention standards.

11. Chapter 10 deals with the international legal responsibility of a state in case of violation of international treaties, including the European Convention on Human Rights. Georgia should abstain from acting in such a way that would violate the European Convention on Human Rights. Under international law, an act or omission of any organ of the state may violate the European Convention on Human Rights. The violation of the European Convention, as well as international law in general may be caused by an act or omission of all three branches – the executive, legislative and judiciary. The European Convention on Human Rights may be violated by both central and local government. Although all state organs are obliged not to violate the rights guaranteed under the European Convention, the judiciary plays a particular role in this regard. It should rectify the wrongdoing of other branches, for which the European Convention and the case-law of the European Court will be of help.

12. In conclusion some views are expressed and recommendations are made to improve the practice of applying the European Convention on Human Rights in Georgia. It emphasizes the main principles by which state institutions, in particular the courts should be guided in applying the European Convention on Human Rights and the case-law of the European Court.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ქართულენოვანი ლიტერატურა

ალექსიძე ლ., თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბილისი, 2001 წელი;

ალექსიძე ლ., წინასიციყობა, საქართველო და საერთაშორისო სამართალი, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2001 წელი;

ბოძაშვილი ლ., ევროპის საბჭო და ადამიანის უფლებების დაცვა, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გამოცემა, თბილისი, 1998 წელი;

ბოძაშვილი ლ., როგორ მივმართოთ ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს, თბილისი, 2002 წელი;

გაული ვ., კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება საქართველოში (გერმანული გამოცემის ქართული თარგმანის ავტორი კ. კუბლაშვილი), თბილისი, 2002 წელი;

გომიენი დ., ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოკლე მეგზური, თბილისი, 2002 წელი;

ვილდჰაბერი ლ., ადამიანის უფლება: როგორ უნდა იცავდეს მას სტრასბურგისა და ეროვნული სასამართლოები, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2002 წელი;

ვულფი (ლორდი), მოხსენება, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს საზეიმო სხდომა სასამართლოს წლის გახსნასთან დაკავშირებით, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2003 წელი;

ზოიძე ბ., ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი;

ზოიძე ბ., „თავისუფლება პირობითი ცნებაა...“ (ინტერვიუ), ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2000 წელი;

კახნიაშვილი ა., საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობა ევროკონვენციასთან, თბილისი, 2002 წელი;

კორკელია კ., ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების ევროპის კონვენციასთან საქართველოს შეერთების სამართლებრივი და პოლიტიკური ასპექტები, ჟურნალი „პოლიტიკა“, N7/9, 1997 წელი;

კორკელია კ., საერთაშორისო ხელშეკრულება საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში, თბილისი, 1998 წელი;

კორკელია კ., სასამართლოს როლი საერთაშორისო ხელშეკრულების გამოყენებაში, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1998 წელი;

კორკელია კ., ადამიანის უფლებათა დაცვა საგანგებო მდგომარეობის დროს: ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპის კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზი, (ქართულ და ინგლისურ ენებზე), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, N3/4, 2000 წელი;

კორკელია კ., კრიზისის საფრთხე ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში: საერთაშორისო და ეროვნულ დონეზე გასატარებელი ღონისძიებები არსებული მდგომარეობის დასაძლევად, (ქართულ და ინგლისურ ენებზე), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, N3/4, 2001 წელი;

კორკელია კ., საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში, „საქართველო და საერთაშორისო სამართალი“, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2001 წელი;

კორკელია კ., საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კონსტიტუციურობა საქართველოში: ზოგიერთი სამართლებრივი სიახლე, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი;

კორკელია კ., ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლი საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში, „ადამიანის უფლებათა დაცვა ეროვნულ და საერთაშორისო სამართალში“, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2002 წელი;

კორკელია კ., ექსტრადიცია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, (ქართულ და ინგლისურ ენებზე), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, N5, N1, 2002 წელი;

კორკელია კ., სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულება უზრუნველყოს ადამიანის უფლებათა დაცვა, (ქართულ და ინგლისურ ენებზე), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, N5, N2-3, 2002 წელი;

კორკელია კ., ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციის განმარტების პრინციპები, (ქართულ და ინგლისურ ენებზე), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 5, N4, 2002 წელი;

კორკელია კ., ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენცია და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი როგორც კონსტიტუციის განმარტების საშუალება, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2003;

კორკელია კ., აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, (ქართულ და ინგლისურ ენებზე), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 6, N1, 2003 წელი;

კორკელია კ., იერარქიული უპირატესობის პრინციპის გამოუყენებლობა ადამიანის უფლებათა ეფექტიანი დაცვის პრინციპის მიმართ, ჟურნალი „სამართალი“, 2003 წელი, N1;

მელქაძე ო., საუბრები ქართულ კონსტიტუციაზე, თბილისი, 1996 წელი;

მიქაბერიძე ა., ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლო, თბილისი, 2000 წელი;

ფაფიაშვილი ლ., როგორ მივმართოთ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს, თბილისი, 2001 წელი;

შევარდნაძე ვ., საქართველოს კანონმდებლობა და საერთაშორისო სამართლებრივი სტანდარტები თავშესაფრის მაძიებელი პირებისა და ლტოლვილების შესახებ: შედარებითი ანალიზი, „საქართველო და საერთაშორისო სამართალი“, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2001 წელი;

ჩორგოლაშვილი ლ., კონსტიტუციური კონტროლის თეორიისა და პრაქტიკის სადავო საკითხები, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი;

ცაცანაშვილი მ., სახელმწიფო და რელიგია, თბილისი, 2001 წელი;

ცნობილაძე პ., ეროვნული კანონმდებლობისა და საერთაშორისო სამართლის ურთიერთქმედება, „საქართველო და საერთაშორისო სამართალი“, კ. კორკელია (რედ.), თბილისი, 2001 წელი;

ძამუკაშვილი მ., ადამიანის უფლებები, რომელთა დარღვევისას უნდა მივმართოთ ევროპის სასამართლოს, არასამთავრობო ორგანიზაცია „კონსტიტუციის 42-ე მუხლის“ გამოცემა, თბილისი, 2002 წელი;

ჭანტურია ლ., წინათქმა, „ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლოს სამოსამართლო სამართლის მიმოხილვა“, საქართველოს უზენაესი სასამართლო, თბილისი, 2001 წელი;

ჭანტურია ლ., საქართველოში მართლმსაჯულების მდგომარეობის შესახებ, (მოხსენება), გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, N161(3902), 2001 წლის 4 ივლისი;

ჭანტურია ლ., მოხსენება, წაკითხული ევროპის უზენაესი სასამართლოების თავმჯდომარეთა VII კონფერენციაზე, თბილისი, 2002 წლის 15-17 აპრილი. გამოსვლის ტექსტი ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ინტერნეტ-გვერდზე: [www.supremecourt.ge];

ხეცურიანი ჯ., სახელმწიფო და ეკლესია, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2001 წელი;

ხეცურიანი ჯ., სიცოცხლის უფლება, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2003 წელი.

2. უცხოენოვანი ლიტერატურა

Алексеева Л., Жуйков В., Лукашук И., Международные нормы о правах человека и применение их судами Российской Федерации, Москва, 1996 г.;

Alkema E., Responsibilities Deriving from the Implementation of the European Convention on Human Rights: Responsibilities for States Parties to the Convention, in: Proceedings of the Sixth International Colloquy about the European Convention on Human Rights, 13-16 November 1985, 1988;

Alkema E., The Third-Party Applicability or “Drittwirkung” of the European Convention on Human Rights, in: Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honour of G. Wiarda, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1988;

Arabadjiev A., Bulgaria, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Barkhuysen T. & van Emmerik M., Legal Protection Against Violations of the European Convention on Human Rights: Improving (Co-)operation of Strasbourg and Domestic Institutions, 12 Leiden Journal of International Law, 1999.

Bayefski A., International Human Rights Law in Canadian Courts, in: Enforcing International Human Rights in Domestic Courts, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997;

Бауринг Б., Долгий путь Великобритании к европейским стандартам прав человека: в авангарде и далеко позади, в: Конституционное Право: Восточноевропейское Обозрение, N1(38), 2002;

Benvenisti E., National Courts and the International Law on Minority Rights, 2 Austrian Review of International and European Law, 1, 1997;

Bernhardt R., The Convention and Domestic Law, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993;

Bernhardt R., Thoughts on the Interpretation of Human-Rights Treaties, in: Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honour of G. Wiarda, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1988;

Bernhardt R., Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights, in: Human Rights and Judicial Review: A Comparative Perspective, D. Beaty (Ed.), 1994;

Blackburn R. & Polakiewicz J., Preface, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Blackburn R., The Institutions and Processes of the Convention, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Blackburn R., The United Kingdom, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Blaško M., Slovakia, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Boiko V., European Convention on Human Rights and Freedoms in Judicial Legal Reform in Ukraine, in: Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000;

Bokor-Szegö H. & Weller M., Hungary, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Borghesi M., Switzerland, in: Fundamental Rights in Europe: The

European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Bratza N., The Treatment and Interpretation of the European Convention on Human Rights By the English Court, in: Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law, J.P. Gardner (Ed.), 1993;

Brownlie I., System of the Law of Nations: State Responsibility, part 1, 1983;

Buergenthal T., Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law, 235 *Recueil des Cours* IV 1992;

Buergenthal T., International Tribunals and National Courts: The Internationalization of Domestic Adjudication, in: Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt, 1995;

Бургенталь Т., Международные права человека, (пер. с англ.), Алматы, 1999 г.;

Binchy W., The Bill, the Advantages and Disadvantages of the Approach Taken, and Possible Alternatives, paper presented at the Conference of the Law Society of Ireland on the European Convention on Human Rights Bill (2001), 19 October 2002;

Cameron I., Sweden, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Carrilo Salcedo J. A., The European System of Protection of Human Rights, in: Judicial Protection of Human Rights at the National and International Level, vol. I, 1991;

Chanturia L., Judicial Reform: The Georgian Experience, Tbilisi, 2002;

Clapham A., The "Drittwirkung" of the Convention, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993;

Clements L., Mole N. & Simmons A., European Human Rights: Taking a Case Under the Convention, 1999;

Cohen-Jonathan G., Respect for Private and Family Life, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993;

Cremona J., The Proportionality Principle in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights, Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt, U. Beyerlin, M. Bothe, R. Hofmann & E.-U. Petersmann, 1995;

Danilenko G., The New Russian Constitution and International Law,

88 American Journal of International Law 1994;

Danilenko G., International Law in the Russian Legal System, American Society of International Law, Proceedings of the 91st Annual Meeting (1997), 1998;

Danilenko G., Implementation of International Law in CIS States: Theory and Practice, 10 European Journal of International Law 1, 1999;

van Dijk P. & van Hoof G., Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, 1998;

van Dijk P., Dutch Experience with the European Convention in Domestic Law, in: Human Rights in Domestic Law and Development Assistance Policies of the Nordic Countries, L. Rehof & C. Gulman (Eds.), 1989;

van Dijk P., Domestic Status of Human-Rights Treaties and the Attitude of the Judiciary: the Dutch Case, in: Fortschritt im Bewußtsein der Grund- und Menschenrechte, Festschrift für Felix Ermacora, M. Nowak, D. Steurer & H. Tretter (Hrsg.) 1988;

Drzemczewski A., The Council of Europe and the Issue of Incorporation, in: Human Rights in Domestic Law and Development Assistance Policies of the Nordic Countries, L. Rehof & C. Gulman (Eds.), 1989;

Drzemczewski A., European Human Rights Convention in Domestic Law: A Comparative Study, 1996;

Drzemczewski A. & Nowicki M., Poland, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Drzewicki K., The Status of International Human Rights Instruments in Domestic Law, in: International Human Rights Norms in Domestic Law: Finnish and Polish Perspectives, A. Rosas (Ed.), 1990;

Dugard J., The Role of Human Rights Treaty Standards in Domestic Law: The Southern African Experience, The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring, P. Alston & J. Crawford (Eds.), 2000;

Dupré C., France, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Economides C., The Relationship between International and Domestic Law, 1994;

Eissen M.-A., The Principle of Proportionality in the Case-Law of

the European Court of Human Rights, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993;

Ferschtman M., Russia, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Fox H., Gardner P. & Wickremasinghe C., *The Enforcement of International Judgements in the Domestic Legal System, L'integration du droit international et communautaire dans l'ordre juridique national*, 1996;

Francioni F., *The Jurisprudence of International Human Rights Enforcement: Reflections on the Italian Experience*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997;

Frowein J., *The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe*, in: *Collected Courses of the Academy of European Law*, 1990, vol. I(2) 1992;

Frowein J., *Incorporation of the Convention into Domestic Law*, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993;

Frowein J., *Reservations to the European Convention on Human Rights*, in: *Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honour of G. Wiarda*, F. Matscher and H. Petzold (Eds), 1988;

Frowein J., *International Law in Municipal Courts*, *American Society of International Law, Proceedings of the 91st Annual Meeting 1997*, (1998);

Frowein J., *Federal Republic of Germany*, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987;

Gardner P., *Preface*, in: *Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law*, J.P. Gardner (Ed.), 1993;

Gauksdóttir G., Iceland, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Germer P., Denmark, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Gomien D., Harris D. & Zwaak L., *Law and Practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, 1996;

Гомиен Д., Путеводитель по Европейской Конвенции о защите прав человека, Страсбург, 2000 г.;

Горшкова С., Интегрирование России в европейское правовое пространство (о выполнении Россией правовых обязательств перед Советом Европы), Московский журнал международного права, N4/2000/40;

Greer S., The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights, 2000;

Gulmann C., Denmark, in: The Effect of Treaties in Domestic Law, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987;

Гусейнов Л., Международная ответственность государств за нарушения прав человека, Киев, 2000 г.;

Harris D., O'Boyle M. & Warbrick C., Law of the European Convention on Human Rights, 1995;

Henkin L., International Human Rights Standards in National Law: The Jurisprudence of the United States, in: Enforcing International Human Rights in Domestic Courts, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997;

Heringa A.-W., Existing Forms of Interaction: their Potential and their Limits, Report presented at the Seminar "Partners for the Protection of Human Rights: Reinforcing Interaction Between the European Court of Human Rights and National Courts", 9-10 September 2002, Strasbourg.

Higgins R., The United Kingdom, in: The Effect of Treaties in Domestic Law, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987, 135;

Ioannou K., Greece, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001.

Iwasawa Y., International Human Rights Adjudication in Japan, in: Enforcing International Human Rights in Domestic Courts, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997;

Iwasawa Y., The Domestic Impact of International Human Rights Standards: The Japanese Experience, The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring, P. Alston & J. Crawford (Eds.), 2000;

Jacobs F. & White R., The European Convention on Human Rights, 1996;

Jensen A., Incorporation of the European Convention Seen From a Danish Point of View, in: Human Rights in Domestic Law and Development Assistance Policies of the Nordic Countries, L. Rehof & C. Gulman (Eds.), 1989;

Jensen S., The European Convention on Human Rights in

Scandinavian Law: A Case Law Study, 1992;

Jilek D. & Hofmann M., Czech Republic, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Килкэли У., Черфанова Е., Европейская конвенция о защите прав человека: право на уважение частной и семейной жизни, жилища и корреспонденции, Москва, 2001 г.;

Khaliq U., Protocol 12 to the European Convention on Human Rights: A Step Forward or a Step too far ? in: Public Law, Autumn 2001;

Klein E., Should the Binding Effect of the Judgements of the European Court of Human Rights be Extended? in: Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000;

Klug F., The Human Rights Act 1998, *Pepper v. Hart* and All That, Public Law, Summer 1999;

Korkelia K., New Challenges to the Regime of Reservations under the International Covenant on Civil and Political Rights, European Journal of International Law, vol. 13, N2, 2002;

Korkelia K., International Law in the Georgian Legal Order, The Journal of East European Law, vol. 6, N4, 1999;

Korkelia K., New Trends Regarding the Relationship Between International and National Law, 23 Review of Central and East European Law N3/4, 1997;

Korkelia K., Treaty Law and Practice in Georgia, 25 Review of Central and East European Law N3, 1999;

Krüger H., Does the Convention Machinery Distinguish Between States Which Have and Which Have not Incorporated it? in: Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law, J.P. Gardner (Ed.), 1993;

Kûris P., The Impact of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms on the Legislation of the Republic of Lithuania, in: Protecting Human Rights: European Perspective: Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000;

Куусимяки Р., О статьях пятой и шестой Европейской Конвенции о защите прав человека, Московский журнал международного права, N4/1997/28;

Lauterpacht H., The Development of International Law by the International Court, 1958;

Lawson R. & Balodis R., Legal Expertise of the Draft Constitutional Agreement between the State of Georgia and the Autonomous Apostolic Orthodox Church of Georgia, HRCAD (2001)3, 28 May 2001;

Lester A., Freedom of Expression, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993;

Lillich R., Towards the Harmonization of International Human Rights Law, in: Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt, 1995;

Loizou A., Cyprus, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Loucaides L., Essays on the Developing Law of Human Rights, 1995;

Лукашук И., Конституция России и международное право, Московский журнал международного права, N2, 1995 г.;

Macdonald R., The Margin of Appreciation, in: The European System for the Protection of Human Rights, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993;

Macovei M., Freedom of Expression: A Guide to the Implementation on Article 10 of the European Convention on Human Rights, 2001;

Madureira J., Portugal, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Маковей М., Черфанова Е., Европейская конвенция о защите прав человека: право на свободу выражения своего мнения, Москва, 2001 г.;

Mann F., Foreign Affairs in English Courts, 1986;

Maresceau M., Belgium, in: The Effect of Treaties in Domestic Law, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987;

Марочкин С., Юридические условия действия норм международного права в правовой системе России, Московский журнал международного права, N2/1998/30;

Maruste R., Status of the European Convention on Human Rights in the Estonian Legal System, in: Protecting Human Rights: European Perspective: Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000;

Maruste R., Estonia, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Marcus-Helmons S. & Marcus-Helmons P., Belgium, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Mavcic A., Slovenia, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Matscher F., *Methods of Interpretation of the Convention*, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993;

McBride J., *The Role of Individual Petitions in the European Convention System*, in: *The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights, 28-29 October, 1988*, 1989;

McGoldrick D., *The United Kingdom's Human Rights Act 1998 in Theory and Practice*, in: *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 50, N4, 2001;

Melchior M., *Main Points of the General Report, Seminar "Partners for the Protection of Human Rights: Reinforcing Interaction Between the European Court of Human Rights and National Courts"*, 9-10 September 2002, Strasbourg;

Meriggiola E., Italy, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Merrills J., *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 1993;

Mikkelsen N., *The Implementation in National Law of the Rights and Freedoms Embodied in the European Convention on Human Rights*, in: *The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights, 28-29 October, 1988*, 1989;

Morawa A. & Schreuer C., *The Role of Domestic Courts in the Enforcement of International Human Rights-A View from Austria*, in: *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997;

Møse E., Norway, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*,

R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Моул Н., Харби К., Алексеева Л., Европейская конвенция о защите прав человека: право на справедливое судебное разбирательство, Москва, 2001 г.;

Mowbray A., Cases and Materials on the European Convention on Human Rights, 2001;

Myjer E., Dutch Interpretation of the European Convention: A Double System? in: Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honour of G. Wiarda, F. Metscher & H. Petzold (Eds.), 1988;

Nørgaard C., Danish Perspectives on Incorporation of the Convention, in: Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law, J.P. Gardner (Ed.), 1993;

Nørgaard C., The Implementation of International Human Rights Agreements within a Domestic Legal System, The Relationship between International and Domestic Law: Proceedings of the UniDem Seminar (1993), 1993;

Nowak M., The Implementation of the European Convention on Human Rights, in: The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights, 28-29 October, 1988, 1989;

Nowak M., Limitations on Human Rights in a Democratic Society, in: The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe, E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski & J. Schokkenbroek (Eds.), 1993;

O'Boyle M., Extradition and Expulsion under the European Convention on Human Rights: Reflection on the Soering Case, in: Human Rights and Constitutional Law, Essays in Honour of Brian Walsh, J. O'Reilly (Ed.), 1992;

O'Connell D., Ireland, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Özdek Y. & Karacaog̃li E., Turkey, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Pellonpää M., The Implementation of the European Convention on Human Rights in Finland, in: International Human Rights Norms in Domestic Law: Finnish and Polish Perspectives, A. Rosas (Ed.), 1990;

Pescatore P., Conclusion, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987;

Petzold H., The Convention and the Principle of Subsidiarity, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993;

Polakiewicz J., The Implementation of the ECHR and of the Decisions of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation, *The Domestic Implementation of the European Convention on Human Rights in Eastern and Western Europe* (eds. E. Alkema, T. Bellekom, A. Drzemczewski *et al.*), 1992;

Polakiewicz J., The Application of the European Convention on Human Rights in Domestic Law, 17 *Human Rights Law Journal*, N11-12, 1996;

Polakiewicz J., Treaty-Making in the Council of Europe, 1999;

Polakiewicz J., The Status of the Convention in National Law, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Polakiewicz J., The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Plowden P. & Kerrigan K., *Advocacy and Human Rights: Using the Convention in Courts and Tribunals*, 2002;

Pullicino J. S., Malta, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Ress G., The Effect of Judgements and Decisions in Domestic Law, in: *The European System for the Protection of Human Rights*, R. Macdonald, F. Matscher & H. Petzold (Eds.), 1993;

Riedel E., Assertion and Protection of Human Rights, International Treaties and their Impact in the Basic Law, in: *Rights, Institutions and Impact of International Law According to the German Basic Law*, C. Starck (Ed.), 1987;

Robertson A. & Merrills J., *Human Rights in Europe: A Study of the European Convention on Human Rights*, 1993;

Roca G. E., Spain, in: *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000)*, R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

de Rochère J., France, in: *The Effect of Treaties in Domestic Law*, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987;

Rodríguez Á., The European Convention on Human Rights in the Domestic Legal Order of Italy and Spain: A Comparison, in: 49 Jahrbuch Des Öffentlichen Rechts Der Gegenwart, 2001;

Rosas A., Finland, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Ryssdal R., Norwegian Problems of Compliance with the Convention and Norwegian Perspectives on Incorporation of the Convention, in: Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law, J.P. Gardner (Ed.), 1993;

Самович Ю., О соотношении российского законодательства в области прав человека с основными международными стандартами, Московский журнал международного права, N3/2000/39;

Scheinin M., International Human Rights in National Law, An Introduction to the International Protection of Human Rights (Eds. R. Hanski & M. Suksi), 1999;

Schermers H., The Netherlands, in: The Effect of Treaties in Domestic Law, F. Jacobs & S. Roberts (Eds.), 1987;

Schermers H., The European Community and the European Convention on Human Rights: Their Effect on National Law, in: The Gradual Convergence: Foreign Ideas, Foreign Influences and English Law on the Eve of the 21st Century, B. Markesinis (Ed.), 1994;

Schreuer C., The Interpretation of Treaties by Domestic Courts, 45 British Yearbook of International Law 1971;

Scovazzi T., The Application by Italian Court of Human Rights Treaty Law, in: Enforcing International Human Rights in Domestic Courts, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997;

Simma B., Khan D.-E., Zöckler M. & Geiger R., The Role of German Courts in the Enforcement of International Human Rights, in: Enforcing International Human Rights in Domestic Courts, B. Conforti & F. Francioni (Eds.), 1997;

Starmer K., European Human Rights Law: The Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights, 1999;

Stein E., International Law and Internal Law in the New Constitutions of Central-Eastern Europe, in: Recht zwischen Umbruch und Bewahrung: Festschrift für Rudolf Bernhardt, 1995;

Steiner H. & Alston P., International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals, 1996;

Steinberger H., Reference to the Case-Law of the Organs of the

European Convention on Human Rights Before National Courts, in: Proceedings of the Sixth International Colloquy about the European Convention on Human Rights, 13-16 November 1985, 1988;

Strasser W., The European Convention on Human Rights: Some Reflections on its Role in the Light of the Practice of the Convention Organs, in: Austrian-Soviet Round-Table on the Protection of Human Rights, F. Matscher & W. Karl (Eds.), 1992;

Spielmann D., Luxembourg, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Sundberg J., Judicial Protection on Human Rights at the National Level: Report on the Scandinavian Laws, in: Judicial Protection of Human Rights at the National and International Level, vol. I, 1991;

Tretter H., Austria, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Trone J., Federal Constitutions and International Relations, 2001;

Uglean G., The European Convention on Human Rights and the Romanian Internal Law, in: Protecting Human Rights: European Perspective: Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000;

Vadapalas V., Lithuania, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Vasak K., The Council of Europe, in: The International Dimension of Human Rights, K. Vasak, (Ed.) vol. 2, 1982;

Velu J., Report on "Responsibilities for States Parties to the European Convention", in: Proceedings of the Sixth International Colloquy about the European Convention on Human Rights, 13-16 November 1985, 1988;

Weber R., Romania, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Wicks E., The Impact of the Human Rights Act 1998-An Update from the United Kingdom, 3 Public Law Review XII, September 2001;

Wildhaber L., Precedent in the European Court of Human Rights, in: Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Memory of R. Ryssdal, P. Mahoney, F. Matscher, H. Petzold & L. Wildhaber (Eds.), 2000;

Wildhaber L., The Application of the Convention and its Case-Law in the Member States; report delivered at the Conference: "The European Convention on Human Rights and its Case Law: Application by Domestic Courts and Public Administration", 6 March 2001, Riga, Latvia;

Wildhaber L., Speech delivered on the Occasion of the Opening of the Judicial Year, 23 January 2003, [www.echr.coe.int];

Wildhaber L., Speech delivered at Ministerial Conference on Human Rights to Commemorate the Fiftieth Anniversary of the Convention, in: The European Convention on Human Rights at 50, Human Rights Information Bulletin (special issue), N50, 2000;

Wildhaber L., The Rights to Offent, Shock or Disturb? – Aspect of Freedom of Expression under the European Convention on Human Rights, 26 Irish Jurist 2001;

Wyrozumska A., Impact of the Case-Law of the Organs of the European Convention on Human Rights on Domestic Law and the National Judge, Judge and International Law, 1998;

Yotopoulos-Marangopoulos A., The Hellenic Experience concerning the Protection of Human Rights and particularly the Implementation of the Rights and Freedoms Embodied in the European Convention, in: The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights, 28-29 October, 1988, 1989;

Zimmermann A., Germany, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Зимненко Б., Согласование норм внутригосударственного и международного права в правовой системе России, Московский журнал международного права, N4/2000/40;

Zwaak L., The Netherlands, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950-2000), R. Blackburn & J. Polakiewicz (Eds.), 2001;

Zwaak L., The Implementation International Human Rights Treaties in the Dutch Legal Order, in: The Implementation in National Law of the European Convention on Human Rights, Proceedings of the Fourth Copenhagen Conference on Human Rights, 28-29 October, 1988, 1989.

Усенко Е., Соотношение международного и национального права и российская Конституция, Московский журнал международного права, N2, 1995 г.;

3. გამოყენებული ძირითადი ნორმატიული აქტები

საქართველოს კონსტიტუცია;
კანონი „პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებების შესახებ“, 1991 წელი;
ორგანული კანონი „საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ“, 1993 წელი;
კანონი „უცხოელთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ“, 1993 წელი;
კანონი „პოლიციის შესახებ“, 1993 წელი;
ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“, 1996 წელი;
კანონი „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“, 1996 წელი;
კანონი „რეფერენდუმის შესახებ“, 1996 წელი;
კანონი „სახალხო დამცველის შესახებ“, 1996 წელი;
კანონი „იძულებით გადაადგილებულ პირთა – დევნილთა შესახებ“, 1996 წელი;
კანონი „ნორმატიული აქტების შესახებ“, 1996 წელი;
კანონი „გარემოს დაცვის შესახებ“, 1996 წელი;
კანონი „პროფესიული კავშირების შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „აღმასრულებელი ხელისუფლების სტრუქტურისა და საქმიანობის წესის შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „შეკრებებისა და მანიფესტაციების შესახებ“, 1997 წელი;
ორგანული კანონი „საერთო სასამართლოების შესახებ“, 1997 წელი;
საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 1997 წელი;
კანონი „განათლების შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „სამხედრო ვალდებულებისა და სამხედრო სამსახურის შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „საგანგებო მდგომარეობის შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „საომარი მდგომარეობის შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანებების შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „სასჯელის განსაკუთრებული ღონისძიების – სიკვდილით დასჯის სრული გაუქმების შესახებ“, 1997 წელი;

კანონი „საზოგადოებრივ გაერთიანებათა საქმიანობის შეჩერებისა და მათი აკრძალვის შესახებ“, 1997 წელი;
სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, 1997 წელი;
კანონი „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“, 1997 წელი;
ორგანული კანონი „პროკურატურის შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“, 1997 წელი;
კანონი „ლტოლვილთა შესახებ“, 1998 წელი;
საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 1998 წელი;
კანონი „სამხედრო მოსამსახურის სტატუსის შესახებ“, 1998 წელი;
კანონი „სამოქალაქო აქტების რეგისტრაციის შესახებ“, 1998 წელი;
კანონი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“, 1999 წელი;
ორგანული კანონი „უზენაესი სასამართლოს შესახებ“, 1999 წელი;
კანონი „საჯარო სამართლის იურიდიული პირების შესახებ“, 1999 წელი;
ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, 1999 წელი;
კანონი „პატიმრობის შესახებ“, 1999 წელი;
სისხლის სამართლის კოდექსი, 1999 წელი;
ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, 1999 წელი;
კანონი „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ“, 1999 წელი;
კანონი „ადვოკატთა შესახებ“, 2001 წელი;

4. საქართველოს სასამართლო პრაქტიკა

4.1. საერთო სასამართლოები

4.1.1. საქართველოს უზენაესი სასამართლო

განჩინება, საქმე N3გ-ად-3კ, 11 ნოემბერი, 1999 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი (სუსგ), ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2000 წ.;
განჩინება, საქმე N3გ-ად-4კ, 11 ნოემბერი, 1999 წ., სუსგ, ნაწილი

II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2000 წ.;
გადაწყვეტილება, საქმე N3გ-ად-9-კ, 18 ნოემბერი, 1999 წ., სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2000 წ.;

განჩინება, საქმე N3გ/ად-20-კ, 4 იანვარი, 2000 წ., სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N2, 2000 წ.;

განჩინება, N2კ-41-1, 12 იანვარი, 2000 წელი, სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო პალატა;

განჩინება, საქმე N3კ-323, 20 იანვარი 2000 წ., სუსგ, ნაწილი I, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N2, 2000 წ.;

განჩინება, საქმე N3გ-ად-41-კ, 2 მარტი, 2000 წ., სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N3, 2000 წ.;

განჩინება, საქმე N3გ/ად-15-კ, 20 მარტი, 2000 წ., სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N5, 2000 წ.;

განჩინება, N3კ/413, 24 მარტი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი I, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2000 წ.;

გადაწყვეტილება, N3გ/ად-24-კ, 7 აპრილი, 2000 წელი, სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N6, 2000 წ.;

განჩინება, საქმე N3გ/ად-53-კ, 6 ივნისი, 2000 წ., სუსგ, ნაწილი II, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N9, 2000 წ.;

განჩინება, N3გ/ად-170-კ, 30 ნოემბერი, 2000 წელი, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე;

განჩინება, 12 დეკემბერი, 2000 წელი, „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“, 2002 წ.;

განჩინება, N3კ/599, 22 თებერვალი, 2001 წელი, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა;

განჩინება, საქმე N37-დად, 19 აპრილი, 2001 წ., სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N4, 2001 წ.;

განჩინება, საქმე N3კ/291-01, 20 აპრილი, 2001 წ., სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N4, 2001 წ. გვ.;

განჩინება, N3გ/ად-190-კ, 30 აპრილი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N4, 2001 წ.;

განჩინება, N8(1), 10 მაისი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N5, 2001 წ.;

განჩინება, N3გ/ად-33-კ-01, 25 მაისი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N5, 2001 წ.;

განჩინება, N3კ/267-01, 1 ივნისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2001 წ.;

განჩინება, საქმე N3ა/3, 4 ივნისი, 2001 წ., სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2001 წ.;

გადაწყვეტილება, საქმე N3კ/855, 8 ივნისი, 2001 წ., სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2001 წ.;

განჩინება, 2001 წლის 22 ივნისი, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, „ადამიანის უფლებათა დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“ (2001 წ.), თბილისი, 2002 წ.;

განჩინება, N3კ/568-01, 4 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2001 წ.;

განჩინება, N22(1), 17 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N10, 2001 წ.;

განჩინება, N3კ/376-01, 18 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2001 წ.;

განჩინება, N3გ/ად-12-გ-01, 31 ივლისი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N9, 2001 წ.;

გადაწყვეტილება, საქმე N3გ/ად-47-კ-01, 10 აგვისტო, 2001 წ., სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N10, 2001 წ.;

განჩინება, N7/10-შ, 10 აგვისტო, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N5, 2001 წ.;

განჩინება, N3გ/ად-4-01, 6 სექტემბერი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N10, 2001 წ.;

განჩინება, N33-შ, 1 ოქტომბერი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N12, 2001 წ.;

განჩინება, საქმე N3გ-ად-114-კ, 5 ოქტომბერი, 2001 წ., სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N11, 2001 წ.;

განჩინება, N79, 11 ოქტომბერი, 2001 წელი, სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N1, 2002 წ.;

გადაწყვეტილება, საქმე N3გ/ად-105-კ-01, 13 ნოემბერი, 2001 წ., სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2001 წ.;

განჩინება, N3გ/ად-82-კ-01, 13 ნოემბერი, 2001 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2001 წ.;

გადაწყვეტილება, N3კ/754-01, 5 დეკემბერი, 2001 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N3, 2002 წ.;

განჩინება, საქმე N76-კოლ, 25 დეკემბერი, 2001 წ., სუსგ, სისხლის სამართლის საქმეებზე, N3, 2002 წ.;

გადაწყვეტილება, N3კ/1044, 1 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N5, 2002 წ.;

გადაწყვეტილება, საქმე N3გ/ად-169-კ-01, 4 მარტი, 2002 წ., სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N3, 2002 წ.;

გადაწყვეტილება, საქმე N3გ/ად-1კს-02, 6 მარტი, 2002 წ., სუსგ,

ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N3, 2002 წ.;
განჩინება, N13-კოლ, 13 მარტი, 2002 წელი, სუსგ, სისხლის
სამართლის საქმეებზე, N5, 2002 წ.;
კერძო განჩინება, 13 მარტი, 2002 წელი, „ადამიანის უფლებათა
დაცვის სამაგალითო გადაწყვეტილებები“, 2002 წ.;
გადაწყვეტილება, საქმე N3გ/ად-9-01, 26 მარტი, 2002 წ., სუსგ,
ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N7, 2002 წ.;
გადაწყვეტილება, საქმე N3გად-37-კ-02, 27 მარტი, 2002 წ., სუსგ,
ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N4, 2002 წ.;
განჩინება, საქმე N3კ/280-02, 29 მარტი, 2002 წ., სუსგ, სამო-
ქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N6, 2002 წ.;
განჩინება, N3გ/ად-18-კ-01, 12 აპრილი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინ-
ისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N5, 2002 წ.;
განჩინება, N3გ/ად-246-კ-01, 19 აპრილი, 2002 წელი, სუსგ,
ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N5, 2002 წ.;
გადაწყვეტილება, საქმე N3გ/ად-19-კ-02, 8 მაისი, 2002 წ., სუსგ,
ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N6, 2002 წ.;
განჩინება, N3კ-515-02, 15 მაისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო,
სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N8, 2002 წ.;
განჩინება, N3კ-606-02, 12 ივნისი, 2002 წელი, სუსგ, სამო-
ქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N9, 2002 წ.;
განჩინება, N3კ-337-02, 25 ივნისი, 2002 წელი, სუსგ, სამო-
ქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N9, 2002 წ.;
განჩინება, საქმე N3გ-ად-10-კ-02, 29 ივნისი, 2002 წ., სუსგ,
ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N8, 2002 წ.;
გადაწყვეტილება, N3კ-390-02, 4 ივლისი, 2002 წელი, სუსგ, სამო-
ქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2002 წ.;
განჩინება, N3კ-544-02, 5 ივლისი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო,
სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N10, 2002 წ.;
განჩინება, საქმე N3გ-ად-123-კ-02, 19 ივლისი, 2002 წ., სუსგ,
ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N9, 2002 წ.;
განჩინება, საქმე N3-11-02, 9 სექტემბერი, 2002 წ., სუსგ, სამო-
ქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N11, 2002 წ.;
განჩინება, საქმე N3კ-561-02, 11 სექტემბერი, 2002 წ., სუსგ, სამო-
ქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, N11, 2002 წ.;
განჩინება, N3გ-ად-161-კ-02, 23 ოქტომბერი, 2002 წელი, სუსგ,
ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N11, 2002 წ.;
განჩინება, N3გ-ად-189-კ-02, 6 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ,
ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წ.;
განჩინება, N3გ-ად-241-კ-02, 15 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ,
ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წ.;

განჩინება, N3გ-ად-29-გ-02, 20 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N12, 2002 წ.;
გადაწყვეტილება, N3გ-ად-462-კ-02, 25 ნოემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2003 წ.;
განჩინება, საქმე N3გ-ად-229-კ-02, 27 ნოემბერი, 2002 წ., სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N1, 2003 წ.;
განჩინება, N3კ-1188-02, 16 დეკემბერი, 2002 წელი, სუსგ, სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაცოტრების საქმეებზე, N2, 2003 წ.;
განჩინება, N3გ-ად-429-კ-02, 18 დეკემბერი, 2002 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N2, 2003 წ.;
განჩინება, N3გ-ად-275-კ-02, 24 იანვარი, 2003 წელი, სუსგ, ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, N3, 2003 წ.;
განჩინება, საქმე N69-დად, 16 მაისი, 2003 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა.

4.1.2. აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოები

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლო: განაჩენი, საქმე N1/ბ-4, 23 მაისი, 2002 წელი.

4.1.3. საოლქო სასამართლოები

4.1.3.1. თბილისის საოლქო სასამართლო

გადაწყვეტილება, საქმე N2/662, 1 სექტემბერი, 1999 წ., თბილისის საოლქო სასამართლო, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა;
გადაწყვეტილება, საქმეზე N3ბ-63, 16 მაისი, 2000 წელი, თბილისის საოლქო სასამართლო, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა;
გადაწყვეტილება, N3ბ/509, 22 ოქტომბერი, 2001 წელი, ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა;
გადაწყვეტილება, N2/ა-176, 18 დეკემბერი, 2001 წელი, სამოქალაქო და სამეწარმეო საქმეთა კოლეგია;
გადაწყვეტილება, N2/ა-83-2001, 21 დეკემბერი, 2001 წელი, სამოქალაქო და სამეწარმეო საქმეთა კოლეგია;
სასამართლოს საგამოძიებო კოლეგიის მოსამართლის დადგენილება (მოსამართლის თვითაცილების შესახებ), N3გ-52-2002,

2002 წლის 8 თებერვალი;

გადაწყვეტილება, N2/ა-25-2002, 3 ივლისი, 2002 წელი, სამოქალაქო და სამენარმეო საქმეთა კოლეგია;

4.1.3.2. ქუთაისის საოლქო სასამართლო

განაჩენი, საქმე N1ბ/133-2002, 2 აგვისტო, 2002 წელი, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სააპელაციო პალატა, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილებანი, განაჩენი, N5(13), 2002 წ.;

გადაწყვეტილება, 18 დეკემბერი, 2002 წელი, სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა სააპელაციო პალატა;

ქუთაისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სააპელაციო პალატა, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს გადაწყვეტილებანი, **განაჩენი**, N5(13), 2002 წ.;

განჩინება, საქმე N3/ბ-141-03, 16 მაისი, 2003 წელი, ქუთაისის საოლქო სასამართლოს ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა სააპელაციო პალატა.

4.1.4. რაიონული (საქალაქო) სასამართლოები

გადაწყვეტილება, 19 ივლისი, 2001 წელი, ოზურგეთის რაიონული სასამართლო;

გადაწყვეტილება, N2/64, 3 აპრილი, 2002 წელი, ჭიათურის რაიონული სასამართლო;

გადაწყვეტილება, N3/9-2002, 13 მაისი, 2002 წელი, მარნეულის რაიონული სასამართლო;

გადაწყვეტილება, N2/876-02, 12 ივნისი, 2002 წელი, ქ. თბილისის ვაკე-საბურთალოს რაიონული სასამართლო;

გადაწყვეტილება, N2/48-2002, 5 სექტემბერი, 2002 წელი, საჩხერის რაიონული სასამართლო;

გადაწყვეტილება, N2/74, 6 თებერვალი, 2003 წელი, ქუთაისის საქალაქო სასამართლო.

4.2. საკონსტიტუციო სასამართლო

გადაწყვეტილება, საქმე „აღუქსანდრე დანელია და გიორგი ცომიაი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/2-14-19, 30 დეკემბერი, 1996 წელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, 1996-1997 წლები, თბილისი, 2002 წელი;

განჩინება, საქმე „მოქალაქე ლადო სანიკიძე და მოქალაქე კობა

დავითაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/7/20, 15 იანვარი, 1997 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1997 წელი;

განჩინება, საქმე „ნინო იოსელიანი სამცხე-ჯავახეთის მხარეში საქართველოს პრეზიდენტის სახელმწიფო რწმუნებულის და საქართველოს განათლების სამინისტროს წინააღმდეგ“, N2/33/1, 4 ნოემბერი, 1997 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 1998 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს პარლამენტის წევრთა ჯგუფი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/35, 29 დეკემბერი, 1997 წელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, თბილისი, 2002 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „ავთანდილ ჭაჭუა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/80-9, 3 ნოემბერი, 1998 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 1998 წელი;

განჩინება, N2/81/2, 1999 წლის 11 მაისი, იხ. უურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 1999 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „ნუგ ზარ გერგედავა და ვეფხვია გერგედავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/86/12, 3 ნოემბერი, 1999 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2000 წელი;

განჩინება, საქმე „მოქალაქე ირაკლი ღორთქიშვილი საქართველოს პრეზიდენტისა და საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/7/111, 7 ნოემბერი, 2001 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2001 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „ლევან შარაშენიძე, დავით ნიკლაური და სხვები საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ“, N1/3/113, 25 დეკემბერი, 2001 წელი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები“, თბილისი, 2003 წელი;

განჩინება, საქმე „1) მოქალაქეები: ცანავა გიორგი, ფიფია მარინა, ქარდავა ვლადიმერი და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ; 2) მოქალაქე თამაზ (დათო) ხოშტარია საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ; 3) მოქალაქე მამუკა პიტავა საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წინააღმდეგ“, N2/121,127,145/2, 14 თებერვალი 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2002 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები – (1) ბაჭუა გაჩეჩილაძე, სიმონ თურვანდიშვილი, შოთა ბუაძე, სოლომონ სანადირაძე და ლევან ქვაცბაია, (2) ვლადიმერ

დობორჯგინიძე, ნინელი ანდრიაძე, გურამ დემეტრაშვილი და შოთა პაპიაშვილი, (3) გივი დონაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/1/126,129,158, 18 აპრილი 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქე გურამ შამანიდის კონსტიტუციური სარჩელი საქართველოს შინაგან საქმეთა და საქართველოს საგადასახადო შემოსავლების სამინისტროს წინააღმდეგ“, N2/1/130, 23 აპრილი 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „ქ. თბილისის დიდუბე-ჩუღურეთის რაიონული სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება“, N8/177/2, 21 მაისი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2002 წელი;

განჩინება, საქმე „მოქალაქე შალვა მგელაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/5/133, 24 მაისი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N3, 2002 წელი;

განჩინება, საქმე „საქართველოს მოქალაქე ირინა სარიშვილი-ჭანტურიას კონსტიტუციური სარჩელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/14/156, 4 ოქტომბერი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები – ტრისტან ხანიშვილი, თედორე ნინიძე, ნოდარ ჭითანავა, ლევან ალექსიძე, გიორგი ქავთარაძე და სხვები (სულ 12 მოსარჩელე) საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N1/2/174,199, 15 ოქტომბერი 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია და ზაალ ტყემელაშვილი, მათა შარიქაძე, ნინო ბასიშვილი, ვერა ბასიშვილი და ლელა გურაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/2/180-183, 5 ნოემბერი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი;

განჩინება, საქმე „მოსარჩელე: ნაზი თხელიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/19/207, 26 ნოემბერი, 2002 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N4, 2002 წელი;

გადაწყვეტილება, საქმე „საქართველოს მოქალაქეები ფირუზ ბერიაშვილი, რევაზ ჯიმშერიშვილი და საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, N2/3/182,185,191, 29 იანვარი, 2003 წელი, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N1, 2003 წელი;

განჩინება, N2/3/217, 13 თებერვალი, 2003 წელი, ყურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2003 წელი;

გადაწყვეტილება, N1/1/138,171,179,209, 26 თებერვალი, 2003

ნელი, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N2, 2003 წელი;
განჩინება, N2/9/227, 17 აპრილი, 2003 წელი, ჟურნალი „ადამიანი
და კონსტიტუცია“, N2, 2003 წელი;

5. ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისიისა და ევროპული სასამართლოს მიერ გამოყენებული ძირითადი გადაწყვეტილებები

არტიკო იტალიის წინააღმდეგ, 1980 წლის 13 მაისი, Series A, no. 37;

ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ, 1998 წლის 28 ოქტომბერი, Reports 1998-VIII, 3290;

აქსენი გერმანიის წინააღმდეგ, 1983 წლის 8 დეკემბერი, Series A, no. 72;

ბანკოვიჩი და სხვები ნატოს წევრი სახელმწიფოების წინააღმდეგ, 2001 წლის 12 დეკემბერი;

ბერეჟაბი ნიდერლანდების წინააღმდეგ, 1988 წლის 21 ივნისი, Series A, no. 138;

ბომარტანი საფრანგეთის წინააღმდეგ, 1994 წლის 24 ნოემბერი, Series A, no. 296-B;

ბორგერსი ბელგიის წინააღმდეგ, 1991 წლის 30 ოქტომბერი, Series A, no. 214-B;

ბროგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1998 წლის 23 მარტი, Series A, no. 145- B;

„ბ“ საფრანგეთის წინააღმდეგ, 1992 წლის 25 მარტი, Series A, no. 232-C;

გასკინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1989 წლის 7 ივლისი, Series A, no. 160;

გოლდერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1975 წლის 21 თებერვალი, Series A, no. 35;

დადჯენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1981 წლის 22 ოქტომბერი, Series A, no. 45;

დე ვილდი, ოომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ, Series A, no. 12;

დე ბეკერი ბელგიის წინააღმდეგ, 1958 წლის 9 ივნისი, განაცხადი N214/56, (1958-1959) 2 Yearbook 214;

დე კუბერი ბელგიის წინააღმდეგ, 1984 წლის 26 ოქტომბერი,

Series A, No. 86;

დელკური ბელგიის წინააღმდეგ, 1970 წლის 17 იანვარი, Series A, no. 11;

დერბი შვედეთის წინააღმდეგ, 1990 წლის 23 ოქტომბერი, Series A, no. 187;

ეირი ირლანდიის წინააღმდეგ, 1979 წლის 9 ოქტომბერი, Series A, no. 32;

ვან დერ მიუსელი ბელგიის წინააღმდეგ, 1983 წლის 23 ნოემბერი;

ვემპოფი გერმანიის წინააღმდეგ, 1968 წლის 27 ივნისი, Series A, no. 7;

ვიქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, A-114 (1987) 10 EHRR 293;

ზოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1989 წლის 7 ივლისი, Series A, no. 161;

თაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1978 წლის 25 აპრილი;

იანგი, ჯეიმსი და ვებსტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1981 წლის 13 სექტემბერი;

იერშილდი დანიის წინააღმდეგ, 1994 წლის 23 სექტემბერი, Series A, no. 298;

ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1978 წლის 18 იანვარი, Series A, no. 25;

კასტელსი ესპანეთის წინააღმდეგ, 1992 წლის 23 აპრილი, Series A, no. 236;

კემპელი და კოზანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1982 წლის 25 თებერვალი, Series A no. 48;

კიგანი ირლანდიის წინააღმდეგ, 1995 წლის 26 მაისი, Series A, no. 290;

კლასი გერმანიის წინააღმდეგ, 1978 წლის 6 სექტემბერი, Series A, no. 28;

კოკინაკისი საბერძნეთის წინააღმდეგ, 1993 წლის 25 მაისი, Series A, no. 260-A;

კოსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1990 წლის 27 სექტემბერი, Series A, no. 184;

კრუსლინი საფრანგეთის წინააღმდეგ, 1990 წლის 24 აპრილი, Series A, no. 176-B;

კრუზ ვარაზი და სხვები შვედეთის წინააღმდეგ, 1991 წლის 20 მარტი, Series A no. 201;

ლიანდერი შვედეთის წინააღმდეგ, 1987 წლის 26 მარტი, Series A, no. 116;

ლისგოუ და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ,

1986 წლის 8 ივლისი, Series A, no. 102;
ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ, 1986 წლის 8 ივლისი, Series A, no. 103;
ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ, 1995 წლის წლის 23 მარტი, Series A, no. 310;
ლოპეზ ოსტრა ესპანეთის წინააღმდეგ, 1994 წლის 9 დეკემბერი, Series A, no. 303-C;
ლუედიკი, ბელკასემი და კოსი გერმანიის წინააღმდეგ, 1978 წლის 28 ნოემბერი, Series A, no. 29;
ლუკანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ, 1997 წლის 20 მარტი;
მაკკანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1995 წლის 27 სექტემბერი, Series A, no. 324;
მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ, 1979 წლის 13 ივნისი, Series A, no. 31;
მელოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1984 წლის 2 აგვისტო, Series A, no. 82;
მიულერი შვეიცარიის წინააღმდეგ, 1988 წლის 24 მაისი, Series A, no. 133;
მოსტაკიმი ბელგიის წინააღმდეგ, 1991 წლის 18 თებერვალი, Series A, no 193;
ნიმიტცი გერმანიის წინააღმდეგ, 1992 წლის 16 დეკემბერი, Series A, no. 251-B;
ნორისი ირლანდიის წინააღმდეგ, 1988 წლის 26 ოქტომბერი, Series A, no. 142;
ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ, 1991 წლის 23 მაისი, Series A, no. 204;
ოლსონი შვედეთის წინააღმდეგ, 1988 წლის 24 მარტი, Series A, no 130;
ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1998 წლის 28 ოქტომბერი, Reports 1998-VIII, 3159-61;
ოტო პრემინგერის ინსტიტუტი ავსტრიის წინააღმდეგ, 1994 წლის 20 სექტემბერი, Series A, no 195-A;
პაუელი და რეინერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1990 წლის 21 თებერვალი, Series A, no. 172;
პერტა რუმინეთის წინააღმდეგ, 1998 წლის 23 სექტემბერი;
პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისათვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ, 1988 წელი, Series A, no. 139;
პრეტო და სხვები იტალიის წინააღმდეგ, 1983 წლის 8 დეკემბერი, Series A, no. 71;
რედი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, N7630/76, 19 DR 113 (1979);

სანდი თაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1979 წლის 26 აპრილი, Series A, no. 30;

სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1983 წლის 25 მარტი, Series A, no. 61;

სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ, 2000 წლის 13 ივლისი;

ფუნკე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1993 წლის 25 თებერვალი, Series A, no. 256-A;

ხრისოსტომოსი თურქეთის წინააღმდეგ, 1991 წლის 4 მარტი, განაცხადი N15299-15311/89;

ჯონსტონი და სხვები ირლანდიის წინააღმდეგ, 1986 წლის 18 დეკემბერი, Series A, no. 112;

ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1976 წლის 7 დეკემბერი, Series A, no. 24;

ჰოკანენი ფინეთის წინააღმდეგ, 1994 წლის 23 სექტემბერი, Series A, no 299-A;

X და Y ნიდერლანდების წინააღმდეგ, 1985 წლის 26 მარტი, Series A, no. 91.

ავტორის შესახებ

კონსტანტინე კორკელია – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე; თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის დოცენტი.

1997 წელს წარჩინებით დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი. 1999 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია საერთაშორისო სამართლის სპეციალობით. 1999-2000 წლებში სწავლობდა მაგისტრატურაში ლეიდენის უნივერსიტეტში (ნიდერლანდები) და მიიღო საერთაშორისო სამართლის მაგისტრის ხარისხი (წარჩინებით).

სამეცნიერო სტაჟირება გავლილი აქვს ევროპის წამყვან სამეცნიერო ცენტრებში, მათ შორის: ბრიტანეთის საერთაშორისო და შედარებითი სამართლის ინსტიტუტში (ლონდონი, დიდი ბრიტანეთი), ჰააგის საერთაშორისო სამართლის აკადემიაში (ჰააგა, ნიდერლანდები), ასერის საერთაშორისო სამართლის ინსტიტუტში (ჰააგა, ნიდერლანდები), შედარებითი საჯარო სამართლისა და საერთაშორისო სამართლის მაქს პლანკის ინსტიტუტში (ჰაიდელბერგი, გერმანია), ჰელსინკის უნივერსიტეტში (ჰელსინკი, ფინეთი), გაეროს საერთაშორისო სამართლის კომისიაში (ჟენევა, შვეიცარია), საერთაშორისო კვლევების ინსტიტუტში (ჟენევა, შვეიცარია), ფედერალიზმის ინსტიტუტში (ფრიბურგი, შვეიცარია);

მუშაობდა საგარეო საქმეთა სამინისტროში სხვადასხვა თანამდებობაზე, მათ შორის საერთაშორისო სამართლებრივი დეპარტამენტის დირექტორის მოადგილედ. 2000 წლიდან 2002 წლის დასაწყისამდე იყო საქართველოს გენერალური წარმომადგენელი ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში. 2002 წლიდან არის ეკონომიკური პოლიტიკისა და სამართლებრივი საკითხების ქართულ-ევროპული საკონსულტაციო ცენტრის ექსპერტი სამართლებრივ საკითხებში.

როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ გამოქვეყნებული აქვს 35 სამეცნიერო პუბლიკაცია, მათ შორის 4 მონოგრაფია. არის ორი სამეცნიერო პუბლიკაციის რედაქტორი.